

ریکسستی یاسایی تاوانی سوال کردن

له یاسایی سزای عیّراقی

((توپژینه وه پیه کی یاساییه))

منتدی إقرأ الثقوی

www.iqra.ahlamontada.com

نووسینی:

دکتۆر شاکر سلیمان محمود

چاپی یه کم

۲۰۲۳

پیکھستنی یاسایی تآوانی سوالکردن له یاسای سزادانی عیراقی

(تویژینه وهیه کی یاساییه)

د. شاکر سلیمان محمود

ههولێر

۲۰۲۳

پێکەستنی یاسایی تاوانی سوانکردن له یاسای سزادانی عێراقی

ناماده کردنی: د. شاکر سلیمان محمود

نەخەمەسازی: پەرەوگەیی سروش / گلرا

نۆری چاپ: چاپی یەکم

سالی چاپ: ۲۰۲۳

چاپکردن: چاپخانهی هێفی

تیــراژ: ۵۰۰ دانە

له بەڕێوەبەرایی گشتی کتێبخانه گشتیه کان ژمارهی سپاردنی (۵۹۱) ی سالی ۲۰۲۳ ی
پێدراوه.

مافی چاپ و کۆپی کردن پارێزراوه

له بڵاوکراوه کانی کتێبخانهی (تهبایی)
بۆ چاپ و بڵاوکردنه وهی په‌رتوکی یاسایی
ژمارهی مۆبایل : ۰۷۵۰۷۰۳۶۰۲۱

ناوهڕۆکی ئەم کتێبه

	بهشی یهكهم: ناساندن و هۆكار و رووه جياواز و ليكهووهكانی سوالکردن لهگهڵ تاوانی دیکه
13	کێشه‌ی توێژینه‌وه‌که
14	تاوانی سوالکردن چیه؟
15	بایه‌یه‌که‌م: چه‌مکی تاوانی سوالکردن
18	ته‌وه‌ری یه‌که‌م: پێناسه‌کردنی تاوانی سوالکردن
18	لقی یه‌که‌م: پێناسه‌ی تاوانی سوالکردن له‌رووی زمانه‌وانیه‌وه
20	لقی دووهم: پێناسه‌ی تاوانی سوالکردن له‌رووی زاراوه‌وه
29	ته‌وه‌ری دووهم: سروشتی یاسایی و به‌رژه‌وه‌ندی له‌ به‌تاوانکردن...
29	لقی یه‌که‌م: سروشتی یاسایی
35	لقی دووهم: به‌رژه‌وه‌ندی له‌ به‌تاوانکردن له‌ به‌رچار ده‌گیریت
39	بایه‌یه‌ دووهم: فاکته‌رمه‌کانی نه‌جانه‌دانی تاوان و خودی تاوانی سوالکردن
	ته‌وه‌ری یه‌که‌م: پالنه‌ر و بلاو بوونه‌وه‌ی دیارده‌ی سوالکردن
	لقی یه‌که‌م: هۆکاره‌ سیاسیه‌کان
46	لقی دووهم: هۆکاره‌ ئابوورییه‌کانه
49	لقی سێهه‌م: هۆکاره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان
54	ته‌وه‌ری دووهم: جیاکردنه‌وه‌ی له‌تاوانه‌ هاوشیوه‌کانی
54	لقی یه‌که‌م: جیاکردنه‌وه‌ی له‌ تاوانی بێلانی
62	لقی دووهم: جیاکردنه‌وه‌ی له‌ تاوانی بازرگانیکردن به‌ مۆرف
68	لقی سێهه‌م: جیاکردنه‌وه‌ له‌ تاوانی مه‌لخه‌ له‌ تاندن
75	بهشی دووهم: حوکمه‌ بابه‌تییه‌کان و ده‌رئه‌جاسی کاریگه‌رییه‌کانی تاوانی سوالکردن
77	بایه‌یه‌ که‌م: پایه‌ گه‌شتیه‌کانی تاوانی سوالکردن
79	ته‌وه‌ری یه‌که‌م: پایه‌ی مانه‌ی
80	لقی یه‌که‌م: په‌فتاری تاوانکاری (کرده‌ی تاوانکاری)
96	لقی دووهم: ده‌رئه‌جاسی تاوانکاری
98	لقی سێهه‌م: په‌یوه‌ندی هۆکاریتی
100	ته‌وه‌ری دووهم: پایه‌ی مه‌عنه‌وی
107	بایه‌یه‌ دووهم: رووه‌ پروپیوونه‌وه‌ی سزایی دیارده‌ی تاوانی سوالکردن

107	تهوهری یه‌که‌م: سزا
110	لقی یه‌که‌م: سزا بنه‌ره‌تییه‌کان
114	لقی دووهم: نه‌و ری‌ککارانه‌ی که به‌سه‌ر نه‌وجه‌وان ده‌سه‌پیتترین
124	تهوهری دووهم: تاکره‌وکردنی سزا
125	لقی یه‌که‌م: بارودوخ‌ی توندی گشتی
128	لقی دووهم: بارودوخ‌ی توندی تاییه‌ت
141	به‌شی سییه‌م: نامرازه‌کانی چاره‌سه‌رکردنی تاوانی سوالکردن
143	باسی یه‌که‌م: نامرازه‌کانی چاره‌سه‌ری سوالکردن له‌سه‌ر ناستی نیودوبله‌تی
143	لقی یه‌که‌م: نامرازه‌کانی چاره‌سه‌ری سوالکردن له‌ده‌ستور‌ه‌کان
148	لقی دووهم: نامرازی چاره‌سه‌ری تاوانی سوالکردن له‌په‌یماننامه و ...
154	باسی دووهم: نامرازی چاره‌سه‌ری نیشتمانی تاوانی سوالکردن
155	تهوهری یه‌که‌م: نامرازه‌کانی چاره‌سه‌رکردن له‌رووی یاسا‌دانان
157	لقی یه‌که‌م: دانان له‌خانه‌ی کارپیکردن
159	لقی دووهم: دانان له‌په‌ناگه
160	لقی سییه‌م: دانان له‌خانه‌ی به‌سالاچووان
162	لقی چواره‌م: دانان له‌دامه‌زراوه‌ خیرخوازییه‌کان
164	تهوهری دووهم: نامرازه‌کانی چاره‌سه‌رکردنی تاوانی سوالکردن له‌لایه‌ن...
164	لقی یه‌که‌م: نامرازه‌کانی چاره‌سه‌رکردنی تاوانی سوالکردن له‌...
172	لقی دووهم: نامرازه‌کانی چاره‌سه‌ری تاوانی سوالکردن له‌لایه‌ن...
177	کو‌تایی: ده‌ره‌نجام و راسپارده‌کانی تو‌ی‌زینه‌وه
191	لیستی سه‌رچاوه‌کان

ئەم كۆپىيە بۆ؟

دەرۋزە كۆرۈن دياردەيەكى خراب و ناشارستانی يە كە لە جىياندا
بلاوبوويەتە، وە بە يەككە لە تاوانە كۆمەلايەتتەكان هەژمار دەكرى...
و پىتاسە دەكرى بەوئەى كە كەسك داواى پارە و ماىە بىكات لە
كەسانى دىكە، لە پىگا و شوپنە گشتىيەكان، وەك بازار و مزگەوت،
بەهۆى بەكارهينانى پىگەى فرت و فىل و هەلەخەلەتاندن، وەك
خۆپىشاندان بە تووشبوون بە نەخۆشى، و نەبوونى تواناى ماددى بۆ
وەرگرتنى چارەسەرى پزىشكى، ياخود وون كۆرنى جانتاى پارە و
نەدارى بۆ كۆپىنى ئا و خواردن و شتى تر، ياخود دروست كۆرنى
داخوازى تر كە پىويستى بە هاوكارى و پارە پى بەخشىنە، و لە
زۆربەى ئەمانەش ئافرەت و مندالى تازە لەدايك بوو، يان مندالى كەم
ئەندام، يان بە ئەنقەست دروست كۆرنى كەم ئەندامى جەستەى
بەكاردەهيندرى، بۆ پاكىشانى بەزەيى و سۆزى خەلك، بە مەبەستى
سامان و ماىە و پارە.

جىگەى ئاماژە پىكۆرە، ئەم دياردەيە بە ترسناكترى نەخۆشى يە
كۆمەلايەتتەكان دادەندىرى، كە لە كۆمەلگەى عىراقى و كوردستانى
بلاوبوويەتە، وە كارىگەرى زۆر خرابى بەسەر نا و شورەتى
كۆمەلگا دروست كۆرەووە كە لە پاىەكەى و كەسايەتى مەرقى كەم
كۆرەووە.

تەيىنىش كراوە، كە ئەم ژىنگەيەى كە دەرۋزەكە تيايدا دەژى،
سەرتاى پىگەيەكە ياخود پى خۆشكۆرە بۆ بلاوبوونەوئەى ھۆكارەكانى
پوودانى تاوان، وەك تاوانى دزىكۆرە و بەلارىدان لە پرنسىيە گشتى
يەكان، و ئالوودەبوون و بازىرگەنى كۆرە بە ماددە ھۆشبەرەكان، و

زمانی شرینی کوردی له سەر گرنگترین کاریگەر و ھۆکارە کۆمەلایەتی و ئابووریەکانی دیاردەیی سۆزکردن، پەيوەندییان بە بەلارێدانی پەفتارە کۆمەلایەتی یە کان، کە بەم دوااییانە لە نیو شار و شارۆچکەکانی عێراق و ھەریمی کوردستان بلابوویتەو، لەگەڵ دیاریکردنی ئەو ھۆکارانەی کە پالێ بە ھاوالاتیان ناو لە سەر ئاستی نیشتمانی، بۆ گرنتەبەری ئەو پێگایە وەک پێشە بۆ پەیداکردنی پارە و سامان، و چۆنیەتی پووبەپووبوونەوێ دیاردەکە بە شێوەیەکی سزایی، و ئاستی گونجانی پێکخستنی یاسای سزای عێراقی لە سەر پێژەیی تاوان و دیاردەکە، شایانی خۆتێندەو و گرنگی پێدانی لە ھەمان کات بەشداری کردنە لەلایەن نووسەر بۆ دەولەمەندکردنی پەرتووکیخانەیی یاسای لە کوردستان و زیادکردنی سەرچاوەکان بە زمانی شیرینی کوردی.

دادوەر

ئازاد ھەیدەر باوہ

ئەندامی دادگای تاوانەکانی ھەولێر / ١

٢٠٢٣/٨/٢٠

پیشہ کی

دیاردہی سوالکردن له دیاردہ کۆمه لایه تییه کانه کاریگه ری نه ریئی له سهر کۆمه لگه ههیه، به تایبته له م دواییانه دا ئهم دیاردهیه زۆر په ره ی سه ندووه وه په شه له ئاسایش و سه قامگیری کۆمه لگه دهکات و دواتر ده بیته کیشیه کی گه وره و به ربلاو که پتویست به بهرگه لیگرتنی دهکات و ده بیته چاره سهر بکریته، به تایبته ئیستا بووه ته پشتینه یه کی جیهانی فراوان و چه ندین شیوازی پیشکه وتووی ههیه و جۆره وشیتوه کانی جیاوازه، که دهسته و چینه کانیان جۆراوجۆرن، له مپۆدا ته نها بی پاره و بیکاره کان سوال ناکه ته نانه ته که سانیک ئالوده ی سوالکردن بوون که پیشه ی به رزیان ههیه و له پشته وه قازانج دهکن، سه رباری ئه وه ی یاسا چه ند دهق و بنه مایه کی یاسایی سزایی ریزبه ند کردووه له سهر ههر کرداریک که یاسا به تاوان ئه ژماری کردوون و سزایه کی تاوانکاری بۆ دیاری کردوون، به سزادان بیته یان رپوشوینی خۆپاریزی و، به رپرسیاریتی سزایی پوودانی تاوانه که ده سه پیتی و پایه کانی ته واو دهکات و مه ودا ی مه ترسیدار بوونی تاوانه که دیاری دهکات و له گه ل ئه وه شدا چه ندین تاوان ههیه سزاکه یان له کۆتاییدا ده بیته رپگری گشتی و تایبته ی که ئهم تاوانه تا ئیستاش ههر مه ترسیداره و هه ره شه له ئاسایش و سه قامگیری کۆمه لگا کان دهکات به دریتایی سه رده مه کان.

تاوانی سوالکردن یه کیکه له و تاوانه کۆمه لایه تیانه ی که سه لیه ی گشتی ده شیوینی، به هۆی ئه وه ی سوالکردن کاریگه ری زیانگه یانندن و ئازاردانی هه ستی خه لک و بیزارکردنیان ده نیته وه، ئه مه ش که رامه تی مروف هم به فیرۆ ده دات و هه میش که م ده کاته وه. بارودۆخی سیاسی و ئابوری و کۆمه لایه تی و کلتوری پۆلی سه ره کی ده گێرن له بلاو کردنه وه ی ئهم دیاردهیه، که به پروونی دیاره به شیک له سوالگه ره کان له لایه ن بانه تاوانکاره کانه وه کۆنترۆل و به رپوه ده برین، بۆ به ده سه تهیتانی پاره، ئهم باندا نه مندال و ئافره تان بۆ وروژاندنی

سۆزى خەلک بەکار دەھێتن. لێرەو بەرکەوت، کە تاوانى سوالکردن تاوانىکى بە ئەنقەستە، تەنەت ئەم تاوانە پێویستى بە پەيوەندى ھۆکارى لە نێوان کردارەکە و ئەنجامى تاوانکارییەکە نییە، بە خودى ئەنجامدانى پەفتارەکە، تاوانەکە و تاوانبارییەکە بەدى دین. ئەم تاوانە بە پێى یاساکانى عێراق بە پیشیلکاری دادەنریت. یاسادانەر دۆسیەى سوالکردنى بە تاوان نەزانىووە، زۆربەى سوالکەرەکان کاتیک لە پێگا گشتیەکان یان لە شوێنە گشتیەکان لە پێگەى فرۆشتنى کلینکس یان مادەى پاککردنەوێ جامى ئۆتۆمبیلەکان یان فرۆشتنى کالای بێ بەھا پارە کۆدەکەنەو، ئەمەش هیچ نییە جگە لە بیانویەک بۆ بەدەستپێنانى پارە بە مەبەستى سوالکردن نەک کارکردن، ئەمەش وایکردووە، ژمارەىەکی زۆرى سوالکەر لە سزاکە پزگاریان بێت. یاسادانەر دۆخی دووبارە گەرانەو بە سوالکردنى پشتگوێ نەخستووە، داوى دەستگیرکردن و پەوانەکردنى بۆ دامەزرێوانەکانى سزادان یان دامەزرێوانە چارەسەرییەکان کردووە، بۆ مەبەستى چارەسەرکردن و بۆ دوورکەوتنەو لە پەيوەندیکردن لەگەل تاوانباران. ھەرۆھا یاسادانەر سەرکەوتو نەبوو لە مادەى ۲/۳۹۰، کاتیک بڕگەکانى مادەى ۷۲ یاسای چاودێرى نەوجەوانان بە ژمارە ۷۳ سالی ۱۹۸۳ ی ھەموارکرا، سەبارەت بە سوالکردنى نەوجەوان جێبەجێ کرد، چونکە سوالکردنى نەوجەوان پێویستى بە پاراستن و چاودێرى ھەبە، ئەگەر نەوجەوانەکە سوالکردن ئەنجام بدات و ئەمەش دژایەتیی لەگەل مەرجەکانى یاسای چاودێرى نەوجەوانان دروستکرد.

ھەرۆھا ئاماژە بە میکانیزمى چارەسەرى نێودەولەتى دەکەین، کە لە زۆریک لە پەیماننامە نێودەولەتییەکان و نامەکانى دەستورى ولاتان پێکھاتووە، ئەوانەى داوى پیزگرتن لە کەرەمەتى مەروفاىەتى و دابینکردنى کارىکى گونجاو و ژيانى باشیان بۆ دەکەن. ھەرۆھا باسمان لە پۆلى ھەریەکەیان لە وەزارەتى کار و کاروبارى کۆمەلایەتى و وەزارەتى ناوخۆ کرد، لە گرتنەبەرى ئەو پێکارانەى، کە پۆلى گەورەیان ھەبوو لە مامەلەکردن لەگەل کەیسەکانى دیاردەى سوالکردن بە تايبەتى یاسای پاراستنى کۆمەلایەتى، کە پۆلىکى گەورەى ھەبوو لە

دابینکردنی ئەو یارمەتییه نەختینه یانەی بۆ خێزانه هه‌زاره‌كان له‌لایه‌ن ده‌وله‌ته‌وه دابینکرا‌بوو.

توێژینه‌وه‌که به‌سه‌ر سه‌ی به‌شدا دابه‌شکراوه. سه‌ره‌تا به‌ پێشه‌کییه‌ک بۆ توێژینه‌وه‌که ده‌ست پێده‌کات و به‌ گۆتاییه‌کیش گۆتایی دێت. که‌ پێکهاتوه‌ له‌ گرنگترین ئه‌نجام و پێشنیاره‌كان که‌ هه‌وادارن، له‌لایه‌ن لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندیده‌اره‌كانه‌وه‌ وه‌ربگیرین و سووی بۆیان هه‌یه‌یت. بۆیه ئێمه‌ بابه‌تی یه‌که‌ممان ته‌رخان کرد، بۆ زانینی جه‌وه‌هه‌ری تاوانی سوال‌کردن چیه‌ و له‌ دوو ته‌وه‌ردا باس‌مان کرد. ته‌وه‌ری یه‌که‌م باس له‌ جه‌وه‌هه‌ری ئه‌م تاوانه‌ ده‌کا و دووه‌میشمان ته‌رخان کرد بۆ توێژینه‌وه‌ی هۆکار و پالنه‌ره‌کانی ئه‌نجامدانی تاوانه‌که‌ و هۆکاره‌ ناوخۆیه‌کانی. به‌شی دووه‌م پێکهاتوه‌ له‌ بڕیاره‌ بابه‌تییه‌كان و ده‌رئه‌نجامه‌کانی تاوانه‌که‌ که‌ ئێمه‌ له‌ دوو ته‌وه‌ر باس‌مان کرد. له‌ ته‌وه‌ری یه‌که‌مدا باس‌مان له‌ بنه‌ما گه‌شتیه‌کانی تاوانی سوال‌کردن کرد و له‌ ته‌وه‌ری دووه‌مدا کاریگه‌رییه‌کانی ئه‌م تاوانه‌مان تاوتوێ کرد. به‌شی سه‌یهم پێکهاتوه‌ له‌ میکانیزمه‌کانی چاره‌سه‌رکردن بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی تاوانی سوال‌کردن، که‌ دوو لێکۆلینه‌وه‌مان بۆ ته‌رخانکرد. یه‌که‌میان پێکدێت له‌ میکانیزمه‌کانی چاره‌سه‌ره‌ نێوده‌وله‌تییه‌كان و دووه‌میان تایبه‌ته‌ به‌ میکانیزمه‌کانی چاره‌سه‌ری نیشتمانی.

پێویسته‌ ئاماژه‌ به‌وه‌ بکه‌ین، که‌ له‌م توێژینه‌وه‌دا میتۆدی توێژینه‌وه‌ی یاسایمان به‌ پله‌ی یه‌که‌م له‌به‌رچاو گرتووه‌، به‌ پله‌ی دووش، وه‌سف و باسکردنی تاوانه‌که‌ له‌ یاسای سزادانی عێراقی. ئه‌مه‌ سه‌رباری ئه‌وه‌ی تێبینی ره‌خه‌نه‌ی خۆمان له‌سه‌ر ته‌واوی ته‌وه‌ره‌ باسکراوه‌كان و که‌موکوری یاساکان باسکردووه‌ و پێشنیار و به‌دیلي خۆمان خستۆته‌روو. هه‌روه‌ها ئاماژه‌مان به‌ داتایه‌کی شیکاری هه‌ولێز کردووه‌.

د. شاکر سلیمان محمود

هه‌ولێز/ ٢٠٢٣

به شی یه که م

**ناساندن و هوکار و رووه جیاواز و
لیکچوووه کانی تاوانی سوانکردن له گه ل
تاوانه کانی دیکه**

کیشی توژیینه وه که

کیشی توژیینه وه خوی له لاوازی سزا و سزانه دانی که یسه کانی سوالکردنی شاراو به رجه سته دهکات، ئیستا ئه و حاله تانه به بهرچاوانه وه بهروونی دیاره، که زۆربه ی سوالکه رهکان رووبهرووی لپرسیینه وه یاسایی نابنه وه، چونکه ئه م کرده وانه له خویاندا به تاوان نازانرین، ههروهها لاوازی ئه و ئامرازانه ی که یاسادانه ر وهک سزای به دیل په نای بۆ ده بات، ههروهها نهرمی یاسادانه ر به رامبه ر به و حاله تانه ی که سوالکه رهکان سه رله نوێ بۆ کاری سولکردن ده که پێنه وه، سه رباری زۆری ژماره ی حاله تهکانی دووباره که پانه وه بۆ دیارده ی سولکردن و لاوازی میکانیزمهکانی چاره سه ری نیوده وه له تی و نیشتمانی، تاکو روون بکریته وه تا چند حوکه مهکانی یاسای سزادان گونجاون له گه ل ئه و گه شه سه ندنه گه وره یه ی له ئامرازهکانی دیارده ی سوالکردن روویانداوه، ههروهها روونکردنه وه ی ئه وه ی تا چ پاده یه ک یاسا پارێزگاری بۆ نه وجه وانان یان منالی سوالکه ر دابین دهکات.

تاوانی سوالکردن چیه؟

تاوانی سوالکردن یه کیکه له و تاوانانهی که کاریگری له سهر ژیانی تاک و کومه لگا هه یه. بۆیه له م به شه دا له ږینگه ی دوو تووژینه وه باس له دیارده ی سوالکردن ده که یین: یه که میان ته رخا نکراوه بۆ پیناسه کردنی چه مکی تاوانی سوالکردن و له دوو به شدا مامه له ی له گه ل ده که یین. یه که میان ته رخا نکراوه بۆ پیناسه کردنی تاوانی سوالکردن و له دوو ه میشدا باس له سروشتی یاسایی تاوانه که و نه و به رژه وه نندییه ی که له به رچاو گیراوه له تاوانبارکردنه که دا، پاشان له ته وه ری دوو ه مدا باس له هوکاره پالنه ره کانی تاوانه که و خودی تاوانه که ده که یین، یه ک له دوا ی یه ک مامه له له گه ل نه و تووژینه وانه ده که یین.

باسى يەكەم چەمكى تاوانى سۆالكردن

دىياردهى سۆالكردن يەككىگە لە دىيارده كۆمەلايەتتە مەترسىدارەكان، سەرەرپاي سىروشت وشىوازەكانى لە كۆمەلگايەكەوہ بۆ كۆمەلگەيەكى دىكە جىاوازە، بوونى سۆالكرەكان لادانىكە لە سىستەمى گشتى كۆمەلگا، فاكترەكانى بىكارى و بىبەشى و ناىەكسانى چىنايەتى رۆلىيان لە زۆركردنى ژمارەى سۆالكرەكان ھەيە و ئەم تاوانە بە شىوہەيەكى بەرفراوان بلاودەكەنەوہ^۱، وەك ئەوہى بۆمان دەرەكەوئىت، كە زۆربەى كۆمەلگاكان بەدەست ئەم تاوانەوہ دەنالینن، بەتايبەتى لە ولاتانى جىھانى سىتتەمدا بەروونى دىيارە، ئەمەش دەگەرئىتەوہ بۆ ھۆكارى جۆراوجۆر، لەوانەش ھۆكارى ئابوورى و كۆمەلايەتى سىياسى. جگە لە ھۆكارەكانى دىكە كە بەپىئى سىروشتى ئەو كۆمەلگايانەى كە ئەم تاوانەى تىندا بلاودەبىتەوہ جىاوازن، ھەروەھا ئەو تاوانە لە شوئىنكەوہ بۆ شوئىنكى تر و كاتىكەوہ بۆ كاتىكى دىكە جىاوازە. وەك بۆمان دەرەكەوئىت كە تاوانى سۆالكردن پەنگە راستەوخۆ ڤووبدات، جا سۆالكرەكان پىاو بن يان مندال، يان ھەندىجار سۆالكردن لە ژىر پەردەى فروشتنى كالائى سادە و

ش. س. م.

۱- د. ابتسام علام الجماعات الهامشية دراسة انثروبولوجية لجماعات المتسولين في مدينة القاهرة ط۱. ۲۰۰۲، ص ۴۰.

سپرینه وهی جامی ئۆتۆمبیل یان فروشتنی بنیشت، یان له پرێگهی بلاو بوونه وهی منداڵان له بهردهم ترافیک لایته کاندایا، وروژاندنی سۆزی خه لک^۱. بۆیه تیبینی دهکەین که سوالکردن دیاردیه کۆمه لایه تی مه تر سیداره و له هه ندیک کۆمه لگادا نه خوازراو و قیزه ونه، به هۆی ئه و کاریگه ریه خراپه ی له سه ر ولات دروستی دهکات، چونکه ناوبانگی له که دار دهکات. سوالکردن یه کیکه له ئالۆزترین کیشه کان که ولات ماوه یه کی زۆره به ده ستیه وه ده نالینیت. سوالکردن ده رگایه کی شه رعییه بۆ ئه نجامدانی تاوان داده نریت، وه ک بۆمان ده رده که ویت که زۆربه ی سوالکه ره کان ده چنه ناو گه ره که کانی نیشته جیتیوون، هه روه ها ده چنه ناو مالی خیزانه کان و تیکه ل به منداڵان ده بن، ئه مه جگه له بلاو بوونه وهی سوالکه ران له به رده م ترافیک لایته کاندایا، ئه مه ش پالنه ریکه بۆ ئه وان تا کو تاوانی دزیکردن یان فیزی به کاره یتانی ماده هه وشبه ره کان ببن و ره واجی بۆ بکه ن، سه رباری ئه وه ی سوالکردن کاریگه ری له سه ر شیواندنی سیمای کۆمه لایه تی ولات هه یه، له گه ل ئه وه شدا ده بینین ئه و ده قه یاساییانه که مامه له له گه ل سوالکه ره کاندایا ده که ن بۆ پرێگریکردن له سوالکردنیان ده بینین کاریگه ر نین. ئه گه رچی سوالکردن ته نها دیاردیه کی تاوانکاری نییه، به لکو به ره می هه لومه رچی خراپی کۆمه لایه تی و ئابووری شه، که ئه مه ش وا دهکات ته نها مامه له ی تۆمه تبار له گه ل سوالکه ر نهکات، چونکه سوالکه ر زۆربه ی جار بۆ ته قوربانی ئه م ئه و بارودۆخه ی له ولات هه یه^۲، بۆیه زۆربه ی یاساکان سزای ته رخانکردووه و سه پاندووه به سه ر سوالکه ر

ش. س. م.

- ۱- د. رنده الفخري الطفل والجريمة في ظل قانون الأحداث والقواعد الدولية دراسة مقارنة منشورات زين الحقوقية بيروت، ۲۰۱۴، ص ۳۵
- ۲- د. نادية مصطفى حسين، المسؤولية الجنائية للتسول. دار المسئلة بغداد، ۲۰۲۳، ص ۵۶.

له کاتی ئەنجامدانی ئەو پەفتاری سوالکردنە، جا چ سوالیەکی وەک
پیشەیک یان یان وەک کاریک بۆ خۆ بژێوی کردبێت.^۱ ئەم باسە
دەکەینە دوو تەرەز، له یەکەمدا، پێناسەی تاوانی سوالکردن دەکەین و
له دووهمیشدا سروشتی یاسایی تاوانەکە و ئەو بەرژەوهندییەکی که
له بەرچاو گیراوه له و سزایەکی که یاسادانەر بۆی داناوه.

ش. س. م.

۱- بۆ زانیاری زیاتر سەیری سەیری: قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة
۱۹۶۹ المعدل في المواد (۳۹۰/۱) بکە، که ئەمە دەقیەتی: (هەر کەسێک به
مەبەستی سوالکردن لەسەر جادەی گشتی یان له شوێنە گشتییەکان یان به‌بێ
مۆلەت بچیتە ناو مالتیک یان فروشگایەک، له مادهی ۲ی برگەکی سەرەوه هاتوو: سزا
دەدرێت به زیندانیکردن بۆ ماوهی که‌متر له مانگیک و له سێ مانگ زیاتر
نەبێت. ئەگەر ئەنجامدەرەکه تەمەنی هەژده سالی ته‌واو نه‌کردبێت، حوکمی‌کاتی
نه‌وجه‌واتانی به‌سەردا جێبه‌جێ ده‌کری‌ت).

تهوهري يه كهه پيتاسه كردني تاواني سوال كردن

لهه تهوه ره دا پيتاسه ي تاواني سوال كردن له پروي زمانه واني و زاراه پرون دهكه ينه وه، ئهه تهوه ره به سه ر دوو لقدا دابهش دهكه ين: يه كه ميان پيتاسه كردني تاواني سوال كردن له رووي زمانه واني، دووه ميان ته رخا ن دهكه ين بۆ پيتاسه كردني له رووي زاره وه وه.

لعي يه كهه پيتاسه ي تاواني سوال كردن له رووي زمانه وانيه وه

لهه لقدا باس له چه كه كاني تاوان و سوال كردن له رووي زمانه واني دهكه ين.

يه كهه: پيتاسه ي تاوان له زماندا

تاوان له زمانه كه دا چه ندين ماناي هيه، هه نديجار به ماناي برين هاتووه، وهك چۆن دهوتريت درهختي براو، ههروهه دهوتريت تاوانه به ماناي گونا ه يان تاوانباري، بۆيه دهوتريت گونا ه ي كردووه و اتا تاوانيكي ئه نجامداوه، ههروهه دهوتريت تاوانباري كره، واتا تۆمه تيكي داوه پال^١، خوداي گه وه له قورئاني پيرو ز فه رموويه تي: (إن المجرمين في ضلال وسعر)^٢ ههروهه فه رموويه تي: (إن الذين أجمعوا كانوا من الذين آمنوا يضحكون)^٣.

ش. س. م.

١- الفيروز آبادي مجد الدين بن يعقوب القاموس المحيط ج ١. نويس للطباعة.

٢- سورة القمر الآية ٤٧

٣- سورة المطففين الآية ٢٩.

دووه‌م: سوالکردن له‌رووی زمانه‌وانییه‌وه

له زماندا بۆ وشه‌ی سوالکردن زۆر مانای هه‌یه، سه‌رچاوه‌ی وشه‌ی (سول) مه‌به‌ست لێی ئارامکردنه‌وه‌ی گه‌ده‌یه، وه‌ک چۆن به‌ وشه‌ی (التسویل) بۆ باشت‌کردن و جوان‌کردنی شت هاتووه، هه‌روه‌ها وشه‌ی (التسویل) له‌سه‌ر وه‌زنی وشه‌ی (التفعیل) هاتووه، وه‌ک ده‌وتریت: (من سولت له‌ نفسه‌ کذا) واتا وه‌ک ئه‌وه‌ی خۆی رازاندییه‌وه وایه، یان ده‌گوتریت (سولت له‌ الشیطان) واتا شه‌یتان خراپه‌ ئه‌وه‌نده جوان بۆ رازاندبووه، تا‌کو پێی فریوبدریت^١، به‌ هه‌مان شێوه ئه‌م مانایه له‌ قورئانی پیرۆزیش هاتووه: (وجاءوا علی قمیصه‌ بدم کذب قال بل سولت لکم أنفسکم أمرا فصبر جمیل واللّه‌ المستعان علی ما تصفون)^٢. هه‌روه‌ها وشه‌ی (التسول) له‌ چاوه‌کی (سأل و سؤال و مسأله‌) وه‌رگیراوه، واتا شتیکی لێ داوا بکه، واتا پێویستی بۆ دابین بکه^٣. وه‌ک خودای گه‌وره‌ فهرموویه‌تی (وأما السائل فلا تنهر)^٤، واتا هیوا و ئومیدی هه‌ر مرۆفیک^٥، وه‌ک خودای گه‌وره‌ فهرموویه‌تی: (قال قد أوتیت سؤالک یا موسی)^٦، واتا ئه‌وه‌ی ته‌مه‌نات ده‌کرد، به‌ده‌ستی بێنی، پێتدرا.

ش. س. م.

١- ابن منظور، جمال الدین محمد بن مکرم لسان العرب، ج ٦ ط ٣ دار إحياء التراث العربی للنشر والتوزیع، بیروت ١٩٩٩ ص ٤٣٩

٢- سورة یوسف ١٨.

٣- الشیخ احمد رضا، معجم متن اللغة، ج ٣، دار مکتبه‌ للحیاه، بیروت ١٩٥٩، ص ٨٧.

٤- سورة الضحی ١٠.

٥- سعد الخلیفه‌ الخبار، احکام التسول فقها وقانونا، مجله‌ بحوث القانونیه، جامعه‌ مصراته، کلیه‌ القانون، عدد ١، السنه ٢٠١٥، ص ٧٨.

٦- سورة طه ٣٦.

لەقی دووهم

پێناسەى تاوانى سواڵکردن لەرووى زاراوهوه

لەم لقه‌دا باس لە پێناسەى تاوانى سواڵکردن دەکەین لەسەر ئاستى یاسایى و دادوهرى و فیهى،

ئێمه یەک لە دواى یەک مامەلە لەگەڵ ئەم بڕگانه خوارەوه دەکەین:

یەكەم: پێناسەى تاوانى سواڵکردن لەرووى یاساییهوه

یاسادانەرى عێراقیش، لە زۆربهى یاساکانى تاوانى سواڵکردنى پێناسە نەکردووه، بەلام لە یاسای سزادان لە بەشى هه‌شته‌مى تاوانه کۆمه‌لایه‌تییه‌كان مامەلەى لەگەڵ سواڵکردن کرد کردووه، که بەشى هه‌شته‌م به‌ناونیشانى (سواڵکردن)ه، ئەمەش دەقى ئەو یاساییه که دەلێت: هەر که‌سیک به‌مه‌ستى سواڵکردن لەسەر جاده‌ى گشتى یان له‌ شوێنه‌ گشتییه‌كان یان به‌بێ مۆلەت بچێته‌ ناو مالێک یان فروشگاهیه‌ک، سزا ده‌درێت به‌ زیندانیکردن بۆ ماوه‌ى که‌متر له‌ مانگیک و له‌ سێ مانگ زیاتر نه‌بێت^١. ئەگەر ئەنجامده‌ره‌که‌ ته‌مه‌نى هه‌ژده‌ سالى ته‌واو نه‌کردبێت، حوکه‌م‌کە‌نى نه‌وجه‌وانانى به‌سه‌رده‌ جێبه‌جێ ده‌کړیت^٢. دادگا بۆى هه‌یه‌ له‌برى ئەو سزایه‌ى که له‌ ماده‌ى ٣٩٠/١دا هاتووه، ئەگەر توانای کارکردنى هه‌بێت، ده‌توانیت فهرمانى ئەوه‌ بدات که بۆ ماوه‌یه‌ک که له‌ سالیکی زیاتر نه‌بێت له‌ خانه‌ى کارپیکردن به‌ئێدریته‌وه، به‌لام ئەگەر نه‌توانیت کار بکات و پارەى نه‌بێت پێى بژى

ش. س. م.

١- سه‌یری ماده‌ى: ماده‌ ٣٩٠/١ قانون العقوبات العراقي التي رفعت شرط من كان له مورد مشروع يتعيش منه أو كان يستطيع بعمله الحصول على هذا المورد بموجب قانون رقم ١٦ لسنة ١٩٩٩ والمنشور في الوقائع العراقية بالعدد ٣٧٨٨ في ١٤/٦/١٩٩٩.

٢- سه‌یری ماده‌ى: ٣٩٠/٢ قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل.

بۆی ههیه له شوێنێکی دالدهدان، یان له مالی بهسالاچوان، یان له دامهزراوهیهکی خێرخوازی دانپێدانراودا دابنریت.^۱ ههروهها یاسادانهری عێراق سزای (بهندکردن بۆ ماوهی سێ سالیگ زیاتر نهبیست، بۆ ههركهسێک که هانی کهسیکی دیکهبدات بۆ سوالکردن)^۲ دانا. ههروهها یاسادانهری عێراق مامهلهی لهگهڵ پرسى سوالکردن له یاسای (أصول المحاکمات الجزائية) به ژماره ۲۳ی سالی ۱۹۷۱ کردووه، که له بهشی سییهمدا ههوارکرایهوه (ههچاوکردنی ئارامی و جوانی پهفتاری کردووه). ههچهنده بهپوونی باسی سوالکردن ناکات، بهلام به پوونی بۆمان دهردهکهویت و دهلیت: "بۆ داواکاری گشتی یان دادوهری لیکۆلینهوه ههیه، که دادوهری کهتن لهبارهی ئهو کهسانهی خوارهوه ئاگادار بکاتهوه، ئهگهر ترسی ئهوهی ههبیست، که کردهوهیهک ئهنبام بدهن که پیشیلی ئارامی دهکات، لیکۆلینهوه و بهلگهکان به ئاگادارکردنهوهکه هاوپێچ بکریڤ: ۱- ههركهسێک که ئامرازی بژێویهکی دیار نییه".^۳

سهههپای ئهمهش زۆربهی دادگاكان لهبارهی سوالکهههكان قسه لهگهڵ فههمانگهی چاودێری کۆمهلایهتی ناکهن، ههچهنده یاسای پاراستنی کۆمهلایهتی داوا دهکات لیژنهیهکی بالا بۆ پاراستنی کۆمهلایهتی له ناوهندی ئهو پارێزگایانه پیکهبهریست که له ههریمێکدا رێکنهخراون، ئهمهش به بڕیاری سهروکی کۆمسیۆن^۴، بهلام پیمان وایه

ش. س. م.

۱- سههیری: ماده ۳۹۱ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

۲- ماده ۳۹۲ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹.

۳- سههیری: ماده ۳۲۱/۱ من قانون أصول المحاکمات الجزائية رقم ۲۳ لسنة ۱۹۷۱ المعدل.

۴- سههیری: ماده ۱۱ من قانون الحماية الاجتماعية رقم ۱۱ لسنة ۲۰۱۴ که به دهق هاتوهک (به بڕیاری سهروکی دهسته، لیژنهیهکی بالا به ناوی لیژنهی بالای

دهبوو ياسادانه دهقی مادهی ٢٣ یاسای چاودیتری کۆمه لایه تی بپاریزیت، بۆ ئه وهی بتوانیت بیکاته قه لغانیک له بهرده می هه ر که سیک که نیازی ئه وهی بیت سوال بکات، سه ره پای باشتربوونی بری هاوکارییه کۆمه لایه تیه کان، به هه مان شیوه یاسادانه ری عیراق له یاسای چاودیتری خاوه ن پێداویستی تاییه ت و ئه وانه ی باری تاییه تیان هه یه به ژماره ٢٨ ی سالی ٢٠١٣ مامه له ی له گه ل سوالکردن کردوه، به مه به سستی چاودیتریکردنی که مئه ندامان و دابینکردنی ژیانیکی خوشگوزهران بۆ ئه وانه ی که حوکمه کانی ئه م یاسایه ده یانگریته وه^١. له لایه کی دیکه وه بۆمان ده رده که ویت، که یاسادانه ر له مامه له کانیدا له لایه ک سه رکه وتوو بووه و له چه ند لایه نیکیش سه رکه وتوو نه بووه، له میانه ی ئه مانه ی خواره وه:

پاراستنی کۆمه لایه تی له سه نته ری هه ر پارێزگایه ک دروست ده کړیت، که له مانه پیکهاتین:

یه که م: دادوه ریکسی موته فره، که له لایه ن ئه نجومه نی بالای دادوه ریه وه وهک سه رۆک کاندید کراییت.

دووه م: به رپوه به ری به رپوه به رایه تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی پارێزگاکه، وهک جیگری سه رۆک بیت.

سێیه م: به رپوه به ری ئاماری پارێزگا، ئه ندام.

چواره م: نوینه ری فره مانگه ی کۆمیساری مافی مرۆف، ئه ندام

پێنجه م: فره مانبه ریک به نازناوی توێژه ری کۆمه لایه تی له به شی پاراستنی کۆمه لایه تی له پارێزگا، وهک ئه ندام

١- سه بری: ماده ٢٢ من قانون رعاية ذوي الإعاقة والاحتياجات الخاصة رقم ٢٨ لسنة ٢٠١٣ العراقي، که تێیدا هاتوه: (هه ر که مئه ندامیک یان خاوه ن پێداویستیه ک، ئه گه ر ئه و که مئه ندامیه ی وهک ئامراز بۆ سوالکردن قۆسته وه، سزای زیندانیکردن بۆ ماوه یه ک که له ٦ مانگ زیاتر نه بیت یان غه رامه کردن که له ٥٠٠ هه زار و پێنج سه د هه زار دینار که متر نه بیت و له یه ک هه زار ملیۆن زیاتر نه بیت ده سه پێندریت به سه ریدا).

١ ههركه وتوو بوو له پێناسه نهكردنی تاوانی سوالكردن، ئهمهش كاریکی چاكه كردووێتی، چونكه پێناسهكردنهكه له پسرپۆریتی فیهقهاده.

٢ ههركه وتوو بوو لهوهی سوالكهری جهسته تهندروست و سوالكهری جهسته نادروستی لێك جیا نهكردهوه. ئهمهش له بهر ئهوهیه كه بهرژهوهندی یان مه بهست له سزدان پاراستنی مافی مرقوف و پاراستنی سهلیقهی گشتیی و له بهر چاوكرتنی ههستی هاوولاتیان و ههراسان نهكردنیان لهكاتی گهران و سوپانیان، به سوالكردن و پارانهوه لێیان.

بهلام ئیمه لایه نهكانی دیکه وه ئاماژه به بهشێك له لایه نه سهرنهكه وتوووه كانی یاسادانهری عێراقی دهكهن، كه خۆی له مانه ی خواره وه دهنوێنی:

١ یاسادانهری عێراقی ئاماژهی به فروشتنی كالا ی بێ بایه یان پیشكه شكردنی چهند یارییه کی سه رنجراكیش وهك وینه ی تاوانی سوالكردن نهكردوه، لهكاتێكدا زۆربه ی سوالكهرهكان له ئیستادا چهند كالا یه کی كه م بایه خ نیشانی دهن، وهك كلینكس یان چهند خزمه تگوزارییه کی بێ به های وهك جام سپینه وه له ترافیک لایتهكان پیشكه ش دهكهن، ئه و كارانه ش به گشتی به كاری سوالكردن داده نرێن.

٢ یاسادانه ر به گوێره ی حوكمه كانی ماده ی ٢/٣٩٠ ی یاسای سزادانی سوالكردنی نهوجه وانانی به تاوان داناهه، به مه ش حوكمه كانی بهر پرسیاریتی نهوجه وانانی به سه ر ده سه پێ، كه چی نهوجه وان كاتێك سوال دهكات به تاوان دانانریت، به لكو له میانه ی سوالكردنه كه ی تووشی مه ترسیش ده بێته وه، بۆیه پێویسته له سه ر یاسادانه ر له رێگه ی دهوله ته وه چاره سهیری ئه و كێشه یه بكات، نه وهك سزای بدات، چونكه ئه و نهوجه وانه زۆر شت نازانی، ئه و ته نها بژێوی رۆژانه ی دهوێت،

له وانه شه له لايه ن كەس و كاري يان كەسيكي ديكه وه بۆ ئەم كارە ناچار كرابت.

ههروهها ياساي قه دهغه كردني بازرگانيكردن به مروف ژماره (٢٨) ي سالي ٢٠١٢ عيراقى له ماده ي يه كه مدا باسى له سوال كردن كردوو و جوړه كاني ئيستغلال كردني بۆ هه شت شيوه سنووردار كردوو^١. يه كيك له وانه ش سوال كردنه، به و پتيه ي يه كيك له ئامانجه كاني سوال كردن بازرگانيكردنه به مروف وه، چونكه تاواني بازرگانيكردن به مروف ئه و كاته روودهات، ئه گه ر ئامانجى تاوانباره كه له و كارە ي دهيكات، ئه وه بيت، وا له قوربانيه كه ي بدات به هه ر شيوه يه ك بيت دهست له م و له و پان بكاته وه، فوړمى ئيستغلال كردني جهسته ي، كه به سوال كردني ريكخراو ناسراوه، كه خوى له بانه د تاوانكاريه ريكخراوه كان ده بينيته وه، تايبه تن به پفاندني مندالان و ناچار كردنيان به سوال كردن له ريگه ي ده مچه ور كردنيان يان توقاندنيان بۆ ئه وه ي پاره يان دهستبكه ویت^٢. ههروهها ياسادانه ري عيراق له ياساي چاوديري كۆمه لايه تي ژماره ١٢٦ ي سالي ١٩٨٠ له ده وازه ي

ش. س. م.

١- بۆ زانيارى زياتر سه يري: المادة ٨ /أولا من قانون مكافحة الاتجار بالبشر العراقي رقم ٢٨ لسنة ٢٠١٢، كه به دهق هاتوو: (هينان، گواستنه وه، دالده دان، يان وه رگرتنى كه سانيك به ريگه ي هه ره شه يان به كار هينانى هيز يان جوړه كاني ترى زۆره ملن، پفاندن، فريودان، خراپ به كار هينانى ده سه لات، يان به پيدانى پاره يان وه رگرتنى بره پاره، سوودى دارايى، يان سوود وه رگرتنى بۆ به ده سه ته ينانى ره زامه ندى كه سيك كه ده سه لاتداره يان سه ره په رشتيكردي كه سيك به ئامانجى فروشتنى ئه و كه سه يان ئيستغلال كردني بۆ كاري له شفروشى، كاري زۆره ملن، كۆيلايه تي، سوال كردن، يان بازرگانيكردن به ئه نداهه مروييه كاني بۆ مه به ستى تاقيكردنه وه پزيشكيه كان).

٢- احمد عبد القادر، جريمة الاتجار بالبشر دراسة مقارنة شركة العاتك، بيروت،

ص ١٢٣.

دووهم له بهشی سییه‌مدا مامه‌له‌ی له‌گه‌ل دیارده‌ی سوالکردن کردووه،
 ئه‌ویش به بییه‌شکردنی له مووچه‌ی چاودیزی کۆمه‌لایه‌تی، ئه‌گه‌ر
 یه‌کیک له ئه‌ندامه‌کانی پیاده‌ی سوالکردنی کرد، ئه‌مه‌ش به بریاری
 دادگای په‌یوه‌ندیدار ده‌بیت^۱.

دووهم: تاوانی سوالکردن

بۆ دیارده‌ی سوالکردن زۆر مانای فیه‌قیه‌ی هه‌یه، به‌بێ ئه‌وه‌ی
 پێناسه‌یه‌کی دیاریکراو بۆ تاوانی سوالکردن بکریته، وه‌ک هه‌ندیک
 پێناسه‌ی تاوانه‌که‌یان کردووه به‌م شیوه‌یه (په‌فتاریکی کۆمه‌لایه‌تییه، که
 هه‌ر شه‌ له یه‌کیک له به‌رژه‌وه‌ندییه سه‌ره‌تاییه‌کانی کۆمه‌لگا ده‌کات، که
 قه‌واره‌ی کۆمه‌لگا له‌سه‌ری بنیات نراوه و هه‌ر شه‌ی مه‌ترسی له‌سه‌ر
 ده‌کات، دواتر هه‌ستیک له وێژدانی گشتیدا ده‌ورژێنێ، که‌وا پێویست
 ده‌کات ئه‌وانه سزا بدرێن)^۲. له کاتیکیدا هه‌ندیکێ دیکه سوالکردنیان به‌م
 شیوه‌یه پێناسه کردووه: (ئهو کرده‌یه، که به‌هۆی یاساوه سزای له‌سه‌ره
 و بریاری سزدانی تاوانی بۆ هه‌یه)^۳، که‌چی هه‌ندیکێ دیکه سوالکردن وا
 پێناسه کردووه (ده‌روژه‌کردن و وه‌رگرتنی خێر له ئه‌وانی دیکه، به‌بێ

ش. س. م.

۱- سه‌یری: ماده‌ ۲۳ ثانیاً/ قانون الرعاية الاجتماعية رقم ۱۲۶ لسنة ۱۹۸۰ عیراقی،
 که به ده‌ق هاتووه: (خیزان به بریاری لیژنه‌ی چاودیزی خیزان و به بریاری
 دادگای تایبه‌تمه‌ند له مووچه‌ی چاودیزی کۆمه‌لایه‌تی مه‌حروم ده‌بیت له یه‌کیک
 له‌م حاله‌تانه‌ی خواره‌وه: ئه‌گه‌ر یه‌کیک له ئه‌ندامه‌کانی سوالکردن پراکتیزه بکات
 ده‌روازه‌ی دووهمی یاسای چاودیزی کۆمه‌لایه‌تی به‌پێی ماده‌ی ۳۰ یاسای
 پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی ژماره ۱۱ ی سالی ۲۰۱۴ هه‌لوه‌شاوه‌ته‌وه)

۲- جلال ثروت نظم القسم العام في قانون العقوبات نظرية الجريمة دار الجامعة
 الجديدة، الإسكندرية ۲۰۱۰ ص ۱۱۴.

۳- د. عبدا لقادر القهوجي وفتوح عبد الله الشاذلي، علم الإجرام وعلم العقاب مطابع
 السعدي، ۲۰۰۷، ص ۶۹.

بهرامبەر و بهین تهوهی ئه‌و بهرامبهره داوای کردبێ^١. لێرهوه مرقوف به سوالکەر داده‌نریت، ئه‌گەر بینرا که سوال ده‌کات و داوای خێر و سه‌ده‌قه ده‌کات، ته‌نانه‌ت ئه‌گەر ئه‌و کاره سوالکهره‌یی به هه‌ریه‌کێک له کرده‌وه شه‌ریعه‌کانی وه‌ک فروشتنی کالای که‌م به‌ها و بنیشت و هه‌ر کالایه‌کی که‌م به‌های دیکه شاردبێ، ئه‌گەر باسی وشه‌ی شوینیشی نه‌کردبوایه باشتربوو، ده‌بی ئاماژه به روودانی سواله‌که بکات له هه‌ر شوینیک بوایه، هه‌روه‌ها هه‌ندیکیان وا پێناسه‌یان کردوه (چه‌مکیکی ده‌روونیه یان چه‌مکیکی زانستی گرنگی بواری زانسته مرقوبه‌که‌نه، به‌لام زاراوه‌یه‌که که مرقوف به‌هویه‌وه له بارودۆخی ئه‌و که‌سه‌نه تێده‌گات، که به‌داوای پێویستی مادی ده‌گه‌ڕێن^٢. بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که ئه‌م پێناسه‌یه که‌سه‌کانی دیارده‌ی سوالکردنی پشتگوێخستوه که له‌لایه‌ن بانه‌دا تاوانکاره‌که‌نه‌وه سپۆنسه‌ر ده‌کری‌ن، که تێیدا پالنه‌ره‌که به‌هۆی پێویستییه‌وه نییه، به‌لکو سوالکردن پێشه‌یه‌که بۆ ئه‌وان. هه‌ندیکێ تریش پێناسه‌ی سوالکهریان وا کردوه دۆخی به‌رگه‌گرتنی که‌سیک بۆ سوالکردن، جا دۆخه‌که‌ی ره‌وا بێت یان نا، ئه‌مه‌ش وینه‌یه‌کی سه‌رزه‌نشتراره‌ نه‌ له‌لایه‌ن شه‌ریعه‌ته‌وه په‌سه‌ند کراوه و نه له‌یاسا‌کانی مرقوفیش په‌سه‌ند کراوه، ئه‌مه‌ حاله‌تیکه تێیدا مرقوف ناچار ده‌کریت سوالکردن بکاته پێشه‌ بۆخۆی، بۆیه لێی پال ده‌که‌وی، ئه‌و

ش. س. م.

١- د. حسین الشیخ محمد طه البالیسانی. جریمة التسول بحث منشور في مجلة ترازوو، یصدرها اتحاد حقوقي کردستان، العدد ٣٢ و ٣٣، سنة ٢٠٠٧، ص ١١١ ص ١٣٨.

٢- بسمیة الحلفاوي، التسول في المغرب من الالباء الى الابناء، ط ١، بدون مكان نشر ٢٠٠٦، ص ٧٧.

توانا و وزهیه به کارناهیینی که خودای گوره پیی به خشیووه^۱. له کاتیکدا هندیکی تر بهم شیوهیه پیناسه یان کردووه: "به پیشه کردنی سوال بۆ ئه وهی داوای پاره له خه لک بکات به هر شیوهیه ک بیت و به بی ئه وهی پاساویکی شهرعی هه بیت)^۲، واته سوالکردن ده کاته پیشه و کاریک، خۆی له سهر پادینن و به ڕیگهی جۆراوجۆر به کاریده هیئت بۆ به دهسته یانی پاره، به نیشاندانی برینه کانی یان وروژاندنی ههستی خه لک له کاتیکدا ئه م پارهیه وهرده گریت و پشت به هیچ هۆکاریک نابه ستیت، که ڕیگهی پیندات ئه و کاره بکات. هه ندیکیان پیناسه که یان وا کردووه "هر که سینگ، له ره گه زی نیر یان می، که ته مه نی گه یشته هه ژده سال، هه ولی به دهسته یانی سوودی ماددی له خه لک بدات، به بی به رامبه ر، جا چ له سهر ڕیگای گشتی و دوکان و شوپته گشتیه کان بیت، یان چوونه ناو مالان بیت، به مه به ستی به دهسته یانی ئه و سووده، ئه و که سه سوالکه ره".

بۆمان ده رده که ویت، که ئه م پیناسه یه ئه و حاله تانه ی سوالکردن پشتگوێ خستووه، که له لایه ن هه وانه وه ڕووده دن و بانه ده تاوانکارییه کان بۆ وروژاندنی هاوسۆزی خه لک ده یقۆزنه وه، هه روه ها ده لیت "سوربون له سهر سوالکردن یان ده رکه وتن وه ک که سیکه هه ژار و داماو له به رده م که سانی دیکه دا بۆ ئه وه ی هاوسۆزی و به زه یی ئه وان به ده ست بینن، تاکو پاره ی بده نی، چ پاسته وخۆ یان نارپاسته وخۆ به پیشکه شکردنی کالای بی بایه خ یان هه لگرتنی هه ر ئامرازیکه قه رز یان راجیتیه ی دکتور یان هه لگرتنی مندال و له به رکردنی جل و به رگی خراپ

ش. س. م.

۱- د. سعد خليفة العبار أحكام التسول فقها وقانونا مجلة البحوث القانونية جامعة مصراتة كلية قانون، عدد ۱ السنة ۲۰۱۵، ص ۷۸.

۲- رضا إسماعيل ظاهرة التسول ودور الشرطة في مكافحتها، القاهرة، ۱۹۸۰، ص ۷۲۶.

یان ئەنجامدانی کردەوێ بێ بایه خ^۱. لە کاتی کدا هەندیکی تر وا پێناسەیان کردووە: (هەر کەسێک کە لە لایەن دەسەلاتی تایبەتمەندەوێ بەهۆی سوالکردنەوێ دەستگیر دەکرێت، بە مەبەستی بەدەستپێانی پارە، جا ئەمە راستەوخۆ لە لایەن کەسانی دیکەوێ بێت، یان ناراستەوخۆ لەریگە پێشکەشکردنی کالایەکی بێ بایه بە خەلک بە مەبەستی کڕینی بێت، یان نیشاندانی کەمەندامی جەستەیی خۆیان، یان هەلگرێتی کاغەزی ئیفلاسی بانکی، یان لەبەرکردنی جل و بەرگی کۆنە و پێنەکراو، بۆ ئەوێ هاوسۆزی خەلکی بۆ لای خۆیان رابکێشن و پارەیان پێ بدەن)^۲. دەبینین لەم یاسایەدا ئامرازەکانی کاری سوالکردنی ژماردووە، باشتەر بوو بە دەستەواژەیەکی بێگوتبە: ئەگەر سوالکەرە پەنا بۆ هەر ئامرازێک بەریت تاكو سوالی پێ بکات و لەداها توودا پەرە بە کاری سوالکەرییەکی بەدات.

لەمیانەوێ بەسەرکردنەوێ ئەو پێناسانەوێ پێشوو، کە لە لایەن یاسادانان و فقیهیدا پێشکەشکراون، دەتوانین تاوانی سوالکردن بەم شێوەیە پێناسە بکەین: هەموو کردارێک کە بە سوالکردن، داوای خێر، یان داواکردن بە هەر ئامرازێکەوێ بێت، کە پەنا بەریتە بەر فرتوفیل هەلخەڵەتاندن بە مەستی ورژاندنی هەست و سۆزی خەلک یان لەریگە پێشکەشکردنی چەند خزمەتگوزاری و کالایەکی کەم نرخ، لە هەر شوێنێ، کە بەهۆیەوێ بتوانی پارە یان سوودێکی بێ رهوای دەست بکەوێ، بەو کەسە دەگوترێت، سوالکەر.

ش. س. م.

۱- د. حسین الشیخ محمد طه البالیسانی. جریمة التسول. مصدر السابق ص ۱۱۱، ص ۱۳۸.

۲- آدم سمیان ذیاب، جریمة التسول، رسالة ماجستير مقدمة الى كلية القانون، جامعة بغداد، سنة ۲۰۰۱، ص ۲۵.

تهوهري دووهم **سروشتي ياسايي و بهرژه وهندي له به تاوانكردن** **له بهرچاو دهگيريت**

ئهم تهوهره به سهر دوو لقدا دابهشكراوه، له يه كه مدا باس له سروشتي ياسايي تاوانه كه دهكهن و دووهميان تهرخان دهكهن بق ئه و بهرژه وهندييه كه له به تاوانكرد له بهرچاو گيراوه.

لعي يه كه م **سروشتي ياسايي**

ئيمه له چهند لايه نيكه وه باس له سروشتي ياسايي ئهم تاوانه دهكهن:

يه كه م: له پووي نهجامي تاوانه كه:

دهر نهجامي تاوانكاري بريتيه له كاريگهري رهفتاري تاوانكاري يان دهستدرېڅيه كه كاريگهري له سهر بهرژه وهندي يان ئه و مافه ههيه، كه ياسا برپياري له سهر ديدات بق پاراستني تاوان، وهك بؤمان دهر دهكوييت كه پوليته كړدني ياسايي، تاوانه كان دابهش دهكات به سهر دوو جوړ تاوان: تاواني مه ترسيدار و تاواني زيانگه ياندن، تاواني زيان، به و تاوانانه پيتاسه دهكريت: (له نهجامي ئه و رهفتاره تاوانكارييه كه بوو ته هؤي تهوهي كه په يوه ندييه كي جهسته يي هه بيت، له جيهاني دهره وهدا پووه دهن. تاواني كوشتن كاريگهري له سهر جيهاني دهره وه

دروست دهکات، که خوئی له مردنی قوربانیه که ده بینسته وه^۱، زیانه کانیش له وانهیه ماددی یان ئه خلاقى بن، یان شهرف له که دار بکه ن یان ریژ له دهست بدهن، یان کاریگه رى له سه ر تاکیک هه بیته یان کاریگه رى له سه ر به رژه وهندی کومه لایه تی یان به رژه وهندی گشتی کومه لگا هه بیته^۲.

هه رچی تاوانی مه تر سیداره، هه ندیک وا پیناسه یان کردووه: (ئه و تاوانانه ن، که کاریگه رى کرده ی تاوانی له ئه گه ر ده ستر یژیکردن بۆ سه ر مافیک لیده که ویته وه)^۳.

نووه م: له رووی قه باره ی تاوانه ک: بۆمان ده رده که ویت
یاسادانه رى عێراقی تاوانه کان له رووی قه باره وه دابه شکردووه به سه ر: تاوان، که تن و سه ر پێچی^۴. تاوانی که تن به یه کیک له م دووانه سزا ده دریت:

۱. زیندانیکردنی توند یان ساده، زیاتر له سه مانگ تا پینچ سال.
۲. پینژاردن.^۵
سه باره ت به سه ر پێچی، ئه وه تاوانبار به یه کیک له دوو سزایه سزا ده دریت:

ش. س. م. —————
۱- د. نظام توفیق المجالي شرح قانون العقوبات القسم العام دراسة تحليلية في النظرية العامة للجريمة والمسؤولية الجزائية، ط ۳ دار الثقافة للنشر والتوزيع الأردن ۲۰۱۰، ص ۲۱۵
۲- د. عبد الباسط محمد سيف الحکيمي . النظرية العامة للجرائم ذات الحظر العام الطبعة الأولى الدار العلمية الدولية للنشر، عمان، ۲۰۰۲ ص ۱۴۳
۳- د. فخرى عبدالرزاق، شرح قانون العقوبات، ط ۲، القاهرة، ۲۰۱۰، ص ۱۹۱۹.
۴- المادة ۲۳ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل
۵- المادة ۲۶ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

١ زیندانیکردنی ساده بۆ ماوهی بیست و چوار سعات تا سێ مانگ.

٢ پیژاردن، که بڕه‌که‌ی له ٥٠٠٠٠ په‌نجا هه‌زار زیاتر نه‌بێت.^١
به‌م پێیه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که سزای سه‌رپێچیکردن له‌ یاسای عێراقدا، وه‌ک له‌ یاسای سزاداندا هاتوو، زیندانیکردن و غه‌رامه‌کردنه‌، هه‌روه‌ک یاسای غه‌رامه‌کانیش به‌پێی یاسای هه‌موارکردنه‌وه‌ی غه‌رامه‌ داراییه‌کان هه‌موار کراوه‌ته‌وه‌.^٢ له‌مانه‌ی سه‌ره‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که یاسادانه‌ری عێراقی سێ دابه‌شکاری په‌سه‌ندکردوو بۆ ئه‌وه‌ی جووری تاوانه‌که‌ له‌رووی قه‌باره‌که‌یه‌وه‌ بزانی، به‌هۆیه‌وه‌ پێوانه‌ی ئه‌و سزایه‌ی کردوو، که له‌ چوارچێوه‌ی تاوانه‌که‌دا بڕیاری له‌سه‌ر ده‌دریت به‌ گوێزه‌ی بڕه‌که‌کانی یاساکه‌، واته‌ رێگه‌ به‌ دادگاکان نادات بڕیاری

ش. س. م.

١- لمادة ٢٧ من قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل.
٢- بۆ زانیاری زیاتر سه‌یری: قانون تعديل الغرامات رقم ٦ لسنة ٢٠٠٨ المعدل.
دوای هه‌موارکردنه‌وه‌که‌ پیژاردن بووه‌: بڕه‌ پاره‌یه‌ک که‌مه‌تر نه‌بێت له‌ ٥٠٠٠٠ هه‌زار زیاتر نه‌بێت ٢٠٠٠٠٠ هه‌زار بۆ که‌تنیش بڕه‌ پاره‌یه‌ک که له‌ ٢٠١٠٠٠ هه‌زار که‌مه‌تر نه‌بێت و له‌ دوو ملیۆنیش زیاتر نه‌بێت، بۆ تاوانه‌کانیش بڕیک بێت له‌ دوو ملیۆن که‌مه‌تر نه‌بێت و له‌ ده‌ ملیۆنیش زیاتر نه‌بێت.
دادوه‌ری لێکۆلینه‌وه‌ به‌مشێوه‌یه‌ بڕیاره‌که‌ ده‌دا:

بینم و بڕیارمدا، که‌:

یه‌ک: بڕیارمدا به‌ غه‌رامه‌کردنی تۆمه‌تبار (فولانی کوپری فولان) به‌ پێی ئه‌حکامی ماده‌ی ٣٩٠ له‌ یاسای سزادانی عێراقی، به‌ بڕی (٤٥٠٠٠) چل و پێنج هه‌زار دینار، ئه‌گه‌ر تۆمه‌تبار ئه‌و بڕه‌ پاره‌ی پێنه‌درا، بۆ ماوه‌ی (١٥) پاژده‌ رۆژ به‌ند بکری، بۆ هه‌ر رۆژیکیش له‌ به‌ندکردنه‌که‌ی بڕی (٢٠٠٠) سێ هه‌زار دینار له‌ غه‌رامه‌که‌ هه‌ژمار بکری، ئه‌مه‌ش پالێشت به‌ ئه‌حکامی ماده‌ی ١٣٢ ی یاسای ئه‌صولی محاکمه‌ماتی جه‌زایی.

دوو: بڕیاره‌که‌ له‌ تۆماری دادگا تۆمار بکری.

سێ: بخریته‌ به‌رده‌ستی به‌ریز ئه‌ندامانی داواکاری گشتی.

خۆیان له بارهوه بدهن^۱. ئیمه وتی دهبینین تاوانی سوالکردن سه‌رپنجیه، به‌پیتی برگه‌کانی ماده‌ی ۳۹۰ی یاسای سزادانی عێراقی، باشتەر بوو یاسادانه‌ر تاوانه‌که بکاته تاوانی که‌تن و سزای توندتری به‌سه‌ردا به‌سپێتیت بۆ ئه‌وه‌ی سزاکه‌ بپێته‌ پێگر، ئه‌مه‌ش به‌هۆی زیاده‌بوونی به‌رچاوی تاوانه‌کان و سه‌ره‌لدانی باندە تاوانکارییه‌کان که‌ پۆلی سه‌ره‌کی ده‌گێڕن له‌ ئاماده‌کردنی که‌سانی ته‌مه‌ن جیاواز و پراکێشان له‌ شه‌قامه‌کان و به‌کارهێنانی شتوازی جیاواز له‌ گه‌لیان، وه‌ک چۆن ده‌بینین سوالکه‌ره‌کان به‌ شه‌قام و جاده‌کان به‌ به‌ر چاوی ته‌واوی ئه‌ندامانی پۆلیسی دادوه‌ریدا بلاون، ئه‌مه‌ش به‌هۆی لاوازی سزاکه‌وه‌یه.

سێیه‌م: له‌ پرووی ده‌رکه‌وتنی ره‌فتاره‌وه

تاوانه‌کان له‌ پرووی ده‌رکه‌وتنی ره‌فتاره‌وه، دابه‌ش ده‌کړین به‌سه‌ر تاوانی ئه‌رینی (ایجابی) و تاوانی نه‌رینی (سلبی). تاوانی ئه‌رینی ئه‌و کرده‌وه‌یه‌ک که‌ تاوانبار ده‌یکات، که‌چی یاسا رێگه‌ی به‌کردنی نه‌داوه^۲. وه‌ک کردنی ه‌کاریکی یاساغ و قه‌ده‌غه‌کرا^۳، هه‌رچی تاوانی نه‌رینیه، بریتیه‌ له‌ و کرده‌وانه‌ی که‌ تاوانبار نایکات، که‌چی یاسای فه‌رمانی پێکدرووه، بیکات^۴، وه‌ک تاوانی خۆدزینه‌وه له‌ شایه‌تی دان، و هه‌ربۆیه

ش. س. م.

۱- المادة ۲۴ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل. (ئاماژه‌ی به‌وه‌شکرده‌وه، "جۆری تاوانه‌که‌ ناگۆریت ئه‌گه‌ر دادگا سزای دیاریکراو بگۆریت به‌ جۆریکی سووکتر له‌ سزا، جا به‌ بیانوی سووککه‌ره‌وه‌ بیت یان بارودۆخیکی دادوه‌ری بیت، مه‌گه‌ر یاسا به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ دیاری نه‌کات")

۲- د. علي حسين خلف- د. سلطان عبد القادر الشاوي / المبادئ العامة في قانون العقوبات ط ۲، العاتک الصناعه‌ الکتاب، القاهرة ۲۰۱۰، ص ۳۰۸

۳- عبد الستار البزركان، قانون العقوبات القسم العام بين التشريع والفقه والقضاء، سنة ۲۰۰۴، مصدر سابق ص ۵۴.

۴- د. علي حسين خلف د. سلطان عبد القادر الشاوي / المبادئ العامة في قانون العقوبات مصدر سابق ص ۳۰۸

تاوانه که له سەر بنه‌مای کرداریکه، په‌نگه کرداره‌که ئه‌رینی و نه‌رینی بیت. چونکه کرداره‌که گوزارشت له ئیراده ده‌کات له جیهانی ده‌ره‌کید، له پێگه‌ی جووله‌یه‌که‌وه که له جه‌سته‌ی مروّفه‌وه سه‌رچاوه ده‌گریت و ده‌توانریت به هه‌سته‌وه‌ره‌کان هه‌ستی پێبکریته^۱. سه‌باره‌ت به کرده‌وه‌ی نه‌رینی، ئه‌و کرده‌وه‌یه که تاوانبار "خۆی دوورده‌گرێ له ئه‌نجامدانی کرداریک، که یاسا یان پێکه‌وتنیک فهرمانی به کردنی داوه^۲". یاسادانه‌ریش مه‌رجی ئه‌وه‌ی دانا که تاوانه‌که له شوێنیک گه‌شتیدا پرووبدات، جائامرازه‌که‌ی هه‌رچه‌یه‌ک بیت، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر سوالکه‌ره‌که دانیشتیبتیش ئه‌وا تاوانی سوالکه‌رنه‌که، یه‌کیکه له تاوانه ئه‌رینییه‌کان، چونکه به‌هۆی کرده‌وه‌یه‌ک، ئاماژه‌یه‌ک، یان نیشانه‌یه‌ک له سوالکه‌ره‌که‌وه ئه‌نجام ده‌دریت، پێویسته یاسادانه‌ر بزانی که دانیشتن و

ش. س. م.

۱- د. فخری عبد الرزاق الحیدثی، شرح قانون العقوبات القسم العام، شركة العاتک لصناعة الكتب، القاهرة، ۲۰۱۰، ص ۲۸.

بق زانیاری زیاتر سه‌یری: المادة ۱۹/۴ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل، بکه، که تێیدا هاتوه: کرده‌یه‌ک بریتییه له هه‌موو کرده‌وه‌یه‌ک که به یاسا تاوانبار کراوه، جا ئه‌رینی بیت یان نه‌رینی، وه‌ک وازه‌یتان و خۆبه‌دوورگرتن، مه‌گه‌ر به پێچه‌وانه‌وه دیاری نه‌کریته^۳. - پروانه ماده‌ی ۳۴ له یاسای سزادانی عێراقی ژماره ۱۱۱ی هه‌موارکراوی سالی ۱۹۶۹. تاوانه‌که به مه‌به‌سته، "ئه‌گه‌ر یاسا یان پێکه‌وتنه‌که ئه‌رکیک به‌سه‌ر که‌سێکدا به‌سپێنیت و خۆی له جێبه‌جێکردنی به‌دوور بگریته، به مه‌به‌ستی پرووداوه‌کانی ئه‌و تاوانه‌ی که راسته‌وخۆ له‌مه‌وه سه‌ریه‌له‌داوه" والتي تنص على أنه "الفعل هو كل تصرف جرمه القانون سواء كان ايجابيا ام سلبيا" كالترك والامتناع ما لم يرد نص على خلاف ذلك . -

۲- پروانه ماده‌ی ۳۴ له یاسای سزادانی عێراقی ژماره ۱۱۱ی هه‌موارکراوی سالی ۱۹۶۹. تاوانه‌که به مه‌به‌سته، "ئه‌گه‌ر یاسا یان پێکه‌وتنه‌که ئه‌رکیک به‌سه‌ر که‌سێکدا به‌سپێنیت و خۆی له جێبه‌جێکردنی به‌دوور بگریته، به مه‌به‌ستی پرووداوه‌کانی ئه‌و تاوانه‌ی که راسته‌وخۆ له‌مه‌وه سه‌ریه‌له‌داوه"

بینینی سوالکەر له شوینی گشتیی ئازای ههستی هاوالتیان دهدات، به پشتبەستن بهوانه‌ی سه‌ره‌وه، بۆمان ده‌رده‌که‌وێت، که تاوانی سوالکردن به‌کێکه له تاوانه ئهرینییه‌کان، وهک چۆن سوالکردن به‌کرده‌وه‌ی تاوانبار نه‌بێت، بوونی ناییت.

چوارهم: له‌پووی به‌رده‌وامی په‌فتاری تاوانکارییه‌وه

په‌نگه په‌فتاری تاوانکاری کاتی بیت یان به‌رده‌وام بیت، له‌سه‌ر ئهم بنه‌مایه تاوانه‌کان دابه‌ش ده‌کړین به‌سه‌ر تاوانه به‌رده‌وامه‌کان و تاوانه کاتییه‌کاندا، تاوانه کاتییه‌کان به‌م شیوه‌یه پێناسه‌ کران که (ئهو تاوانانه که تیندا په‌فتاری تاوانکاری، پیکهاتوو له توخمه ماددیه‌که‌ی له کرداریک که له کاهیه‌کی کورت پرووده‌دات و له ماوه‌یه‌کی دیاریکراویش کوتایی دیت، جا په‌فتاره‌که ئهرینی بیت یان نه‌رینی)^۱، سه‌بارت به تاوانه به‌رده‌وامه‌کان، ئه‌وان تاوانگه‌لێکن که په‌فتاری تاوانکاری له حاله‌تیکی به‌رده‌وامدایه به شیوه‌یه‌کی به‌رده‌وام و درێژده‌بیته‌وه، توخمه ماددیه‌که‌ی تاوانه‌که به‌بێ پچپان به‌رده‌وام ده‌مینیته‌وه)^۲، هه‌روه‌ها به تاوانیک ناسراوه که تیندا په‌فتاری تاوانکاری که توخمه ماددیه‌که‌ی پیکده‌هینیت، سروشتی تاوانه به‌خۆی هه‌لگری ره‌گه‌زی به‌رده‌وامیه، جا ئهو حاله‌ته تاوانی ئهرینی بیت یان نه‌رینی^۳ وهک هه‌لگرتنی چهک به‌بێ مۆله‌ت، لی‌ره‌دا کات کۆنترۆلی دابه‌شبوونی تاوان ده‌کات بۆ تاوانه کاتییه‌کان و تاوانه به‌رده‌وامه‌کان، ئه‌گه‌ر وهختی لیکۆلینه‌وه له تاوانه‌که زۆری کات نه‌ویست ئه‌وا ئیعه له‌به‌رده‌م تاوانیکی

ش. س. م.

۱- د. علي حسين خلف، د. سلطان عبد القادر الشاوي المصدر السابق ص ۳۱۱

۲ عبد الستار البزرکان قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق ص ۵۶

۲- عبد الستار البزرکان قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق ص ۵۶

۳- د علي حسين خلف، د. سلطان الشاوي المبادئ العامة في قانون العقوبات العام

مصدر سابق ص ۳۱۱

کاتی داین، ئەگەر لیکۆلینەوه که زۆری خایاند، ئەوا ئێمه رووبه رووی تاوانیکی درێڤخایەن بووینەتەوه^١، یاسای عێراقی ئەو جیاکارییهی لهنیوان تاوانهکان نهکردوو و بۆ بهردهوام و کاتی دابهشی نهکردون، ئێمه تاوانی سوالکردن به تاوانیکی کاتی دهبینن^٢.

لەقی دووهم

به‌رژه‌وه‌ندی له به‌تاوانکردن له‌به‌رچاو ده‌گیریت

به‌رژه‌وه‌ندی ئامانجی مانه‌وه‌ی کۆمه‌لگایه. کۆمه‌لگا له‌میان‌ه‌ی پاراستنی ئەو به‌رژه‌وه‌ندییه‌وه که‌شه ده‌کات و به‌ردهوام ده‌بێت، جا ئەو به‌رژه‌وه‌ندییه چ هی تاکه‌کان بێت یان هی ته‌واوی کۆمه‌لگه‌که بێت، چونکه تاوان به‌ پیش‌ئێڵکردنی پێساکانی یاسا و ده‌ستدریژی بۆ سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی کۆمه‌ل داده‌نریت، ئەمه‌ش ئەو بانه‌مایه‌یه له‌کاتی نووسینه‌وه‌ی یاساکان له‌به‌رچاو ده‌گیریت^٣، ده‌وله‌ت سزاکان به‌ گوێزه‌ی پێگه‌ی ئەو به‌رژه‌وه‌ندییه‌یه‌ی لای کۆمه‌ل دیاری ده‌کات و داده‌نیت، ئەگەر به‌رژه‌وه‌ندییه‌که زۆر گرنگ بێت، ئەوا یاسادانه‌ر به‌رزترین پارێزگاری له‌میان‌ه‌ی سزایه‌کی گه‌وره بۆ ئەو به‌رژه‌وه‌ندییه

ش. س. م.

١- د. نظام توفیق المجالي شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق ص ٥٢.
٢- سه‌یری: الماده ٤ من قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل والتي تنص بأنه يسري القانون الجديد على ما وقع قبل نفاذه من الجرائم المستمرة أو المتتابعة أو جرائم العادة التي يثابر على ارتكابها في ظله وإذا عدل القانون الجديد الأحكام الخاصة بالعود أو تعدد الجرائم فإنه يسري على كل جريمة يصحب بها المتهم في حالة العود أو لتعدد ولو بالنسبة لجرائم وقعت قبل نفاذه.

٣- محمد علي مردان المصلحة المعتبرة في التجريم رسالة دكتوراه كلية القانون، جامعة الموصل ٢٠٠٢، ص ١.

مەزەندە دەگات، ئەو بەرژەوەندییەش لە کۆمەلگەیەک بۆ یەکیکی دیکە جیاوازه، بەپێی پێداویستی و رهوشی کۆمەلگە لە دیاریکردنی بەرژەوەندییەکە دەگوریت، هەر کۆمەلگایەک پێناسەکردنی خۆی بۆ ئەو بەرژەوەندییەکی که بابەتی پاراستنی یاساییە، دیاری دەکات^۱، بەمەش دەگەینە ئەو مۆدێلە یاساییە تاوانەکە که لە پێگەیەووە ئەو پەفتارەکی که پیشیلکردنی بەرژەوەندییەکە پێکدەهێنیت، دیاری دەکریت و دەرئەنجامە مەترسیدارەکان یان زیانبەخشەکانی پەفتارەکە بەدوای خۆیدا دینیت و دەگەینە ئەو ھۆکارەکی که یاسادانەر پشتی پێبەستوووە بۆ مەبەستی تاوانبارکردن. بۆمان دەرەدەکەوین، که یاسادانەر لە دیاریکردنی بەرژەوەندییەکەدا تەنیا نیە، بەلکو بۆمان دەرەدەکەوین تێروانینی کۆمەلگا و داب و نەریتەکانی پۆلێکی گەورەیان ھەیە، سەرباری ئەمەش تاییەتمەندی ئەو بابەتە که کەسە پێ تاوانبار دۆکریت دووبارە رۆلیان لە دیاریکردنی بری سزاکە ھەیە^۲. کەچی یاسادانەری عێراقی سزای سوالکردنی لە دەوازی ھەشتەمی تاوانە کۆمەلایەتیەکان لە بەشی ھەشتەمی یاسای سزادان داناو، لێرەدا بەتاوانکردنەکە بۆ پارێزگاریکردن لە سەلیقەکی گشتی دانراوە، که لەوانە یە دیمەنەکانی سوالکردن ئازاری ھەست و نەستی خەلک بدات و ببیتە ھۆی زیانگەیاندن بە ھاوالتیان و ھەراسانکردنیان.

ھەر وەھا بەرژەوەندی لە تاوانبارکردنی سوالکەردا لە شتێوازی سوالکردندا دەرەدەکەوین، که خۆی لە مەترسی ئەنجامدانی تاوان لەلایەن سوالکەرەو دەبینیتەو لە داھاتوودا، ئەمەش لە حالەتی لادان،

ش. س. م.

۱- د. عبد الباسط سيف الحکیمی، النظرية العامة للجرائم ذات الخطر العام مصدر سابق ص ۱۲۳.

۲- قاضي ازاد حيدر باوه، المواجهة الجنائية لظاهرة التسول في اقليم كردستان، بحث مقدم الى مجلس قضاء في اقليم كردستان العراق، ۲۰۲۱، ص ۸.

که پهنگه نهو سوالکهره تووشی بییت، ههروهه باو پاراستنی سهلیقهی گشتی به گشتیه^۱، ههروهه له پیناوی نهوهی کهرامهتی مرؤف له نیستغلالکردنی جهستهی بیاریزیت، نهگه ناچار بوو سوال بکات. چونکه باندگهلیک هه ن که مندالان دهرفیتن و ناچاریان دهکن سوال بکن، نههش چ به دهمشیرینکردنیان بییت یان به ترساندنیان بییت^۲. بهو پینهی سیاسهتی تاوانکاری مؤدیرن ئامانجی دانانی چوارچیوهیک بوو پاراستنی بهرژهوهندییه کومه لایه تییهکان، یاسادانه ریش ته نهها رهفتارهکان به تاوان دهزانیت، بوو نهوهی نهه بهرژهوهندییه نهههه مهترسییهوه، بههویهوه قهوارهی کومه لگا پارچه پارچه بییت. یاسادانه به تاوانبارکردنی تاوانه مهترسیدارهکان، پهرووشی خووی بوو دابینکردنی گهورهترین بری پاریزگاری بوو بهها بنه ره تییهکانی کومه لگا دووپات دهکاتهوه^۳، ههچهنده سوالکهر له میانهی سوالکهی پیداویستی خووی دابین دهکات، بهلام پیشیلی یاسا و سیستههی کومه لایه تی دهکات، بویه یاسادانه نهو رهفتارهی بهتاوانکرد، که خووی له دهروژهکردن دهبینتهوه، بهتاییه تی که سوالکردن تاوانیکی مهترسیداره، بهو پینهی زیانیکه پیویست بهوه ناکات یاسادانه بییت نمونهی تاوانهکه، تهواو بکات، نارهواپی بوونی رهفتارهکه خووی لهو دهستدریژییهی دهبینتهوه، که دهیکاته سهه بهرژهوهندی گشتی، نهه دهستدریژییه روودهات یان بهدهست دیت، نهگه پیکهاته مادی و نهخلاقیهکانی کردهوهکه، پیشیلی

ش. س. م.

۱- د. محروس نصار الهیتی، النظرية العامة للجرائم الاجتماعية، الطبعة الأولى

منشورات زين الحقوقية ۲۰۱۱، ص ۱۵۶-۱۵۷

۲- احمد عبد القادر خلف، جريمة الاتجار بالبشر دراسة مقارنة مصدر سابق، ص

۱۲۰

۳- د. عبد الباسط محمد سيف الحکیمی، النظرية العامة للجرائم ذات الخطر العام

مصدر سابق، ص ۱۲۷

به‌رژه‌وه‌ندی بکات یان بیخه‌نه بهر مه‌ترسی، یاسادانه‌ر ده‌ستوه‌ردان ده‌کات له تاوانبارکردن و سزادان، تهنه‌ها له‌بهر ئه‌وه‌ی ئه‌و په‌فتاره هه‌ره‌شه‌یه له‌سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندی یاسایی دروست ده‌کات^۱. به‌و پێیه‌ی تاوانی سوالکردن تاوانیکی فهرمییه، یاسادانه‌ر به‌بێ ئه‌وه‌ی پتویست به‌گه‌یشتن به‌ ئه‌نجامه تاوانکارییه‌که بکات، په‌فتاره‌کان سزا ده‌دات و به تاوانیان ده‌زانیت، به‌رژه‌وه‌ندی له‌وه‌دایه که ئه‌و به‌تاوانبارکردن له پیناوی پاراستنی ده‌رکه‌وته‌کانی سه‌لیقه‌ی گشتی و به‌رژه‌وه‌ندییه گشتیه‌کانی کۆمه‌لگادایه.

ش. س. م.

۱- رؤی نزار امین، الركن المعنوي وإثباته في الجرائم الشكلية دراسة مقارنة رسالة ماجستير مقدمة إلى معهد العلمين للدراسات العليا ٢٠١٦، ص ٣٧ و ٣٨

باسى دووودەم ھۆكۈمەتلىك پائىلەر بۇ ئەنجامدانى تالان و خودى تالانى سولكردن

لەم توپۇزىنەۋەدا دوو تەۋەر باس دەكەين، يەكەم تەرخان دەكەين
بۇ روونكردنەۋە ھۆكۈمەتلىك پائىلەر بۇ تالانى سولكردن، دووۋەمىش
تايىبەت دەكەين بە توپۇزىنەۋە لە خودى تالانەكە، بەھۇى ئەۋەى ئەم
تالانە بە چەند تالانكى دىكە دەچىت، باسى رووۋە لىكچوۋەكائىنان
دەكەين.

تەۋەرى يەكەم پائىلەر و بلاۋبونەۋەى دياردەى سولكردن

ھۆكار زۆرن كە دەبىنە ھۇى پائىلەر بۇ ئەنجامدانى تالانى
سولكردن، بەلام ئىمە باس لە ھەندىك لە ھۆكارانە دەكەين، كە
نزىكەى لە ھەموو ولاتاندا باون و بلاۋبونەۋە، بۇيە لە خواروۋە باسى
گرنگىرىن ئەۋ ھۆكارانە دەكەين.

لىقى يەكەم ھۆكۈمەتلىك سىياسىيەكان

ھۆكارى سىياسى زۆرن، بەلام توپۇزىنەۋەكە سىنوردار دەكەين بە
دوۋ فاكىتەرى سەرەكى، ئەۋانىش: گەندەلى ھىكومت و شەر و
جەنگەكان.

یه‌که‌م: گه‌نده‌لی حکومه‌ته‌کان

دیاردی گه‌نده‌لی یه‌کیکه له‌و دیارده ترسناکانه‌ی، که رووبه‌رووی هه‌موو ولاتان ده‌بیته‌وه چ له ولاتیکی پیشکه‌وتوو و ده‌وله‌مه‌ند بیت یان ولاتانی تازه‌په‌گه‌یشتوو بن، به‌و پێیه‌ی گه‌نده‌لی پۆلی پروونی هه‌یه له ئیفلجکردنی پرۆسه‌ی بونیاتنان و گه‌شه‌پێدانی ئابووری، هه‌روه‌ها گه‌نده‌لی توانای ده‌وله‌ت له دابینکردنی دارایی و به‌رنامه‌کانی گه‌شه‌پێدان و گه‌یشتن به ئامانجه‌کانی په‌یوه‌ست به خۆشگوزهرانی هاوولاتی که‌م ده‌کاته‌وه^۱. زۆربه‌ی یاساکان پێناسه‌ی گه‌نده‌لییان نه‌کردوو، له‌وانه‌ش یاسادانه‌ری عێراقی پێناسه‌ی گه‌نده‌لی نه‌کردوو، به‌لام یاسای ده‌سته‌ی ده‌ستپاکی ژماره ۳۰ ی سالی ۲۰۱۱/عێراقی ئاماژه‌ی به ده‌سته‌واژه‌ی گه‌نده‌لی کردوو^۲، له‌میان‌ه‌ی پێناسه‌کردنی پرس‌ی گه‌نده‌لی به‌م شیوه‌یه پێناسه‌ی کردوو: 'داوایه‌کی جه‌زایه‌، لیکۆلینه‌وه‌ی سه‌باره‌ت به تاوانیک تیندا ده‌کریت، که پیش‌یلکردنی ئه‌رکه‌کانی فهرمانگه‌ی گشتیه‌'^۳.

ده‌بینین که یاسادانه‌ر سه‌رکه‌وتوو بوو له پێناسه‌ نه‌کردنی گه‌نده‌لی، چونکه ئه‌وه له پسپۆریتی یاسادانه‌ردا نییه بجێته ناو پێناسه‌کانه‌وه، هه‌روه‌ها به‌هۆی په‌ره‌سه‌ندنی قورمه‌کانی گه‌نده‌لی و جیاوازیه‌کانیان له ولاتیکه‌وه بۆ ولاتیکی تر، به‌لام فیه‌ گه‌نده‌لی به‌و شیوه‌یه پێناسه‌ کردوو (په‌فتاری پێچه‌وانه‌ی ستاندارده یاسایی و ئه‌خلاقیه‌کان دژی به‌رژه‌وه‌ندی گشتیه‌،^۴ له‌ که‌سیک یان ده‌زگایه‌کیه‌وه

ش. س. م.

۱- د. عصام عبد الفتاح مطر، الفساد الإداري ماهيته أسبابه ومظاهره دار الجامعة

الجديدة الاسكندرية، ۲۰۱۱، ص ۸

۲- قانون حياة النزاهة العراقي رقم ۳۰ لسنة ۲۰۱۱

۳- المادة ۱ من قانون حياة النزاهة العراقي رقم ۳۰ لسنة ۲۰۱۱.

دهردهچیت)^۱، هه‌ندیکی دیکه وایان پیتاسه‌کردووه: (بازرگانیکردن به پۆسته گشتیه‌کان، یان خراپ به‌کاره‌یتانی، یان ده‌ستدریژیکردنه‌سه‌ر سامانی گشتی، یان به‌رژه‌وه‌ندی و مافه‌کانی ده‌ولت، یان که‌مه‌رخه‌می نواندن له‌پاراستن و پاریزگاریکردنیان)^۲ رووخساری گنده‌لی بازرگانیکردنه به پۆسته گشتیه‌کان، گنده‌لی حکومت خۆی له‌گنده‌لی دارایی و ئیداری ده‌بینیته‌وه، که به‌گه‌وره‌ترین گنده‌لی داده‌نریت، به‌و پێیه‌ی لادانه له‌نه‌زمی گشتی و پابه‌ندنه‌بوونی کاربه‌ده‌ستانی حوکمییه پێوه‌ی، تا‌کو به‌رژه‌وه‌ندییه‌ مادییه‌کانی بێته‌دی، ئە‌مه‌ش ترسناکترین جۆری گنده‌لییه^۳. ئە‌م گنده‌لییه‌ش زۆر شتێوه و جۆری هه‌یه، له‌وانه، خراپ به‌کاره‌یتانی دارایی و پۆستی حکومی له‌لایه‌ن به‌رپرسان و ده‌ستگرتنیان به‌سه‌ر دارایی گشتی و پیشیلکردنی یاسا و رێنماییه‌کان یان له‌پێگه‌ی پێدانی به‌رتیل به‌ به‌رپرسانی جێبه‌جێکار بۆ به‌ده‌سته‌یتانی ده‌سته‌که‌وتی ره‌وا و خراپ به‌کاره‌یتانی ئە‌و ده‌سه‌لاته‌ی پێیاندراره^۴. گنده‌لی کاریگه‌ری زۆری له‌سه‌ر ولات هه‌یه، که ئارامی ولات ناجیگیر ده‌کات، چونکه گنده‌لی په‌یوه‌سته به‌ جۆره‌کانی تاوانی پێک‌خراوه‌وه، هه‌روه‌ها ده‌بیته‌ هۆی ب‌لاوبوونه‌وه‌ی ک‌الا و خ‌زمه‌ت‌گ‌وزاری خراپ یان نایاسایی وه‌ک ماده‌ده‌ هۆشبه‌ره‌کان هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندییه‌که‌ی به‌ به‌فیرودانی تواناکان له‌ به‌رنامه‌ی گه‌شه‌پێدانی به‌رده‌وام هه‌یه، هه‌روه‌ها

ش. س. م.

۱- د. محمود محمد عباده، الفساد الإداري وعلاجه في الشريعة الإسلامية ۱ دار

الثقافة للنشر والتوزيع عمان ۲۰۱۱، ص ۷۴.

۲- امیر فرج یوسف مکافحه الفساد الاداري والوظيفي وعلاقته بالجريمة على المستوى المحلي والإقليمي والدولي في ضل اتفاقية الأمم المتحدة لمكافحة الجريمة المكتب الجامعي الحديث الإسكندرية ۲۰۱۰، ص ۵۷.

۳- أمیر فرج یوسف، المصدر اعلاه ص ۱۱۵، ۴

۴- د. عمار فوزي المياحي الفساد الإداري وسبل علاجه وفقا لتقديرات البيئة العراقية مجلة المستقبل العراق العدد ۲۰۰۸، ص ۱۰۲

دهبیته هۆی تیکچوونی دابه‌شکردنی داهاات و سامان^۱. که ئەمه هۆکاره له بلاوبوونه‌وهی تاوانه‌کانی سوالکردن به‌هۆی خراپی دابه‌شکردنی داهاات و به‌فیڕۆدانی سامانی گشتی، چونکه ئەگەر ئەو سامانه گشتیه له شوینی گونجاودا خرج بکریت، ده‌بیته هۆی باشتربوونی توپی پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی و هه‌موو چینه شایسته و هه‌زاره‌کان به‌شیان ده‌بیته و خزمه‌تگوزارییه ته‌ندروستی و کۆمه‌لایه‌تیه‌کان باشتتر ده‌بیته. گه‌نده‌لی گه‌وره‌ترین کاریگه‌ری له‌سه‌ر بیه‌شکردنی ئەو چینه‌انه و تیکدانی هه‌موو خزمه‌تگوزارییه ئابووری و کۆمه‌لایه‌تیه‌کان بۆ تاک هه‌یه.

له عێراقدا گه‌نده‌لی حکومه‌ت له دوا‌ی سا‌لی ۲۰۰۳ به هۆی ده‌ستپوه‌ردانه‌کانی هه‌ریمایه‌تی و نێوده‌وله‌تی و لاوازی حکومه‌ته یه‌ک له دوا‌ی یه‌که‌کان و نه‌دانی ئه‌وله‌ویه‌ت به به‌رژه‌وه‌ندی گشتی و لات په‌یدا‌بوه، به‌لام گه‌نده‌لی ده‌سه‌لاتی پێشوو له هه‌موو ئاسته‌کاندا له‌بیر ناکه‌ین، به‌لام نامانه‌وی‌ت بگه‌ڕێینه‌وه بۆ ئەو سه‌رده‌مه تاریکه له می‌ژووی عێراقدا و سه‌ره‌پای په‌یوه‌ستبوونی عێراق به پێکه‌وتنه‌نامه‌که یاسای دژه گه‌نده‌لی نه‌ته‌وه یه‌کگرتووه‌کان له سا‌لی ۲۰۰۳^۲ و ده‌رکردنی یاسای ده‌سته‌ی ده‌ستپاکی ژماره ۳۰ی سا‌لی ۲۰۱۱، به‌لام هه‌یشتا هه‌روایه باوترین و لات‌ی عه‌ره‌بی سه‌ره‌پای ئەوه‌ی که کاره‌کانی ده‌سته نوێنه‌رایه‌تی ده‌کریت له به‌شداریکردن له پێگه‌ریکردن و

ش. س. م.

۱- د مکی عبد مجید، الفساد المالي والإداري في العراق مجلة جامعة كربلاء المجلد السابع ۲۰۰۹ ص

۲- قانون انضمام العراق إلى اتفاقية الأمم المتحدة لمكافحة الفساد لعام ۲۰۰۳ رقم ۳ لسنة ۲۰۰۷

بەرەنگاربوونەوێ گەندەلی^۱ لە پێگەی میکانیزمە پاستەوخۆ و ناپاستەوخۆکانی دەستەکە بۆ بەرەنگاربوونەوێ گەندەلی، لەوانەش:

۱. هیکانیزمی ناپاستەوخۆ، کە بریتین لە "داپشتنی پەشنووسی ستراتیژی نیشتمانی دژە گەندەلی و پەوانەکردنی بۆ ئەنجومەنی وەزیران، دانانی پەپرەوی پەفتاری پیشەیی (السلوک الوظيفي) ژمارە ۱ بۆ سالی ۲۰۱۶، ئەنجامدانی سیمینار و کۆنفرانس و ۆرکشۆپ، بلۆکردنەوێ کلتووری یەکیارچەیی، پێشنیاری هەموارکردنەوێ هەندیک یاسا، بە تاییەت یاسای قازانجی نارهوا (الكسب غير المشروع) و پەوانەکردنی بۆ ئەنجومەنی شورای دەولەت"، بۆیە ئەم میکانیزمە ناپاستەوخۆیانە کاریگەرییەکی زۆریان نەبوو لە بەرەنگاربوونەوێ گەندەلیدا.

۲. هیکانیزمە پاستەوخۆکانی دەستەکە بریتین لە:

أ. پابەندبوون بە یاسا لە بەرەنگاربوونەوێ گەندەلی و گوێنەدان بە هیچ کاریگەرییەک.

ب. - پیکهیتانی تیمی مەیدانی بۆ مەبەستی لیکۆلینەوێ

۳. پیکهیتانی تیمی پشکنینی نهیتی گەرۆک کە تاییەتن بە خزمەتکردنی هاوولاتی و بەرەنگاربوونەوێ گەندەلی.

۴. بەدواداچوون بۆ قەدەغەکردنی گەشتکردنی دژ بەو کەسانە کە تۆمەتبارن لە دۆسیە گەندەلی.

۵. بەدواداچوون بۆ دۆسیەکانی هەلئاوسانی پارە و قازانجی رهوا و بەدواداچوون بۆ دۆسیە وەرگرتنەوێ پارە بە هەماهەنگی لەگەڵ ئینتەرپۆل^۲.

ش. س. م.

۱- المادة ۳ من قانون حياة النزاهة رقم ۳۰ لسنة ۲۰۱۱

۲- جمهورية العراق حياة النزاهة ملخص التقرير السنوي لعام ۲۰۱۶ ص ۲۲

سەرەپای ھەماھەنگی لەگەڵ دەزگاکانی تری چاودێری وەک
 فەرمانگەیی چاودێری دارایی و فەرمانگەکانی پشکنەرانی گشتی و
 ھەموو ئەم میکانیزمانە، گەندەلی حکومەت ھێشتا زۆرە. ئەمەش
 بەر بەستیکە کە بە پوونی ئاماژە بە بۆ بلاو بوونەوێ گەندەلی، ئەمەش
 بە پوونی ئاماژە بە بۆ تەشەنەکردنی گەندەلی، کە دەبیستە ھۆی
 دواکەوتنی پیشکەوتن و بلاو بوونەوێ سوالکردن و دەرکەوتەکانی
 تری ھەژاری و بیکاری و بلاو بوونەوێ سوالکردنی منداڵان و
 سوالکەرانی بەسالاچووان لەبەردەم و چاوی ئەندامانی پۆلیسی
 دادوھری، بەبێ ئەوێ ھیچ پێشویشتیک لەلایەن ئەوانەوێ بگیریستەبەر.
 بەم پێیە داوا لە دەزگا ئەمنییەکان دەکەین پێشویشتی خۆپاریزی
 بکرنەبەر بۆ نەھێشتنی دەرکەوتەکانی سوالکردن.

دووەم: ھۆکاری شەپەکان لەسەر دیاردەیی سوالکردن

شەپەکان بە واتای ململانێیەکی ھەمەلایەنە کە تیایدا شیواز و
 ئامرازە سەربازییە جۆراوجۆرەکان بە ئامانجی لەناوبردنی ھێزە
 سەربازییەکانی دیکە بەکار دەھێنرێن^۱، شەپەکان بریتین لە زنجیرەیک
 ھەلەمەتی سەربازی کە لە نێوان ھەردوولا دەستپێدەکەن، ھەروەھا
 کێشەکانی نێوان ولاتان لەسەر سەرورەیی، سەرچاوەکان، خاک،
 ئایدۆلۆژیا، یان ئایینە، بەو پێیە کارێگری لەسەر لەناوبردنی
 ژێرخانی ئابووری ھەیە و لە ئەنجامدا بارودۆخی ژیاڵی سەختی
 لێدەکەوێتەو، بەو پێیە بیکاری بلاودەبیستەو و دەبیستە ھۆی
 کەمبوونەوێ ئامرازەکانی بژێوی ژیاڵ و دابەزینی ئاستی تەندروستی
 و پەرورەدەیی خێزانەکان، ئەمەش کارێگری لەسەر تەواوی کۆمەلگا

ش. س. م.

۱- د. توفیق الحاج القرار ۱۳۷۳ والحرب على الإرهاب، منشورات زين الحقوقية

دهیٔت^١، ئەو داگیرکاریەى ئەمریکا دواى هەلۆه‌شان‌دە‌وه‌ى سوپا و خزمە‌ت‌گوزارییه ئەمنییه‌کان کاریگەرى هە‌بوو لە‌سەر لە‌ده‌ست‌دانى ته‌واوى ئاسایشى ولاته‌که، بە پاساوى بە‌ره‌نگار‌بوونه‌وه‌ى سوپای ئە‌مه‌ریکا، عێراق بوو بە چە‌قى تیرۆرى نێ‌وده‌وله‌تى، هە‌روه‌ها ژێرخانى عێراق وێ‌ران بوو و تایفه‌گە‌رى و ململانێ‌کان ب‌لا‌وب‌سووه‌وه، ب‌ۆ‌یه پیشه‌سازى و ئە‌وانى دیکه بە‌هۆى ئە‌م شه‌پانه‌وه په‌کیانکه‌وتن، ئە‌مه‌ش کاریگەرى لە‌سەر داها‌تى هاوول‌اتى و نه‌بوونى هە‌لى کار هە‌بوو^٢. هە‌روه‌ها بۆ‌مان ده‌رده‌که‌وی‌ت که شه‌په‌کان کاریگه‌رییان لە‌سەر کۆچ‌کردن هە‌بوو، به‌و پێ‌یه‌ى ژماره‌یه‌کى زۆر له‌ خێزانه عێراقییه‌کان کۆچیان کردووه بۆ ناوچه‌کانى دیکه، ئە‌مه سه‌ربارى شه‌رى داعشیش که بووه هۆى ئاواره‌بوونى هە‌زاران خێزان له مال و حا‌لى خۆیان و ب‌لا‌وب‌سوونه‌وه‌ى نادادپه‌روه‌رى و به‌ربه‌رییه‌تى پێک‌خراوه‌که‌وه، ئە‌مه‌ش پێ‌ژه‌ى بێ‌به‌شى و سه‌ختى ئابوورى و هە‌ژارى زیاده‌تر کرد^٣. هە‌ژارى له‌ زۆربه‌ى حا‌له‌ته‌کاندا ده‌ی‌تته هۆى سو‌ال‌کردن^٤. وه‌ک چۆن شه‌په‌کان پێ‌ویستی به‌ خه‌رج‌کردنى بره‌ پاره‌یه‌کى زۆر هه‌یه، گونجاوتر ده‌بوو ئە‌گه‌ر ئە‌و بره‌ پاره‌یه‌ بۆ خزمه‌ت‌کردنى هاوول‌اتى و دا‌ی‌ن‌کردنى کار و ژيان‌یکى شایسته بۆ‌یان خه‌رج بکرا‌بووايه. شه‌په‌کان له‌ هه‌موو لایه‌نه‌کانى ژياندا وێ‌ران‌کارى و خاپوور‌کردن دێ‌یتته کایه‌وه.

ش. س. م.

١- امل حمدي دكاك، أثر الحروب والنزاعات المسلحة على الأسرة العربية مجلة جامعة دمشق المجلد ٢٣

٢- امل حمدي دكاك، أثر الحروب والنزاعات المسلحة على الأسرة العربية مجلة جامعة دمشق المجلد ٢٣

٣- د حکمت بشیر، الحروب العدوانية وما أفرزته من قروض وتعويضات بحق العراق، الطبعة الأولى دار الزهراء للطباعة والنشر بيروت، ٢٠٠٩ ١٢٢-١٢٣

٤- مل حمدي، مصدر السابق، ص ٢٢.

لقى دووهم ھۆکارە ئابووریيەکان

ھۆکارە ئابووریيەکان گەرەتترین پۇل دەگىچىن و کاریگەریان
بەسەر بۆلۈپۈنەۋەى سوالکردن ھەيە، ئىرە باسى ھەندىکیان دەکەين،
کە گرنگترینیان ھەژاری و بیکاریيە، بەم شىۋەيە لە خوارەۋە دیاری
دەکەين:

يەكەم: بۆلۈپۈنەۋەى ھەژاری

ھەژاری چەمكىكى ئالۆزە كە رەھەندە ئابووری و كۆمەلایەتى و
سیاسیيەکان لەخۆدەگریت، كە خۆی لە مەحروم بوون دەبینیتەۋە،
ئەمەش رەنگدانەۋەى لەسەر تاك دەیت لەپرووی كەمتر بەكارھێنانی
خۆراك و خراپی بارى تەندروستی و خراپی بارودۆخی ژینگەیی^۱،
وەك ئەۋەى ھەژاری بەم شىۋەيە پێناسە دەكریت: (بى توانایی تاكەكان
یان خێزانەكان لەۋەى بېنە خاۋەنى دەرامەتى پتویست بۆ تىركردنى
پیداویستیيە بنەرەتیيەكانیان)^۲. سوالكەر لە ھەموو بوارەكاندا بەدەست
بېيەشى دەنالیتیت، ھەژاریش دەیتە ھۆى بېيەشکردنى مرۆف لە
سەرەتاییتترین پیداویستیيەكانى ژيانى، ئەمەش واى لیدەكات سوال
بكات، ھەژاری بەلایەكى كۆمەلایەتیيە كە ھەرەشە لە قەۋارەى كۆمەلگا
دەكات و تواناكانى لاواز دەكات، وە ھۆكارىكى گرنگ و زەقە بۆ لادانى
تاكەكان بەتایبەتى مندانان، بەو پتییەى ھەژاریيە كەيكە لە ھۆكارە
ئابووریيە گرنگەكان كە بەھۆیەۋە مندان بەدواى گەرەنتیيەكدا بۆ

ش. س. م.

۱- نادىە مصطفى حسین مصدر السابق ص ۵۵.

۲- قاضي ازاد حیدر باۋە، مصدر السابق ص ۲۱.

ساده‌ترین ئامرازه‌کانی ژبانی ده‌گه‌پیت.^۱ هه‌زاری و ده‌کات تاک بچیته خواره‌وه‌ی په‌یژه‌ی پیک‌خستنی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه، به‌لام هه‌زاری پالنه‌ری سه‌ره‌کی نییه‌ بۆ نه‌جامدانی تاوانکردن^۲، پێژه‌ی هه‌زاری له ولاتیکه‌وه بۆ ولاتیکی دیکه جیاوازه و بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که هه‌زاری له عێراقدا، به‌پێی راپۆرته‌کانی وه‌زاره‌تی پلاندانان له‌ سالی ۲۰۱۶، له ۳۰٪ زیاتره، به‌هۆی سه‌ره‌له‌دانی داعش و قه‌یرانی ئابووری، ئه‌مانه له‌نیو پارێزگاكان، وه‌ك به‌غدا و پارێزگاكانی باشوور پێژه‌ی هه‌زاریان ۳۰٪، له‌كاتێكدا ناوچه‌كانی پۆژئاوا پێژه‌ی هه‌زاری ۳۵٪، و له هه‌ری‌مێ كوردستان پێژه‌ی هه‌زاری له‌ نیوان ۱۳ بۆ ۱۵٪، واته كۆی گشتی ۲۳٪ دانیشتمانی عێراق له ژێر هێلی هه‌زاریدا ده‌ژین.^۳

هه‌زاری هۆكاریکی گرنه‌گه بۆ لادانی مرو‌ف و نه‌وجه‌وانان به تایبته‌تی له پێگای راست‌دروست، سه‌ختیه‌كانی ژبان، لاوازی ژبان، بێتوانایی باوك و به‌خێوكه‌ری خێزان له پشتمانی ئه‌ندامه‌كانی. ده‌بیته هۆی ده‌رچوونی مندالان بۆ سه‌ر شه‌قامه‌كان چ بۆ كارکردن بێت بۆ سوالکردن بێت، په‌نگه ئه‌م ده‌رچوونه‌ش به هانیدانی كه‌س و كاره‌كه‌ی بێت، وه‌ك ئه‌وه‌ی ژماره‌یه‌کی زۆر له نه‌وجه‌وان له گۆپه‌پانه‌كان و له‌به‌رده‌م ترافیك لایته‌كاندا ده‌بیین، كه ده‌بیته هۆی كاره‌ساتی كۆمه‌لایه‌تی ناله‌بار.

ش. س. م.

۱- صلاح محمد محمود، النظام القانوني لحماية الأطفال المقاتلين في القانون

الدولي الإنساني، دراسة الحالة في إفريقيا، مطبعة الفضيل، ۲۰۱۱، ص ۱۶۵

۲- نادية مصطفى حسين، مصدر السابق، ص ۵۶.

۳- المادة ۲/۱۲ من قانون الحماية الاجتماعية رقم ۱۱ لسنة ۲۰۱۴، كه وا پێناسه‌ی

هێلی هه‌زاری کردووه: ("هێل هه‌زاری بریتیه‌ی له‌ بری داهاتی تاکیک یان

خیزانیک كه وه‌زاره‌تی پلاندانان دیاری ده‌کات).

نووه م: بلاو بوونه وهی بیکاری

بیکاری پرسینکی جیهانییه، ریزه‌ی ئه و پرسه‌ی به پیتی ولاتانی پیشکوتوو و گه شه‌سهندووی جیهان ده‌گۆپیت، ئاماره‌کان ئاماژه به وه ده‌کن، که له هه‌موو ولاتانی جیهان یه‌ک ملیار که‌سی بیکار هه‌ن^۱، بیکاریش دۆخیکه که مرقف تیدایه توانای کارکردنی هه‌یه و ئاره‌زووی کارکردنیشی هه‌یه، به‌لام هیچ کاریک و کرێیه‌کی گونجاوی بۆ نادۆزیته‌وه^۲، بۆیه بیکاری یه‌کیکه له و دیاردانه‌ی که زۆربه‌ی ولاتان به‌ده‌ستیه‌وه ده‌نالین، هه‌موو ولاتان هه‌ولی که‌مکردنه‌وه‌ی ده‌ده‌ن، به‌هۆی کاریگه‌رییه نه‌رێنیه‌کانی له‌سه‌ر ئاستی کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری، چونکه بیکاری بریتیه له پچرانی سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کییه بژیوی خێزان، هه‌ر بۆیه‌ش سه‌روکی خێزان هانی ئه‌ندامانی خێزانه‌که‌ی ده‌دات، ته‌نانه‌ت هانی مندا له‌کانیشان ده‌ده‌ن بۆ کارکردن، ئه‌گه‌ر کاریشی ده‌ستنه‌که‌وت، هه‌ندیکیان په‌نا بۆ ده‌به‌ن سو‌الکردن و لادان، بۆیه بۆمان ده‌رده‌که‌ویت، که بیکاری پۆلی له به‌ره‌وه‌پیشبردنی دیارده‌ی سو‌الکردن هه‌یه، کۆمه‌لگا کاریگه‌ری له‌سه‌ر پرسه‌ی بیکاری ده‌بیت، به‌تایبه‌تی خێزان، که کرۆکی کۆمه‌لگایه، به‌و پێیه‌ی بوونی بیکاری ده‌بیته هۆی هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندییه‌کانی خێزان له زۆربه‌ی حاله‌ته‌کاندا، کاتیک مرقف بێ هیوا ده‌بیت و ده‌رگای کارکردنی شه‌رعی له‌به‌رده‌میدا داده‌خړیت، ئه‌وا بیکاری ده‌بیته پالنه‌ریک بۆ تاوانکاری، بۆیه په‌نا بۆ سو‌الکردن ده‌بات. بیکاری یه‌کیکه له و هۆکارانه‌ی وا ده‌کات توندوتیژی زیاد ببیت، چونکه سه‌ختی ژیان کاریگه‌ری له‌سه‌ر زیادبوونی ئاستی

ش. س. م.

۱- عمر بن حکمت بن بشیر، البطالة منهج التربية الإسلامية في معالجتها، رسالة

ماجستير، الجامعة الإسلامية، الرياض، ۲۰۱۲، ص ۶

۲- عبدا لله بن شبيب بن عبادي السياسة الجنائية لمكافحة التسول مصدر سابق

بېزارى خەلك ھەيە، ھەژارى بۇ خۆى بە تەنيا پالئەرىك نىيە بۇ توندوتىژى، بەلكو خراپى بارودۆخى كۆمەلايەتى ھەستى چەوساندنەۋەى لاي تاك دروست دەكات و بە ئەنجامدانى تاوان كوتايى دىت. بىكارىش پۆلىكى گىرىگى لەمەدا ھەيە^۱، بىكارى پەيۋەندىيەكى توندى بە خويندەنەۋە ھەيە، بەو پىيەى وازەيتان لە خويندن ھۆكارىكە بۇ ئىستغلاكردى مندال، خراپى خويندن يان دەرچوونى خويندكار و مانەۋەيان بەبى كار، دەيتتە ھۆى بەربلاۋى بىكارى لە كۆمەلگادا، لىرەۋە پەرۋەردە فاكتەرى گىرىگە، ھەربۆيە لە زۆرىك لە پىككەوتىنە نۆدەۋلەتتەكان باس لە گىرىگى پەرۋەردە دەكرىت. لە عىراق بەھۆى خراپى بارودۆخى ئابورىيەۋە پىژەى بىكارى بەردەوام لە زيادبووندايە، ئەمەش كاريگەرى لەسەر تاكەكانى كۆمەلگەى عىراقى ھەيە، ھۆكار و بالئەرە بۇ دياردەى سۈالكردن لە كۆمەلگەى عىراقدا.

لەقى سىيەم ھۆكارە كۆمەلايەتتەكان

ھۆكارە كۆمەلايەتتەكان پۆلىكى سەرەكى لە زيادكردى دياردەى سۈالكردن دەگىپن^۲، جىابوونەۋە، كۆچكردن، وازەيتان لە خويندن و ھەلۋەشاندەۋەى خىزان پۆلىكى سەرەككىيان ھەيە لە زيادكردى دەرەكەۋتەكانى سۈالكردن و تاۋانكارى و زيادبوونى ھالەتەكانى تاوان، بۆيە ئەم بەشە تەرخان دەكەين بۇ دەستنىشانكردى ھەندىك لەو

ش. س. م.

۱- د. على حمزة عسىل، د. نورس رشيد طه، الوجيز فى علم الاجرام، دار المسلة، بغداد، ۲۰۲۲، ص ۱۳۳.

۲- د. على حمزة عسىل، نفس المصدر، ص ۸۷.

هۆکارانه، له خواروه باسیان دهکەین، گرنگترین ئه و هۆکارانهش بریتین له:

یه کهم: هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی خێزان

خێزان یه کهم و سه‌ره‌کییترین خانه‌یه له بنیاتنانی کۆمه‌لگه‌دا، یه کهم جیگایه که منداڵ تیایدا په‌روه‌رده ده‌بێت و شوێن پێی خۆی له بنیاتنانی کۆمه‌لگه‌یه‌کی باش یان خراپ جێده‌کاته‌وه^١، خێزانی‌ش ناوکی یه کهمی بونیادی منداڵ، مامه‌له‌ی نادروست و په‌یوه‌ندی نیتوان منداڵ و دایک و باوکی، پشتگوێخستن، ناسه‌قامگیری خێزان و هاو‌پێی خراپ، هه‌موویان هۆکاری کاریگه‌رن که ده‌بنه‌ هۆی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی خێزان^٢، خێزان پۆلێکی سه‌ره‌کی له کۆنتڕۆڵکردن و پێکهاتنی که‌سایه‌تی تاک هه‌یه، به‌و پێیه‌ی تاک ئه‌زموونه‌کانی خۆی له پێگه‌ی خێزانه‌وه وه‌رده‌گریت و یه‌کێک له گرنگترین ده‌رکه‌وته‌کانی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی خێزان بریتیه له هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ماددی که مه‌به‌ست لێی نه‌بوونی یه‌کێک یان هه‌ردوو دایک و باوکه‌که‌یه، بۆیه بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که زۆریک له ئاماره‌کان پشتراستیان کرده‌وه، که په‌یوه‌ندییه‌کی نزیک له نیتوان هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی خێزان و ئه‌نجامدانی تاواندا هه‌یه، وه‌ک ئه‌وه‌ی ئاماره‌ فهره‌نسییه‌کان ده‌ریده‌خه‌ن، که ٧٥% ی تاوانباران سه‌ر به‌ خێزانه‌ ناته‌باکان. هه‌روه‌ها ئاماره‌کان ده‌یسه‌لمێنن که ٦١% ی نه‌وجه‌وانانی تاوانبار، په‌یوه‌ندی خراپیان له‌گه‌ل خانه‌واده‌کانیان هه‌بووه^٣. ده‌کریت هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی

ش. س. م.

١- سحر خلیل محمود حقوق الطفل في الاسلام و الاتفاقيات الدولية دراسة مقارنة

رسالة ماجستير جامعة النجاح الوطنية كلية الحقوق، ٢٠٠٤ ص ٤

٢- القاضي، ازاد حیدر باوه، مصدر سابق، ص ٢٢.

٣- د نوري سعدون عبد العوامل الاجتماعية المؤثرة في ارتكاب الجريمة، مجلة

جامعة الانبار للعلوم الانسانية العدد الاول، ٢٠١١، ص ١٣٣

مادی خیزان وا پیناسه بکهین: (ئاراسته‌ی کارلینککردنی نیوان ئه‌و یه‌کانه‌ی که خیزان پیکده‌هین، دژ به ئاسته کۆمه‌لایه‌تییه په‌سه‌ندکراوه‌کان، به‌جۆریک ئه‌مه ده‌بیته کۆسپ له‌به‌رده‌م به‌دیها‌نتی ئه‌رکه‌کانی خیزان، که ده‌بیته ئه‌و ئه‌رکه‌نه‌هر جیه‌جی بکرین تاکو سه‌قامگیری دابین بکریت)^۱. ته‌شه‌نه‌سه‌ندنی دیارده‌ی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی خیزان له‌زۆربه‌ی کۆمه‌لگا عه‌ره‌بییه‌کانی ئیمه‌دا، لیکه‌وته‌ی جددی و کاردانه‌وه‌ی نه‌رینی له‌سه‌ر خیزانه‌کان و له‌سه‌ر کۆمه‌لگا به‌گشتی هه‌یه، هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی خیزان ده‌بیته هۆی له‌ده‌ستدان و ناسه‌قامگیری کۆمه‌لگا، به‌ره‌و توندوتیژی و تاوانکاری ده‌بات و ده‌بیته هۆی لادان و خراپ ره‌فتار وه‌ک کاریکی ئاسایی لیدیت، خیزانیش ئه‌مه به‌شتیکی سه‌یر نازانیت^۲. هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی خیزان یه‌کیکه له‌هۆکاره‌ گرنگه‌کانی تاوان، وه‌ک بۆمان ده‌رده‌که‌ویته که سه‌روکی خیزان پال به‌گه‌نجه‌کانه‌وه ده‌نیت بۆ ئه‌نجامدانی تاوانه‌که و که‌س و کاریان هانی مندا‌له‌کانیان ده‌ده‌ن بۆ سوال کردن.

خیزان هه‌نگاوی یه‌که‌می پێگای په‌روه‌رده‌کردنی دروسته، که یه‌که‌م قۆناغه له‌ ژبانی مندا‌له‌دا، ئه‌گه‌ر ئه‌و خیزانه‌ پارێزراو بیت و سه‌قامگیری خۆی به‌پارێزیت، ئه‌وا له‌ حاله‌تی پێزگرتن و خوشه‌ویستی و لیکتیگه‌یشتندا ده‌بیته و مندا‌ل و تاکی ناو خیزان پیکه‌وه توانای پێشکه‌وتن‌یان به‌ شیوه‌یه‌کی پێکوپێک ده‌بیته، به‌لام ئه‌گه‌ر خیزانه‌که هه‌لوه‌شیته‌وه و له‌یه‌کتر جیا بیه‌ته‌وه، کیشه و ئاسته‌نگی له‌به‌رده‌م بیت و حاله‌تی توندوتیژی به‌رامبه‌ر به‌ مندا‌لان بکریت، ئه‌وا ئه‌م دۆخه ده‌بیته

ش. س. م.

۱- عبد الخالق محمد عفيفي بناء الأسرة والمشكلات الأسرية المعاصرة المكتب الجامعي الحديث ۲۰۱۱، ۲۶۱

۲- د. عبد الامير كاظم زاهد وقائع أبحاث مؤتمر و قوانين الأسرة العراقية المشكلات و المعالجات ۲۰۱۴ ص ۶۲۸.

هۆی لادان و ئەندامانی خیزان خیراتر و ئاسانتەر لیکه لدهوه شینه وه و زووتر به ره و تاوان و په نابردن بۆ سوالکردن ده بن، سوالکردنیش به کیکه له چاره سه ره ئاسانه کان بۆ ئه و خیزانانه ی که توانای تیکه لیبوونیان له که ل کومه لگادا له ده ستداوه و ناته بایی زۆره .

نووه م: وازهیتان له قوتابخانه

وازهیتان له قوتابخانه واته 'وازهیتان له خویندن پێش ته واوکردنی به هر هۆکاریک، جگه له مردن، نه چوونه ناو هیچ قوتابخانه یه کی دیکه وه نه بیت، یان زوو وازهیتان له خویندن' ^۱. هه ندیکى دیکه وا پیناسه یان کردوه: (که داپران یان کشانه وه ی خویندکار له قوتابخانه له نه جامی هۆکاریک یان چه ند هۆکاریک، جگه له مردن، پێش ته واوکردنی ئه و قوناغه په روه رده ییه ی که تیتیدا ده خوینیت) ^۲. کیشیه ی وازهیتان له خویندن، به کیکه له کیشیه کومه لایه تی و ئابوورییه کان و گرنگیه کی زۆری هیه، چونکه ده بیته هۆی به ربه ست له به رده م پرۆسه ی خویندن و ده بیته هۆی زیاده بوونی بیکاری ^۳. وازهیتان کاردانه وه ی نه رینی له بواره جۆراوجۆره کانی په روه رده یی و کومه لایه تی و ئابووریدا جیدیلن، کاردانه وه ی کومه لایه تی بۆ نمونه خۆی له وه ده بینیته وه قوتابی جیهیتستوو که متر توانای به شداریکردنی له بونیادنانی کومه لگاکه ی ده بیت، که متر توانای کارلیککردنی هیه و ده بیته هۆی زیاده بوونی

ش. س. م.

۱- عبد الله سهو الناصر التسرب من التعليم الطريق المفتوح نحو عمل الاطفال،

عمان ۲۰۱۴، ص ۱۷

۲- محمدي حمزة التسرب المدرسي رسالة ماجستير مقدمة إلى جامعة أبي بكر في

الجزائر كلية العلوم قسم علم الاجتماع ۲۰۱۵ ص ۴۴

۳- د. شاکر سلیمان محمود و توانا جمال، حق الطفل العراقي في التعليم واثار التقدم

التكنولوجي عليه، بحث منشور في مجلة جامعة تكريت للحقوق، سنة (۵) العدد

(۱) جزء (۲)، السنة ۲۰۲۰، ص ۱۴۷، ۱۶۸.

کیشەکانی وەک تاوانکاری و بەکارهێنانی ماددە ھۆشبەرەکان و ھتد.^۱ ھەروەھا بۆمان دەردەکەوێت کە نەبوونی بەدواداچوون لەلایەن دایک و باوکەنەوێت بۆ مندالەکانیان بەشداری لە حالەتی وازھێنان لە خوێندن و پەفتاری لادان لە ھەرزەکاران. بەم شیوەیە بۆمان دەردەکەوێت کە وازھێنان لە خوێندن بەبێ ھۆکاریکی رەوا پۆلی لە سوالکردن لەلای نەوجەواناندا ھەیە^۲، وەک چۆن دەبینین ژمارەیەکی زۆر لە نەوجەوانان لەبەردەم گۆرپەپانەکاندا و ترافیک لایتەکان و قوتابخانەکانیان بەجێھێشتوو و بەرەو سوالکردن پۆیشتوون، کە ئەمەش بە کاریکی ئاسان و قازانجەخش بۆ ئەوان دادەنرێت. ئێمە وای دەبینین کە پێویستە خێزانەکان ھاوکاری لەگەڵ دامەزراوەی زانستی بکەن بۆ پێگریکردن لە وازھێنانی مندالەکانیان، ھەروەھا لەسەر دەستە پراگەیانندن پێویستە جەخت لەسەر پۆلی پەرۆردە بکاتەو و بەرنامەی پێنمایی بۆلاوبکاتەو، کە گوزارشت لە کیشەکانی وازھێنان لە خوێندن بکات و دامودەزگا پەڕوھەندیدارەکان خوێندنی ناچاری چالاک بکات.

تاوانی سوالکردن تەنھا بەو ھۆکارانە سنووردار نییە، کە باسکراون، بەلکو کەسانیک ھەن سوال دەکەن، نەک لەبەر پێویستی، بەلکو ھەزریان لەوھە پارە بەبێ کیشە و ماندووبوون بەدەستپێتن، ئێمە ھیچ پۆلیکی پوونی داواکاری گشتی لە تۆمارکردنی سکالایان لەدزبان نەدۆزینەو، بە مەبەستی پاراستنی سەلیقەی گشتی و بەرەنگاربوونەوێ تاوان، ئەمە جگە لە لاوازی دامودەزگانی دەسەلاتی جێبەجێکردن بە نوێنەرایەتی پۆلیس و دەزگاکانی دیکە، بە مەبەستی جێبەجێکردنی یاسا و نەهێشتنی ئەم تاوانە بۆلاوێ سەرەسەری ولات.

ش. س. م.

۱- محمدی حمزة المصدر السابق ص ۵۴

۲- جعفر عبد الأمير الیاسین التشرّد وانحراف سلوك الصغار والأحداث في العراق دراسة ميدانية في علم الاجتماع الجنائي رسالة دكتوراة جامعة بغداد كلية الآداب ۲۰۰۲ ص ۲۰۵

تهوهري دووهم

جياكردنه وهی له تاوانه هاوشیوه کانی

له م تهوهردا باس له جياكردنه وهی تاوانی سوالكردن دهكەین، له وهی كه هاوشیوهیه تی، كه له سێ تاواندا كورتی دهكەینه وه، شه مهش له سێ لقدا باس دهكەین، له یه كه مدا له تاوانی بیلانه یی (التشرد) جیای دهكەینه وه و هه لویستی یاسادانه ری عیراقی له سه ری نیشان ددهین. له دووه میاندا له تاوانی بازركانیکردن به مرقف جیای دهكەینه وه، چونكه شه و بارزگانیه جۆریكه له ئیستغلالكردنی مرقف كه له لایه ن بانه تاوانكاره كانه وه شه نجام دهریت، كه ئامانجیان شه وهیه قوربانیه كه بكه نه سوالكه ر. سییه میشیان ته رخان دهكەین بۆ جياكردنه وهی له تاوانی فیلكردن (الاحتیال)، چونكه فیلكردن جۆریكه له خه له تاندن. له هه رسی لقه كه دا باس له رووی لیکچوون و رووی جیاوازییه کانیان دهكەین له گه ل تاوانی سوالكردن.

لغی یه كه م

جياكردنه وهی له تاوانی بیلانه یی

بی مال و حالیهی، دیاردهیه کی کومه لایه تی مه ترسیداره كه هه ره شه له سه ر خودی بوونی کومه لگاكان دروست دهكات، بی لانه یی به دهروازه ی لادان و تاوانکاری داده نریت، به هۆی توانای نه و جه وان بۆ وه رگرتنی په فتاری هه له، شه گه ر قوزتنه وهی هه یه له لایه ن بانه تاوانكاره كانه وه، سه رباری شه زیانانه ش كه تووشی خودی

نهوجهوانه که ده بیټ^۱، که به شیوه رهفتاریکی نا کومه لایه تی داده نریت. که ی بڼ لانه یی له رووی کومه لایه تیبه وه، شیوازه ژیانیک له کومه لگادا داده نریت، له میانه ی گورپینی پهفتاری که سه که بڼ تاوانباریکي پاسته قینه. پټویسته جیاوازیی له نیوان بڼ مال و حالبوونی گه نجان و نهوجهوانان له لایه ک و بڼ مال و حالبوونی گه وره کان له لایه کی دیکه وه بکړیت. حالته کانی بیلانیه یی منالان به هوی که مته رخه می نه وانه وه یه، که یاسا رایسپاردوون سه په رشتی نه و منالانه بکه ن، نه مه ش به شیوه ی جوراوجور به دی دیت، یان به که مته رخه می یان به دابینه نه کردنی پټداویسته یی کانی ژیانی مناله که، یان نه بوونی نه و که سانه ی که به رپرسن له چاودیریدا به هوی مردن، جیاپوونه وه یان ده ستگیر کردنه وه بیټ.

سه باره ت به بڼ مال و حالبوونی گه وره کان، ده که پټه وه بڼ گرته به ری شیوازیکی دیاریکراوی ژیان له لایه ن که سه که وه، که له نه نجامدا نه و شیوه ژیان مه ترسی له سه ر کومه لگا دروست ده کات، جا نه مه شیوازیکی و چالاکیه کی نه رینی بکات یان نه رینی^۲. هه روه ها بڼ مال و حال حالته تیکه له نیوان که تنکه ری و که سی ناسایی، چونکه نهوجهوان نه و خیزانه ی خوی به جی هیشتووه، که پشٹیوانیان لیده کرد، به م شیوه یه ش له ژیر کونترول و به رپرسیاریتی ده رچووه، لیتره وه ناماده یه تاوان نه نجام بدات، بڼ مال و حال یی پهفتاریکی نه خوازاراوه، که سی بڼ مال و حال په نگه سوال بکات، به مه ش بچیته ناو بازنه ی

ش. س. م.

۱- مهدی السعید، دور الخدمة الاجتماعية في الحد أو التخفيف من ظاهره تشرید الأحداث رساله ماجستير مقدمة إلى جامعة محمد بو ضایف كلية الآداب والعلوم

الاجتماعية قسم علم الاجتماع ۲۰۰۵، ص ۶

۲- د. جعفر عبد الأمير الیاسین، مصدر سابق ص. ۴.

تاوانه وه^۱. لیتره وه باس له پیتاسه ی بیتانه یی دهکین، پاشان لیکچوونه کانی نیتوان بیتانه یی و سوالکردن پروون دهکینه وه و جیاوازیه کان نیشان دهدهین.

یه که م: پیتاسه کردنی تاوانی بیتانه یی

لایه نیککی فیهی بیتانه یی به م شیویه پیتاسه کردوه: (خۆبه دوورگرتن له پهیدا کردنی بژیوی ژیان به پێگای ئاسایی، له پرووی پانتاییه وه فراوانتره له سوالکردن)^۲، بۆمان دهردهکه ویت که بیتانه یی له سه ر دوو توخم دامه زراوه: یه که میان بریتیه له: بیکاربوونیککی خۆبه خشانه ی ناره وا، مه به ست له بیکاری ناره وا چیه، نه وه یه که تاییه تمه ندی به رده وامی هه یه، نه وه ک بیکاریه کی کاتی بیت.

دووه م: نه بوون و له ده ستدانی سه رچاوه ی دارایی، مرۆفی بیتانه به لانه واز داده نریت، کاتیک سه رچاوه یه کی ره وای بۆ بژیوی ژیا نی خۆی نه بیت، واته نه گه ر سه رچاوه یه کی دارایی هه بیت که پێداویستیه زه ورپیه کانی بۆ دابین بکات یان خیر و سه ده قه یه ک له لایه نیککی خیرخوازیه وه وه ربگریت، نه گه رچی پێداویستیه کانیشی به ته وای دابین نه کات، نه وا به بیتانه مال و حال نازانریت^۳. له کاتیکدا هه ندیکیان به م

ش. س. م.

۱- د عدنان یاسین مصطفی ود کریم محمد حمزه، اطفال في نزاع مع القانون دراسة ضمن مشروع تعزيز الحماية والعدالة لأطفال والشباب في العراق، ۲۰۱۱، ص ۹.

۲- محروس نصار الهیثی، مصدر سابق ص ۱۵۶.

۳- رؤوف عبید، شرح قانون العقوبات التكميلي الطبعة الخامسة دار الفكر العربي . ۱۹۷۹، ص ۲۸۷.

شیوهیه پیتاسه‌یان کردووه که: (هەر مندالێکی بێ مال و حال ده‌شیت حکومهت به‌پیتی فه‌رمانی دادوهری دادگای تاوان بۆ قوتابخانه‌ی بنێری^۱، بێ مال و حالبوونی مندالان به‌یه‌کێک له‌سه‌خترین جوهره‌کانی بی‌لانه‌یی داده‌نریت، به‌و پیتی پال به‌نه‌وجه‌وانه‌وه ده‌نیت بۆ سو‌الکردن و گه‌وره‌کانیش له‌باوه‌شیان ده‌گرن، بۆ ئه‌وه‌ی فیری تاوان و په‌نگه به‌کارهێنانی ماده‌هۆشبه‌ر و قوما‌رکردن و شتی دیکه‌شیان بکه‌ن. بی‌لانه‌یی وا ده‌کات مرۆف ده‌ست له‌به‌ر خه‌لک پان بکاته‌وه، ئه‌مه‌ش ئاسانه‌ترین رێگه‌یه بۆ کو‌کردنه‌وه‌ی پاره^۲.

یاسادانه‌ری عیراقی، یاسی پیتاسه‌ی تاوانی بی‌لانه‌یی ناکات و ته‌نانه‌ت له‌ یاسای سزادانی هه‌موارکراوی ژماره ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹دا، یاسای سزای تاوانه‌که‌شی نه‌کردووه، به‌لام فۆرمێکی بی‌لانه‌ییمان له‌ یاسای سزادان، له‌ به‌شی پیتجه‌مدا دۆزیه‌وه، پیتیلکاریه‌کانی په‌یوه‌ست به‌ ئه‌خلاقی گشتی، وه‌ک ئه‌وه‌ی تیندا هاتبوو که: (هه‌رکه‌سێک له‌ شوینه گشتیه‌کاندا خۆی دالده‌ بدات یان چاوی له‌ده‌ستی خه‌لک بیت بۆ مه‌به‌ستێک یان ئامانجێک که‌ دژ ئادابی گشتی بیت، سزا ده‌دریت به‌ زیندانیکردن بۆ ماوه‌ی ده‌ پۆژ زیاتر نه‌بیت یان غه‌رامه‌کردن که‌ له‌ پینج دینار زیاتر نه‌بیت)^۳ هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری عیراقی له‌ یاسای (أصول المحاکمات الجزائية) ژماره ۲۳ی سالی ۱۹۷۱، وه‌ک له‌ به‌شی سیتییه‌می هه‌موارکراو بابه‌تی دووهم، به‌لینی پاراستنی ئارامی و هه‌لسوکه‌وتی باش، دراوه، که‌ تیندا هاتووه: (داواکاری گشتی یان دادوهری لی‌کۆلینه‌وه

ش. س. م.

- ۱- جندی عبد الملک، الموسوعة الجنائية مصدر سابق ص ۳۰۷، ۶ - محمد علي جمال، التشرد والاشتباه، نیو أوفست الطباعة
- ۲- محمد علی جمال، التشرد والاشتباه، مصدر السابق ص ۷۴.
- ۳- المادة ۵۰۲ من قانون العقوبات العراقي، قانون رقم ۶ لسنة ۲۰۰۸ قانون تعديل الغرامات المالية.

دهتوانیت دادوهری که تن (قاضي الجنج) ئاگادار بکاتهوه، سه بارهت بهم کهسانه‌ی خوارهوه ئامازه‌یان پندهدریت، ئه‌گه‌ر ترسی ئه‌وه هه‌بیت که کرده‌وه‌یه‌ک ئه‌نجام بدهن، ئاسایش و ئارامی بشیوینن، ده‌بیت ئه‌مه پشتگیری به‌لگه و زانیاری هاوپیچ کراوی هه‌بیت: ۱ - هه‌ر که‌سێک که هۆکاریکی پوونی بۆ بژیوی نه‌بن^۱.

یاسادانه‌ری عێراق له یاسای هه‌موارکراوی نه‌وجه‌وانان ژماره ۷۶ی سالی ۱۹۸۳ مامه‌له‌ی له‌گه‌ل بێلانه‌دا کردوه، به‌لام ئه‌و حاله‌تانه‌ی پوونکرده‌وه که نه‌وجه‌وان به بێلانه داده‌نریت و پێوشوینی بۆ ئه‌وه داناوه و سوالکردنی به‌جۆریکه له بێلانه‌یه‌ی هه‌ژمارکردووه، پێویستی به‌چاره‌سه‌ر نه‌وه‌ک سزا^۲.

دووه‌م: رووی لێکچوونه‌کانیان
لێکچوون له‌ نێوان تاوانی سوالکردن و تاوانی بێلانه‌یه‌ی هه‌یه، له‌وانه:

۱ هه‌ردووکیان کاریگه‌رییان له‌سه‌ر نه‌زمی کۆمه‌لایه‌تی و سه‌قامگیری کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه، به‌و پێیه‌ی شتێوازیکی له‌ په‌فتاری ناکۆمه‌لایه‌تیه.

۲ چ به‌ژه‌وه‌ندییه له‌ به‌تاوانکردنی هه‌ردووکیان هه‌یه.

ش. س. م.

۱- المادة ۳۲۱ من قانون أصول المحاكمات الجزائية العراقية رقم ۲۳ لسنة ۱۹۷۱ المعدل

۲- المادة ۲۴ أولا وثانيا من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳ المعدل، که تێیدا هاوتوه: (مندالی که‌م ته‌مه‌ن یان نه‌وجه‌وان به بێلانه داده‌نریت، ئه‌گه‌ر له‌ شوێنه‌ گه‌شتیه‌کاندا بینرا، که سوال ده‌کات، یان برینداری یان که‌مه‌ندامی خۆی نیشان بدات، یاندا ساخته‌کاری وه‌ک ئامرازیک بۆ به‌ده‌سته‌ینانی سۆز و خۆشه‌ویستی خه‌لک به‌مه‌به‌ستی سوالکردن به‌کاربه‌یتریت.)

ئەو بەرژەو ھەندىيەى كە لە ھەردوو تاوانە كە رەچاوكراو، برىتيە لە پاراستنى كەرامەتى مەژۆ و پارىزگار يەكردن لە كۆمەلگا تاكو لەسەر ھەموو ئاستەكانى بە تەندروست و شايستە بىيىتەو.

٣ بىلانەيى پەيوەندى بە سوالكردنەو ھەيە لای نەوجەوانان و منالان، بەو پىيەى نەوجەوان بە بىلانە دادەنریت، ئەگەر بنیرا، كە سوال دەكات!

٤ بىلانەيى باوترين جۆرى سوالكردن، كە نەوجەوانان ئەنجامى دەدەن.

٥ پەيوەندى و توندى نىوانياندا، ھەمان لىكەوتەى ترسناكى لەسەر كۆمەلگادا دەبيت، وەك پىشيلكردنى سەليقەى گشتى، ئازاردانى ھەستى گشتى لای ھاوولاتیان و ئەگەرى تاوانكارى و ئەنجامدانى تاوان.

٦ ياسادانەر ھەم تاوانى سوالكردن و ھەم تاوانى بىلانەيى پىناسە نەكردووە.

سێيەم: رووى جياوازيان

چەندین لایەنى جياواز لە نىوان ئەو دوو تاوانە ھەيە، ئێمە باسى جياوازيەكانیان بە زنجیرە دەكەين:

١ لەرووى وەسفكردنى ياسايى بۆ ھەردوو تاوانەكە

ش. س. م.

١- بېروانە مادەى ٢٤ يەكەم / لە ياسای چاودێرى نەوجەوانانى عێراقى ژمارە ٧٦ى سالى ١٩٨٣، وەك ھەموار كراو، كە تىيدا ھاوو ھەر كە منداڵى كەم تەمەن يان نەوجەوان بە بى مال و حال دادەنریت، ئەگەر لە شوێنە گشتیەكاندا سوال بكات، برىندار بوون يان كەمەندامى پىشان بەدات، يان فیلکردن وەك ئامرازىك بەكاربھێنیت بۆ بەدەستھێنانى ھاوسۆزى خەلك بە مەبەستى سوالكردن.

به گویره‌ی برگه‌کانی ۳۹۰ و ۳۹۱ و ۳۹۲ ی یاسای سزدان سوالکردنی به تاوان داناوه، به لام یاسادانه‌ر بیلانیه‌ی به تاوان دانه‌ناوه، به لکو به نه‌نگیه‌کی (عیب) کۆمه‌لایه‌تی هه‌ژماریکردوه، که پیو‌یستی به سه‌ره‌رشتی و چاودیری هه‌یه، زۆربه‌ی یاساکان له‌سه‌ر ئه‌مه‌ رو‌یشتوون. له ده‌قی ماده‌ی ۲۸ ی یاسای چاودیری نه‌وجه‌وانان هاتووه: (به پپی راپۆرتی پیشکه‌شکراو له‌لایه‌ن به‌ریوه‌به‌ری خانه‌ی نه‌وجه‌وانان یان له‌سه‌ر خواستی خودی نه‌وجه‌وانه‌که یان خزموکه‌سی یان که‌سی په‌روه‌رده‌کاری، دادگای نه‌وجه‌وانان بۆی هه‌یه چاو به‌و بریاره‌ بگێڕێته‌وه، که به‌پپی ماده‌ی ۲۶ ی ئه‌م یاسایه‌ ده‌رچووه، یان به‌ گویره‌ی به‌رژوه‌ه‌ندی مناله‌که یاساکه هه‌موار بکاته‌وه)، ئه‌و بریاری چاوخساندنه‌وه‌یه به‌و بریاره‌ی که دادگا ده‌ریکردوه، ته‌نها ده‌ره‌ق به‌ بیلانیه‌که‌یه، نه‌وه‌ک ده‌ره‌ق به‌ تاوانی سوالکردن بیت^۱.

ش. س. م.

۱- سه‌یری ماده‌ی: ۲۴ یه‌که‌م و دووه‌می یاسای چاودیری نه‌وجه‌وانانی عێراقی بکه ژماره ۷۶ ی سالی ۱۹۸۳ ی هه‌موارکراو، که ده‌لس: منال به‌ بیلانیه ده‌ژمیردیت ئه‌گه‌ر بینرا:

أ- له شوینی گشتی سوالی ده‌کرد یان خۆی وه‌ک بریندار یان که‌مه‌ندام پیشاندا، یان فرتوفیلی بۆ به‌ده‌سته‌تینانی سۆزی خه‌لک به‌کاره‌ینا.

ب- ده‌ستگیر و ده‌ستفرۆشی بکات یان بۆیاخی پیلای بکات، یان جگه‌ره‌ بفروشن، یان هه‌ر پیشه‌یه‌کی تر که رووبه‌رووی تاوانکاری بکاته‌وه و ته‌مه‌نی له ۱۵ سال که‌متر بیت.

ج- شوینی نیشه‌جیبوونی دیاریکراوی نه‌بووه یان شوینه‌ گشتیه‌کانی وه‌ک په‌ناگی خۆی وه‌رگرتووه.

د - ئامرازینکی شه‌رعی ژیا‌نی نه‌بووه و سه‌ره‌رشتیاری و دایکوباو‌کینکی نه‌بووه.

ه - به‌بن پاساوینکی ره‌وا مالی باوکی یان شوینی هه‌وانه‌وه‌ی جیه‌ه‌شتین.

۲- مندالی خوار ته‌مه‌نی یاسایی به‌ بیلانیه‌ داده‌نریت، ئه‌گه‌ر هه‌ر پیشه‌یه‌ک ئه‌نجام بدات یان له‌گه‌ل که‌سی تر جگه‌ له‌ دایک و باوکی کار بکات.

٢ لەرووی سزاكەوه

ياسادانه‌ری عێراقی سوالکردنی به تاوان داناه و سزاشی بۆ ئەنجامده‌رانی داناه، كه ئه‌ویش بریتیه له به‌ندکردنی بۆ ماوه‌یه‌ك كه له مانگیك كه‌متر نه‌بێت و له سێ مانگیش زیاتر نه‌بێت، حوكمه‌كانی به‌رپرسیاریتی نه‌وجه‌وان به‌سه‌ر كرده‌ی سوال ده‌سه‌پن^١، ئه‌گه‌ر نه‌وجه‌وانه‌كه سوالی كرد^٢. كه‌چی نابینین ياسادانه‌ر سزای بێلانه‌ بدات، به‌لكو دادگا بریار ده‌دات، به‌گوێژه‌ی به‌لێنامه‌یه‌کی دارایی مناله‌كه‌ یان هه‌رزه‌كاره‌كه‌ به‌ باوانی یان كه‌س و كاری یان سه‌رپه‌رشتیكاری بدریته‌وه^٣.

٣ لەرووی سه‌ختی بارودۆخه‌وه

ده‌بینین كه‌ ياسادانه‌ر سزای توندی به‌سه‌ر سوالكه‌ردا سه‌پاندوه، كه‌ ده‌گاته‌ كه‌متر له‌ سالتیک به‌ندکردن، ئه‌گه‌ر سوالكه‌ره‌كه‌ وا خۆی نیشاندات، كه‌ برینداره‌ یان له‌كه‌یه‌کی هه‌یه‌ یان هه‌ر هۆكاریکی دیکه‌ به‌كاربینی، تاكو هه‌ست و سۆزی خه‌لك به‌ده‌ستبینی، ئه‌وانیش خێری پێ بکه‌ن، یان برین و كه‌مه‌ندامی خۆی بۆ پارانه‌وه‌ پێشان بدات^٤. كه‌چی هه‌یج شوینه‌واریکی سزای توند ده‌ره‌ق به‌ كه‌سی بێلانه‌ نابینین، ئه‌مه‌ش له‌به‌رئه‌وه‌یه‌ كه‌ ياسادانه‌ر كه‌سی بێلانه‌ سزا نادات.

ش. س. م.

١- جعفر یاسین، التشرّد وانحراف سلوك الصغار، مصدر السابق، ص ١٣٨.

٢- سه‌یری ماده‌كانی ٢٠١/٣٩٠، له‌ یاسای العقوبات العراقيه‌ رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل

٣- سه‌یری ماده‌كانی یه‌ك و دوو و سێ و چواری یاسای چاودیری كۆمه‌لایه‌تی عێراق ژماره‌ ٧٦ ی ١٩٨٣ بكه‌.

٤- سه‌یری ماده‌ی ١/٣٩٠ له‌ یاسای سزادانی عێراقی سالی ١٩٦٩ بكه‌.

لغی دووهم

جیاکردنه‌وی له تاوانی بازرگانیکردن به مړوف

تاوانی بازرگانیکردن به مړوف، به تاوانیکی دژ به مړوفایه‌تی و دژ به کومه‌لگه‌ی نیوده‌وله‌تی داده‌نریت، چونکه به پیشیلکردنی گرنګترین مافی هاولاتیان داده‌نریت، ئەم پرسه به گویره‌ی رینګه‌وتن و به‌لیننامه نیوده‌وله‌تیه‌کانی چاره‌سه‌رکراوه^۱. ئەو تاوانبارانه‌ی که بازرګانی به مړوفه‌وه ده‌کن و مافه‌کانی مړوف پیشیل ده‌کن ئەو مافانه‌ی، که په‌یوه‌ندیان به ئازادی و که‌رامه‌تی مړوفه‌وه هه‌یه، له ئەنجامدا گروپینک دروست ده‌بیت، که سته‌می لیده‌کریت و ده‌کریت به کویله، چونکه ئەوان ئەو مړوفه‌ی که خودای گه‌وره ریژی لئ گرتووه، گۆریوه بۆ کالایه‌ک که تهنه‌ها به‌خراپترین شیوه بکړدریت و بفروشریت، مړوف له‌میانه‌ی ئەمه‌دا تووشی ئازاردانی جه‌سته‌یی و ده‌روونی ده‌بیته‌وه. ئەم بازرګانییه له دوا‌ی بازرګانی چه‌ک و ماده‌ هۆشبه‌ره‌کان، به پله‌ی دووهم دیت، به‌و پینیه‌ی ئەم قازانجانه ده‌گوازیږینه‌وه بۆ چه‌ندین چالاکیی تاوانکاری دیکه^۲، بۆیه یاسای عه‌ره‌بی و نیوده‌وله‌تی و په‌یماننامه نیوده‌وله‌تیه‌کان^۳ به ئاراسته‌ی چاره‌سه‌رکردنی هه‌نگاویان ناوه. لیره

ش. س. م.

۱- احمد عبد القادر خلف، مصدر سابق، ص ۶۸

۲- غصن مناحي خيون، جريمة الاتجار بالبشر في التشريع العراقي والمقارن، رسالة ماجستير، كلية القانون والعلوم السياسية، جامعة البصرة ۲۰۱۲، ص ۲۹.

۳- الاتفاقية الأوروبية لمكافحة الاتجار بالبشر لعام ۲۰۰۵ وبرتوكول منع وقمع ومعاقبة الوطنية الاتجار بالبشر وخاصة النساء والاطفال المكمل للاتفاقية الأمم المتحدة لمكافحة الجريمة المنظمة . عبر الوطنية عام ۲۰۰۰

به دواوه نهو تاوانه ده ناسیتین و رووه لیکچوو و جیاوازه کانی له گهل تاوانی سه والکردن روونده کهینه وه.

یه که م: پیتاسه ی بازرگانیرکردن به مرقف

فیقه بازرگانیرکردن به مرقفی وا پیتاسه ده کات: (هر کرده یه ک یان هه لسوکه و تیک، که بیته هوی گواستنه وه ی که سیک یان کومه له که سیک، چ مندال، چ پیاو یان ژن، بن بو که سانی دیکه له به رامبه ر نه وه ی بو کاری سیکسی یان بازرگانیرکردن به فروشتنی نه دمه کانیا ن یان ئیستغلالکردنیا ن له بواری زانستیدا یان ئیستغلالکردنیا ن له شه ره کانداهک به کریگیراو، یان ئیستغلالکردنیا ن له کاری زوره ملی له پیشه سازی و کشتوکالدا به شیوه یه ک که ژانیا ن بخاته مه ترسییه وه، یان ئیستغلالکردنیا ن له کوچی نایاسایی، جا ئه م کارانه به پاره یان به بی پاره، له لایه ن نه وانه وه به ویستیخویان نه نجام بدریت یان به زوره ملی بیت).^۱ نه وانی دیکه به م شیوه یه پیتاسه یان کردووه: (هه موو ئوپه راسیونیک که به مه به ستی کرین، فروشتن، یان قاچاخچیتی یان پفاندن یان ئیستغلالکردنی خه لک بو مه به ستی کاری زوره ملی، خزمه تگوزاری سیکسی، یان بواره کانی دیکه ی وهک میدیا یان پورنوگرافی نه نجام بدریت، هاوسه رگیری به گویره ی خواست، یان هه ر کاریکی دیکه، که په یوه ندی به سیکسه وه هه بیته).^۲ له کاتیکدا هه ندیکی تر به م شیوه یه پیتاسه یان کردووه: (به سه ربازگرتنی مرقف، گواستنه وه یان، راگوازتینیا ن، دالده دانیا ن، یان پیشوازی لیکردنیا ن به زوره ملی یان به فریودان یان به پفاندن، یان خراپ به کارهیتانی

ش. س. م.

۱- د. محمد مختار القاضي الاتجار بالبشر، دار المعرفة الجامعية، ۲۰۱۱، ص ۶۲.

۲- دهام اکرم عمر، جريمة الاتجار بالبشر، دار الكتب القانونية، مصر القاهرة،

۲۰۱۱، ص ۱۲۹.

دەسلەلات، یان بە پێدانی یان وەرگرنتی بپەرە، یان یارمەتییهکان بۆ گەشتن بە پەزماهەندییهک لە کەسێک کە دەسلەلات یان دەسلەلاتی دادوهری بەسەر کەسێکی تردا هەیه، یان بە هەر ئامرازێکی رهوا و نارهوا، بە ئامانجی فرۆشنیان یان بەکارهێنانیان لەبوارهکانی سێکیسی یان بێکاریی، یان کۆیلایهتی، یان هەلسوکهوتی هاوشیوهی سوالکەر یان کۆیلایهتی یان بازرگانیکردن بە ئەندامانی جەستەیان بۆ مەبەستی تاقیکردنەوهی پزشکی یان بەکارهێنانیان لە هەر ئامانجێکی دیکە کە بە یاسا بە تاوان دانرايیت^۱.

یاسادانەری عێراق لە یاسای ژماره ۲۸ ی سالی ۲۰۱۲، یاسای بازرگانیکردن بە مرقۆفی، مامەلە لە گەل بازرگانیکردن بە مرقۆفه و دیاریکردووه کردووه، بەو پێیە پێناسە ی بازرگانیکردن بە مرقۆفه و بەم شیوهیه کردووه: (کۆکردنەوه، گواستەوه، دالەدان، یان پیشوازیکردن لە کەسهکان لە پێگە ی هەپەشهکردن یان بەکارهێنانی هێز یان جۆرهکانی تری زۆرلیکردن، پفاندن، فریودان، یان ئیستغلالکردن دەسلەلات یان پێدان یان وەرگرنتی پاره، سوودی دارایی یان یارمەتییهکان بۆ بەدەستیهتانی پەزماهەندی کەسێک کە دەسلەلات یان سەرپەرشتی بەسەر کەسێکی تردا هەیه بە مەبەستی فرۆشتن یان بەکارهێنانی بۆ لەشفروشی، کاری زۆرهملی، کۆیلایهتی، سوالکردن یان بازرگانیکردن بە ئەندامه مرقۆیهکانیان، بۆ مەبەستی تاقیکردنەوهی پزشکی)^۲.

تێبینی ئەو دەکەین، کە ئەو پێناسەیهی کە یاسادانەری عێراقی دایناوه، وەک کۆپییهکی کتومی ئەوهی کە لە مادهی سێیهمی پرتۆکۆلی پێگریکردن و سەرکوکردنی بازرگانیکردندا هاتووه،

ش. س. م.

۱- غصن مناخي خيون، المصدر السابق، ص ۲۱.

۲- المادة ۱ /أولا من قانون مكافحة الاتجار بالبشر العراقي رقم ۲۸ لسنة ۲۰۱۲.

وهرگير او، به تاييې تي ژنان و منډالان، كه ته واو كه ري پي ككه و تننامې نه ته وه په كگرتو وه كانه، له گډل هه نديك هه موار كړنه وه.

دوهم: ليكچوونه كان

تاواني سوال كړدن هاوشيوه ي تاواني بازرگانيكړنه به مرقفه وه له چهند باب ته ي كدا له وانه:

۱ له پووي ئامانجه وه

تاواني بازرگانيكړدن به مرقفه وه ئامانجې به ده سته پتاني قازانجې داراييه بؤ دابينكړدنې پاره بؤ چهندين چالاكيې تاوانكارې ديكه، له كاتيكدا له تاواني سوال كړندا، ده پينين مه به ستي گوره ته نها قازانج كړنه.

۲ له پووي ئو بهر ژه وهنديه ي كه له به تاوان كړندا هه يه

له هردو تاوانه كدا پاراستني بهر ژه وهندي كه رامه ت و ژيانې مرقف و زيان نه گه يانندن به ماف و ئازاديه كاني له بهر چاوي گير او. بهر ژه وهندي ياسايي ئو ته وه ريه كه پاراستني ياسايي له سر دهو ستي، ئو ه كاري ياسادانه ره كه بهر ژه وهندي پاريز راوي ياسايي بهو بهر ژه وهنديانه بدات، كه كومه لگا به شايسته ي پاراستني ده زاني، ئو شته بؤ ياسادانه ر جيه يلدراوه، كه له ژير روشنايي سياسه تي تاوانكاريدا ئو بهر ژه وهنديه مه زنده بكات، كه شايسته ي پاريزگاري ليكړنه، هردو تاوانه كه به تاواني ترسناك هه ژمار ده كرين، كاتيك ياسادانه ر ئم كړده وانه به تاوان ده زانيت، سهرباري ئو ه ي پيگري دهكات له وه ئو بهر ژه وهنديانه زيانيان پي بگات، له بهر ئو ه شه ده يه ويت ئو بهر ژه وهنديانه له مه ترسي بپاريزي.^۲

ش. س. م.

۱- محمد مردان علي، مصدر سابق، ص ۵۰

۲- محمد مردان علي، المصدر السابق ص ۶۴.

- ٣- هەردوو تاوان، تاوانی سواڵکردن و تاوانی بازەرگانیکردن بە مەزۆف، تاوانی شێوەیین^١.
- ٤- هەم تاوانی سواڵکردن و هەمیش تاوانی بازەرگانیکردن بە مەزۆف، تاوانی بە ئەنقەست^٢.
- ٥- ئەو دوو تاوانەکان، تاوانی ئەڕینی^٣.

سێهەم: رووی جیاوازیان

١ لەرووی پێناسەوه

یاسادانەر بەپێی برێگەکانی یاسای بەرهنگاربوونەوهی بازەرگانیکردن بە مەزۆف ژماره ٢٨ی سال ٢٠١٢ (قانون مكافحة الاتجار بالبشر رقم ٢٨ لسنة ٢٠١٢)، بازەرگانیکردن بە مەزۆفەوه پێناسە کردووه، بەلام تاوانی سواڵکردنی پێناسە نەکردووه^٤.

٢ لە رووی مۆرکی نیشتمانییهوه

تاوانی بازەرگانیکردن بە مەزۆفەوه زۆر بهی جاران تاوانی سنوربر و له تاوانه پێکخراوهکانه^٥، بهپێچهوانهی سواڵکردن تاوانیکه له زۆر بهی حالهتهکاندا له دهروههی سنوورهکانی دهولت بۆ ناو دهولهت دیت و

ش. س. م.

١- تاوانی شێوهیی (الجريمة الشكلية): تاوانیکه که یاسادانەر تهنها له رێگهی رهفتاره تاوانکارییهوه دهتوانی بناغه مادیهکهی تهواو بکات، جا ئەڕینی بیت یان ئەڕینی.

٢- تاوانی بە ئەنقەست: تاوانیکه که بناغه معنهوییهکهی له مەبهستی تاوانکاری پێکدێت بۆ زیاتر سهیری: عبد الستار البزکان مصدر سابق ص ١٥٣

٣- تاوانی ئەڕینی تاوانیکه که تێیدا رهفتاری توخمه مادیهکه ئەڕینی بیت، وهک تاوانی نزی بۆ زیاتر سهیری: د علي حسين خلف و سلطان الشاوي المبادئ العامة في قانون العقوبات، مصدر سابق.

٤- المادة ٨ / أ من قانون مكافحة الاتجار بالبشر العراقي رقم ٢٨ لسنة ٢٠١٢

٥- غصن مناحي، مصدر سابق، ص ٢٦

له هه ندى باریشدا پهنگه پیکبخر واییت وهک تاوانهکانی سوالکردنی
 ئهلیکترۆنی، که له تۆره تاوانکارییهکانه وه پووده دات، که له ئیستادا به
 شیوهیهکی کاریگر بلاو بوونه ته وه، به بی ئه وهی له لایه ن دهزگا
 جیه جیکاره کان وه چاودیری بکری، وهک ئه وهی بۆمان دهرده که ویت
 زۆر کهس له تۆره کۆمه لایه تییه کان که یسهکانی هه ندیک که مئه ندام یان
 ئه وانه ی پپیوستان هه یه بلاو ده که نه وه و داوای هاوکاریان بۆیان
 ده کهن، به بی ئه وهی بزانریت کێ له پشت ئه م حاله تانه وه یه، که چی
 یاساکانی پاراستنی کۆمه لایه تی و یاسای تایبه ت به خاوه ن پیدایهستییه
 تایبه ته کان زۆرترین گهرهنتی ژیا نی ئه وانه ی کردو وه، بۆیه پپیوسته
 له سه ر دهسته ی راگه یانندن (هیئه الاعلام) به هاوکاری له گه ل دهزگاکانی
 دیکه ی پۆلیش چاودیری ئه و جۆره که یسانه بکه ن.

٣ له پووی بوونی په زامه ندییه وه

له تاوانی بازرگانیکردن به مروف ره زامه ندی بوونی نییه، به و
 پییه ی قوربانییه که ئازادی هه لبژاردنی لی زهوت ده کریت، به
 به کارهیتانی هه په شه و هیز، یان به به کارهیتانی فیل و فریودان، بۆیه
 تاوانلیکراوه ده بیته نیچری تاوانباره که، به لام له تاوانی سوالکردنا،
 تاوان لیکراو ره زامه ندی له سه ر کاره که هه یه، به ویستی خۆی پاره به
 تاوانبار ده دات، به بی ئه وهی فشاری له سه ر بیته و زۆری لیکراییت.

٤ له پووی سزاوه:

تاوانی بازرگانیکردن به مروف سزای زیندانیکردنه، له هه مان کاتدا
 سوالکردن سزای تاوانباره که زیندانیکردنه^١.

٥ له پووی که سه کانه وه:

تاوانی سوالکردن زیاتر له لایه ن کهسانی سروشت ئاده می و
 ئاساییه وه ئه نجام ده دریت، که چی تاوانی بازرگانیکردن به مروف پهنگه

ش. س. م.

١- سهیری مادهی: ماده ٣٩٠/١ قانون العقوبات العراقي

که سیتی سروشتی بیت یان پهنگه له لایه ن قهواره یاساییه کانی وهک
 کومپانیا، پیکخواوی خیرخوازی یان هر ریکخواویک بیت، نه م تاوانه
 به ناوی نه و دامه زراوانه و بق حسابی نه وان نه نجام ده دریت، وهک
 بهر پرسیاریتی که سی یاسایی مه عنوی بهر پرسیاریتییه کی
 راسته و خویه^۱.

۶ له پرووی هه بوونی بارودوخی توندکردنی سزا
 له نه گهری بوونی بارودوخی توندکردنی سزا له تاوانی
 سوالکردندا، وهک چند باره کردنه وهی نه م تاوانه، وانا کردویتی به
 پیشه ی خوی، یاسادانه ری عیراقی سزای زیندانیکردنی بق ماوه یهک
 داناوه، که له سالتیک زیاتر نه بیت، به پیچه وانه ی تاوانی بازرگانیکردن
 به مرقفه وه، که سزای له سیداره دانی هه یه، نه گهر نه و کاره بیته هوی
 مردنی قوربانیه که.

لای سییه م جیا کردنه وه له تاوانی هه لکه له تاندن

تاوانی خه له تاندن یه کیکه له و تاوانانه ی بق پاره نه نجام ده دریت،
 نه مه ش کاریگهری له سه ر کومه لگا ده بیت له روانگهی ئابووری و
 کومه لایه تییه وه، به و پتیه ی بلاو بوونه وهی ده بیت هوی نه بوونی متمانه
 له نیوان خه لک و نه بوونی متمانه له مامه له کردندا، به تاییه تی که
 کومه لگهی ئیسلامی کومه لگه یه کی میهره بان و لیبرده و جیی متمانه یه،
 نه مه ش وا ده کات که تووشی ساخته کاری بیت، جگه له به کاره یتانی
 شینوازی تاوانکاری له لایه ن تاوانبارانه وه. بویه یهک له دوا ی یهک باسی
 پیناسه ی تاوانی خه له تاندن ده که یین، دواتر باسی لیکچوونه کانیان
 ده که یین، پاشان جیاوازییه کان.

ش. س. م.

۱- غصن مناحی خبون، مصدر السابق، ص ۹۵ و ۹۵۶.

یه که م: پیتاسه کردنی تاوانی هه له خه تاندن

به شیم له هه قیه کان خه تاندن بیه شیهیه پیتاسه کردوه: (دهستبه سه راگرتنی پاره ی جولای که سانی دیکه، له ریگهی خه تاندنیه وه). "هه ندیکی تر به و شیهیه پیتاسه یان کردوه: (دهستبه سه راگرتنی پاره ی جولای که سانی دیکه، له ریگهی خه تاندن بیه و ناچار کردنی بیه راده ست کردنی نه و پاره یه). هی دیکه ش وایان پیتاسه کردوه: (ساخته چیه که ئامرازیک له ئامرازه کانی فرتوفیل کردن به کار دینی، فیل لیکراوه که ناچار ده کات پاره ی پی بدات، به مه ش تاوانبار پاره یه که ده سته خات هی خوی نییه).^۱ هه لویستی یاسادانه ری عیراق نه وه یه که ئامازه ی به پیتاسه یه کی دیاریکراو نه کردوه بیه تاوانی خه تاندن، به لکو له چوارچیه ی بره کانی یاسای سزادانی هه مواریکراوی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ مامه له ی له گه لدا کردوه، وه که نه وه ی له ماده ی ۴۵۶ تیدا هاتوه: (به گرتن سزا ده در، نه وه ی گه یشته وه رگرتنی مالیکی گویراوه یان کواستنه وه ی ده ستداری مالیکی گوازاوه ی یه کیکی دیکه بیه خوی کردی، یان بیه ده ستداری یه کیکی دیکه، به یه کیکی له ریگایانه ی خواره وه: ا به کاره ی تانی ریگا فیلکارییه کان.

ب - به کاره ی تانی ناویکی ساخته یان سیفاتیکی هه له، یان باسکردنی بابه تیکی درو سه باره ت به پروداویکی دیاریکراو، هه رکاتیک نه مه فیل لیکراو فیریو بدات و ناچاری بکات پاره ی خوی راده ست بکات.^۲

ش. س. م.

۱- د نظام توفیق المجالی شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق، ص ۲۱۴

۲- ينظر المادة ۴۵۶/۱۱ ب من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

ياسادانه‌ری عیراقي روون و رهوان بووه له پاراستنی مولک و مالی جولاو، وایکرددووه که بابەتی فیل لیکراو چ پارە بیت یان شتیکی بیت به‌های هەبیت، ئەو‌هی به‌های دارایی هەیه، دەتوانریت به پارە بخەملیندریت^۱.

به له‌به‌رچاوگرتنی ئەو‌هی که پارە‌ی گواستراو هی که‌سیکی دیکه‌یه، تاوانبار خاوه‌نی پارە‌که نییه، یان مافی مامه‌له‌کردنی پتو‌هی نییه، له‌م حاله‌ته‌دا تۆمه‌تبار له‌ هیچ کاتیکدا خاوه‌نی پارە‌که نه‌بووه، یان خاوه‌نی بوو دواتر خاوه‌نداریتییه‌که‌ی له‌ده‌ستداوه.

بووه‌م: رووی لیکچوونه‌کانیان

لیکچوون له‌ نیوان تاوانی خه‌له‌تاندن و تاوانی سوالکردندا هەیه ، وه‌ک ئەمانه‌ی خواره‌وه:

۱ له‌پرووی ئامانجه‌وه: هەردوو تاوانه‌که مه‌به‌ست لینی ئەنجامدانی قازانجه، هەرحه‌نده تاوانی سوالکردن له تاوانی ساخته‌کاریدا، ناگاته ئاستی قازانج، به‌لام سوالکردنی ئەلیکترۆنی له‌ پێگه‌ی کۆمه‌له و پێکخراوه‌کانه‌وه، گه‌وره‌ترین پۆلی هەیه له‌ به‌ده‌سته‌تانی زۆریک و قازانجیکی زۆر، چونکه له‌لایه‌ن تۆره تاوانکارییه تایبه‌تمه‌نده‌کانه‌وه به‌پێوه‌ده‌بریت.

۲ له‌پرووی پاده‌سه‌تکردنه‌وه: له‌ هەردوو تاوانه‌که‌دا، قوربانی خۆبه‌خشانه پارە‌که پاده‌ستی تاوانبار ده‌کات، چونکه جه‌وه‌ری ساخته‌کاری بریتییه له‌ شیواندنی راستییه‌کان له‌ میتشکی قوربانیه‌که‌دا له‌لایه‌ن تاوانباره‌وه، ئەمه‌ش وای لێده‌کات به‌و کاره رازی بیت^۲.

ش. س. م.

۱- د. فخری عبد الرزاق الحدیثی شرح قانون العقوبات القسم الخاص ۲ مطبعة الزمان ۱۹۹۶ ص ۳۸۸.

۲- د ماهر عبد شویش شرح قانون العقوبات القسم الخاص مصدر. سابق ص ۳۳۲ . وینظر: كذلك نصر شومان جریمه الاحتيال مصدر سابق ص ۱۵

٣ له پرووی هه ندیک تاییه تمه ندی: که هه ردوو تاوانه که تاوانی ئه رینین، که ته نها به کرده یه کی ئه رینی ده توانیت پووبدات، هه روه ها به تاوانی به ئه نقه ست دادهنریت، به و پتییه ی مه به سستی تاوانکاری ده بیت بوونی هه بیت، واته ئاراسسته ی نیازی تاوانبار بو کرده وه ی ساخته کارییه که ی، ئه وه یه به وه رگرتن یان گواسته وه ی پاره یه ک بگات، که ئه و خاوه نی نییه^١.

٤ سه باره ت به بابه تی ده ستریزیی: هه ردوو تاوانه که ته نها له سه ر مالی گوزراوه رووده دن.

٥ له پرووی گوپینی حه قیقه ته وه: تاوانی سوالکردن زیاتر له سه ر به کارهیتانی شیوازی فیل و فریودان دامه زراوه، که سوالکه ره که به کاریده هینیت، که چی تاوانی ساخته کاریش له سه ر بنه مای به کارهیتانی فیلکردنه، به و پتییه ی ده بیت هوی شیواندن پراستیه کان له میشکی فیل لیکراو، ئه مه ش به ویستی خوی پاره راده سستی فیلکه ره که بگات.

سێیه م: روه جیاوازیه کان

له ئیوان تاوانی سوالکردن و تاوانی ساخته کاریدا جیاوازی هه یه و ئیمه ش خواره وه باسی ئه وه ده که یین.

١ له پرووی سروشتی یاساییه وه: تاوانی سوالکردن یه کیکه له تاوانه کومه لایه تیه کان، له کاتیکدا تاوانی ساخته کاری یه کیکه له تاوانه کانی ده ستریزکردنه سه ر مالی ئه وانی دیکه^٢.

ش. س. م.

١- د واثیه السعدي شرح قانون العقوبات القسم الخاص بغداد ١٩٨٨، ص ٢١٧
٢- المادة ٣٩٠ والمادة ٤٥٦ من قانون العقوبات العراقي، به دهق هاتووه: (هه ر که سینک بگاته کاری یان گواسته وه ی خاوه ندرایتی مولکی جولاو بو خوی یان بو که سانی دیکه بگات/سزا ده دریت به زیندانیکردن، له پێگه ی ئه م پێگایانه ی خواره وه: أ- به کارهیتانی شیوازی ساخته. به وه رگرتنی ناویکی درو یان سیفاتیککی نادروست، یان لیدوانیککی درو سه باره ت به پرووداویکی دیاریکراو، هه رکاتیک که ئه وه بیته هوی فریودان.

٢ له پرووی ئیراده‌ی ئازادی تاوان لیکراو: له تاوانی سوالکردندا ئیراده‌ی تاوان لیکراو ئازاد و بێ په‌له‌یه‌، که‌چی له تاوانی ساخته‌کاریدا ئیراده‌ی تاوان لیکراو، به‌ه‌زی که‌موکوپی ساخته‌کارییه‌وه‌، له‌نگ ده‌بێت.^١

٣ له پرووی بوونی مه‌به‌ستی تایبته‌: له تاوانی سوالکردندا پێویستی به‌ بوونی نه‌ته‌ی تاوانی تایبته‌ نییه‌، به‌لکو مه‌به‌ستی گشتی به‌سه‌ بۆ گه‌یشتن به‌ تاوانه‌که‌، به‌ پێچه‌وانه‌ی تاوانی خه‌له‌تاندنه‌، وه‌ک ئه‌وه‌ی پێویستی به‌وه‌ هه‌یه‌ تاوانبار به‌ تایبته‌ نه‌ته‌ی بردنی پاره‌یه‌ک بێت، که‌ هی که‌سانی دیکه‌یه‌.

٤ له پرووی راده‌ستکردنه‌وه‌: گه‌یاندن یه‌کیکه‌ له‌ پایه‌کانی تاوانی خه‌له‌تاندن، به‌ پێچه‌وانه‌ی تاوانی سوالکردنه‌وه‌، یاسای نه‌یکردۆته‌ مه‌رج.

٥ له‌ رووی ده‌ستپێکردنه‌وه‌: له تاوانی سوالکردندا ده‌ستپێکردن نییه‌، چونکه‌ له‌ یاسای عێراقی به‌ سه‌ره‌پنچی دانراوه‌ له‌ تاوانه‌ شتیه‌یه‌کانیشه‌، به‌ پێچه‌وانه‌ی تاوانی فیلکردن که‌ ده‌ستپێکردنی (الشروع) تێدایه‌، به‌لکو هه‌رکه‌ فیلباز ده‌ستی به‌کاره‌که‌ی کرد، راسته‌وخۆ چۆته‌ ناو بابته‌ی تاوانه‌که‌وه‌ و ئامانجی لێی به‌ده‌سته‌ینانی پاره‌ی فیل لیکراوه‌که‌یه‌.

٦ له‌رووی سزاوه‌: یاسادانه‌ر ماوه‌ی که‌مترین و زۆرت‌ترین سزا بۆ تاوانی سوالکردن دیاری ده‌کات. به‌ پێچه‌وانه‌ی تاوانی ساخته‌کاری، که‌مترین سزای دیاری نه‌کرد به‌لکو ده‌سه‌لاتی مه‌زه‌نده‌کردنی سزاکه‌ی به‌ دادوه‌ر داوه‌.^٢

ش. س. م.

١- د. ماهر عبد شویش شرح قانون العقوبات القسم الخاص مصدر سابق ص ٣٣٢
٢- سه‌یری: الماده‌ ٣٩٠/١ و الماده‌ ٤٥٦ من قانون العقوبات العراقي، هه‌روه‌ها سه‌یری: ماده‌ی ٨٩ هه‌مان یاسا بکه‌، که‌ ده‌لێت: زیندانیکردنی ساده‌ بریتیه‌ له‌ دانانی تاوانبار له‌ یه‌کیکه‌ له‌ شوێنه‌ سزایانه‌ی که‌ یاسا بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ دیاریی

۷ له‌رووی ئه‌نجامی تاوانکاری:

گه‌یشتن به ئه‌نجامی تاوانکاری له تاوانی سوالکردندا پێویست ناکات، چونکه تاوانه‌که تاوانیکی مه‌ترسیداره، به‌و پێیه‌ی به تاوانیکی شکلی داده‌نریت، له‌به‌رئوه‌ی هه‌رکاتیک کرداره‌که پوویدا ئه‌نجاممان ده‌ستده‌که‌وئ، به پێچه‌وانه‌ی تاوانی خه‌له‌تاندنه‌وه، مه‌رجی ئه‌وه‌یه پێویست ده‌کات ره‌گه‌زه‌کانی چالاکی تاوانکاری له کرده‌وه‌ی ساخته‌کاری و ئه‌نجامی تاوانکارییه‌وه بوونیان هه‌بێت، که ئه‌ویش بریتیه له راده‌ستکردنی پاره‌که، په‌یوه‌ندییه‌کی هۆکاری هه‌یه له‌نیوان کرده‌وه و ئه‌نجامه‌که‌ی، مه‌رجه ئه‌نجامی کاره‌که بێته‌دی، که ئه‌ویش راده‌ستکردنی پاره‌یه، ئه‌و راده‌ستکردنه‌ش بریار وایه له ده‌ستی فیل لیکراوه بۆ ده‌ستی فیلکه‌ره‌که بێت.

کردووه، بۆ ئه‌و ماوه‌یه‌ی له سزاکه‌دا دیاری کراوه، که له بیست و چوار کاتژمێر که‌مه‌تر نه‌بێت و له سالیکی زیاتر نه‌بێت، مه‌گه‌ر یاسا به پێچه‌وانه‌وه دیاری بکات ... هه‌روه‌ها له ماده‌ی ۸۸ هه‌مان یاسادا به وریایی زۆر دیاری کراوه، ئه‌ویش دانانی سزادراوه له دامه‌زراوه‌ی سزاییه‌کان بۆ ماوه‌ی که‌مه‌تر له سێ مانگ و له پێنج سال زیاتر نه‌بێت، مه‌گه‌ر به پێچه‌وانه‌وه دیاری نه‌کرا‌بێت.

به شی دووهم

حوکمه بابه تییه کان و نه نجامی کاریگه رییه کانی تاوانی سوالکردن

له م به شه دا و له باسی یه که مدا باس له پایه گشتییه کانی تاوانه که ده کهین به پیتی دوو داواکاری: یه که میان پایه ماددییه که ی تاوانه که و دووهمیان ته رخان ده کهین بۆ پایه معنه وییه که ی، به هۆی ئه وه ی تاوانه که تاوانیکی به مه به سته، له به شی دووهمدا باس له ده ره نه نجامی کاریگه رییه کانی تاوانی سوالکردن ده کهین و له دوو ته وه را مامه له یان له گه ل ده کهین: له یه که میان باسی سزای نه نجامده ری تاوانی سوالکردن ده کهین، دووهمدا باس له تاکیتی سزاکه ده کهین.

باسی یه کهم پایه گشتیه کانی تاوانی سوالکردن

پایه کانی تاوان یان گشتین، هه موو تاوانه کان ده که ونه ژیر باز نه ی
ئه و تاوانه، له وانه شه تاوانه که جگه له پایه گشتیه کانی یان پایه ی
تایبه تیشی ده بیت، که له تاوانه کانی دیکه جیای بکاته وه، ئه گهر ئه و پایه
گشتیه کانی له ده سته، ئه و ئیدی به تاوان نامینیتته وه^۱، پایه گشتیه کان
ئه و پایانه ن که هه موو تاوان تیندا هاوبه شن، هه رچی پایه ی تایبه تمه نده،
ئه و تاوانه که ی پی ده ناسریتته وه و له تاوانی دیکه ی جیای ده کاته وه^۲،
پایه ی تایبه تی خۆی له سیفه تیکی تاوانبار یان تاوان لیکراو ده بینیتته وه
یان خۆی له کات و شوینی تاوانه که ده نوینی^۳.

له مه دا یاساکان به دوو ئاراسته دا پریشتون: ئاراسته ی یه کهم که
تاوان دوو پایه ی هه یه، ئه وانیش پایه ی مادی و پایه ی مه عنه وی، وه ک
له یاسای عیراقد هه یه، وه ک چۆن له له یاسای سزادان له ماده کانی
۲۸-۳۸، به دوو پایه تاوانی دیاریکردوه: پایه ی مادی و مه عنه وی،
یاسادانه ر سه رکه وتوو بوو له دیاریکردنی پایه گشتیه کان، به و پێیه ی
تاوان له ریگه ی پایه گشتیه کانه وه نه بیت روونادات، بۆ ئه وه ی
یاسادانه ر ده ستیوه ردان بکات بۆ پاراستنی به رژه وه ندی که له ریگای

ش. س. م.

۱- د. نظام توفیق المجالی مصدر سابق، ص ۴۱.

۲- د. علي عبد القادر القهوجي شرح قانون العقوبات العام القسم العام نظرية الجريمة، منشورات الحلبي الحقوقية، بيروت، ۲۰۱۱، ص ۵۰.

۳- د. فخري عبد الرزاق الحديثي، شرح قانون العقوبات القسم العام، مصدر سابق

پاراستنه‌که‌ی به‌دسته‌تاتوو، ئاراسته‌ی دووهم باوه‌ری وایه، تاوان سێ پایه‌ی هه‌یه: پایه‌ی ماددی و مه‌عنه‌وی و پایه‌ی یاسایی، له‌وانه‌ش یاسادانانی ئوردنی ئه‌و سێ پایه‌ی بۆ تاوان دیاریکردوو^۱، ئیمه پیمان وایه یاسادانه‌ری ئوردن سه‌رکه‌وتوو نه‌بووه له زیادکردنی پایه‌ی یاسایی، چونکه ئه‌صل وایه بگوتریت: (هیچ تاوان و سزایه‌ک، به‌بێ ده‌قیکی قانونی بوونی نییه). به‌م شیوه‌یه جێبه‌جێکردنی پایه گشتیه‌کان، بنه‌مایه‌که بۆ هاندانی یاسادانه‌ر بۆ ئه‌وه‌ی هه‌نگاو بنیت به‌ره‌و پاراستنی ئه‌و به‌رژه‌وه‌ندییه‌ی که بریاری پاراستنی دراوه، سه‌باره‌ت به یاسادانه‌ری میسریش له پێناسه‌کردنی پایه‌کانی تاوانه‌که‌دا به هیچ ئاراسته‌یه‌که‌دا نه‌پۆیشتوو، به‌شیک له فیهقه سێ پایه‌یان بۆ تاوان دیاریکرد: پایه‌ی یاسایی و ماددی و مه‌عنه‌وی، پایه شه‌رعییه‌که سیفه‌تیکی ناره‌وای ئه‌و کرده‌یه، که یاسادانه‌ر دایده‌ریژی له‌سه‌ری^۲، پایه‌ی ماددیش خۆی له شته ماددیه‌کانی تاوانه‌که ده‌نوینی، له کاتیکدا پایه مه‌عنه‌وییه‌که خۆی له‌و ئیراده‌یه ده‌نوینی که به کرده‌وه‌که په‌یوه‌سته^۳. بۆیه ئه‌م باسه دابه‌ش ده‌که‌ین له‌سه‌ر دوو ته‌وه‌ر: یه‌که‌میان بۆ پایه‌ی مادی تاوانه‌که و دووهمیش ته‌رخان ده‌که‌ین بۆ پایه‌ی مه‌عنه‌وی تاوان.

ش. س. م.

۱- د. محروس نصار الهیته، النتيجة الجرمية في قانون العقوبات الطبعة الأولى

منشورات زين الحقوقية. ۱۴، ۲۰۱۱.

۲- د. محمود نجيب حسني، أسباب الإباحة في التشريعات العربية النظرية العامة

للإباحة من القاهرة ۱۹۶۲، ص ۲

۳- د. نادية مصطفى حسين، المسؤولية الجنائية للمعتول دار المسلمة . بغداد

۲۰۲۲، ص ۶۵

تهوهري يه كهه پايه ي مادي

تاوان بوونی ناپیت، نه گهر چالاکیی مادی دهره کی بوونی نه بیت، بیرۆکه کان نه گهرچی شه پرانگیزیش بن و له دهرووندا چه سپاو بن و ئیراده یه کیش بۆ تهواوکردنیان هه بیت، به لام تا نه و کاته ی دامال دراو بمیننه وه و نیته بهرچاوان به تاوان نازانرین، چونکه یاسا کار له سهر نیاز ناکات، بۆیه به بیی پایه ی مادی، هیچ تاوانیک بوونی نییه^۱. پایه مادیه که جیاوازه له تاوانیکه وه بۆ تاوانیکی تر، به لام نه و پایه مادی ده بیت پروهالته کی دهره کی هه بیت، بۆیه پایه مادیه که ماتریالی تاوانه که یه، واته سروشتی مادی به ههسته وه ره کان هه سستی پنده کریت^۲، وهک پایه مادیه که گرنگیه کی زۆری هه یه، به هۆی پیدانی بنه ماکانی تاوانبارکردن و پاراستنی ئازادیه کان، ههروه ها پۆلی هه یه له بناغه کانی سه لماندنی تاوان، له بهرته وه ی هیچ سزایه ک به بیی بریاری دادوه ری بوونی نییه، که نه و بریاره له سهر بنه مای سه لماندنی پروودانی په فتاری تاوانکارییه دهریت، نه مهش به بیی بوونیکی مادی پروونادات^۳، بۆیه پایه مادی له مادیاتی تاوانه که ی یان مادیاتی کرده وه که یه، نه وهش واده کات سزاکه که رت بکریت، که خۆی له سزا یان گرته به ری

ش. س. م.

۱- د. اشرف توفیق شمس شرح قانون العقوبات / القسم العام النظرية العامة للجريمة والعقوبة ۲۰۱۲ ص ۶۹.

۲- د محمود نجیب حسنی شرح قانون العقوبات القسم العام، ط ۳ دار النهضة العربية ۱۹۷۳ ص ۲۷۹

۳- د. اشرف توفیق شمس، المصدر السابق ص ۷۰-۷۱. ۶

پیشویشینی خۆپاریزی دەنۆینی^۱. فیهه پایهی مادی بهم شیوهیه پێناسه دهکات: (ئهو رووداوهیه که له میانیهوه تاوانهکه دهردهکهوی و پانتاییهک داگیر دهکات و دیتەرچاوانیش)^۲. سزا تهنها و تهنها دهچیته سهه ئهو چالاکییهی که دهکریت له کۆمهلهگی دهرهکی ههستی پی بکریت، یاسادانهری عێراقی له دهروازهی سییهه له بهسی سییهه له لقی یهکهه پایه ماددیهکهی بهمشیهیه پێناسه کردوه، بهمهش له ریبازی زۆربهی یاساکان دهردهچیت و دهلیت: (رهفتاریکی تاوانکاری به نهجامدانی کردهوهیه که یاسا به تاوانی داناوه یان نهکردنی کاریک که یاسا نهمریکردوه بکریت، دیتهدی^۳). ئهم تهوهره له سی لقا باس دهکهین یهکه میان بۆ رهفتاری تاوانکاری، دوهمیان بۆ نهجامی تاوانکاری، سییهمیشیان بۆ روونکردنهوهی پهیههندی هۆکاری نیوان رهفتاری تاوان و دهرهجامی کردهوهکه، بهمشیهی خوارهوه:

لغی یهکهه

رهفتاری تاوانکاری (کردهی تاوانکاری)

ئهو رهفتارانهی که به یاسا دیاری نهکراون، رهفتاری سروشتی و ئاسایی مرقفهکانن، هیچ شوهینهواریکی یاساییان ناییت، بهلام ههر رهفتاریک که له رووی یاساییهوه وا وهسفکرا، که (رهفتاریکی له خودی خۆیدا نارهوايه، یان بههوی ئهوهی ئهو رهفتاره دهستدریژییه بۆ سهه

ش. س. م.

۱- د. متولی صالح شاکر تعریف الجریمة وأركانها من وجهة نظر مستحدثة دار

الکتب القانونیه القاهرة، ص ۱۴۵ السنة ۲۰۰۳.

۲- عبد الستار البزرکان، مصدر سابق ص ۵۴.

۳- المادة ۲۸ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

به‌رژوه‌نديه‌ك كه ياسا پاراستويه‌تي)^۱. ره‌فتار چالاكويه‌كه كه پيش بوونی ياسا دیت و له ئيراده‌ی تاوانباروه سه‌رچاوه ده‌كریت، و هيچ په‌يوه‌ندی به ئيراده‌ی ياساوه نييه، بۆيه ره‌فتاری تاوانكاريی به جۆريک له چالاکی جياواز له سروشتی ره‌فتاری ئاسایی مروّف نازانريت، به شتيك وا پيتاسه‌يان کردووه: (هر ره‌فتاريک مروّف ئه‌نجامي بدات، چ ئه‌ريتي بيت يان نه‌ريتي بيت)^۲، به‌لام ياسادانه‌ری سزایی (المشرع الجزائي) گرنگی به هيچ ره‌فتاريک نادات، به‌لكو ته‌نها گرنگی به ره‌فتاره تاوانكارييه‌ی ده‌دات، كه پينچه‌وانه‌ی بره‌گه‌كاني ياسايه و تاوانباركه بۆ مه‌به‌ستی تاوانكاريی له هه‌نديك بارودوخدا ئه‌نجاميان ده‌دات، په‌نگه کرده‌وه‌كه ئه‌ريتي يان نه‌ريتي بيت. کرده‌ی ئه‌ريتي جوله‌يه‌کی ئۆرگانی ويستراوه، له‌سه‌ر دوو ره‌گه‌ز به‌نده، ئه‌وانيش:

۱. ئه‌و جوله ئۆرگانيه‌ی تاوانبار بۆ گه‌يشتن به ئه‌نجامه‌كه ده‌يگريته‌به‌ر.

۲. صيفه‌تی ويست، هه‌روه‌ك چۆن ده‌بيت کرداره‌كه ويستی له‌گه‌ل بيت و ئه‌گه‌ر تاوانبار ئيراده و كوّنترۆلی خۆی له‌ده‌ست بدات، کرده‌وه‌كه‌ی شياوی ئه‌وه نييه، بيتته کرده‌وه‌يه‌کی تاوانكاريی^۲، چونكه تاوانه‌كه به‌بێ ره‌فتار بوونی نييه، بۆيه ياسا ته‌نها له‌سه‌ر نيازمه‌ندی و چه‌زی مروّف سزا نابريته‌وه.

ش. س. م.

۱- د جلال ثروت، نظم القسم العام قانون العقوبات نظرية الجريمة دار الجامعة الجديدة، الاسكندرية، ۲۰۱۰، ص ۱۴۷.

۲- د. محمد صبحي نجم شرح قانون العقوبات / القسم العام النظرية العامة للجريمة دار الثقافة للتوزيع والنشر، عمان، ۲۰۰۸، ص ۲۰۸.

۳- د. اشرف توفيق شمس شرح قانون العقوبات / القسم العام النظرية العامة للجريمة والعقوبة مصدر سابق ص ۷۲.

سه‌بارەت بە یاسادانەری عێراق، ئەوا وای پێناسەیی کردووە: (هەموو رەفتاریک کە یاساکە بە تاوانی دانابێ، جا ئەرێنی بیت یان نەرێنی، وەک کردن و نەکردن، مەگەر دەقیقک هەبێت بە پێچەوانەوی ئەمە بیت)؛^١ یاسادانەر تەنها رەواپەتیی و نارهواپەتیی دەخاتە سەرکردەوێ کردووەکە، چونکە هەر پروژەوێک ئەگەر سیفەتی کردەوێ نەبوو، شیاوی تاوانبارکردن نییە.^٢ یاسادانەری عێراق و یاسادانەری میسر هاورابوون لە تاوانبارکردنی سوێڵکردن و تاوانبارکردنی ئەو کردەوێیە کە پایەیی ماددی تاوانە پێکدێنن، کە پێی دەگوترێت سوێڵکردن.^٣ لە کاتی کە یاسادانەری ئوردنی ئەو رەفتارە کە بە داواکاری خێرخوازی یان سوێڵکردن لە خەڵکەوێ بەندە بە تاوان زانی و دووبارە گەراپەوێ بۆ وشەیی سوێڵکردن، کاتی کە ئاماژەیی بە رەفتاری تاوانکاری کرد ناوی سوێڵکردن و داواکاری خێری تێکەل کرد.^٤ تاوانی سوێڵکردن یەکیکە لە تاوانە ئەرێنییەکان و ناتوانرێت بە کردەوێیەکی نەرێنی یان بە رێگریکردن پروژەبەت، ئەمەش لەلایەن دادگای نەقضی میسرەوێ پشتپێست کراوەتەو، کە تاوانی سوێڵکردن (دیتەدیی تەنها بە دەستگیرکردنی ئەو کەسە لەکاتی ئەنجامدانی کردەیی سوێڵکردن و پارانەوێ لە کەسانی دیکە).^٥ تاوانەکەش بە کردەوێیەکی مادی نەبێت دەرناکەوێت، یاسادانەری میسر کردەوێ سوێڵکردنی دیاری کرد، جا

ش. س. م.

١- المادة ٤/١٩ من قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل.

٢- د. فخري عبد الرزاق الحديثي شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر، سابق ص ١٧٨

٣- المادة ١/٣٩٠ من قانون العقوبات العراقي والمادة الأولى من قانون التسول في مصر رقم ٤٩ لسنة ١٩٣٣

٤- لمادة ١/٣٨٩ ب من قانون العقوبات الأردني رقم ١٦ لسنة ١٩٦٠ المعدل

٥- قرار محكمة النقض المصرية رقم ٧٤٤ في ١٠/١٠/١٩٧٢ والمنشور في الموقع www.cc.gov.eg تمت المعاينة ٢٠/١٢/٢٠١٦

ئاشكرا بووييت يان شاراوه، سزايشى له سهر دا^۱، ئه مهش له لايه ن
 دادگاي نه قضى مىسره وه پشتراستكرايه وه كه ده ليت: (ئوه پيگري
 ناكات له وهى مروف به سوالكه ر هه ژمار بكرىت، تا ئه و كارانه ي كه
 بانگه وازى بو ده كات بو به ده سته پتاني هاوسوژى خه لك، له كاتيكدا
 ئامانجى سه ره كى تومه تبار سوالكردن بى ت)^۲. ياسادانه رى مىسر له م
 بواره دا سه ركه وتوو بوو، به و پييه ي كرده ي سوالكردنى ديارى ده كرد،
 جا ديار بوو يان شاراوه، له ژير هه ر په رده يه كدا، وهك فروشتنى
 كلينكس، پيشكه شكردنى ياريه سه ركيشيه كان، يان شتى ديكه، به
 پيچه وانه ي ياسادانه رى عيراق و ياسادانه رى ئوردن، كه ئامازه يان به
 دوخى سوالكردنى شاراوه نه ده كرد، وهك وهستان له سهر پيگا
 گشتيه كان و له به رده م ترافيك لايته كان و فروشتنى شتى هه رزان وهك
 بنىشت، يان سپينه وهى جامى ئوتومبيل سوالكه ره كه هه موو ئه و كارانه
 ده كات، به بى ئه وهى پاييگه يه نى، كه داواى سوال ده كات، وا گونجاوتر
 بوو بو ياسادانه رى عيراقى سوالكردنى شاراوه به تاوان بزاني و سزاي
 بدات، بۆيه داوا له ياسادانه ر ده كه ين سوالكردنى شاراوه به تاوان
 بزاني ت، به هۆى ته شه نه سه ندى ديارده ي سوالكردنى شاراوه، به پوونى
 له به رده م گۆره پان و دوكانه گشتيه كان به بيانووى فروشتنى ئه و
 شتانه ي كه هيج به هايه كيان نيه. له مه دا هاوشيوه ي ياسادانه رى مىسر
 بى ت. لىره وه بۆمان ده رده كه وى ت كه تاوانى سوالكردن، ته نها به
 په سندر كدى له لايه ن سوالكه ره وه به ده ست دى ت، مه رج نيه سوالكه ر
 پارهى وه رگرتى يان ئه وهى داواى كردوو به ده ستى هيتايى ت، بۆيه به
 ده ستيكردن به سوالكردن يه كسه ر سوالكه ره ده چي ته ناو بواري

ش. س. م.

۱- المادة ١ من قانون التسول المصري رقم ٤٣ لسنة ١٩٣٣

۲- قرار محكمة النقض المصرية رقم ٥٧٣ في ١٢/٣/١٩٣٤، والمنشور في الموقع

www.cc.gov.eg تمت المعاينة ٢٠/١٢/٢٠١٦

تاوانکردنه‌وه، چونکه له لایه‌ک سوالکردن به‌خو‌ی سهر‌پ‌چی یاسایه، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی تاوان‌نکی شکلیه، که یاسادانه‌ر به‌ته‌نها له‌سه‌ر په‌فتاره‌که‌ی سزای ده‌دات، به‌ب‌ی ئه‌وه‌ی پ‌یو‌ستی به‌پ‌ش‌تر‌است‌کردنه‌وه ده‌ره‌نجامی سوال‌که‌ی هه‌ب‌یت، ب‌ۆیه له‌تاوانی سوال‌کردن ده‌ست‌پ‌ن‌کردن دیار نییه و نایه‌ته‌دی^۱، زۆربه‌ی تاوانه‌کانی سوال‌کردن به‌په‌فتار ئه‌نجام ده‌در‌ین له‌لایه‌ن بکه‌ریکه‌وه، که به‌ته‌نها تاوانه‌که ئه‌نجام ده‌دات و ئه‌مه‌ش فۆرمی ئاسایی تاوانی سوال‌کردنه، چونکه کرده‌وه‌ی سوال‌کردن له‌لایه‌ن بکه‌ریکه‌وه ئه‌نجام ده‌در‌یت^۲، که

ش. س. م.

۱- بۆ زانیاری زیاتر ب‌روانه ماده‌ی ۳۰ له یاسای سزادانی عێراقی که هه‌ول‌دان به‌م شیوه‌یه پ‌یناسه‌ی ده‌کات "ده‌ست‌پ‌ن‌کردنی کرده‌وه‌یه‌ک به‌مه‌به‌ستی ئه‌نجامدانی تاوان‌نک یان که‌ت‌ن‌یک، ئه‌گه‌ر شو‌ینه‌واری ئه‌و تاوان و که‌ت‌ن‌یه به‌هۆکاریک که له‌ده‌ره‌وه‌ی و‌یستی تاوان‌باره‌که ب‌یت، نه‌ماو کۆتایی هات.

۲- له ماده‌ی ۴۷ی یاسای سزادانی عێراقی، تاوان‌بار به‌م شیوه‌یه پ‌یناسه ده‌کات: "به تاوان‌باری تاوانه‌که داده‌ن‌ر‌یت ۱- هه‌رکه‌س‌یک به‌ته‌نیا ئه‌نجامی بدات یان له‌گه‌ل که‌سانی دیکه ۲- هه‌رکه‌س‌یک به‌شداری بکات له ئه‌نجامدانییدا ئه‌گه‌ر له کۆمه‌ل‌ن‌ک کرده‌وه پ‌ن‌ک‌ب‌یت و به ئه‌نقه‌ست یه‌ک‌ن‌ک له کرده‌وه‌کانی ئه‌نجام بدات ئه‌و کرده‌وانه‌ی که له کاتی ئه‌نجامدانییدا پ‌ن‌ک‌ب‌یه‌ن‌ ۳- هه‌رکه‌س‌یک پال به‌هه‌ر که‌س‌یکه‌وه بن‌یت ئامرازه‌کانی که‌س‌یک بۆ ئه‌نجامدانی ئه‌و کرده‌وه‌یه‌ی که تاوانه‌که پ‌ن‌ک‌ب‌یه‌ن‌یت، ئه‌گه‌ر ئه‌م که‌سه به‌هه‌ر هۆکاریک به‌ر‌پ‌رسیار نه‌ب‌یت له پ‌و‌ی تاوانه‌وه. بۆ زانیاری زیاتر، سه‌یری: ماده‌ی ۳۹ی یاسای سزادانی میسری ژماره ۵۸ی سالی ۱۹۳۷ی هه‌موارکراو بکه، که ده‌ل‌یت "ئه‌و به تاوان‌باری تاوانه‌که داده‌ن‌ر‌یت".

یه‌که‌م: هه‌رکه‌س‌یک به‌ته‌نیا یان له‌گه‌ل که‌سانی تر ئه‌نجامی بدات. دووهم: هه‌رکه‌س‌یک ب‌چ‌یته ناو ئه‌نجامدانی تاوانه‌که، ئه‌گه‌ر له کۆمه‌ل‌ن‌ک کرده‌وه پ‌ن‌ک‌ه‌اتبوو، ئه‌وا به‌مه‌به‌ستی یه‌ک‌ن‌ک له‌و کردارانه ئه‌نجام ده‌دات که پ‌ن‌ک‌ه‌ن‌ه‌ری تاوانه‌که‌یه" هه‌روه‌ها ب‌روانه: ماده‌ی ۷۵ له یاسای سزادانی ئوردنی ژماره ۱۶ی سالی ۱۹۶۰، که باس له‌وه ده‌کات "ئه‌نجامه‌ری تاوانه‌که ئه‌و که‌سه‌یه که ئه‌و

له‌وانه‌یه تاوانه‌که له‌رێگه‌ی هاوبه‌شیکه‌وه ئه‌نجام بدات و هاوبه‌شی تاوانکاریش ئه‌وه‌یه که زیاتر له‌یه‌ک که‌س هاوکاری ده‌کات له‌ئه‌نجامدانی تاوانیک، بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌م وینه‌یه به‌ده‌ست به‌یتریت، ده‌بی‌ت فره‌یی تاوانباران و یه‌کیتی تاوانه‌که هه‌بی‌ت، واته‌یه‌کیتی پایه‌ی مادی و مه‌عه‌وی^۱. له‌کاتی‌که‌دا یاسادانه‌ری میسری بکه‌ری تاوان و هاوبه‌شی له‌سزاکه‌دا یه‌کسان کرد، لێ‌هه‌وه‌ هاوبه‌شی سزای به‌و سزایه‌ی که به‌یاسا بۆ تاوانه‌که دیاری کراوه‌ سزا ده‌دا، وه‌ک یاسادانه‌ری میسری مه‌رجی ئه‌وه‌ی دا‌بوو که (هه‌رکه‌سێک به‌شداری له‌تاوانیکدا بکات، سزا ده‌دریت، مه‌گه‌ر یاسایه‌کی تایبه‌ت هه‌بی‌ت، هه‌لاوی‌دری بکات)^۲. هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری میسر جه‌خچتی له‌سه‌ر سزادانی هاوبه‌شی تاوان کرده‌وه و ده‌لی: (ئه‌وه‌ی تاوانیک ده‌کات، ده‌بی‌ت سزا ده‌دریت، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر تاوانیکیش بوو به‌مه‌به‌ستیش ئه‌نجام نه‌دراییت، هه‌ر کات تاوان که‌وته‌وه، یان که‌سێک هانی بۆ تاوانکردن دا یان به‌شداری تاوانی کرد، پێویسته‌ سزا ده‌دریت)^۳، به‌هه‌مان شێوه‌ یاسادانه‌ری ئوردن سزای هاوکاره‌که‌ی کردووه‌ به‌هه‌مان سزای تاوانباری ئه‌سلی، به‌و پێیه‌ی که (ئه‌گه‌ر چه‌ند که‌سێک له‌کۆمه‌ڵدا تاوانیکێ گه‌وره‌ یان تاوانیکێ بچووک ئه‌نجام بده‌ن، یان ئه‌گه‌ر تاوانه‌که له‌چه‌ند ورده‌ تاوانیک پێکبێت، هه‌ریه‌که‌یان یه‌کێک یان زیاتر له‌و کرده‌وانه‌یان ئه‌نجام داییت، که‌ تاوانه‌که پێکه‌هێنن، ئه‌وا هه‌موویان به‌هاوبه‌ش داده‌نران و هه‌ریه‌که‌یان به‌و سزایه‌ سزا ده‌دا که له‌یاسا هاتووه، هه‌ر یه‌که‌یان وه‌ک ئه‌وه‌ی

توخمانه‌ی که‌ پێکه‌ینه‌ری تاوانه‌که ده‌هێنێته‌ بوون یان راسته‌وخۆ به‌شداری له‌جێبه‌جێکردنیدا کردووه.

۱- د. علي حسين الخلف و د. سلطان الشاوي، مصدر سابق ص ۱۷۹، ۱۸۰

۲- المادة ۴۱ من قانون العقوبات المصري. رقم ۵۸ لسنة ۱۹۳۷

۳- المادة ۴۲ من قانون العقوبات المصري رقم ۵۸ لسنة ۱۹۳۷

تاوانباریکی سهر به خۆ بن، سزا دهدرین^۱. لیتره وه بۆمان دهرده که ویت، که یاسادانه ری عیراقی له سزادانی هاوبه شانی تاوان، وهک یاسادانه رانی میسر و ئوردن کردووه و له وه شدا سهر که وتوو بووه، وهک چۆن هاوبه شه که ی به و سزایه ی که دیاری کراوه سزاداو به بۆ ئه و تاوانه ی که به شداری تیدا کردووه، وهک سزای تاوانباری ئه سلی، مهرجی ئه وه هیه که (هر که سیک وهک تاوانبار یان وهک هاوبه ش له ئه نجامدانی تاوانیکدا به شداری بکات، سزا دهدریت به و سزایه ی که بۆ دیاری کراوه، مه گهر یاسا به پیچه وانه وه دیاری کردیت)^۲. به لام یه کیک له و مه تر سیدارترین حاله ته کان ده بینن، که له ئیستادا هیه، ئه ویش ئه و بکه ره مه عنه ویه، که کهسانی دیکه به کار ده یتیت بۆ ئه نجامدانی تاوانی سوالکردن، وهک چۆن ده بینن مندا لان ئاماده ن له هه موو رینگاوبان و شوینه گشتیه کاند، له شویتیکه وه بۆ شویتیکی تر ده جولین، دلنیا به که کهسانیک هه ن که به کاریان دینن و ناچار یان ده که ن سوال بکه ن، چونکه مه حاله که نجانیک که له هیه شتیک تیناگه ن بتوانن له گۆره پانه که دا ئاماده بن، به بی ئه وه ی که سیک هه یتیت که ئاراسته یان بکات و که ره سته ی به کار هیتراویان سوالی شاراو ه یان بۆ بکریت. بکه ری مه عنه و ی بریتییه له (هر که سیک که کهسانی دیکه به رده ست بکات بۆ ئه نجامدانی تاوانیک، سوود له خالیکی لاوازی ئه و که سه وه ربگریت، یان به هۆی بچووکی ته مه نییه وه یان شیتبوونییه وه ده رک به تاوانه که نه کات)^۳. هه روه ها پیناسه کرا به (ئه و که سه یه، که پال به کهسانی تره وه ده یتیت بۆ ئه نجامدانی ئه و کرده وه یه ی که تاوانه که پیکده یتیت، ئه گهر ئه م که سه له پرووی سزاوه، به هه ر هۆکاریک

ش. س. م.

۱- المادة ۷۶ من قانون العقوبات الأردني رقم ۱۶ لسنة ۱۹۶۰ المعدل.

۲- المادة ۵۰/۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

۳- د. علي حسين خلف ود سلطان الشاوي، مصدر السابق ص ۱۹۵.

به‌رپرسيار نه‌بیت)^۱. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پایه‌ی ماددیه‌که‌ی تاوانه‌که ئه‌نجام نه‌دراوه، به‌لکو ها‌توو‌ه‌ه‌لکی دیکه‌ی به‌رده‌ست کردوو‌ه، بۆ ئه‌نجامدانی تاوانه‌که.

یاسادانه‌ری عێراقی ئه‌کته‌ری بکه‌ری مه‌عنه‌وی، به‌ بکه‌ری تاوانه‌که ده‌زانیت و ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌یه له یاسای سزاداندا ها‌توو‌ه، که ده‌لێت: (ئهو که‌سه به تاوانباری داده‌نریت ئه‌گه‌ر پال به که‌سیکه‌وه بنیت، به هه‌ر شیوه‌یه‌ک بیت، بۆ ئه‌نجامدانی کرده‌وه‌ی تاوانه‌که، هه‌تا‌کو ئه‌گه‌ر ئهو که‌سه به هه‌ر هۆکاریک به‌رپرسياریش نه‌بیت له پ‌رووی سزادانه‌وه)^۲، بکه‌ری مه‌عنه‌وی له بکه‌ری ئه‌سلی جیاوازه، چونکه بکه‌ری مه‌عنه‌وی له پ‌ینگه‌ی که‌سیکی تروه‌ه په‌یوه‌سته به تاوانه‌که‌وه، که به‌رپرسيار نییه له پ‌رووی تاوانه‌وه، له کاتێکدا تاوانباره‌که ئهو. که‌سه‌یه، که پایه‌ی ماددیه‌که‌ی تاوانه‌که ئه‌نجام ده‌دا^۳. هه‌روه‌ها جیاوازه له هاندان، چونکه ئه‌مه‌ی دوا‌یی له چوارچێوه‌ی دیزاینی تاوانکاری که‌سیکی دیکه‌دایه، هه‌روه‌ها بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که مه‌رجی هاندان بۆ ئهو که‌سانه‌یه که ده‌توانن درک به سیفه‌تی تاوانکاری چالاکیه‌که‌یان بکه‌ن، ئه‌مه‌ش بۆ ئهو که‌سانه به‌رده‌ست نییه، که له پ‌رووی تاوانه‌وه به‌رپرسيار نین، یان نیازپاکییان هه‌یه^۴. سه‌باره‌ت به یاسادانه‌ری عێراقیش بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که به توندی سزای ئهو که‌سانه ده‌دا، که هانی که‌سیک ده‌که‌ن بۆ سو‌ال‌کردن، یاساکه نه‌وجه‌وانی ها‌وتا کرد

ش. س. م.

۱- عبد الستار البزرکان، مصدر سابق ص ۲۹۴-۲۹۵

۲- المادة ۴۷/۳ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

۳- عبد الستار البزرکان، المصدر السابق ص ۲۹۵.

۴- د نظام توفیق المجالي مصدر سابق ص ۲۹۳.

له گەل کەسی هاندەر و گەرەکانی، سزاكەش بوو بە زیندانکردن بۆ ماوهی کەمتر نەبێت له ٣ سال^١.

بۆیه بۆمان دەردەكەوێت كە ياسادانەری عێراق سەرکەوتوو بووه له توندکردنەوهی سزاكەدا، چونكە ئەو كەسە چیتەر جیتی متمانه نییه و سەرپەرشتیکردنی منالەكەى پشتگۆی خستوو، هەروەها ئەو توندییە بۆ پاراستنی كەرامەتی مەرووف و زەلیل نەکردنییەتی، له كاتێكدا بۆمان دەردەكەوێت كە ئەو ئامرازانەى ئەنجامیان داوه لەلایەن تاوانبارەوه فرەن، چونكە هەر تاوانبارێك ئامرازى تاییبەتی خۆى هەیه بۆ ئەنجامدانى تاوانەكە، بۆیه ئامرازەكان جیاوازن له تاوانبار بۆ تاوانێكى دیکە^٢، بۆیه لەوانەیه ئەو جووله ئۆرگانییەى كە سوالكەر بەرجەستەى دەكات، بریتیى له نووسین یان وێنەگرتن، یان پۆیشتن بێت ، یان سەر لەقاندن بێت، كە دەبێتە هۆى بەدیھێنانى تاوانى سوالكردن، وەك چۆن پایە ماددییهكە بە كردهوهى ئەرێنى بەدەست دێت^٣، بۆمان دەردەكەوێت كە ياسادانەر پێویستی بە ئامرازێكى دیاریكراو نەبووه بۆ گەیشتن بە سوالكردن، بۆیه سوالكردن تەنها بە ئەنجامدانى رەفتارەكە بەدەست دێت، جا چ بە ئاماژە، قسەكردن، یان هەر رەفتاریك كە ئاماژە بێت بۆ سوالكردن. سەبارەت بە كاتى ئەنجامدانى رەفتارە تاوانكارییەكە، ياسادانەر كاتى ئەنجامدانى رەفتارە تاوانكارییەكە لەبەرچاو ناگریت، جا شەو بووبێت یان پۆژ. وەك یاسایەكى گشتى، مەرجى ئەوهى دانابوو

ش. س. م.

١- المادة ٣٩٢ المعدلة بموجب قرار مجلس قيادة الثورة المنحل رقم ١٦ لسنة ١٩٩٩

المنشور بالوقائع العراقية رقم ٣٧٧٨ في ١٤/٦/١٩٩٦

٢- د. فخرى عبد الرزاق الحديثي، شرح قانون العقوبات / القسم الخاص مطبعة الزمان، بغداد، ١٩٩٦ ص ١٤٦.

٣- د. محروس نصار الهيتي، النتيجة الجرمية في قانون العقوبات مصدر سابق ص ٦٤

که پهفتاری تاوانکاری له شویټنیکي دیاریکراودا پرووېدات، بهو پټیهی شویټنی کردهوهکه به یهکټک له توخمه پیکهپټنه رهکانی تاوانهکه داده نریت^۱، وهک چوڼ له تاوانی سوالکردندا، یاسادانه ر مه رجی نه وهی دابوو که پرووېدات له پڼگا گشتیهکان یان شویټنه گشتیهکان یان به بی مؤلّت چوونه ژووره وه بڼ مالیک یان شویټنیکي لکټنراو بهو ماله^۲. به پټی نه م برکانهی خواره وهیه باسی نهو شویټانه دهکه یڼ:

یه که م: سوالکردن له سهر رڼگای گشتی

مه به ست له رڼگای گشتی چیه: (بریتیه له هه موو رڼگایهک، که بڼ خه لک هه یه پټیدا تپه رپټ له هه موو کاتیکدا، جا له چوارچټوهی خاوه ندرایتی حکومت بیت یان تاکه کان)^۳. شه قامه گشتیهکان ناوه ندهکانی یه که ئیدارییهکان به یه که وه ده به ستنه وه و نه وانیش نهو پرپه وانن که شارهکان به یه کتره وه گری ده دن^۴. نهو سوالکه ره ی که له م ناوچانه دا ده که رپټن، داوای خټر ده گن، برکهکانی نه م یاسایه یان به سهر دا ده سه پټن، نهو که سه ی له سهر نهو جادانه یان پرپه وه کاندای بیت یان له هر یه کټک له یه کهکانی رڼگای لاوه کیه کاندای بیت، به سوالکه ر داده نریت، بڼیه رڼگای گشتی به سروشتی خوی به شویټنی گشتی داده نریت^۵.

ش. س. م.

- ۱- د. محمد علي سالم شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق ص ۱۳۹
- ۲- المادة ۲۹۰/۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل
- ۳- د احمد امين، شرح قانون العقوبات الأهلي ط ۲ المجلد الثالث، الدار العربية للموسوعات، بيروت، ۱۹۸۲، قانون العراق العام العراقي. ص ۹۰۳.
- ۴- د. ماهر عبد شويش، شرح قانون العقوبات القسم الخاص المكتبة القانونية بغداد، ص ۲۸۵.
- ۵- د. فخری عبد الرزاق، الحديثي شرح قانون العقوبات القسم الخاص مطبعة الزمان ۱۹۹۶ ص ۲۵۶.

سه‌بارەت بە یاسادانەری عێراقیش سیستەمیکی شوێنی دانا بۆ گەشتن بە تاوانی سوالکردن، بە پێچەوانەوه، ئەگەر شوێن نەبوو، تاوانەکه پوونادات، هەروەها دەبێت تاوانەکه لەسەر پێگای گشتی پووبدات، دەبینین که یاسادانەر لەمیانەی قسەکردنی لەسەر دیاردەیی سوال بە شیوەیەکی رەها وشەیی رێگای گشتی بەکارهێناوه،^۱ بەپێچەوانەی تاوانەکانی دیکە پێگای گشتی دیاری کرد، که لەدەرەوهی شار و شارۆچکەکانە و بەهیچ شیوەیەک نەیکردە رەها، بۆیە بۆمان دەرەکه‌ویت که یاسادانەر سزای سوالکەر دەدات لەسەر سوالکردنی لە هەموو پێگا گشتییەکان که بۆ خەڵک لەبەر دەستیدایە، جا لە ناو شارەکان بن یان دەرەوهی شارەکان، هەروەها دەبینین باشتەر بوو که یاسادانەر سزای سوالکردن بدات لە هەر شوێنێک بێت، لەبری ئەوهی دیاری بکات لە چ شوێنێک سزای دەدات، بۆیە باشتەر بوو ئەگەر هەموو ئەو حالەتانەی سوالکردن بگرتەوه که دەکەونه دەرەوهی ئەو شوێنانەی لە ماددە ۱/۳۹۰ی یاسای سزادانی عێراقیدا ئاماژەیان پێکراوه. هەروەها یاسادانەر مەرجی بۆ سزادانی سوالکەر داناوه، که لەو شوێنانە بەمەبەستی سوالکردن ئامادەبێت و بەو پێشەش نەمانبێت، که سوالکەر لەسەر دیاردەیی سوالکردنی شاراوە سزادرا بێت، که‌چی دەبینین لە هەموو پێگا گشتییەکاندا بەربلایە، باشتەر ئەگەر یاسادانەر ئاماژەیی بێت بۆ دات.

یاسادانەری عێراقی پێناسەیه‌کی بۆ شوێنە گشتییەکان نەکردوه، باسی دەستەواژەیی شوێنە گشتیەکانی کردوه کاتیکی باسی تاوانی

ش. س. م.

۱- المادة ۱/۳۹۰ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

۲- المادة ۴۴۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل، که دەلێ: (سزای هەتا هەتایی یان زیندانی دەگرت، ئەگەر یەکیکی لەسەر پێگای گشتی دەرەوهی شار و شارۆچکەکان دزی بکات).

سوالکردندا کردوو، ههروهه باسی دهستهواژهی پێگایگشتی کردوو، کاتیک له برههکانی یاساکهدا سزاکانی دیاریکردوو: (ههه کهسیک له سهه پێگاکه گشتیهکان سوال بکات، به زیندانیکردن بۆ ماوهی مانگیک که متر نه بیته و له سی مانگ زیاتر نه بیته سزا دهدریت).^۱ شوینه گشتیهکان، دوکانه گشتیهکان، یان چوونه ژوورهه به بی مؤلهت بۆ خانوویهک یان فرۆشگایهکی په یوههست به وهه بۆ مه بهستی سوالکردن.^۲ بۆمان دهردکهویت که یاسادانههه عیراق پانتاییهکی زۆتر به نمونهه شوینهکان داوه، به مه بهستی بهرنگاربوونههه سوالکردن به هه موو جۆرهکانیههه له هه کۆیه کدایی، چونکه یاسادانهه ویستویهتی پارێزگاری له سهلیقهی گشتی بکات، به سزادانی هه کهسیک که دیمه نیک دروست بکات، به هۆیه وه رهنگه ههستی خه لک ئازار بدات، وهک چۆن سوالکردن به گشتی ده بیته هۆی هه راسانکردنی خه لک، بۆیه ته نها کردهی سوالکردن لهو شوینانه ده بیته هۆی ئازاردانی ههستی هاو لاتیان، بۆیه یاسادانهه مه بهستیتهه له کهی وه سفی تاوان به کردهی سوالکردنه وه بنی، ههروهه کردهی سوال، مه ترسی که و تنه وهی تاوانی له داهاتوو لی پهیدا ده بیته، به هۆی ته وهی تاوانی سوالکردن، له تاوانی حالتهی ترسناکه^۲.

ههروهه مزگه وتهکانیش شوینی گشتین به پێی تهوانهه سه ره وه، هه ربۆیه پێویسته بهرنگاری سوالکه رهکان له بهردهم مهزارگه ئاینیهکان ببینه وه، وهک بۆمان دهردکهویت، که له پۆژانی پێنجشه مهه و ههینی سهردانیکه ریکی زۆر ئاماده ده بن ته مهش ژمارهیهکی زۆر سوالکه بۆ خۆی کیش دهکات و سهلیقهی گشتی تیکده دهن، که پێویسته پارێزگاری لهو سهلیقه گشتیه بکریت، چونکه سهردانکههه زۆر ولاتی

نش. س. م.

۱- المادة ۳۹۰/۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

۲- د. محروس نصار الهیته، مصدر سابق ص ۱۵۷.

جیاوازی جیهان، بۆ هاتنه سەر ئه و مهزارانه سهردانی عێراق دهکهن،
 ئهمهش ههستیای بریندار دهکات و ئازاری ویژدانیان دهدات.
 نووهه: سوالکردن به چوونه ناو مالان یان شوینیکی لکینراو به و
 ماله وه به بێ مۆلهت.

مال بریتییه له (ههر شوینیک، که مروف تیدا ههست بکات له
 چاوی کهسانی دیکه دا پارێزراوه)^۱، ههروهها کهسانی دیکه بهم شیوهیه
 پێناسه یان کردووه: (ئه و شوینهیه، که له راستیدا بۆ نیشته جیبوون
 دیاری کراوه، ته نانهت ئه گهر له بنه رته دا شوینی نیشته جیبوون
 نه بوو بیت، وهک ده کریت ئه سپه وانیک له ته ویله بخه ویت و شوانیکیش
 له هۆل)^۲، مهرج نییه خانووه که ته لار بیت، به لکو به خانوو داده نریت
 ته نانهت ئه گهر له دار یان چادری (ره شمال)یش دروستکرا بیت^۳، خانو
 بۆی ههیه بگوازیته وه یان جیگیر بیت، خانووه ده بیت که سه که
 کاتهکانی پشوو دان یان خهوتنی تیدا به سه ر ده بات، خانووی
 پێشه سازی و بانک و دوکانی دارتاشی به خانوو دانانریت، مه گهر
 که سینک تیدا بخه ویت^۴، له خانوودا هه یج ره چاوی جوړ یان کوالیتی
 شوینه که ناکریت، بۆیه ئه گهر خانووه که بۆ کار به کار بهیتریت، گرنگی
 خۆی وهک مالیک له ده ست نادات، به لکو گرنگی خۆی وهک مال
 له ده ست دهدات، ئه گهر به پیشیلکردنی یاسا به کار بهیتریت، ئه وهی
 بکریته شوینی باز رگانی کردن به ماده ده هۆش به ره کان و قوما رخانه،
 ههروهها کوالیتی شوینه که گرنگ نییه، وهک چون ژووری ناو هۆتیه که

ش. س. م.

۱- سهیری: ماده ۴۲۸ من قانون العقوبات العراقي، رقم ۱۱۱، لسنة ۱۹۶۹.

۲- محمد ابراهیم فلاحی، المكان كظرف مشدد لجريمة السرقة، فی قانون العقوبات
 العراقي والقضاء، مكتبة صباح، بغداد، ۲۰۲۱، ص ۵۳.

۳- د. احمد امین شرح قانون العقوبات الأهلي مصدر سابق ص ۹۰۶

۴- د. احمد امین شرح قانون العقوبات الأهلي، المصدر السابق، ص ۹۰۶ هـ

ئەگەر سەلمىتىدۇ، كە كەسەكە بۇ ماۋەيەك تىيدا نىشتەجىيە، ۋەك خانۇيەك ۋايە، دادگاي نەقضى مىسرى مالى ۋا پىناسە كىدوۋە: (ھەر شۈيىنەك مەۋف بىكەتە كوشەيەك بۇخۇى جارجارە يان بە ھەمىشەيى لى بىمىنىتەۋە، ئەۋا ئەۋ شۈيىنە ھەرەمى پارىزراۋى ئەۋە، بۇ كەس نىيە، بەبى مۆلەتى ئەۋ بچىتە ژوورەۋە)¹. كەۋاتە مال ئەۋ شۈيىنەيە كە بۇ ھىچ كەس نىيە بەبى مۆلەتى بچىتە ناۋيەۋە، جگە لە خاۋەنى شۈيىنەكە نەبىت، ياسادانەرىش مەرجى ئەۋەى خىستۇتەپروو كە چوونە ژوورەۋەكە بەبى مۆلەتى قوربانىيەكە ناياسايى بىت، بەۋ پىيەى چوونە ژوورەۋە بە ناياسايى دادەنرىت، تەناتە ئەگەرچى خاۋەنى شۈيىنەكەش ناپەزايەتى دەرەنەپرى بىت، بزائىت نيازى خراپەشى نىيە، ھەر بۇى نىيە بەبى ئىزن بچىتە ژوورەۋە²، بۇمان دەرەكەۋىت كە ياسادانەر ئامرازى چوونە ژوورەۋەى دىارى نەكىدوۋە، مەگەر بەبى مۆلەت نەبىت ۋ تاۋانبار كلىلى ساختە بەكاربەيىت يان دەرگاكا بەشكىنىت. ئىمە ئەمە بە گرنگ نازانىن بەپىى بىرگەكانى ماددەى ۱/۳۹۰ كە تىيدا ھاتوۋە: چوونە ژوورەۋە بۇ مال يان پاشكوى مالەكە، بە مەبەستى سۈۋالكردن بىت بەبى مۆلەت، رىگەپىدراۋ نىيە، ياسادانەر بۇيە ئەۋ مافەى داۋەتە خاۋەن مال، تاكو تايىبەتمەندىتى تاكەكان بپارىزى ۋ ھەموو كەسەكانى ژيانى نەيتى خۇى بەسەر بەرىت ۋ رىزگرتن لە تايىبەتمەندىكەى بگىرىت، كە يەكىكە لە گرنگرىن ئەۋ مافانەيە، كە بە مەۋف دەبەخىرىت³، دەبىنىن ياسادانەر مەرجى داناوۋە بۇ سۈۋالكردن، ئەۋىش بە چوونە ژوورەۋە بۇ

ش. س. م.

۱- قرار محكمة النقض المصرية رقم ۱۷۳۲ في ۶/۱/۱۹۶۹ والمنشور في الموقع

www.cc.gov.eg.

۲- د. فخرى عبد الرزاق الحديثي شرح قانون العقوبات الخاص مصدر سابق ص ۲۳۵.

۳- د احمد فتحي سرور ، مصدر سابق ص ۳۵.

ماله که به هر شتیه که بیت نه نجام بدریت، بویه یاسادانه ر شتوازی چوونه ژووره وهی پوون نه کرده وه، نه وهی گرنگه نه وهیه که چوونه ژووره وه که، به بین مولت له خاوهن ماله که رووبدات، که واته که ی هاتنه ژووره وه بق ماله که پروویدا، به مه به سستی سوالکردن پروویدا، تاوانی سوالکردن به دی دیت، چونکه سه ریچیکردنی حهرمی مال به گویره ی حوکه کانی ماده ی ۴۲۸ ی یاسای سزدانی عیراقی به زه وتکردنی نه و نارامیه داده نریت، که هاوالاتی ده بیت له ماله که یدا چیژی لی وه برگریت. ههرچی پاشکزی ماله که یه، نه وه هه موو شتی که که به ده وری ماله که دا ده پوات، وهک باخچه و هول و کزگا، پیویسته له ناو حه وشه ی دیواری ماله که دا بیت، نه گینا به جیا لیتی داده نریت و به حهرمی ماله که وه رناگریت^۱. نه وانی تریش پیناسه پاشکویان وا کردووه: (نه و جیگایانه یه، که په یوه نندیان به شوینی نیشته جیبووه وه هیه، بق سوودیک دیاریکراون، که راسته وخو یان به به ستنه وهی له گه لیدا به یهک دیواره وه به ستر او ته وه، وهک به شتیکی دانه بر او لیتی ده رده که ویت)^۲، له یاساکه جیاوازی له نیوان بیانیه ک و هاوالاتیه کی ئاسایی نه کردووه، به و پییه ی هه موو که سیک چیژ له حهرمی نیشته جیبوونی خوی وه رده گریت.

سه بارهت به یاسادانه ری عیراقیش مه رجی نه وهی دانا، که کرده ی سوالکردن به چوونه ناو مال یان پاشکوه کی به بین مولت به مه به سستی گه یشتن به تاوانی سوالکردن پرووده ات^۳، بۆمان ده رده که ویت که چوونه ژووره وهی مالان به بین ئیزن، حورمه تی ماله که پیشیل ده کات و

ش. س. م.

۱- د. احمد أمين شرح قانون العقوبات الاهلي، مصدر سابق ص ۸۰۷

۲- د. رؤوف عبید جرائم الاعتداء على الأشخاص والأموال، دار النهضة العربية ۱۹۷۶، ص ۳۷۷

۳- المادة ۳۹۰/۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

تاوانێکی دیکه دینێته ئاراوه، له رووی سزادانیشهوه، سزاکی تووندتر دهییت، له سوالکردنهکه^۱. لیڤهوه ئهگەر یاسادانهر ئهم بابته بخته بهردهم ئهوه که سانهی که به بیانووی سوالکردنهوه دهچنه ناو مالاڤهوه، ئهوا ههموو کهسێک بۆ دزی چووهنه مالاڤ، ئهگەر ئاشکرانهییت، دزه، ئهگهڕیش نا سوالکهره، بهم شیوهیهش ئهمه دهییته بیانوو بۆ ئهوانهی دهیاندهییت دزی بکه^۲ یان حورمهتی مال پێشیل بکه^۳، که دهچنه شوینی نیشتهجیبوونیک و ئیدیعی ئهوه دهکات، که به مه بهستی سوالکردن نهوهک دزیکردن چووهته ژوورهوه. لیڤهوه داوا له یاسادانهری عێراقی دهکهین، وشه (مال / المنزل) لابهیری و وشه (شوین) بهگشتی بخته جیگای، واتا تاوانی سوالکردن له ههموو شوینی روودهات.

ش. س. م.

۱- د. احمد فتحي سرور الحق العام في الحياة الخاصة مجلة القانون والاقتصاد، العدد ٤٥ ١٩٨٧ ص ٣٥

۲- المادة ٤٢٨/١/١ من قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل، که تیندا هاتوه و دهلی: سزای زیندانیکردن بۆ ماوهی سالیکی زیاتر نهییت و غهrameکردن له سهه دینار زیاتر نهییت، یان به یهکیک له دوو سزایانه سزا دهیری: أ/ ههکهسێک بهبی رهزانهندی بهیته ناو شوینیکی نیشتهجیبوون یان یهکیک پاشکوکانی بهبی مۆلهتی خاوهن مال زانیاری زیاتر سهیری: قانون تعديل الغرامات العراقي ص ١٨

۳- المادة ٤٤٠/٤ من قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل، که دهلی: ههکهسێک دزییهک ئهجام بدات، که ئهم بارودوخانه تیندا تیکهله بکریڤ، سزای زیندانی ههتا ههتایی یان کاتی دهیری: دزییهکه له شوینیکی نیشتهجیبوون، یان له یهکیک پاشکوکانیدا ئهجامدارییت و چوونه ژوورهوهکه بهسه به سیاجی دیواریک، یان شکاندنی دهراگایهک، یان هاوشیوهکانی، یان بهکارهینانی کلیلی ساخته، یان خۆدزینهوه له کهسێکی گشتی، یان بهناوی ئهجامدانی خزمهتگوزارییهکی گشتی یان به هاوکاری لهگهله یهکیک له دانیشتوانی شوینهکه یان بهکارهینانی ههرا فیلێک

لغی دووهم

دهر نه نجامی تاوانکاری

نه نجامی تاوانکاری به توخمی دووهمی پایهی مادی تاوان داده نریت، ثم نه نجامه به پهفتاری تاوانکاری کاریگر ده بیت، که مه بهستی یاساکه له سزا ئه و رهفتارهیه^۱. یان ئه و (پهفتاری تاوانکاری و ده ستریزییه له سهر بهرژه و هندی گشتی که به هوی یاساوه پاریزراوه)^۲. چونکه هیچ پهفتاریکی تاوانکاری نییه که نه نجامه که ی بگوریت، نه نجام راستیه کی یاساییه که به پهفتاری تاوانکارییه وه لکاوه، که خوی له ده سترانی ئه و بهرژه و هندییه ده بینته وه، که یاسا پاراستوویه تی^۳.

دهر نه نجامی تاوانکاری به سهر دوو چه مکدا دابهش ده بیت، یه که میان چه مکی یاساییه، که بیرۆکه یه کی یاساییه، به و پتیه ی له سهر بنه مای زیانی مه عنهوی دامه زراوه که تووشی بهرژه و هندییه ک یان مافیک ده بیت، که به یاسا پاریزراوه، به پتی ئه م بیرۆکه یه، تاوانه که رووده دات، ته نانه ته گهر له نه نجامی پهفتاری تاوانکاری و زیانی ماددیش نه بیت، چونکه به پتی پیرهوی ئاسایی زیانه که له داهاتوودا پووده دات، به ناچاری ئه مه تاوانی سوالکردنیش ده گریته وه، چونکه به ته نها پهفتاری رووت به سه، بو ئه وه ی لیپرسینه وه له که سیکی

ش. س. م.

۱- د اکرم نشأت ابراهیم القواعد العامة في قانون العقوبات المقارن ط ۱ مطبعة
الفتیان، بغداد، ۱۹۹۸، ص ۱۷۰.

۲- د عبد العظیم مرسی وزیر، شرح قانون العقوبات القسم العام ۳۶، ۱ دار النهضة
العربية ۲۰۰۹، ص ۲۷۵.

۳- د. عبد العظیم مرسی وزیر، مصدر سابق ص ۲۷۵

سوالګر بګه ی له باره ی تاوانی سوالګرډنه که، تهنانت ته ګر ته و
 نه ګامه تاوانګارییه ش له رهفاره تاوانګارییه که ی په یدا نه بوو ی^۱، به و
 پیته ی نه ګامی تاوانګاری به هسکرډن به مه ترسی زیانیکي ته ګری
 ګریمانه دهکات، واته هه په شهیه که تهنه کاریکه ګری له سر ته م
 بهر ژه وهندییه پاریزراوه هیه، له تاوانبارګرډنی مه ترسیدا یاسادانه ر
 په نا ده باته بهر پیوه ره بابه تییه ګان، که له په وتی ئاسایی کاروباره ګاندا
 نوینه رایه تی ده ګریت، واته تا چند ته م پیازه توانای ره واندنه وه ی
 مه ترسی هیه^۲. یاسادانه له سر تهنه نه ګامدانی رهفتاری تاوانګاری،
 به بی ګویدانه به دهسته تانی نه ګامه ګان، سزای رهفاره که ده دات به بی
 ته وه ی زیانیکي مادی بهرجهسته هیت، به تهنه بوونی مه ترسییه که
 به سه بۆ ته وه ی یاسادانه ر سزای رهفاره که بدات، چونکه ته و تاوانانه
 به تاوانی شکلی وه سف ده ګرین^۳. تاوانی سوالګرډنیش یه کیکه له تاوانه
 شپوهییه ګان (شکلیه)، که یاسادانه ر بۆ دانانی سزا پشتی پیده به سستی و
 به تهنه به بوونی رهفتاری تاوانګاری و به بی بوونی نه ګامی تاوانګاری
 یاسا سزای بۆ دیاری دهکات، یاسادانه ر سزای رهفاره ده دات، به بی
 ته وه ی سهیری زیانی مادی بګات، ته مه ش به هو ی ګه یشتن به
 نه ګامیک، به مانای یاساییه که ی که خو ی دهسکرډن سکر ته و
 بهر ژه وهندییه که یاسادانه ر به نیازه پاریزګاری ده بینیته وه، که ته ویش
 بهر ژه وهندی کومه لګایه^۴.

ش. س. م.

۱- د. سامي النصراري، المبادئ العامة في قانون العقوبات مصدر سابق، ص ۲۱۷

۲- د. محروس نصار الهي تي النتيجة. مصدر سابق ص ۳۱

۳- د. محمد علي السالم شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق ص ۱۴۱.

۴- د. عبد الباسط محمد سيف الحكي مي النظرية العامة للجرائم ذات الخطر العام

مصدر سابق ص ۱۴۱

دووه میان چه مکی ماددی ئه نجامه که یه، که خۆی له و گۆرپانکاری و دهستکارییهی ده بینیتته وه، که له جیهانی دهره وه دا وهک کاریگهری پهفتاری تاوانکاری پووده ده ن، ههر ده بیتت په یوه سستییه کی مادی که ئه نجامه که به به پهفتاره تاوانکارییه که گری بدات، له تاوانی کوشتندا، ئه نجامه که ی پئویستی به لیکۆلینه وهی مادی به رجهسته هیه^۱. ئه م چه مکه له سه ر تاوتانی سوالکردن جیبه جی نابیت، چونکه تاوانی سوالکردن له تاوانه مه تر سیداره کانه، وهک پیشتر قسه مان له باره یه وه کرد.

لغی سییه م په یوه ندی هۆکاری

پایه ی سییه می پایه ی ماددی خۆی له په یوه ندی نێوان کرده وه که و ئه و ئه نجامه تاوانکارییه ده نویت، که پرویدا وه، ئه مه ش له بهر ئه وه یه که په یوه ندی هۆکاری بوونی هیه، به مه رجیک ئه و کرده وه یه ی که له لایه ن تاوانباره وه دهرچوه هۆکاریک بیتت بق به دهسته تێنانی ئه نجامیک^۲. زۆربه ی یاسا ناسه کان به کۆی دهنگ له سه ر ئه وه کۆکن، که په یوه ندی هۆکاریتی له تاوانه کانی مه ترسی دامال دراو پئویست نییه، به پیچه وانیه ی تاوانه کانی زیانگه یانندن، که تێیدا پئویسته په یوه ندی هۆکاریتی نێوان پهفتار و ئه نجامه که له بهرده ستدا بیت، چونکه تاوانه مه تر سیداره کان ته نها به نواندنی پهفتاریک که یاسا وه سفی کردوه، ئه نجام ده دریت،

ش. س. م.

۱- د. نظام توفیق المجالی، مصدر سابق ص ۲۱۵-۲۱۶

۲- عبد الستار البزركان، مصدر سابق ص ۵۸

به‌بێ ئه‌وه‌ی پتویستی به‌ زیانیکی پشت‌پاستکراوه‌ بکات^۱. یاسادانه‌ری عێراق ئه‌مه‌ی له‌ یاسای سزادان پوون کردووه‌ته‌وه‌^۲، له‌وانه‌ش سوالکردن تاوانیکی شکلیه‌، که‌ پتویستی به‌ ئه‌نجامیکی ماددی نییه‌، وه‌ک ئه‌وه‌ی ده‌یکات پتویستی به‌ بوونی په‌یوه‌ندییه‌کی هۆکارانه‌ نییه‌ له‌ نیوان په‌فتار و ئه‌نجامه‌که‌دا، بۆیه‌ کاتیک په‌فتاری سوالکردن ئه‌نجام ده‌دریت، هیچ بواریک نییه‌ بۆ گه‌ران به‌دوای په‌یوه‌ندی هۆکاریتی له‌گه‌ل ئه‌نجامه‌که‌ به‌ شیوه‌یه‌کی خۆکرد به‌ده‌ست به‌یتریت، ته‌نها به‌ کردنی کرداه‌که‌، به‌دیارده‌که‌ویت، ئه‌ویش له‌ ریگه‌ی داواکردن یان لالانه‌وه‌.

ش. س. م.

۱- د. عبدالباسط محمد سیف الحکیمی النظرية العامة للجرائم ذات الخطر العام
مصدر سابق، ص ۱۰۳

۲- له‌ ماده‌ی ۲۹ له‌ یاسای سزادانی عێراقی، که‌ تێیدا هاتووه‌: (۱- که‌سیک به‌رپرسیار نییه‌ له‌ تاوانیک که‌ له‌ ئه‌نجامی هه‌لسوکه‌وتی تاوانکارییه‌وه‌ نه‌بووبیت، به‌لام به‌رپرسیاره‌ له‌ تاوانه‌که‌ ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر له‌گه‌ل هه‌لسوکه‌وته‌ تاوانکارییه‌کانیدا به‌شداری کردبیت هۆکاریک بووبی له‌ هۆکاره‌کانی یان پێشسووتر هۆکار بووبی، ۲- ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر بێ ئاگا بووبیت له‌وه‌، بوونی هۆکاره‌که‌ به‌ ته‌نیا به‌سه‌ بۆ هێنانه‌دی ده‌رئه‌نجامه‌ تاوانکارییه‌که‌، ئه‌وا تاوانبار له‌م که‌یسه‌دا ته‌نها به‌رپرسیاره‌ له‌ کاره‌ی که‌ ئه‌نجامی داوه‌).

تهوهري دووهه پايه مه‌عنه‌وي

هه‌چ تاوانه‌ک به‌بێ پايه‌ی مه‌عنه‌وي بووني نيه، به‌و پييه‌ی پيگايه‌که بۆ ياسادانه‌ر بۆ ديارکردنی به‌رپرسياريته‌ی تاوانکاری و مه‌رجه‌که بۆ گه‌يشتن به‌ دادپه‌روه‌ری کۆمه‌لايه‌تی، چونکه دادپه‌روه‌رانه نيه سزا به‌سه‌ر که‌سيگدا به‌پيتره‌یت، که هه‌چ په‌يوه‌نديه‌کی ده‌رووني له‌گه‌ل ماده‌يه‌تی تاوانه‌که نه‌بووه، چونکه پايه‌ی مه‌عنه‌وي پوه‌ی ناوه‌وه‌ی په‌فتاری تاوانکاریه‌^١، هه‌روه‌ک چۆن پايه‌ مادديه‌که پوه‌ی ده‌ره‌وه‌ی به‌رجه‌سته‌ی په‌فتاری تاوانکاریه‌که‌يه، بۆمان ده‌رده‌که‌ويت که پايه‌ی مه‌عنه‌وي خۆی له‌ پۆحي به‌رپرسياريته‌ی تاوانکاری ده‌نوێن، وه‌ک چۆن ئاماژه‌يه بۆ مه‌يلي ئيراده و ويست بۆ ئه‌وه‌ی په‌فتاری تاوانکاری ته‌نجام بدات، يان مه‌يلي ته‌نجامدانی ره‌فتاريکی هه‌بيته‌، که سنزای ياسايی له‌سه‌ره‌^٢. به‌مه‌ای به‌رپرسياريته‌ی به‌ئه‌نقه‌ست له‌سه‌ر به‌مه‌ای مه‌به‌سته‌ی تاوانکاری ده‌وه‌سته‌ی و به‌رپرسياريته‌ی نائه‌نقه‌ست له‌سه‌ر به‌مه‌ای هه‌له‌ ده‌وه‌سته‌ی^٣، تاوانی سوآلکردن هاوشيه‌ی تاوانه مه‌به‌ستداره‌کانی ديکه له‌سه‌ر به‌مه‌ای مه‌به‌سته‌ی تاوانکاری ده‌وه‌سته‌ی، که فيقه به‌م شيوه‌يه پيئاسه‌ی کردووه: (تاوانبار ئاگاداری توخمه‌کانی

ش. س. م.

١- د. طلال ابو عفيقه شرح قانون العقوبات القسم العام، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمان، ٢٠١٢، الأردن ص ٣١١.

٢- د. محمد صبحي نجم شرح قانون العقوبات / القسم العام النظرية العامة للجريمة دار الثقافة للتوزيع والنشر، عمان، ٢٠٠٨، ص ٢٩٦.

٣- د. جمال إبراهيم الحيدري أحكام المسؤولية الجزائية ط ١ منشورات زين الحقوقية، بغداد ٢٠١٠، ص ١٥٠.

تاوانه‌کە‌یه و ویستی خوۆشی به ئاراستە‌ی بە‌دیها‌تنی ئەو توخمانە‌ی
تاوانه‌کە‌یه یان پە‌سندیان دە‌کات).^۱

سە‌بارە‌ت بە‌ یاسادانە‌ری عێ‌راقیش، ئەو له یاسای سزادانی ژمارە
۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ دا مە‌به‌ستی تاوانکاری بە‌مشێ‌وه‌یه پێ‌ناسە‌کردو‌ه:
(ئاراستە‌کردنی ئێ‌رادە‌ی تاوانبار بۆ ئە‌نجامدانی ئەو کردە‌وه‌یه‌ی که
تاوانه‌که پێ‌کده‌هێ‌نێ‌ت، به ئامانجی ئەو دەرە‌نجامێ‌کی تاوانکاری
بە‌دی‌بێ‌ت).^۲ هە‌روه‌ها بۆ‌مان دەر‌ده‌که‌وێ‌ت که ئەو ئاشکرای کردو‌ه و
پایگە‌یاندو‌ه، که دە‌بێ‌ت نیه‌تی تاوانکاری له تاوانی سوال‌کردندا ئاماده
بێ‌ت، کاتێ‌ک مە‌رجی کردو‌ه، که سوال‌کەر لهو شوێ‌تانه‌دا ئاماده‌بێ‌ت، که
یاسادانەر دیاری کردو‌ه، بۆ مە‌به‌ستی سوال‌کردن بێ‌ت.^۳ یاسادانەر
سەر‌که‌وتوو بو‌وه له دەر‌برین به ئاشکرا مە‌به‌ستی تاوانکاری له تاوانی
سوال‌کردندا دیاری‌کردو‌ه، چونکه خە‌لکی‌کی زۆ‌ر له جاده و شوێ‌نه
گشتیه‌کاندا هە‌ن، و مە‌به‌ستی‌ان سوال‌کردن نییه، بە‌لکو فروشتن یان
پراکتیزە‌کردنی هە‌ندیک کاره به ئامانجی بە‌ده‌سته‌یتانی سەر‌چاو‌ه‌ی
بژێ‌وی ژیان ئە‌نجامی د‌ه‌دن، هە‌روه‌ها چونکه یاسادانەر ویستویه‌تی
جە‌خت له‌سەر ئە‌وه بکاته‌وه که تاوانی سوال‌کردن له تاوانه‌کانی دیکه
سەر‌پێ‌چی یاسا جیا‌وازه، بۆ‌یه هاتو‌وه جە‌خت له‌سەر پێ‌ویستبوون و
بە‌رده‌ستبوونی مە‌به‌ست له تاوانه‌که ده‌کاته‌وه، ئینجا ده‌یسه‌لمێ‌ن که
په‌فتاره تاوانکارییه‌ی که به سوال‌کردن ناسراوه، سەر‌پێ‌چی یاسایه.

ئە‌و مە‌به‌سته‌ی که له دە‌بێ‌ت له تاوانی سوال‌کردندا بوونی هە‌بێ‌ت
مە‌به‌ستی‌کی گشتیه‌یه، که خو‌ی له زانین و ئێ‌را‌ده بە‌رجه‌سته ده‌کات،
به‌لام ئێ‌مه نامانه‌وێ‌ت ئە‌وه‌نده‌ی پ‌رۆ‌شنایی بخه‌ینه‌ سەر ئە‌و مە‌به‌سته

نش. س. م.

۱- د. محمود نجیب حسنی، النظرية العامة للقصد الجنائي، مصدر سابق، ص ۵۰.

۲- المادة ۳۳ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

۳- المادة ۳۹۰/۱ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

تاوانکارییهی، که له تاوانی سوالکردن ههیه، به لکو زیاتر ده مانه ویت تیشک بخهینه سهر به مهستی تاوان، که به هویه وه تاوانی سوالکردنه که به دیهاتوه، زانین و ئاگاداربوون به ره گه زه کانی تاوان، یه کیکه له مه به سته کانی تاوانبار، مه به ست لینی (ئهو حاله ته زه نه ییه و دیارده یه کی ده روونییه، که په یوه ندی نێوان فه رمان و چالاکی زه نهی که سه که به رجه سته ده کات)^۱. هه رچی ئیراده یه گرنگیه که ی له گرنگی زانین زیاتره. زانین له خۆیدا پتویست نییه، به لکو وه ک قوناغیک له دروستبوونی ئیراده و مه رجیکی به ره تیه بۆ تێپه وانی تاوانبار^۲، به قوناغی دووهم له دوا ی زانین دیت، تاوانبار که هه موو زانین و زانیاری لای خۆی بۆ بونیادنانی به یاری ئه نجامدانی تاوانه که ی به کاردینی^۳، ئیراده توخمیکی پتویسته له هه موو شیوه کان پایه ی مه عنه وی ئه خلا قیدا، جا چ شیوه ی نه ت وه ربگریت یان شیوه ی هه له وه ربگریت، به و پتیه ی جیاوازی نێوان نه ت و هه له له وه دایه، که ئیراده جه خت له سه ر چ ده کاته وه، له تاوانه مه به سته ده کانه ئیراده تیشک ده خاته سه ر ئهو ره فتار و ئه نجامه ی که سه زای له سه ره، له حاله تی هه له دا، ئیراده به ره و ره فتاره که ده چیت، به به ی ئه وه ی ئه نجامی بووبی^۴. مه به سستی تاوانکاری به ره که یه که که جه وه ره که ی ئهو ئیراده یه که مه یلی پتیشیکردنی یاسای هه یه^۵. به و پتیه ی تاوانی سوالکردن یه کیکه له و تاوانه مه به سته ده کانه ی که ره فتاری ئه به ستراکتیان هه یه، کاتیک ئهو ره فتاره ی که به سوالکردن و ده سته پانکردنه وه به رجه سته ده بیت،

ش. س. م.

۱- د. طلال ابو عقیفه، مصدر سابق، ص ۳۱۶

۲- د. نظام توفیق المجالی، مصدر، سابق ص ۳۲۷

۳- د. عبود السراج، قانون العقوبات القسم العام، مصدر سابق ص ۲۲۵

۴- د. عبد الباسط سیف الحکیمی، مصدر سابق ص ۱۵۰

۵- د. محمود نجیب حسنی النظرية العامة للقصد الجنائي مصدر سابق ص ۲۵

راسته و خو ئه نجامی تاوانکارییه که به ده ست دیت. تاوانه که پیشیلکردنی ئه و یاسایانه که یاسادانه ر دایانناوه، ئه م نافه رمانیه ش ئاشکرا نابیت، مه گه ر ئیراده ی گونا هکار بوونی نه بیت، واته ئیراده ی تاوانبار به ره و به دیهیتانی پرو دواوه که، ئیراده له دوو ره گه ز پیکدیت: لیهاتووی سزایی (الاهلیة الجزائية) و گونا هی تاوانکار (الاثم الجنائي)^۱، ئه گه ر لیهاتووی نه بوو، که واته ئیراده شی نییه، به مه ش مه به ستیش له تاوان بوونی نابیت، ئه مه ش به سه ر منالانی سوالکه ردا جییه جی ده بیت، ئه وانه ی له گو په پانه کانداده سو پینه وه له پرو ی تاوانه وه به رپر سیار نین. یان ته مه نیان که مه یان به هو ی کاری زوره ملی له لایه ن هه ندیک باند ه کانه وه ئه م مندالانه ده قوزرینه وه، یان له لایه ن هه ندیک که سه وه که په یوه ندیی خزمایه تی یان نزیکایه تی یان هیه به کار ده هیترین، به مه ش ئه وان ئه نجامده ری تاوانه که ن نه وه ک مناله که. به مه ده و تریت بکه ری مه عنه وی^۲.

ئیراده له کردنی کرداره که نزیکتره و هیتانه دی ئه نجامه که ش جی متمانه تره، به و پینه ی ئاراسته ی ئیراده بق گیشتن به ئه نجامه نه ک به خودی کرداره که، ئاراسته ی ئیراده بق کرداره که ش له بایی درک کردنه وه یه، به وه ی که کاره که ده بیته هو ی ئه نجامی تاوانکاری^۳. دادگای نه قضی میسری جهخت له مه ده کاته وه و له یه ک له حوکه کانی روونیکردوته وه، که ئه وه ی پنگری ناکات له وه ی که سیک به سوالکه ر

ش. س. م.

۱- د. جمال ابراهیم الحیدری، احکام المسؤولية الجزائية، مصدر سابق ص ۹۳
 ۲- پوانه ماده ی ۲/۴۷ له یاسای سزادانی عیراقی ژماره ۱۱۱ هه موارکراوی سالی ۱۹۶۹، که ده لیت "هه رکه سیک هانی که سیک بدات، به هه ر شتیه یه ک بیت، بق ئه نجامدانی ئه و کرده وه یه ی که تاوانه که پیکده هیتیت، به ئه نجامده ری تاوانه که داده نریت ئه گه ر ئه م که سه به رپر سیاریش نه بیت".

۳- د. جمال ابراهیم الحیدری، احکام المسؤولية الجزائية، مصدر سابق، ص ۸۵

هه ژمار بکریت، به هوی ئه کردارانه ی که پهنگه بانگه وازی بۆ بکات بۆ به دهسته پێتانی هاوسۆزی خه لک، کاتیک سه لمیندرا که ئامانجی سه ره کی تۆمه تبار، سوال کردن و ده ستپانکردنه وه یه^۱. بۆیه بۆمان ده رده که ویت، نه گهر وستی تۆمه تبار که به ئاراسته ی سوال کردن بیت و سه لمیندرا که ئامانجی یه که می تۆمه تبار له م کاره ی سوال کردنه، ئه وا لی ره دا مه رجه کانی یاسا له سه پاندنی سزای دیاریکراودا به سه ریدا جێبه جێ ده کرین، ئیراده چالاکییه کی ده روونی به ره و به دیه پێتانی ئامانجیکی دیاریکراو ههنگاو ده نی، وه ک ئامانجیکی نزیک که بنه ماکه ی هاندان و پالنه ره، هه ره ها ئامانجیکی دوور بۆ تیرکردنی پتویستییه کی دیاریکراوه، بۆ نمونه که سیک که هه ست به برستی ده کات، پتویستی به جلو به رگ ده بیت، پووبه رووی پالنه ریکی ده روونی ده بیت هه بۆ تیرکردنی ئه م پتویستییه، بۆیه خه یالی ئه وه ده کات، که چی ئه م پتویستییه تیر ده کات، که ئامانجه که یه، له رینگه ی چه ند رینگه یه که وه، وه ک سوال کردن یان قه رز کردن، بۆیه سوال کردن هه لده بژیریت و ئیراده که شی به دوای به دیه پێتانی ئه و ئامانجه ده چیت، له رینگه ی چالاکییه کی ده روونی پال به ده ستی ده نیت، جووله یه ک ئه نجام بدات، که به سوال کردن به رجه سه ده بیت^۲. ئیراده به نه ده و ئامانجه ی که تاوانبار ده یه ویت به ده ستی بیتن و کاریگه ری له سه ر پالنه ر یان ئامانج نییه، چونکه پالنه ر ئه و فاکته ره ده روونییه، که وا ده کات کرده وه یه کی دیاریکراو سه لمیت، سه رچاوه ی پالنه ری هه ست یان به رژه وه ندی

ش. س. م.

۱- سهیری بریاری دادگای نه قضی میسری بکه ژماره ۵۷۲ له ۱۹۴۴/۳/۱۲ که له ماله ره که یان بلاو کراوه ته وه.

۲- د. سمیر عالیه، شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر، سابق ص ۲۴۵.

تاوانبارەكەيه^١، ئامانج مەبەستى دوورى ئىرادەيه، ، پالنەر و ئامانج نابنە توخمى مەبەستى تاوانكارىي، لە ياساى سزادان پالنەر و ئامانج بە ھەند وەرناگيرين، ئەمەش لە زۆربەي ياساكاندا ھاتووه^٢. بەھەمان شىئوھ ياسادانەري عىراق لە ياساى سزادانى ھەموارکراوى ژمارە ١١١ى سالى ١٩٦٩دا باسى پالنەري کردووه و ئاماژەي بەوھ کردووه كە پالنەر لە ئەنجامدانى تاوان لە بەرچاوانگيريت^٣. ياسادانەر لەم کارەدا سەرکەوتوو بوو، چونکە پالنەر توخميکی تاوانەكە نيە، ئىرادە لە جەوھەرەكەيدا تاوان نيە، بەلام ئەگەر ھىزەكەي بە ئاراستەي بەدبەيتانى کرداريک کە ياسا بە تاوانى دەزانى، جولەي پیکرا، ئەوا سىفەتيکی تاوانكارىي بەدەست دەھيئت، ئىرادە دەبیتە پيشيلکاري ياسا، پيى دەوتريت ئىرادەي گوناھبار، چونکە ھەنگاو بەرھو ئەنجامدانى پەفتاريکی تاوانكارىي دەنى، دەشيت ئىرادە لە کرداري پەوايان نارەوا خۆي نمایش بکات^٤. بۆيە کاتيک ئىرادە بەرھو کاريکی نارەواي ئاراستە دەکريت^٥، وەك سواکردن يان دەروژەکردن، ئەوا ئىرادەيەکی گوناھباريان دەبیت و شايەني ئەوھيە سزا بەسەر ئەنجامدەرەكەي بسەين، بەھۆي پيشيلکردني برگەکانى ياسا. سەبارەت بە چوارچيۆھي ئىرادە، ئەوا خۆي لە ئىرادەي پەفتاري تاوانكارىي و ئىرادەي ئەنجامى

ش. س. م.

١- د فخرى عبد الرزاق الحديثي شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق ص ٢٨٨، المادة ٢٨ من قانون العقوبات العراقي. ھروھما سەيري: د. شاکر سليمان محمد، الباعث واثره في المسؤولية الجنائية، اربيل مطبعة هيفى، ٢٠٢٣، ص ٣٥.

٢- د اشرف توفيق شرح قانون العقوبات القسم العام . مصدر سابق ص ١٥٧

٣- المادة ٣٨/ قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل

٤- د. صابرين محمد، الباعث في القانون الجنائي، مكتبة الوفاء، مصر، الاسكندرية، ٢٠١١، ص ٧٦.

٥- د. نظام توفيق المجالي، مصدر سابق ص ٢٤٢

تاوانکاری به رجهسته دهکات، به هۆی ئه وهی تاوانی سوالکردن به تهنها
ئه نجامدانی رهفتاری سوالکردنه روودهات، ئه وا ئیراده که بزویتهری
بنه رهتسی ئه و رهفتارهیه به ره و تاوانکاری سوالکردن^۱. له وهی
باسمانکرد، روون ده بیته وه که زانین و ئیراده بۆ پیکهینانی مه به ست
تاوانه که، یه کتری ته واو ده که ن، له به ره وهی تاوانی سوالکردن له تاوانه
به ئه نقهسته گانه، بۆ به دیه هاتنی پتویستی به زانین و ئیراده ههیه. نه وهک
مه به ستیکی تایبه ت.

ش. س. م.

۱- د. نظام توفیق المجالي، مصدر سابق، ص ۳۳۴

باسی دووهم پووبه پووبوونه وهی سزایی دیاردهی تلوانی سوالکردن

ئهم باسه دهکەین به دوو تهوهر: یه که میان، تهرخانی دهکەین بۆ باسکردنی سزایی سوالکردن، ئه مهشیان دابهش دهکەینه سهه دوو لق: یه که میان بۆ سزا ئه سلیه کانه، که به سهه سوالکهردا دهسه پیندریت، دووه میان، تهرخان دهکەین بۆ ئه و پتوشوینانهی که به سهه نهوجه واناندا دهسه پیندریت. له تهوهری دووه میس باسی ئه و حاله ته تاکانهی سزا دهکەین له میانهی دوو لقدا: یه که میان باسی بارودۆخی تونده گشتیه کان و له دووه میان بۆ بارودۆخی تونده تاییه تیه کان تهرخان دهکەین.

تهوهری یه که م سزا

سزا بۆ خۆی ئامانجیک نییه، به لکو ئامرازیکه که دوو ئامانجی ههیه: یه که میان چاره سهه رییه و دووه میان خۆپاریزییه، ئامانجی چاره سهه ری بریتییه له ملکه چکردنی سزادراو بۆ ئه و پتوشوین و پینمایانهی که پتویسته تی بۆ ئه وهی بتوانیت چاک ببیته وه، ئامانجی خۆپاریزیش بریتییه له وهی له پووی ئه خلاقی و هه لسه وکه وته وه به هیزبکریت و وای لیبکریت تووشی مه ترسییه کانی لادان و تاوان

نەبیت، سزا تێروانینیکی خۆپاریزییە بۆ ئاییندە^۱. سزا لەلایەن یاسادانەری عێراقوە پێناسە نەکراوە، بەلام فێقە و پێناسەی کردووە: (کە بێ بەهاکردن یان زەوتکردنی هەموو یان بەشێکە لە مافە کەسییەکان، ئەنجامدەری کردووە تاوانکارییە کە وەک دەرئەنجامی یاسایی تاوانەکەی تووشی ئازاریک دەبێت، ئەمەش بە پیکاری تایبەت و بە ئاگاداری دەسەلاتیکی دادوەری)^۲. سزا کە لە بەرژەوێندی کۆمەلگا یەکلایی دەکرێتەو، نەک لە بەرژەوێندی قوربانی، بەو پێیەی کۆمەلگا بە خاوەنی ماف دادەنرێت و بۆی هەیە داوای سەپاندنی سزا بکات^۳. یاسادانەر مافی ئەوەی بە داواکاری گشتی داوە، کە داوای یاسایی تۆمار بکات، دژی مافی گشتی و کەسیەکانی گەندەلی دارایی و ئیداری و بەدواداچوونیان^۴. بەهۆی مەترسی سزا وەک پیکاریک، بەو پێیەی کاریگەری لەسەر مافە سەرەتاییەکانی تاک هەیە، زۆربەی یاساکان پێککەوتوون لەسەر ئەوەی سزا کە وەک بێهەمەیی بۆ بێهەمی شەرعییەت. تەنها یاسادانەر دەتوانێ لە بەرامبەر کردەیهکی دیاریکراو بریاری سزا بکات، ئەمەش لە یاسای سزادانی عێراقی هەموارکراوی ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹دا هاتوو: (نابێت هیچ سزایەکی بۆ

ش. س. م.

۱- د. عصمت عدلي، مصدر سابق ص ۲۹۰.

۲- محمد عبد اللطيف، فرج شرح قانون العقوبات القسم العام النظرية العامة للعقوبة والتدابير 'مطابع الشرطة للنشر والتوزيع ۲۰۱۲، ص ۵۰

۳- د مدحت محمد عبد العزيز قانون العقوبات القسم العام النظرية العامة للعقوبة والتدابير الاحترازية مصدر سابق ص ۱۶

۴- المادة ۵ أولا من قانون الادعاء العام رقم ۴۹ لسنة ۲۰۱۷ العراقي، که تییدا هاتوو: (داواکاری گشتی ئەم ئەرکانه دەگرێتە ئەستۆ: تۆمارکردنی سکاڵای یاسایی لەسەر دۆسیەکانی گەندەلی گشتی و دارایی و کاریگەری و بەدواداچوونیان بە پشتبەستن بە یاسای هەموارکراوی پیکاری تاوانکاری ژماره ۲۳ی سالی ۱۹۷۱)

کرده و هیهک یان نه کردنی کاریک له کاتی نهجامدانی هه بیئت، مه گهر له سه ر بنه مای یاسایهک، هه روه ها نابیئت هیچ ریشوینتیکی خۆپاریزی بگیریته بهر، تا یاسا ئه و ریشوینانه ی دیاری نه کرد بیئت).^۱ ئامانجی یاساکه ش سرپینه وه ی ئه و ده ستر یژیانه یه، که تاوانه که دروستی کردوه، هه روه ها ده بیئت یاساکه توانای بهر په رچدان وه ی گشتی هه بیئت، که خۆی له ئاگادار کردنه وه ی هه موو خه لک ده بینته وه، به وه ی هه ره شه یان لئ بکات، ئه وه ی ئه و کرده تاوانکارییه ئه نجام بدات سزا ده در یئت، چونکه بهر په رچدان وه ی گشتی پۆلی هه یه له پرو به پرو بوونه وه ی مه ترسی تاوانکاری^۲. سزادانیش وهک جهزایهک ته نها له سه ر بنه ما و پالپشتی بر یاریکی دادوه ری ده بیئت، ئه مه ش له یاسای یاسای بنه مه کانی دادگایی کردنی سزای عیرا قدا هاتوه: (ناشیت ئه و سزا و ریشوینانه ی که له یاسادا بۆ هه ر تاوانیک دیاریکراون، جیه جی بکریئت، مه گهر ئه وه ی به پتی یاسا بر یاری جیه جی کردنی دراوه، له لایه ن دادگایه کی تاییه تمه نده وه بر یاره که ده رچوه)^۳، ئه م سزایه ش بۆ چاک کردنی تاوانبار ه که یه.

ئه م ته وه ره ش دابه ش ده که یه نه سه ر دوو لق، یه که میان بۆ باس کردنی سزا بنه ره تیه کان دووه میان بۆ ئه و ریشوینانه ی که ده بی به سه ر نه وجه واناندا به سه پیترین.

نش. س. م.

۱- المادة ۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹

۲- د. محمد عبد اللطيف فرج المصدر السابق ص ۶۹

۳- المادة ۲۸۰ من قانون أصول المحاکمات الجزائية العراقي رقم ۲۲ لسنة ۱۹۷۱ المعدل.

لټی په کهم سزا بڼه پړه تیبه کان

له م به شه دا باس له سزا نه سلپیه کان (بڼه پړه تیبه کان) ده که ین، که به سهر تاوانی سوال کردن ده سه پښ، به و پښیه ی په کیکه له و تاوانه کومه لایه تیانه ی، که تئیدا سزاکه بڼو پاراستنی زه و قی گشتی ده سه پښدریت، له هه راسان کردن و زیانگه یانیدن به خه لک له لایه ن نه نجامده رانی نه و تاوانانه وه، هه روه ها بڼو پاراستنی سهر دانی که رانی شوینه گشتیه کان و پړنگا گشتیه کان، وهک یاسادانه ر مه رچی بانگه شه ی داناه، لیره دا مه به ست له بانگه شه کردن (اعلان) بانگه شه ی واقع نییه، به لکو جار دانی په یوه ست به شوین هیه^۱، جه وه هری سزاکه نازاره، به لام مه به ست لئی سووکایه تیکردن نییه به که رامه تی سزادراوه که، یان زه لیلکردنی یان سووککردنی بیت، به لکو مه به ست له سزاکه ده ستبردنه بڼو په کیکه له و مافانه یه، که به خودی تاوانباره که وه به ستر او ه ته وه^۲. نه م نازاره بڼو کاریگری دانان له سهر ئیراده ی سزادراوه که ده قوزر یته وه، ناچاری ده کات ده ستبرداری به ها کومه لایه تیبه گنده ل و خراپه کان بییت و به ره و به ها باش و نمونه ییه کان هه نگاو بنیت^۳. سزا نه سلپیه کان سزای جوړ او جوړن، یاسادانه ری عیراقیش له یاسای سزادانی هه مواریکراوی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ دا ناماژه ی پیکردووه^۴:

ش. س. م.

۱- د. محروس نصار الهیته، مصدر سابق ص ۳۷ و ۴۳

۲- د. مدحت محمد عبد العزیز، مصدر سابق ص ۱۸

۳- د. محمد عبد اللطیف، مصدر سابق ص ۵۹

۴- له مادده ی ۸۵ ی یاسای عیراقنا هاتووه که سزای سهره کی بریتیه له "مردن، زیندانیکردن، زیندانیکردنی کاتی، زیندانیکردنی سهخت، زیندانیکردنی ساده،

بهو پێشێهێ زیندانیکردن سزای ئهسلێیه بۆ تاوانی سوالکردن، یاسادانه‌ریش زیندانیکردنی کردۆته سزای ئهسلێ و باسی غه‌زامه‌کردن نه‌کردوه^١، زیندانیکردنیش له سزایانه‌یه که ئازادی مرو‌ف زه‌وت ده‌کات، که تیندا سزادراو ئازادی که‌سی خۆی له‌ده‌ست ده‌دات به دانانی له دامه‌زراوه‌یه‌کی سزادان^٢. سه‌باره‌ت به یاسادانه‌ری عێراقیش زیندانیکردنی کرده یه‌کیک له سزا ئهسلێه‌کان، هه‌روه‌ها زیندانیکردن له‌سه‌ر تاوانی سوالکردنی کرده سزای واجب، یاسادانه‌ری عێراقی زیندانیکردنی به گوێزهی ماده‌کانی ٨٨ و ٨٩ باسکردوه، هه‌روه‌ها له یاسای سزادانی عێراقی ژماره‌١١١ی سالی ١٩٦٩ هه‌موارکراو باسکردوه، به پێی یاسا‌کانی عێراق زیندانیکردن دوو جو‌ره: زیندانی (توند) دانانی سزادراو له یه‌کیک له دامه‌زراوه سزاییه تایبه‌تمه‌نده‌یه‌ی، که به یاسا بۆ ئه‌م مه‌به‌سته دیاری کراوه، بۆ ئه‌و ماوه‌یه‌ی که له حوکمه‌دانه‌که دیاری کراوه^٣. ده‌بێت کاری پێ بکری‌ت، ئه‌گه‌ر ماوه‌ی زیندانی‌کردنه‌که زیاتر له سالتیک بیت. سه‌باره‌ت به زیندانیکردنی (ساده)، ئه‌وا دانانی سزادراوه‌که‌یه، له یه‌کیک له دامه‌زراوه سزاییه‌کان تایبه‌تمه‌نده‌کان که یاسا دیاری‌کردوه، بۆ ئه‌و ماوه‌یه‌ی که له بپارێه‌که‌دا دیاری کراوه^٤، به‌و پێشێش سزای زیندانیکردنی قورس بۆ تاوانه بچو‌که‌کان دیاری کراوه، له‌کاتێکدا سزای زیندانیکردنی ساده بۆ تاوان و سه‌رپێچی دیاری کراوه، بۆیه ئێمه پو‌وبه‌پو‌وی سه‌رپێچیه‌ک

غه‌زامه‌کردن، راگرتن له قوتابخانه‌ی کو‌رانی تاوانبار و راگرتن له قوتابخانه‌ی چاکسازی^٥.

١- ماده‌ ٣٩٠/١ قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل.

٢- مدحت محمد عبد العزيز المصدر السابق ص ٧٣

٣- ماده‌ ٨٨ من قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل

٤- سه‌یری: ماده‌ ٨٩ من قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل

دهبینه وه ته گهر سزای زیندانیکردن له ۲۴ کاتژمێر که مێتر نه بیته و له سێ مانگیش زیاتر نه بیته^۱، به م پێیه تاوانی سوالکردن له یاساکانی عێراقدا "سزا ده درێت به زیندانیکردن بۆ ماوهی مانگێک که مێتر نه بیته و له سێ مانگ زیاتر نه بیته بۆ ههر که سێک که ته مه نی هه ژده سالی ته واو کرد بیته، ته گهر بینرا سوال ده کات له سه ر پێگایه کی گشتی یان له شوێنه گشتیه کان، یان به بێ مۆله ت به چیه مایک یان پاشکۆی ماله که به مه به سستی سوالکردن)^۲. سوالکه ر له ماوهی سزاکهیدا له به ندیخانه بۆ هیچ کارکردنیک راناسپێدریته^۳. سه باره ت به سزا لاوه کییه کان، که سزای پاشکۆیی و ته واوکه رین و بۆ وه رگرته ی پێوشوێنی خۆپاریزیین ده گیرینه به ر، بۆمان ده رکه وت، که له یاساکانی عێراقدا به سه ر تاوانی سوالکردن ناسه پێن.

ده سته سه راگرته ن (المصادرة) له لایه ن یاسادانه ری عێراقی له یاسای سزادانی عێراقی له دوو حاله تدا مامه له ی له گه لدا کراوه، یه که میان: له نیو ته و سزا ته واوکه رانه یه، که یاسادانه ری عێراق له یاسای سزادانی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ دا دیاریکردوون، وه ک له ماده ی ۱۰۱ ی هه موار کراوه ته وه^۴، ده بینین که هیچ بواریک نییه بۆ

ش. س. م.

۱- د. فخري عبد الرزاق الحديثي شرح قانون العقوبات القسم العام مصدر سابق، ص ۳۹۷.

۲- المادة ۳۹۰/۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

۳- د. اكرم نشأت القواعد العامة في قانون العقوبات المقارن مصدر، سابق، ص ۳۱۶.

۴- بۆ زانیاری زیاتر، به روانه: ماده ی ۱۰۱ ی یاسای سزادانی عێراقی، که ده لێته: (جگه له و حاله تانه ی که یاسا داوا ده کات به یاری ده سته سه رداگرته ن بدریته، دادگا ده وتوانیته له کاتی سزادانی به تاوانیکه گه وره یان تاوانیکه که مده، فه رمانی ده سته سه رداگرته ی ده سته سه رداگیراوه که بدات ته و شتانه ی که له تاوانه که به ده ست هاتوون یان که له ته نجامدانییدا به کاره یتراون یان که مه به ست لینی

سەپاندنی سزای دەستبەسەرگرتن بەسەر تاوانی سۆالکردندا، چونکە یاسادانەر دەستبەسەرگرتنی لە سیستەمی تاوانەکانی تاوانکاری دەرھیناوە و مەرجی دانا، کە تاوانە کە تاوانیکی گەورە بیت یان تاوانیکی بچووک (کەتن) بیت بۆ دەستبەسەرگرتن، لەو دەقە یاساییانەی، کە مامەلە لەگەڵ سۆالکردندا دەکەن، دەستبەسەرگرتنی پارە لە دەستی سۆالکەرە کەدا نەبینیووە، بە تاوان دانراوێت و دەبێت دەستی بەسەردا بگیرێت. هیوادارین یاسادانەری عێراقی ئەم کەموکوپیە چارەسەر بکات، ئەو پارەییە لە دەستی سۆالکەردایە بە تاوانی سۆال کۆی کردۆتەووە پێویستە دەستی بەسەردا بگیرێت، حالەتی دووهم یاسادانەر مامەلە لەگەڵ دەستبەسەرگرتن کردووە، لە بەشی چوارەمیدا لە ڕێوشوێنە خۆپارێزییە مادییەکان، بۆیە دەبینین کە هیچ بوارێک نییە بۆ دەستبەسەرگرتن، وەک ڕێکارێکی خۆپارێزی بۆ تاوانی سۆالکردن، چونکە بابەتی دەستبەسەرگرتن ئەو شتێکە کە دەستیان بەسەردا گیراوە، بە دروستکردنیان، یان ھەلگرتنیان یان بەدەستھێنان، یان بەکارھێنان، یان فروشتن، یان خستنی و بۆ فروشتن، ئەمانە لە خۆیاندا تاوان، تەنھەت ئەگەر خاوەنداریتی بۆ تۆمەتباریش نەگەریتەووە، یان لەسەریان سزا نەدرابێت.^۱ دەبینین کە ئەو سزایە بەسەر سۆالکردندا ناسەپێت، چونکە ئەو پارەییە لە دەستی

بەکارھێنان بوو. " و ھەموو ئەمانە بەبێ زیانگە یانندن بە مافەکانی لایەنی سیستەمی راستەقینە، و دادگا دەبێت لە ھەموو حالەتەکاندا فرمانی دەستبەسەرگرتنی ئەو شتێکە دەستی بەسەردا گیراوە کە وەک کرێک بۆ ئەنجامدانی تاوانە کە بەکارھێنران.

۱- بۆ زانیاری زیاتر سەیری: مادە ۱۱۷ لە یاسای سزادانی عێراقی ژمارە ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹،

سوالکەردایە، بە تاوان ههژمار نهکراوه، داوا له یاسادانەر دهکەین که
ئهو پارانه به تاوان دابنێ و بریاری دهستبهسهراکرتنی بدات.

لغی دووهم

نه و ریککارانهی که بهسهر نهوجهوان دهسهپترین له تاوانی سوالکردن دا

فیقه- پیتوشوینی بهم شیوهیه پیتاسه دهکات: (کۆمه لێک ریککاری
چارهسه ریین، که کۆمه لگا چاودێری دهکات بۆ ڕووبه ڕووبوونه وهی ئهو
کیشانهی، که مهترسی کۆمه لایهتین)^۱، ئه مانهش چهند ریککاریکی
تاوانکارین، که به ناوی خه لکه وه له لایه ن دهسه لاتی دادوه ریه وه
جێبه جێ ده کرین، هه ندیکی دیکه بهم جۆرێک پیتاسه یانکردوه: (جۆره
ریککاریه که، بریاری دادوه ری پێ ده رده چیت، بۆ ئه وهی کۆمه لگا له و
مهترسییه بپاریزیت و دووربخاته وه، که به شاراوه له لایه ن که سانی
کاری ناره وا دروستی ده که ن)^۲. یاسای بنه ماکانی دادگا یکردنی سزایی
عێراقی (قانون أصول المحاکمات الجزائية العراقي) ئهو سزایی که
به سه ر هه رزه کار ده سه پین، وهک پیتوشوینیک دایده نی^۳، ئهو
پیتوشوینه ی که به سه ر نه وجه وانه که دا ده سه پیندریت مه به ست لیتی
ئازاردانی نییه، به لکو مه به ست لیتی چاکسازی و پاستکردنه وه یه تی،

ش. س. م.

۱- د. مدحت الدیسی، محکمه الطفل والمعاملة الجنائية للأطفال دار الجامعة الجديدة
الإسکندرية ص ۸۳

۲- د. فوزیه عبد الستار، مبادئ علم الاجرام والعقاب، دار النهضة القاهرة ۱۹۷۲ ص
۱۸۸.

۳- المادة ۲۲۸/ج قانون اصول المحاکمات الجزائية العراقي المعدل که ده لیت: (ئهو
سزایی که به سه ر هه رزه کاردا ده سه پین، پێی ده گوتیت ریککاری).

پێویسته مامه‌له‌ی تاوانبارانه له‌گه‌ڵ نه‌وجه‌واندا بکریته به‌ شیوه‌یه‌کی که له‌گه‌ڵ پێویستی و مه‌رجه‌کانی چاکسازییه‌که‌یدا بگونجیته^١. نه‌وجه‌وان نه‌و که‌تنکه‌ره‌یه که کاریکی نه‌جامداوه و له‌سه‌ری سزا ده‌دریته، چونکه کاره‌که‌ی کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئاسایش و سه‌لامه‌تی کۆمه‌لگا هه‌یه، وا پێویست ده‌کات به‌دریته دادگا و به‌پێی بریارێکی دادوه‌ری پێککاری خۆپاریزی گونجایی به‌سه‌ردا به‌سه‌پێنریت وه‌ک نه‌وه‌ی له‌ یاسا بریاری لێدراوه^٢، یاسادانه‌ری عێراق له‌ تاوانی سوالکردن به‌ تاییه‌ت جیاوازی له‌ نێوان نه‌وانه‌ی هه‌ژده‌یان ته‌واو کردووه له‌گه‌ڵ نه‌وانه‌ی ته‌واویان نه‌کردووه ده‌کات، بره‌گه‌کانی به‌رپرسیاریتی نه‌وجه‌وانان له‌ نه‌گه‌ری نه‌جامدانی سه‌ره‌پێچیه‌که‌دا به‌سه‌ریان جێبه‌جێ ده‌کات^٣. نه‌و ره‌وشوێتانه‌ی که یاسادانه‌ر له‌ حاله‌تی نه‌جامدانی سه‌ره‌پێچیه‌کی نه‌وجه‌واندا دیاری ده‌کات، بریتیه له‌ بره‌گه‌کانی ماده‌ی ٧٢ ی یاسای چاودێریکردنی نه‌وجه‌وانان، که تێیدا هاتووه: (نه‌گه‌ر نه‌وجه‌وان سه‌ره‌پێچیه‌ک نه‌جامدات، نه‌وا له‌ دانێشتنه‌که‌دا ئامۆژگاری ده‌کریته، که کاریکی ناره‌وای کردووه و نابێت دووباره‌ی بکاته‌وه، یان پاده‌ستی سه‌ره‌پرشتیاره‌که‌ی یان یه‌کێک له‌ خزمه‌کانی ده‌کریته‌وه، نه‌و خزمه‌ی نه‌و پاسپاردانه‌ی دادگا بریاری له‌سه‌ر داوه، جێبه‌جێ بکات، تاکو زامنی په‌روه‌رده و ره‌فتاریکی جوان بکات، بۆ نه‌مه‌ش پێویسته به‌لێن

ش. س. م.

١- د. مدحت محمد عبد العزيز، قانون العقوبات القسم العام النظرية العامة للعقوبة،

مصدر سابق، ص ٢٨٢

٢- أكرم نشات إبراهيم، مصدر سابق ص ٤٢٨.

٣- المادة ٢/٣٩٠ قانون العقوبات العراقي رقم ١١١ لسنة ١٩٦٩ المعدل. که تێیدا هاتووه که "نه‌گه‌ر نه‌جامده‌ری نه‌م کرده‌وانه ته‌مه‌نی له‌ خوار هه‌ژده‌ سه‌له‌وه بێت، نه‌وا بره‌گه‌کانی به‌رپرسیاریتی نه‌وجه‌وانان له‌ نه‌گه‌ری سه‌ره‌پێچیه‌که‌دا به‌سه‌ریدا ده‌سه‌پێت".

نامه‌ی کی دارایی که له ۵۰۰۰۰ دینار که متر نه بیت و زیاتر نه بیت له ۲۲۰۰۰۰ دینار بۆ ماوه‌ی شه‌ش مانگ که متر نه بیت و له سالتیک زیاتر نه بیت، یان سزای غه‌رامه‌کردنی به‌سه‌ردا ده‌سه‌پنتریت).

یه‌که‌م: ئاگادارکردنه‌وه

یه‌کێکه له پێوشوینه به‌دیله‌ی زه‌وتکردنی ئازادییه، به رێککارێکی چاکسازی داده‌نریت، ده‌ره‌ق به‌و نه‌وجه‌وانه‌ی که له‌به‌رده‌م دادگاگاندا سکاڵای له‌سه‌ر تۆمار ده‌کریته، هه‌زه‌کاره‌که خۆی یان سه‌ره‌رشته‌یاره‌که‌ی به‌نوسین یان به‌زاره‌کی ئاگادار ده‌کریته‌وه، که جاریکی دیکه کرده‌وه‌ی پیشیلکاری و نایاسایی ئه‌نجام نه‌دات^۱. ئاگادارکردنه‌وه‌ش شتیکی ناچارایی نییه، به‌لکو دادگا بۆی هه‌یه پێوشوینی تر هه‌لبژێریت، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌یه که یاسای نه‌وجه‌وانانی عێراقی دیاری کردووه، کاتیک نه‌وجه‌وانه‌که سه‌رپێچیه‌ک ئه‌نجام ده‌دات^۲، هۆشداریه‌که به‌ واتای "ئاگادارکردنه‌وه له دووباره‌بوونه‌وه‌ی تاوانکاری دیت، ئاگادارکردنه‌وه‌که له‌لایه‌ن دادوهره‌وه بۆ نه‌وجه‌وان له کاتی دانیشته‌که‌دا به‌ شیوه‌یه‌کی ئاشکرا ئاگادار ده‌کریته‌وه^۳. یاسادانه‌ری عێراقی پێناسه‌ی ئاگادارکردنه‌وه‌ی نه‌کردووه، به‌لام له

ش. س. م.

۱- علي حسين ياسين - شرح قانون الأحداث رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳ دراسة تطبيقية

دار الجيل العربي - الموصول ۲۰۱۲ ص ۱۹۸

۲- المادة ۷۲ - من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳ المعدل.

۳- د. محمود نجيب حسني، شرح قانون العقوبات اللبناني - مصدر سابق ص: ۵۲۵

أنظر المادة ۱۰۲ من قانون الطفل المصري رقم ۱۲ لسنة ۱۹۹۶

یاسای سزادانی عێراقی ، ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ ی هه مواریکراو،
باسی کردوه.^۱

ههروهها له یاسای هه مواریکراوی چاودیری نهوجهوانانی عێراقی
ژماره ۷۶ ی سالی ۱۹۸۳. بۆمان دهردهکهوێت که یاسادانه ر شتوازیکی
دیاریکراوی هۆشداری دیار نهکردوه ، بۆیه دهتوانرێ به شیوهی
زارهکی یان به نووسراو به نهوجهوانه که رابگهیهنرێ، به بێ ئهوهی
دهربڕینی توندوتیژی یان سه رزه نشتی تیدا بیت، به ئاماده بوون به
شیوهیهکی راسته وخۆ ئاراسته ی نهوجهوانه که دهکریت، یاسادانه ر
پێگهی نه داوه رپوشوینی ئاگادارکردنه وه له گه ل رپوشوینیکی تر تیکه ل
بکریت^۲، یاسادانه ر سه رکه وتوو نه بوو له ماده ی ۲/۳۹۰ ، کاتیکی
برگه کانی ماده ی ۷۲ ی یاسای چاودیری نهوجهوانانی سه باره ت به
سووالکردنی نهوجهوان جیبه جی کرد، چونکه سووالکردنی نهوجهوان
پێویستی به پاراستن و چاودیری هیه، به مه ترسی داده نریت، به و
پێیه ی سووالکردن جوریکه له سه رگه ردانی و بێ لانه یی^۳. له م جوړه

ش. س. م.

۱- سه یری ماده ی ۶۹ یاسای سزادانی عێراقی بکه ده لیت: ئه گه ر نهوجهوان
سه رپێچی کرد، له بری ئه و سزایه ی که له یاسادا بۆ دیاریکراوه، له دانیشتنی
دادگا ئاگادار ده کریته وه.

۲- ماده ۷۲ من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳ المعدل، که
ده لیت "ئه گه ر نهوجهوانه که سه رپێچیه ک ئه نجامدا، ئه و له دانیشته که دا
ئاموزگاری ده کریت که کاره نایاساییه که ی دووباره نه کاته وه."

۳- إيدن خالد قادر - التدابير العلاجية للأحداث الجانحين - رسالة دكتوراه مقدمة
إلى كلية القانون - جامعة بغداد - ۱۹۹۲ - ص ۲۰.

۴- سه یری ماده ی ۲۴ / یه که م / له یاسای چاودیری نهوجهوانانی عێراقی بکه، که
هاتروه تیندا "مندا لیکي خوار ته مه نی یاسایی یان هه رزه کاریک به بێ مال و
حال هه ژمار ده کریت، ئه گه ر له شوینه گشتیه کاندای سوال بکات، خۆی بریندار

حاله ته مه ترسیدارانه و حاله ته کانی په فتاری لادان، دادگای نه وچه وانان ده توانیت بریاریکی جیاواز له و پړوشوینانه دهر بکات که له ماده ی ۷۲ بۆ تاوانباری نه وچه وان دیاری کراوه، به له بهرچاوگرتنی نه وهی که سوالکهر پیویستی به پاراستن و پړوشوینی خو پاریزی هیه، وهک چوڼ پړوشوینی جیاواز دیاری دهکات، که تنها راده ستکردن و داناننیه تی له شوینیک، نیمه ټاگادارکردنه وه مان له ناو نه م پړوشوینانه دا نه دوزیه وه،^۱ جگه له وهی که ټاگادارکردنه وه که، تنانته ته گهر له چوارچپوهی نه و پړوشوینانه شدا ه بیت که له ماده ی ۷۲ ی نه م یاسایه بۆی دیاری کراوه، به لام کاریگه ریه کی ته وتوی له سهر سوالکهری نه وچه وان نییه، به له بهرچاوگرتنی نه وهی که نه ندامانی پولیسی دادوهری به رزه فتکاری، له گهل گرتنی نه وچه وانه که، لیتی ددهن، یان قسه ی ناشرینی پڼ ده لښ، له بهر هه موو نه و هوکارانه پیشنیار ده که یڼ یاسادانه ر ده قی ماده ی ۳/۳۹۰ ی یاسای سزادان هه موار بکاته وه و نه و ناکوکیه ی هیه لابه ریت و وابکات تنها مادی ۲۶ ی نه و یاسایه بۆ نه وچه وانی سوالکهر تاییه تمه ند بکریت.

دووه م: راده ستکردن

مه به ست له راده ستکردن، واتا دانانی نه وچه وانه که له لای که سینک که سهرپه رشتیاری هه بیت به سهریدا به مه به ستی چاودیریکردن و گرنگی دان پڼی و پڼگریکردن لیتی نه وهک کرده وهیه ک پیچه وانه ی

یان که مهنه نام پیشان بدات، یان فیل وهک ټامرازیک بۆ په یداکردنی پاره به کار به یتیت.

۱- بړوانه: ماده ی ۲۶ له یاسای چاودیری نه وچه وانی عیراقی ژماره ۷۶ ی سالی ۱۹۸۳، وهک هه موار کراوه.

ئەحکامەکانی یاسا ئەنجام بەدات^۱. دەبینین، کە یاسادانەری عێراق
 پێناسەی رادەستکردنی نەکردوو، ئەگرچی لە یاسای نەوجەواناندا
 بایەتی نەوێ کردوو، کاتێک نەوجەوانەکان سەرپێچییەکی ئەنجامبەدات،
 دەبێت رادەستی سەرپەرشتیاری خۆی یان یەکیەک لە کەسوکارەکانی
 بکڕێت، بۆ ئەوەی ئەو پاسپاردانەی بەسەردا جێبەجێ بکات، کە دادگا
 پێی دەدات^۲، رادەستکردن بەپێی یاسای نەوجەوانانی عێراق لە تاوانی
 سەرپێچی کردن و کەتن پێگەپێدراوە، بەو پێیەی سۆڵکردن بە یەکیەک
 لە شێوەکانی بێلانەیی دادەنرێت، نەوجەوان تووشی مەترسی دەبێت،
 دادگای نەوجەوانان دواي وەرگرتنی راپۆرتی نووسینگەی توێژینەوێ
 کەسایەتی، بریارەکەی دەردەکات، بەپێی ئەمانەی خوارەو: (مەندال یان
 نەوجەوانەکان رادەستی سەرپەرشتیارەکەی دەکڕێت بۆ جێبەجێکردنی
 پێشنیارەکانی دادگا لە ژێر پۆشنایی راپۆرتی فرمانگەی لێکۆڵینەوێ
 کەسایەتیدا، بۆ دانیابوون لە پەرورەکردن و پەفتاری باش، بەپێی
 بەلێتنامەیەکی دارایی گونجاو^۳) هەرۆه: (مەندال یان نەوجەوان رادەست
 دەکڕێت، ئەگەر هاتوو هیچ سەرپەرشتیاریکی نەبێت، یان

ش. س. م.

۱- اقبال الفلوجي، نحو سياسة جنائية حديثة مجلة العدالة العدد ۱ ۱۹۷۶ ص ۳۷۶
 ۲- لە مادی ۷۲ ی یاسای چاودێری نەوجەوانانی عێراقی ژمارە ۷۶ ی سالی
 ۱۹۸۳ دا هاتوو کە (ئەگەر نەوجەوانەکان سەرپێچییەکی ئەنجامبەدات، ئەوا لە
 دانیشتنی دادگادا نامۆژگاری دەکڕێت بۆ ئەوەی کارە نایاساییەکانی دووبارە
 نەکاتەو، یان رادەستی سەرپەرشتیاری نەوجەوانەکانی یان یەکیەک لە خەزم و
 کەسوکارەکانی دەکڕێت، بەجۆریک ئەو پاسپاردانەی کە دادگا بپاری لەسەر
 داو، جێبەجێ بکات بۆ دانیابوون لەوێ پەرورە و پەفتاریکی باشی دەدات،
 لە ژێر بەلێتنامەیەکی داراییدا لە ۵۰۰۰۰ دینار کەمتر نەبێت و لە ۲۲۰۰۰۰ دینار
 زیاتر نەبێت، بۆ ماوێکی کەمتر نەبێت لە شەش مانگ و زیاتر نەبێت لە یەک
 سال، یان غەرامەی بەسەردا دەسەپێنرێت.

۳- المادة ۲۶ / أولا // من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳

سەرپەرشتیارهكهی ئهو به‌ئینهی که له برگه‌ی (أ) ی به‌ندی یه‌ک دیاریکرا بو، جێبه‌جێ نه‌کرد، دووباره‌ مناله‌که‌ راده‌ستی خزمیکی چاکی ده‌کریت له‌سه‌ر داوای خۆی بۆ ئه‌نجامدانی ئه‌وه‌ی دادگا بپاری له‌سه‌ر ده‌دات، له‌ پاسپارده‌کان، له‌ ژێر روشنایی پاپۆرتی نووسینگه‌ی توێژینه‌وه‌ی که‌سایه‌تی، بۆ دانیابوون له‌ په‌روه‌رده‌کردن و په‌فتاری باشی له‌ ژێر به‌ئینکی دارایی گونجاودا^۱. ئه‌گه‌ر نه‌توانرا نه‌وجه‌وانه‌که‌ راده‌ست بکریت، دادگا ده‌توانیت بیخاته‌ خانه‌یه‌ک له‌ خانه‌کانی سه‌ر به‌ده‌وله‌ت^۲، یاسادانه‌ری عێراقی به‌پێی ماده‌ی ۲۶ ی یاسای چاودێری نه‌وجه‌وانان ده‌بینن، ئه‌و پێشویینکی سه‌پاندووه‌، که‌ گرنگترینان راده‌ستکردن و دانانه‌ و هه‌چی تر نادۆزینه‌وه‌، بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که‌ ئه‌م پێشویینه‌ گونجاون بۆ ئه‌وه‌ی نه‌وجه‌وانه‌ سوالکه‌ره‌که‌ بپاریزیت، وه‌ک پێکارینکی خۆپاریزی، که‌ بۆ ئه‌وه‌ی تووشی لادان نه‌بیت. دانانی نه‌وجه‌وان له‌ خانه‌ و دامه‌زراوه‌ تایبه‌تمه‌نده‌کانی ده‌وله‌ت، حاڵه‌تیکی زۆر گرنگه‌ بۆ پارێزگاریکردن له‌ نه‌وجه‌وانی سوالکه‌ر، به‌م شێوه‌یه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که‌ پێشویینه‌کانی ماده‌ی ۲۶ ی یاسای چاودێری نه‌وجه‌وانان بۆ سوالکه‌ران، له‌ پووی پانتاییه‌وه‌ فراوانتره‌ له‌و پێشویینه‌ی که‌ له‌ ماده‌ی ۷۲ ی ئه‌م یاسایه‌دا هاتوون.

سێیه‌م: راده‌ستکردن

ش. س. م.

- ۱- ماده‌ ۲۶ / أ و/ ب: من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳
- ۲- ماده‌ی ۲۶ / سێیه‌می یاسای چاودێری نه‌وجه‌وانانی عێراقی ژماره‌ ۷۶ ی سالی ۱۹۸۳ که‌ تێیدا هاتووه‌ "ئه‌گه‌ر دادگا نه‌یتوانی به‌ پێی برگه‌ی یه‌که‌می ئه‌م ماده‌یه‌ ئه‌و گه‌نجه‌ یان نه‌وجه‌وانه‌ راده‌ست بکات، ئه‌وا برگه‌ی ب له‌ برگه‌ی دووه‌می ئه‌و یاسا جێبه‌جێ ده‌کریت"

ياسادانه‌ری عێراق غه‌رامه‌ی له نێو سزا ئه‌سلیه‌کانی یاسای سزادانی ژماره ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹، هه‌موارکراوی داناوه^۱. وا پێناسه‌ی غه‌رامه‌که‌ی کردووه (پابه‌ندکردنی سزادراو به پێدانی بڕه پارهی‌یه‌ک به گه‌نجینه‌ی گشتی، به‌گوێزه‌ی ئه‌و بڕیاره‌ی که دادگا دیاریکردووه)^۲. له یاسای چاودێری نه‌وجه‌واناندا، غه‌رامه‌کردنه‌که له سه‌رپێچی دانراوه^۳، هه‌روه‌ها به‌تاوان یان که‌تنی هه‌ژمارکردووه، وه‌ک یاساکه‌ باس له‌وه ده‌کات که: (دادگای نه‌وجه‌وانان بۆی هه‌یه سزای غه‌رامه‌ بخاته سه‌ر نه‌وجه‌وان، له‌تاوانیکی گه‌وره‌ یان تاوانیکی بچووکدا، که یاساکه‌ سزای زیندانیکردن بۆ ماوه‌یه‌ک که له‌حه‌وت سال زیاتر نه‌بێت یان زیندانیکردن، ئه‌گه‌ر له‌راپۆرتی نووسینگه‌ی توێژینه‌وه‌ی که‌سایه‌تی ده‌رکه‌وت که بۆ که‌یسه‌که‌ وا گونجاوتره‌، که نه‌وجه‌وانه‌که غه‌رامه‌ بکری‌ت نه‌وه‌ک به‌ندکردن)^۴ گرته‌به‌ری رێوشوێنی غه‌رامه‌، که له‌ یاسای نه‌وجه‌واناندا هاتووه، سیفه‌تیک‌ی به‌ره‌هه‌ستی هه‌یه، چونکه‌ پێژه‌ی غه‌رامه‌که‌ به‌پێی هه‌بوون و به‌رده‌ستبوونی پاره‌ لای نه‌وجه‌وانه‌که دیاری ده‌کری‌ت، نه‌ک له‌سه‌ر بنه‌مای ترسناکی تاوانه‌که^۵، یاسادانه‌ر پێگه‌ی نه‌داوه‌ ئه‌و نه‌وجه‌وانه‌ زیندانی بکری‌ت. کاتیک ئه‌و غه‌رامه‌یه‌ی به‌سه‌ریدا سه‌پێنراوه، نه‌دات، به‌لکو به‌پێی بڕه‌گه‌کانی یاسای جێبه‌جێکردن (تنفیذ) مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ده‌کری‌ت^۶. به‌لام ئێمه‌ غه‌رامه‌ له‌ پێکاره‌کانی

ش. س. م.

۱-المادة ۸۵ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

۲-المادة ۹۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

۳- المادة ۷۲ من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳ المعدل

۴-المادة ۷۸ من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳ المعدل.

۵- إيدن خالد قادر، التدابير العلاجية، مصدر سابق ص ۱۹۲

۶- سه‌یری: المادة ۸۳ من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳

هه‌موارکراو بکه، که ده‌لیت: (غه‌رامه‌که‌ به‌پێی بڕه‌گه‌کانی یاسای جێبه‌جێکردن ژماره ۴۵ سالی ۱۹۸۰ وه‌رده‌گیریت، کاتیک سزادراو په‌تیده‌کاته‌وه‌ بیدات)

خۆپاريزيدا كه ياساى نەوجەوانانى عىراق پوونى كردۆتەو، نابىنين، كه سىوالكەرى نەوجەوان ئەنجامى داو، بەو پىيەى سىوالكەرى نەوجەوان بە جۆرىك لە بىلانەى لانەوازەى دادەنریت، ھەر بۆیە ياساى نەوجەوانان پىوشوینى تايبەتى بۆ دووركەوتنەو لىنى دىارىكدو، مەترسى و پاراستنى نەوجەوانان تەنھا رادەستکردن و دانان لەخۆگرتبوو^۱. بۆیە ھىوادارىن ياسادانەر بۆ پاراستنى ئەم توپزە، ئەو ناكۆكىيەكە ھەلگىرىت و دەقى مادەى ۳۹۰ / ۲ / بەپىى ئەو پىوشوینانەى كه لە مادەى ۲۶ى ياساى نەوجەوانانى عىراقدا ھاتو، ھەموار بىكانەو، بەھۆى ئەو ھى ھەرامەكردن لەگەل سىوالكەرى نەوجەوان، بەدى نايت، ياسادانەر ئەو بەرپرسيارىتييەى دەكەوئیتە ئەستۆى دايك و باوكان (سەرپرەشتىارانى) لەبىر نەكرد، كاتىك چاودىرى ھەرزەكارىان پىناكریت و بەرەو بىلانەى دەبن، ئەمەشى لە بەشى سىيەمى ياساى چاودىرى نەوجەوانان و سزادانىان بە ھەرامە باسكدو،^۲ ياسادانەرىش لەو ھەدا سەركەوتو بوو، لە پىناو پاراستنى خىزان، داواى لە سەرپرەشتىارى نەوجەوان كرد، كه چاودىرى ھەرزەكارى خۆى بىكات، لە پىناو پاراستنى قەوارەى خىزان، كه بناغەى كۆمەلگەى، لەژىر رۆشنایى ئەوانەى لەسەرەو باسكران، بۆمان دەردەكەوئیت، كه ئەو پىوشوینانەى، كه ياسادانەر دىارىكدو، لە ئەگەرى ئەنجامدانى سەرپىچىيەكدا، بىگەكانى مادەى ۷۲ى ياساى چاودىرى نەوجەوانان دەلێت: (ئەگەر نەوجەوانەكە سەرپىچىيەك

ش. س. م.

۱-المادة ۲۶ من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ۷۶ لسنة ۱۹۸۳

۲-سەیری: مادەى ۲۹، یەكەم، لە ياساى چاودىرى نەوجەوانان ژمارە ۷۶ى سالى ۱۹۸۳، كه تىیدا ھاتو ھەم دايك و باوكىك كەمتەرخەم بىت لە چاودىرىكردنى مندالىكى كەم تەمەن یان ھەرزەكار، سزا دەدریت بە ھەرامەكردن كه لە سەد دىنار كەمتر نەبىت و لە پىنج سەد دىنار زیاترىش نەبىت.

ئەنجامبدا، ئەوا لە دانیشتنی دادگادا ئامۆژگاری دەکریت بۆ ئەوەی کارە نایاساییەکی دووبارە ئەکاتەو، یان ڕادەستی سەرپەرشتیاری نەوجەوانەکی یان یەکیەک لە خەزم و کەسوکارەکی دەکریت، بەجۆریک ئەو پاسپاردانە ی کە دادگا بپاری لەسەر داو، جێبەجێ بکات بۆ دانیابوون لەوەی پەرورده و پەفتاریکی باشی دەدات، لەژێر بەلێتنامەیەکی داراییدا لە ٥٠٠٠٠ دینار کەمتر نەبێت و لە ٢٢٥٠٠٠ دینار زیاتر نەبێت، بۆ ماوەیەکی کەمتر نەبێت لە شەش مانگ و زیاتر نەبێت لە یەک سال، یان غەرامە ی بەسەردا دەسەپنریت). بەلام بۆمان دەردەکەوێت کە یاسادانەر کەوتە ناو دژایەتییەکەو، چونکە ئەگەر بێنرا نەوجەوان بۆتە سۆالکەر، لە دۆخێکی مەترسیداردا دادەنریت و ئەمەش بە یاسای نەوجەوانان پشتراست دەکریتەو، ئەو یاسایە: سۆالکردنی بە حالەتێکی سەرگەردانی و بێلانەیی داناو، وەک ئەوەی تێیدا هاتوو: (ئەگەر سۆالکەرێک لە شوێنە گشتیەکاندا ببینریت، یان بە برینداربوون یان کەمەندامییەکی خۆی نمایش بکات، یان هەر ئامرازێکی دیکە فێلکردن بە مەبەستی راکێشانی سۆزی خەلک بەکاربینی، بە بێلانە دادەنریت).^١ بۆیە سۆالکەری نەوجەوان پێویستی بە چارەسەرکردن و پیکاریکی خۆپارێزی هەیە، ئەمەش پێچەوانەی ئەوەیە کە لە یاسای سزادانی عێراقی دیاریکراو، بەو پێیەی ئەنجامدانی سۆالکردنی نەوجەوانانی کردۆتە تەوان، لەکاتی کەدا یاسای نەوجەوانانی عێراق لە مادە ٢٦ ی بە رادەستکردن و دانان لە شوێنێک مامەڵە ی لەگەڵدا کردوو، داوا لە یاسادانەر دەکەین، مادە ٢/٣٩٠ هەلبوەشینیتهو و بۆ مادە ٢٦ ی یاسای نەوجەوانان بگەڕیتەو، چونکە بە باشترین و گونجاوترین دەزانین، تاكو لە سەر سۆالکەری نەوجەوانان جێبەجێ بکریت.

ش. س. م.

١- المادة ٢٤ من قانون رعاية الأحداث العراقي رقم ٧٦ لسنة ١٩٨٣ المعدل.

تهوهري دووهم تاکره وکردنی سزا

ئامانجی سیاسه‌تی تاوانکاری، گه‌یشتن به‌باشترین پینگاکانی به‌ره‌نگاربوونه‌وهی تاوانه به‌په‌په‌وکردنی ئه‌و شیوازه زانستیانه‌ی، که گه‌ره‌نتی چاکسازی و شیاندنی تاوانبار و دووباره تیکه‌لبوونه‌وهی به‌کۆمه‌لگادا ده‌که‌ن^۱. کاتیک یاسادانه‌ر بپیار له‌سه‌ر سزاکه‌یه‌ک ده‌دات، به‌شیوه‌یه‌کی رووت سه‌یری سزادراوه‌که ده‌کات، ئه‌و سزایه ده‌سه‌پیتن، که له‌گه‌ل گه‌وره‌یی کرده تاوانکارییه‌که ده‌گونجی، تاکو ئه‌و ئامانجه‌ی خوازاراوه بپته‌دی، زۆربه‌ی سیاسه‌ته تاوانکارییه‌کان په‌نا ده‌به‌نه به‌ر تاکاندنی سزا، که به‌م شیوه‌یه پیناسه ده‌کریت: (بریتیه له‌توانی ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری و ده‌سه‌لاتی جێبه‌جێکردن بۆ به‌ده‌سته‌پیتانی جیاوازی له‌مامه‌له‌ی سزایی له‌نیوان تاوانباران، به‌پیی بارودۆخه‌کانیان)^۲. هه‌ندیکی دیکه به‌و شیوه‌یه پیناسه‌یان کردووه: (گونجاندنی سزاکه له‌گه‌ل بارودۆخی که‌سی تاوانباره‌که‌دا، که که‌ خۆی له‌پینکه‌ته‌ی جه‌سته‌یی و ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ی، بارودۆخی پیش و له‌کاتی ئه‌نجامدانی تاوانه‌که و دوا‌ی ئه‌نجامدانی تاوانه‌که به‌رجه‌سته ده‌کات، سه‌رباری ره‌چاوکردنی ئه‌و ئامرازانه‌ی که له‌ئه‌نجامدانی تاوانه‌که‌دا به‌کاره‌یتراون و ئه‌و زیانانه‌ی که به‌سه‌ری تاوان لیکراو و کۆمه‌لگای هاتوو له‌ئه‌نجامی ئه‌و تاوانه‌ی که ئه‌نجامدراوه و

ش. س. م.

۱- د. آیسر انور علي و د آمال عثمان، أصول علم الإجرام والعقاب، ج ۱، علم

العقاب، دار النهضة العربية، ۲۹۶-۲۹۵، ۱۹۹۳.

۲- د. نظام توفیق المجالي، مصدر سابق ص ۴۳۱

پالنه ره کانی ئه نجامدانی^۱، گرنگترین رووخساره کانی تاکره وکردنی سزایی له تاوانی سوالکردندا ده بینریت، که ئه ویش ئه و رهوشه یه که سوالکهره که تئیدا ده ژیت. لیره دا له دوو لقدا توژیینه وه له م بابه ته ده کهین: یه که میان ته رخان ده کهین بۆ بارودۆخی توند به گشتی، و له دووه مدا باس بارودۆخی توندی تایبه ت ده کهین، که یاسادانه ر له تاوانی سوالکردندا پوونی کرده وه، ئیمه ش یه ک له دوا ی یه ک باسی ئه وه ده کهین.

لقی یه که م بارودۆخه تونده گشتیه کان

پیش ئه وه ی باس له پیتاسه ی بارودۆخی توندی گشتی بکهین، پئویسته پیتاسه ی بارودۆخی توند بکهین، که ڕیگه به دادوهر ده دات قورسترین سزای بۆ تاوان دیاری بکات، که یاسادانه ر به یاسا ریکه خستوو، یان ڕیگه بدات به گۆرپینی سزاکه به زیادکردنی سزایه کی توندتر. له وانه یه له هه ندیک حاله تدا ڕیگه پتدراو بیت سزا توند بکات و له حاله ته کانی تر دا ناچار بیت به توندی سزاکه ده ربکات، به و پتیه ی یاسادانه ر ده سه لات ی هه لسه نگاندنی به دادوهر داوه، که گونجان بکات له نینوان ئه و سزایه ی که بۆ تاوانه که بپاری له سه ر ده دات له گه ل ئه و بارودۆخه تونده نه ی، که ده وری تاوانباره که ی داوه، بۆ پووبه پووبوونه وه ی مه ترسی تاوانکاری^۲، زۆربه ی یاساکان بارودۆخی توند ڕیکده خه ن به و دوو ئاراسته ڕیگا بگرنه به ر: یان له به شی گشتیدا سزاکه دیاری ده کات به جۆریک که هه موو تاوانه کان

نش. س. م.

۱- د علي حسين خلف، ود. سلطان الشاوي، مصدر سابق ص ۴۴۳

۲- د. محمد عبد اللطيف، مصدر سابق ص ۱۸۴.

ده‌گريته‌وه و پيى ده‌وتريت بارودوخي توند به گشتى، يان له باب‌ه‌تگ‌ليني جيبادا له به‌شى تاييه‌تدا ديارى ده‌كات و پيى ده‌وتريت بارودوخي توندى تاييه‌ت^۱، ليتره به‌دواوه له‌م به‌شه‌دا باس له بارودوخه‌كان ده‌كه‌ين، كه به‌م شيويه پيتاسه ده‌كرى: (ئه‌و بارودوخانه، كه ياسا دياربيان كردون، كه به‌سه‌ر هه‌موو تاوانه‌كان جيبه‌جى ده‌بيت^۲. بۆمان ده‌رده‌كه‌ويت كه ياسادانه‌رى عيراق بارودوخي توندى له ياساى سزادانى عيراقى ژماره ۱۱۱ى سالى ۱۹۶۹، هه‌مواركروى دا دياريكردووه^۳. بۆيه ئيمه باس له دووباره‌بوونه‌وى تاوان ده‌كه‌ين وه‌ك بارودوخيني سه‌ختى گشتى و ئه‌گه‌رى جيبه‌جيكردنى بۆ تاوانى سوالكردن يان نه‌كردن، دووباره‌كردنه‌وى تاوان برىتييه له‌وه‌ى: (ئه‌وه‌كه‌سه‌يه دواى ئه‌وه‌ى له تاوانيك حوكمى دراوه، تاوانيك يان چهند تاوانيكى ديكه‌ش ئه‌نجام ده‌دات)^۴، دووباره‌كردنه‌وى تاوان برىتييه له‌ حاله‌تيك يان تاييه‌تمه‌ندييه‌كى كه‌سى تاوانبار، كه له بارودوخيني سه‌ختى كه‌سييدايه، جاريك به‌ته‌واوى سزادراوه، له تاوانيكى پيشوودا و ده‌گه‌پيته‌وه بۆ ئه‌نجامداني تاوانيكى نوچ. دووباره‌بوونه‌وى ته‌نها ئه‌و كه‌سانه ده‌گريته‌وه كه ئه‌و حاله‌ت و سيفه‌تانه‌يان تينيديايه، جا ئه‌و كه‌س تاوانبارى تاوانه‌كه بيت يان هاوبه‌شى تاوانه‌كه بيت، كاريگه‌رييه‌كه‌ى بۆ ئه‌وانى ديكه دريژنابيته‌وه، كه په‌نگه به‌شداربيان له تاوانه‌كه‌دا كردييت. هه‌روه‌ها مه‌رجى دووباره‌بوونه‌وه ئه‌وه‌يه كه ده‌بيت سزايه‌كى تاوانكارى بۆ ده‌رچووبن،

ش. س. م.

۱- د. عبد الحميد الشواربي، مصدر سابق ص ۱۰۱.

۲- د. علي حسين الخلف ود. سلطان الشاوي، المصدر السابق، ص ۴۴۵.

۳- المادة ۱۳۵ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

۴- د فخري عبد الرزاق الحديثي مصدر سابق.

ئەو حوکمانەى که دەرەق بە منال دەرچوو، لەبابەتى کەتن و تاوان، رێوشوێنى دووبارەبوونەوه نایانگریتهوه.

لەکاتێکدا یاسادانەرى عێراق باسى لە برێگەکانى دووبارەبوونەوهى تاوانى لە سوالکردندا نەکردوو، ئەوەشى بۆ برێگە گەشتیەکانى یاسای سزادان جێهێشتوو، لەوێ مەرجى دووبارەبوونەوهى بە دەرچوونى حوکمىک لە کەتێنێک یان تاوانێک گرێدا، دەرەق بە پیشیلکارىیەک دەرچوو، کە پێشینه لە دووبارەبوونەوه نەبێت^۱، بەو پێیهى تاوانى سوالکردن بە پێى برێگەکانى مادەى ۳۹۰ یاسای سزادان بە سەرپێچى دادەنرێت، بۆیه برێگەکانى دووبارەبوونەوهى بەسەردا ناسەپێت جگە لە حالەتەکانى پاکیشانى خەلک بۆ سوالکردن، واتا بکەرى مەعنەوى^۲، لە ئەگەرى بەردەستبوونى بارودۆخى توند، کە لە مادەى ۱/۳۹۰ یاسای سزاداندا هاتوو، بەلام بریارێک لەلایەن ئەنجومەنى سەرکردایەتى هەلۆهشاوهى شوێرشکێژى لە سالى ۲۰۰۱-۱-۳۰ دەرچوو، داوا دەکات لە سەرجهەم مەفرەزەکانى پۆلیس دەکات، سوالکەرانى گەپاوه دەستگیر بکەن، بە پێى دەقى بریارەکە، کە بریتیهى لە پاگرتنى سوالکەران بۆ ماوهى سالیک لە دەرەوهى پارێزگا، ئەوانەى کە پیشتر حوکمى دادگایان لەسەرە و بۆ کارى سوالکەرىش دەگەرێنەوه^۳. بۆیه داوا دەکەین لە دەسلەلاتى یاسا دانانى عێراقى و کوردستانى سزای سوالکردن توندتر بکاتەوه، تاوانەکە بگەیهنێتە ئاستى تاوانى کەتن، دەقهکەى بکریته لە حالەتى گەپانەوه بۆ سەر تاوانى سوالکردن یان دووبارەکردنەوهى تاوانى سوالکردن لە لایەن سوالکەرەکەوه. هەرۆهە

ش. س. م.

۱- سەیری: مادەى ۱۳۹ لە یاسای سزادانى عێراقى بکە.

۲- سەیری: مادەى ۳۹۲ لە یاسای سزادانى عێراقى ژمارە ۱۱۱ ی سالى ۱۹۶۹ هەموارکراوى بکە.

۳- آدم سمیان زیاب جریمة التسول ، مصدر سابق ص ۱۵۰

چالاكکردنى برىارى ئەنجوومەنى سەرکردايەتى حزبى بەعسى
 ھەلۋەشاۋە، بۇ نەھىشتى ديار دەى ژمارەيەكى زۆر لە سوالكەران و
 بلاوبوونەوہيان لە شار و گەرەك و شوینە گشتییەكان بۇ پاراستنى
 رووخسارى شارەكان و پاراستنى شعورى ھاولاتیان و بیزار
 نەکردیان، لەلایەن سوالكەرانەوہ، ھەرۋەھا بۇ پاراستنى كەرامەتى
 كەسى سوالكەر و شكۆمەندییەكەى و سووكایەتى پێنەکردنى لەلایەن
 ھاولاتیانەوہ.

لەقى دووھەم بارودۆخە توندە تاییەتەكان

بەم شیۆە پێناسە كراوہ: (ئەو بارودۆخانەى، كە لە تەوہرى
 جیادا لە بەشى تاییەتى یاسای سزادان دیارى كراون، بەجۆرىك كە
 ھەریەكەیان خۆى لە خۆیدا پەیوہستە بە تاوانیکەوہ بە یاسا دیارى
 كراوہ، یان ژمارەيەكى دیارىكراوى تاوانن، ھوكمەكەى لەم تاوانە زیاتر
 نییە)^۱. ئەو بارودۆخانەى، كە لە یاسادا دیارى كراون، بە بارودۆخى
 تاییەت دادەنرێت و سیفەتى گشتگیرییان نییە، بەلكو لە ھەندىك تاواندا
 ھالەتیکى تاییەتە^۲، چونكە بە تاوانیکى دیارىكراو پەیوہستە، یان لەلایەن
 یاسادانەرەوہ دیارى كراوہ^۳. بارودۆخەكان سەختەكانیش دابەش
 دەكرێن بەسەر بارودۆخى ماددى توند و بارودۆخى كەسى، ئەوہى
 باسى دەكەین رەوشە ماددیەكانى پەیوہست بە كەردەوہى
 تاوانكارییەكەى، لەو رینگایانەى كە لە لىكۆلینەوہى تاوانەكەدا

ش. س. م.

۱- د. عبدالحمید الشواربى مصدر سابق ص ۱۱۶

۲- د. علي حسين خلف ود سلطان الشاوي، مصدر سابق ص ۱۱۶

۳- د. مدحت محمد عبدالعزيز، مصدر سابق ص ۴۴۶

به کارهاتوو، یاسادانه‌ری عیراق باسی بارودۆخی توندی تایبه‌تی له تاوانی سوالکردن ده‌کات و ده‌لی: (سزاکه‌ی زیندانیکردن ده‌بیئت بۆ ماوه‌یه‌ک له سالی‌ک زیاتر نه‌بیئت، ئه‌گه‌ر خۆی وه‌ک بریندار یان که‌مه‌ندام پیشاندا، یان هه‌ر ئامرازیکی تری فریودان به‌کاربه‌یئیت، تا‌کو وا له‌ خه‌لک بکه‌ن خیری پێ بکه‌ن، یان برینداری یان له‌که‌یه‌کی خۆی بۆ سوالکردنکه‌ به‌کاربه‌یئیت)^۱، بۆیه ئێمه‌ باسی ئه‌و حاله‌تانه‌ ده‌که‌ین، که له‌لایه‌ن یاسادانه‌ر یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک ناویان هه‌نراوه‌.

یه‌که‌م: سوالکردن له‌ رێگه‌ی خۆ نه‌مایشکردن وه‌ک بریندار یان که‌مه‌ندام

ئهم بارودۆخه‌ تونده‌ خۆی له‌ له‌و ره‌وشه‌ ده‌نویئێ که‌ یاسادانه‌ر دایناوه‌، که‌ برینی وا پێتاسه‌کردوو: بریتییه‌ له‌ هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که‌ شوینه‌وارێک له‌سه‌ر جه‌سته‌ی مرۆف به‌جێدیلن، چ له‌ ده‌ره‌وه‌ یان ناوه‌وه‌ لاشه‌ بیئت، وه‌ک برینی شانه‌کان، دامالینی پێست، مۆربوون، سووتانه‌وه‌، درز له‌ ئێسکه‌کاندا یان شکان)^۲.

برین پچه‌رانی شانه‌کانی جه‌سته‌یه‌، له‌وانه‌یه‌ بکه‌ویته‌ ناوه‌وه‌ی یان ده‌ره‌وه‌ی له‌ش، له‌ ماسولکه‌ و ده‌مار و هه‌ناو یان له‌سه‌ر پێسته‌ رووبدات^۳. چونکه‌ پیشاندانی برینه‌کان ئامرازیکی کاریگه‌ره‌ بۆ فریودانی خه‌لک و به‌ده‌سته‌ینانی سۆز و به‌ زه‌بیان.

ش. س. م.

- ۱- ينظر: المادة ۳۹۰/۱ من قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.
- ۲- عبد الخالق النواوي، جرائم الجرح والضرب في الشريعة الإسلامية والقانون الوضعي، منشورات المكتبة العصرية، بيروت، ص ۷.
- ۳- د وصفي محمد علي الوجيز في الطب العدلي، العاتك لصناعة الكتب، القاهرة، ۲۰۱۰، ص ۴۶.

ياسادانه‌ری عیراقیش ئەم مۆدیله‌ی وه‌ک هه‌لومه‌رجی‌کی توند ناساند بۆ وه‌ستاندنێ که‌یسه‌کانی ساخته‌کاری و شیوازی فیلکردن، که هه‌ندی‌ک له‌ سوالکه‌ره‌کان ئەنجامی ده‌ده‌ن، وه‌ک ئەو سزای بۆ داناو گوتی: (سزا‌که‌ی زیندانیکردن ده‌بی‌ت بۆ ماوه‌یه‌ک که له‌ سالی‌ک زیاتر نه‌بی‌ت ئە‌گه‌ر سوالکه‌ر خۆی وه‌ک برینداربووی‌ک نمایش کرد).^۱ یاسادانه‌ر هه‌ر به‌وه‌نده نه‌وه‌ستا، به‌ل‌کو که‌مه‌نده‌میشی بۆ زیاد‌ی کرد و وا پیناسه‌ی که‌مه‌نده‌می کرد: (که‌مه‌نده‌می وانا له‌ده‌ستدانی یه‌ک‌جاره‌کی، ته‌واوی یان به‌شی‌کی جه‌سته، جا چ به‌برینی ئەم به‌شه‌بی‌ت، یان به‌جیا‌کردنه‌وه‌ی، یان له‌کارخه‌ستنی ئە‌رکه‌که‌ی بی‌ت).^۲ هه‌ندی‌کی تر به‌م شیوه‌یه‌ پیناسه‌یان کردووه: (له‌ده‌ستدان یان له‌کارکه‌وتنی ئە‌نده‌می‌کی جه‌سته یان یه‌کی‌ک له‌هه‌سته‌کانی، یان شیواندنێ).^۳

که‌مه‌نده‌می ده‌بی‌ته‌ هۆی که‌مبوونه‌وه‌ی هیزی یه‌کی‌ک له‌ ئە‌نده‌مه‌کان یان که‌مبوونه‌وه‌ی به‌رگرییه‌که‌ی. یان که ده‌بی‌ته‌ هۆی که‌مبوونه‌وه‌ی هیزی یه‌کی‌ک له‌ به‌شه‌کانی جه‌سته یان که‌مبوونه‌وه‌ی به‌رگرییه‌ سروشتیه‌که‌ی.^۴ بۆیه‌ بۆ‌مان ده‌رده‌که‌وی‌ت، که زۆر له‌ سوالکه‌ره‌کان وا خۆیان نیشان ده‌ده‌ن، که که‌مه‌نده‌مان. هه‌یانه‌ وا خۆی نیشان ده‌دا، که ئی‌فلیج بووه، یان ناتوانی له‌سه‌ر قاچه‌کانی بوه‌ستیت، بۆیه‌ کۆچان بۆ پۆیشتن به‌کار‌دینن، دواتر که ئە‌مه‌ پشته‌راست ده‌کری‌ته‌وه، بۆ‌مان ده‌رده‌که‌وی‌ت، که ئە‌وانه به‌ده‌ست شتی‌که‌وه‌ نا‌نالی‌نیت. یاسادانه‌ری عیراقی سزای ئە‌و سوالکه‌رانه‌ی که‌وا خۆیان به‌ بریندار یان که‌مه‌نده‌م

ش. س. م.

۱- د. حسنی مصطفی، مصدر سابق ص ۲۰.

۲- المادة ۳۹۰ / ۱ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

۳- د. حسنی مصطفی المصدر السابق ص ۱۶.

۴- د. عبد الرحمن توفیق احمد، شرح قانون العقوبات القسم الخاص، الجرائم الواقعة على الأشخاص ط ۱ دار الثقافة والنشر والتوزيع بدون مكان طبع ۲۰۱۲ ص ۲۵

پیشان ددهن به زیندانیکردن بۆ ماوهی سالتیک زیاتر نه بیت، تهگه ر برینه که به هۆی که مئه ندامیه وه بیت^۱، ههروه ها یاسادانه ری عیراقیش، به بۆچوونی ئیمه، سه رکه وتوو بوو له سنووردارکردنی ئه و دیارده یه ی، که ههستی هاوولاتیان ئازار دهدات، له لایه ک له کاتی بیهینی سوالکه رانی خاوه ن ئه م که مئه ندام و له لایه کی تره وه بۆ پووبه پووبوونه وه ی فیل و ساخته کاریه که یان، که ئاماژهن بۆ مه ترسییه کی تاوانکاری، که له ناو کومه لکا بلاوبۆته وه.

دووه م: سوالکردن به به کاریهتانی ئامرازیکی فریودان یان خه له تاندن

فریودان کرده وه یه کی ئه ریتیه، که له ره فتاریکی درۆینه دا به رجه سته ده بی، که ئه نجامده ره که وا له تاوان لیکراو ده کات بکه ویتته هه له، ئه م هه له یه ش به بنه ما داده نریت بۆ پالنانی تاوان لیکراوه که بۆ ئه وه ی پاره که راده سستی تاوانباره که بکات، خه له تاندن له سه ر درۆ وه ستاوه^۲. درۆش جه وه ره ی ئه و فیتنه یه که ئامانجیان فریودانی قوربانیه که یه، درۆ هه ر شیوه یه کی هه بیت هه ر درۆیه، به و پیه ی پاستی ده شیونیت، جیاوازی نییه له نیوان بانگه شه ی بوونی پروداویک بکریت، که بوونی نییه، یان به پیچه وانه وه، ههروه ها جیاوازی نییه له نیوان درۆکردنه کی که م و درۆیه کی زۆر، وه ک چۆن فیلکردن ئامانجی گۆرینی پاستیه به شیوه یه ک که ببیت هۆی خه له تاندنی قوربانیه که، وه ک چۆن سوالکه ره که درۆ ده کات و پروداوه که به شیوه یه ک وینا

ش. س. م.

۱- المادة ۳۹۰/۱ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل.

۲- د. فخري عبد الرزاق الحديثي د. خالد حميدي الزغبی شرح قانون العقوبات القسم الخاص بالجرائم الواقعة على الاموال دار الثقافة والنشر والتوزيع ۲۰۰۹ ص ۱۲۴

دهکات، که راست نییه، ئه‌مه‌ش په‌شیواییه‌ک له‌که‌سه‌که‌دا دروست دهکات که وا دهکات باوه‌پ به‌شتیکی جیاواز له‌راستی بکات^۱. پتوهر له‌وه‌سفکردنی هر وته‌یک یان نووسینیکی درو ئه‌وه‌یه، که تا چند هاوتایه له‌که‌ل حه‌قیقه‌تی بابه‌تی، به‌بی هیچ په‌چاوکردنی قه‌ناعه‌تی که‌سی^۲، به‌م پتیه ده‌بینین زو‌ریک له‌سوال‌که‌ره‌کان به‌پتیه‌ی جیاواز و شیوازی جیاواز، که له‌شوینیک بق شوینیکی دیکه جیاوازه خه‌لک فریو ده‌دن، به‌لام که‌سیک که بق رزق و رۆزی خوی سوال بکات و خه‌لک بخه‌له‌تینیت، ئیمه‌ش به‌پنچه‌وانه‌وه ئه‌مه ده‌بینین که باری گوزهران و دارایی زور باشه، ئه‌وا پتویستی جوانکاری ده‌کریت، که پنچه‌وانه‌ی شه‌ریعه‌ته، ئه‌مه‌ش ئاماژه‌یه بق ئه‌وه‌ی، که ئه‌و یه‌کتیک نییه له‌و که‌سانه‌ی که رزق و رۆزی رۆژانه‌ی خوی نییه. هه‌ندیکیان بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌ن که تووشی که‌مه‌ندامیه‌ک بوونه به‌گۆچان ری ده‌که‌ن، له‌راستیدا به‌پنچه‌وانه‌وه ده‌رده‌چن، زور فیل له‌سوال‌کردن هه‌یه، هه‌یانه‌ی خوی وه‌ک ناسیاویک پیشان ده‌دات، گوایه سوال‌که‌ر نییه، پاره‌ی لی براره، پتویستی به‌که‌میک پاره هه‌یه^۳، خه‌له‌تاندن باوه‌په‌یتانه به‌شتیکی ناراستی، هه‌روه‌ها هه‌ندیجار سوال‌که‌ره پروپاگه‌نده‌ی ئه‌وه ده‌کات، که فولانه که‌س ده‌ناسی و ناوی دینی، ئه‌و که‌سه‌ش که‌سایه‌تیه‌کی دیاری کۆمه‌لگایه، به‌رووکاریکی ریک خوی نمایش ده‌کات، که ئه‌و سوال‌که‌ر نیه، ته‌نها پتویستی به‌بریک پاره هه‌یه، بۆیه هه‌له‌تاندن ره‌واجدانه به‌بیروباوه‌ریکی ناراست

ش. س. م.

۱- نصر شومان، جریمة الاحتيال ، مصدر سابق ص ۳۰-۳۲.

۲- د.فخري عبد الرزاق الحديثي د. خالد حميدي الزغبی شرح قانون العقوبات القسم الخاص الجرائم الواقعة .مصدر سابق ص ۱۲۷

۳- عبدالله بن مشيب بن عبادي القحطاني - السياسة الجنائية لمكافحة التسول - مصدر سابق ص ۴۸

به لام ياسادانه‌ری عیراقی مه‌رجی ئه‌وه‌ی دانا که به‌کاره‌یتانی هر نامرازیکی فریودان بۆ به‌ده‌سته‌یتانی په‌زامه‌ندی خه‌لک به بارودوخیکی توند دانا، که پێویست ده‌کات سزای به زیندانیکردن بۆ ماوه‌یه‌ک که له سالیک زیاتر نه‌بێت^۱، بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که ياسادانه‌ری عیراق له کێشه‌ی ئه‌و جوړه سوالکه‌رانه‌دا سه‌رکه‌وتوو بووه، چونکه پاده‌ی مه‌ترسییه تاوانکارییه‌کانیان ئاشکرا ده‌کات، که له‌لایه‌ن سوالکه‌رانه‌وه به‌کارده‌یت، له‌گه‌ل ئه‌و رینگه‌ پێشکه‌وتوانه‌ی هه‌لخه‌له‌تاندن که به‌کاریدین.

سێیه‌م: سوالکردن به‌ ده‌رخستنی برینیک یان که‌مه‌ندامیه‌ک
 ئاشکراکردن لێره‌دا واته‌ نیشاندانی برینیک یان که‌مه‌ندامیه‌ک وه‌ک نمونه‌یه‌ک بۆ توندکردنی سزای سوالکردن دیت، برین بریتیه‌ له (هه‌موو برینیک له‌ جه‌سته‌ یان دران له‌ شانه‌کاندا که له‌ ئه‌نجامی به‌کاره‌یتانی ئامیزیکی تیژه‌وه‌ دروست ده‌بێت، ئه‌مه‌ رووشان و دامالین و شکان و سوتان خوین به‌ربوونی ناوه‌وه‌ش ده‌گرێته‌وه‌)^۲، که‌واته‌ هر ده‌رکه‌وتنیک ئه‌م به‌شانه‌ له‌ جه‌سته‌دا به‌ بارودوخیکی قورس داده‌نریت. هه‌لوێستی ياسادانه‌ری عیراق به‌ده‌رخستنی برینی به‌ بارودوخیکی توند داناوه‌، که پێویستی به‌ سزای توند هه‌یه، به‌پێی پرگه‌کانی ماده‌ده‌ی ۱/۳۹۰ی سزای عیراقی یاسای ژماره‌ ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹، هه‌موارکراوه‌، که ده‌لیت: (سوالکه‌ر سزا ده‌دریت به‌ زیندانیکردن بۆ ماوه‌ی سالیک زیاتر نه‌بێت. بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که ئاشکراکردنی برین، هه‌ستی هاوولاتیان ئازار ده‌دات و ده‌یانخاته‌ به‌رده‌م هه‌راسانکردن و ئازاری ده‌روونی و هه‌ستیان بریندار ده‌دات، بۆیه ئامانجی ياسادانه‌ر

ش. س. م.

۱- المادة ۳۹۰/۱ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

۲- د. وصفي محمد علي، مصدر السابق، ص ۱۲۵.

چرکردنه‌وه‌ی سزایه به‌سه‌ر سوالکه‌ر، ئەگەر له سه‌ر بنه‌مای
 خه‌مخۆری که‌مه‌ندام و برینداره‌وه‌ بیت، ئەو سوالکه‌ره‌ی که به‌ده‌ست
 ئەو برین یان سووتانه‌وه‌ ده‌نالێت، بۆیه ناییت هیچ توندیه‌ک
 به‌رامبه‌ری هه‌بیت، چونکه ئەو به‌راستی تووشی ئەم نه‌خۆشیه بووه،
 نه‌خۆشیه‌که‌ی هه‌لبه‌ستراوی نه‌بیت، سه‌باره‌ت به‌ ئاشکراکردنی
 که‌مه‌ندامیه‌که‌ش، ئەمه‌ بوو به‌ نموونه‌ی ته‌واوکه‌ر بۆ ئاشکراکردنی
 برینه‌که، وه‌ک بارودۆخیکی توند و که‌مه‌ندامیه‌که‌ی، وه‌ک پیشتر
 باسمانکرد، به‌لام سوالکه‌ره‌که سوود له نه‌بوونی ئەندامیکی جه‌سته‌ی
 ده‌بینی، بۆیه شایسته‌ی سزای توند ده‌بێته‌وه.^۱ له‌کاتێکدا یاسادانه‌ری
 عێراق ئەو که‌یسانه‌ی پروونکرده‌وه و ئەوانه‌ی فۆرمی که‌مه‌ندامی
 هه‌میشه‌یی تێیدا ده‌رده‌که‌ویت، که دادگای تایبه‌تمه‌ند پشتی

٢٩

ش. س. م.

۱- عبدالخالق النواوي، مصدر سابق، ص ۲۷.

پێده به ستیت^۱، ههروهها بریاری دادگای ته میزی عێراقیش ههیه، که
حاله تی شیواندی جهسته به هۆی که مئه ندامی^۲.

یاسا دانهری عێراق به پروونی رایگه یاندوه که ئاشکرا کردنی ئه
لاوازیسه بارودۆخیکی تونده له تاوانی سوالکردندا و سزاکه ی
زیندانیکردنه بۆ ماوه یهک که له سالیکی زیاتر نه بیست^۳. بۆمان
ده رده که ویت که ئاشکرا کردنی که مئه ندامی پتویستی به ئامیزگرتنی
که مئه ندام ههیه و پاده سترکردنی به یه کێک له خانه کانی سه ره پرشتی که
له لایه ن ده وله ته وه به ریوه ده برین، به مه به ستی چاره سه رکردن و

ش. س. م.

۱- د. حسین عبد الصاحب عبدالکریم جرائم الاعتداء علی حق الانسان في التکامل
الجسدي، المصدر السابق ص ۱۳۲. بۆ زانیاری زیاتر به وانه: ماده ی ۴۱۲ ی
یاسای سزادانی عێراقی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ ی هه مواریکراو، که ده لیت:
هه رکه سیک به ئه نفه ست ده ستریتژی بکاته سه ر که سیک دیکه به بریندارکردن،
لێدان، یان توندوتیژی، یان به پێدانی ماده یه کی زیانبه خس، یان به ئه نجامدانی
هه ر کاریکی دیکه، که سه ره پێچی یاسا بیست و به مه به ستی بیسته هۆی
که مئه ندامی هه میشه یی، سزا ده دریت به زیندانیکردن بۆ ماوه یهک که له پانزه
سال زیاتر نه بیست. که مئه ندامی هه میشه یی کرده وه که ده بیته هۆی برین یان
جیاکردنه وه ی ئه ندامیکی جهسته برینی به شیک جهسته یی، له ده ستدان یان که می
سوودیک، شیتی، تیکچوونی ده روونی، که مئه ندامی هه میشه یی ته وایان
به شه کی به کێک له هه سته کان، شیواوییه کی گه وره، که هیوای بۆ ناخوازیت،
یان مه ترسییه کی ده سته به جی بۆ سه ر ژیان.

۲- ينظر قرار محكمة التميز العراقية المرقم ۱۶۷۸ في ۱۲/۲/۱۹۸۵

۳- به وانه به شی دووه می ماده ی ۳۹۰ ی یاسای سزادانی عێراقی ژماره ۱۱۱ ی
سالی ۱۹۶۹ ی هه مواریکراوی عێراق که تێیدا هاتوه: (سزاکه ده بیته زیندانیکردن
بۆ ماوه ی سالیکی زیاتر نه بیست ئه گه ر سوالکه ره که تووشی برینداری یان
که مئه ندامی بوو، یان هه ر ئامرازیکی فیلکردن به کار به ییتیت بۆ به ده سته یێتانی
ره زامه ندی خه لک، یان که مئه ندامی یان برینداربوونیک ئاشکرا بکات." له
سوالکردندا).

پاریزی، بۆ پاراستنی خودی سوالکەرە، بەو پێیەى نمایشکردنى
 کەمئەندامییەکە لە دەستی ئەودا نییە، وەک زۆربەیان کەمئەندامیەکیان
 بە دەروەوێ و بەرچاون، وەک شیتی، ئیفلجی، کویری، بالا کورتی،
 یان شیواوی زگماکی، بۆیە لە دەستی سوالکەردا نییە ئەو
 کەمئەندامییەى بشاریتەو. ئەگەرچی بێتە هۆی ئازاردانى هەستی
 هاولاتی یان تێکدانی سەلیقەى گشتی، ئەمەش وایکرد یاسادانەر جەخت
 لەسەر پاراستنی بەرژەوێ هولاتی و کەرەمەتى کەمئەندامان یان
 خاوەن پێداویستی تایبەت بکاتەو، ئێمە پێمان وایە، باشترە ئەگەر
 یاسادانەر دەقی مادەى ۱/۳۹۰ هەموار بکاتەو و ئەم وێنەى لابەرێت،
 جگە لەو کەمئەندامییەى کە بەدریژایی ژيانى هاوڕێیەتى، با یاسادانەر
 نەبێتە بارگرانی بەسەر کەسى کەمئەندام، لە لایەکی دیکەو یاسادانەر
 لە یاسای (چاودێریکردنى خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان و
 کەمئەندامانى ژمارە ۳۸ یى سالى ۲۰۱۲) مامەلەى لەگەڵ کەمئەندام و
 کەسێکی خاوەن پێداویستی تایبەت کردووە، بەو پێیەى کەسى خاوەن
 پێداویستی تایبەت (هەموو ئەو کەسەى کە بە تەواوى یان بەشێکی لە
 توانای بەشداریکردن لە ژيانى کۆمەلگادا وەک ئەوانى دیکە بەهۆی
 کەمئەندامى جەستەییەو لە دەستداوە، لە ئەنجامى تووشى بوونی بە
 کەمئەندامییەکی جەستەیی یان زینەتى یان هەستى، کەواى لێکردووە
 راپەراندنى کارەکان کەموکورى هەبێت). سەبارەت بەو کەسەى کە
 خاوەن پێداویستی تایبەتە ئەو: (ئەو کەسەى کە کەموکۆپى هەیه لە
 ئەنجامدانى پۆل و ئەرکەکانى لە پێوەندى لەگەڵ هاوتەمەنەکانى لە
 ژینگەى کۆمەلایەتى، ئابوورى و پزشکی، پەروەردەى، وەرزش،
 پرايەتەنى پێشەى، پەيوەندى خێزانى و تاد، و بالا کورتى بە یەکیک

ش. س. م.

۱- المادة ۱ ثانيا من قانون رعاية ذوي الإعاقة والاحتياجات الخاصة رقم ۲۸ لسنة

.. ۲۰۱۲

له‌وانه داده‌نریت که پتویستی تاییه‌تیا (هیه)^۱. ئەم یاسایه دەرچووه به مه‌به‌ستی ده‌سته‌به‌رکردنی ژیاڤیک شایسته بۆیان و تیکه‌لکردنیاڤ له‌گه‌ل کۆمه‌لگادا، یاسادانه‌ریش له‌ ماده‌ی ۲۲ یاسای چاودێزیکردنی خاوه‌ن پتداویستییه تاییه‌ته‌کان و که‌مه‌ندامانی ژماره ۳۸ ی سالی ۲۰۱۲ دا ئاماژه‌ی به‌وه کردووه، که سزای زیندانیکردنه بۆ ماوه‌یه‌ک له ۶ مانگ زیاتر نه‌بیت یاڤ غه‌رامه‌کردن که له (۵۰۰،۰۰۰) پینچ سه‌ده هه‌زار که‌مه‌تر نه‌بیت و له (۱،۰۰۰،۰۰۰) ملیۆن دینار زیاتر نه‌بیت، هه‌رکه‌سیکی که‌مه‌ندامی یاڤ خاوه‌ن پتداویستی تاییه‌ته‌که‌مه‌ندامی یاڤ زگماکی خۆی وه‌ک ئامرازیک بۆ سوال‌کردن قۆستۆته‌وه، به‌م شیوه‌یه بۆیاڤ دهرده‌که‌ویت که ئیستغلا‌ل‌کردنی که‌مه‌ندامیه‌که‌ خۆی به مه‌به‌ستی سوال‌کردن لێ قه‌ده‌غه ده‌کات، ئەمه‌ش پتویسته ده‌سه‌لاتی دادوهری ئەم بابته له‌به‌رچاو بگریت بۆ ئەوه‌ی که‌رامه‌تی که‌مه‌نداماڤ بپاریزیت و زه‌وقی گشتیش بپاریزیت.

چوارهم: پتداگری له‌ داوا‌کردن

پتداگری له‌ سوال‌کردن، واتا به‌ توندی داوا‌کاری شتیک بکه‌ی، به‌و پێیه‌ی سروشتی په‌یوه‌ندی نێواڤ مرۆفه‌کان و سوال‌که‌ره‌کان په‌یوه‌ندییه‌کی هاوسۆزییه له‌ رێگه‌ی نیازێ به‌خشیڤ خیره‌وه ده‌بیت، سوال‌که‌رانیش له‌ بۆنه ئاینیه‌کاندا زۆرن و ئامرازه‌کانی پتداگری له‌ داوا‌کردن و له‌به‌رکردنی جلۆبه‌رگی کۆن و شر و وێ که مه‌به‌ست لێی وروژاندنی سۆزی خه‌لکه‌، سه‌ره‌پای قه‌ده‌غه‌کردنی سوال‌کردن، به‌لام تێروانینی خه‌لک بۆ سوال‌کردن به‌و توندیه‌ نیه‌، که له‌ یاسا‌که‌دا

ش. س. م.

۱- سه‌یری : ماده‌ ۱/ سابعا من قانون رعاية ذوي الإعاقة والاحتياجات الخاصة
رقم ۲۸ لسنة ۲۰۱۳.

هاتوو^۱، حاله تی منجری له سوالکردندا هیه، هه نندیکجار گریانى له گه لدايه، ئه و که سه بانگه شهى ئه وه دهکات، که خیزانیکی هیه، ناتونیت به ختویان بکات^۲، که سانیک هه ن که ئه و کاللا و که رهسته بى بایه خانه ی که سوالکه ر پیتشکه شیان دهکات به بیانوی فروشتن له پیتشانگای ئوتومبیل له ریگه ی پیتداگری له سه ر که سه که به مه به سستی کرپینی یان سواری پاس ده بیت و بانگه شهى ئه وه دهکات، که ئه ندامیکی خیزانه که ی پتویستی به ئه نجامدانی نه شته رگه ری هیه و پیتداگری له سه ر ئاماده بووان دهکات، به مه به سستی یارمه تیدانی^۳، هه ربویه بۆمان ده رده که ویت که شیوازه کانی سوالکردن په ره ی سه نندوو و سوالکه ره که داهیتانی له چه ند ریگه یه کی سوالکردندا کردوو، بۆ دلنیا بوون له ده ستره گه یشتن به پاره، هه نندیکجار به لگه نامه ی پزیشکی ساخته ی ده خاته روو یان پیتداگری له سه ر سوالکردن به مه به سستی وروژاندنی سۆزی خه لک دهکات^۴. یاسادانه ری عیراق له به شی دووه می ماده ی ۳۹۰/۱ ی یاسای سزادانی عیراقی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ دا هه مووارکراو، وه ک بارودوخیکی توند، مامه له ی له گه ل ئه م وینه یه دا کردوو^۵. کاتی که یاسادانه ر پیتداگری له سوالکردندا دهکاته بارودوخیکی توند، ئه وه ئامازه یه بۆ ئه و هه راسانکردنه ی که سوالکه ر بۆ خه لکی گشتی دروستی دهکات و ئازاری هه سستی هاوولاتیان ده دات و سه لیه ی

ش. س. م.

۱- د ابتسام علام الجماعات الهامشية دراسة انثروبولوجية لجماعات المتسولين في

مدينة القاهرة، مصدر سابق ص ۲۹

۲- عبدالله بن مشيب بن عبادي القحطاني، مصدر سابق ص ۴۸

۳- د ابتسام علام المصدر السابق ص ۸۳

۴- علی الشرفات، ظاهره التسول حکمها وأثارها في الفقه الإسلامي مصدر سابق

ص ۶۳

۵- سهیری ماده ی ۱/۳۹۰ له یاسای سزادانی عیراقی سالی ۱۹۶۹ بکه.

گشتی دەشیۆینی، بەلام ئیتمە ئو سووبونەى سوالکەر وەک
بارودۆخیکى توند دەیینین، کە پئویستی بە سزای توندیش هەیه، لە
تاوانى سوالکردندا سەلماندى ئەستەمە، ئەمە لە لایەک و لە لایەکی
ترەو، هیچ کۆنتڕۆل و پتوهریک نییه بۆ ئەوێ بزانریت تا چەند
پیداگری لەلایەن سوالکەرەو کراو، بۆیه هیچ بریاریکى دادوهریمان
نەدۆزیووە کە بەهۆی کروزانەو جەخت بکاتەو لەسەر سزای
سوالکەر، بۆیه هیوادارین یاسادانەر ئەم بارودۆخە لایبات و تەنها
بارودۆخی خۆنمایشکردن بە بریندار یان کەمئەندامى بهێلێتەو وەک
بەکارهێنانى فیل یان هەر ئامرازیکى دیکە.

به‌شی سییه‌م

نامرازه‌کانی چاره‌سهرکردنی تاوانی

سوالکردن

له‌م به‌شه‌دا باسی گرنگترین ئه‌و نامرازانه ده‌که‌ین، که به‌هۆیه‌وه چاره‌سهری تاوانی سوالکردن ده‌کات، هه‌روه‌ها به‌هۆیه‌وه ئه‌م دیارده‌یه له‌کۆمه‌لگا بنه‌ر ده‌بیت، که دیارده‌یه‌کی خراپ و بلاوه له‌زۆربه‌ی ولاتانی جیهان، به‌هۆی ئه‌وه‌ی شوینه‌واری ترسناک له‌سهر گه‌شه‌ی زیه‌نی تاک جیدیلێت، چونکه سوالکردن به‌پیشیلکردنی ئازادی تاک و پیشیلکردنی مافه‌ بنه‌رته‌یه‌کانی مرۆف داده‌نریت^۱. هه‌موو ئه‌مانه وای له‌ ولاتان کرد، که له‌ ریکه‌وتنی ده‌وله‌ته‌کان و ده‌ستوره‌کانیان زۆر ده‌ق یاسایی ده‌بینین، که چاره‌سهری ئه‌م دیارده‌یه بکات. بۆیه ئه‌م به‌شه‌ دابه‌ش ده‌که‌ین بۆ دوو ته‌وه‌ر: ته‌وه‌ری یه‌که‌م ته‌رخان ده‌که‌ین بۆ نامرازه‌کانی چاره‌سهرکردنی نیوده‌وله‌تی، دووه‌میش ته‌رخان ده‌که‌ین بۆ نامرازه‌کانی چاره‌سهرکردن له‌ یاسا ناوخۆ و وه‌زاره‌ته‌ په‌یوه‌ندیده‌کان، به‌م شێوه‌یه‌ی خواره‌وه:

ش. س. م.

۱- منال فتحی عنباتوی، تقییم برنامج مکافحه ظاهرة التسول من قبل وزارة التنمية الاجتماعية الاردنية خلال فترة من ۱۹۹۶ لغاية ۲۰۰۱، رسالة ماجستير في علم الاجتماع كلية دراسات الجامعة الاردنية، ۲۰۰۴، ص ۲.

باسی په کهم **نامرازه کانی چاره سهری تاوانی سوال کردن** **له سهر ناستی نیوده وله تی**

نامرازه کانی چاره سهری هم دیاردهیه له سهر ناستی نیوده وله تی، که نامانج لیتی پاراستنی که رامه ت مروځ و مافه کانی تی، له زوربه ی دهستوری ولاتان ریځکه وتنی نیوده وله تی کراوه، بڼ جیکردنه وهی چاره سهری هم دیاردهیه، له تهرده دا به دوو لوق باسی چاره سهریه کان له سهر ناستی نیوده وله تی و له سهر ناستی نیشتمانی دهکین، له دهستوری عیراقی سالی ۲۰۰۵، کرنګترین نهو دهقانه تاوتوی دهکین، که باس له پاراستنی که رامه تی مروځ دهکات، له دوو هم له سهر ناستی نیوده وله تی باسی نامرازه کانی نهو چاره سهریانه دهکین که له میانه ی په یماننامه و ریځکه وتنامه ی نیوده وله تییه کان هاتون.

لغی په کهم **نامرازه کانی چاره سهری تاوانی سوال کردن** **له دهستور هکان**

دوای نهوه ی پیشتو بڼ ماوهیه کی دوو دریژ دیموکراسیه ت ته نها له دهستوری ولاتانی روژاوای هه بوو، نه مرو زوربه ی دهستوری ولاتانی عهره بی به دهستوری عیراقیشه وه دان به دیموکراسی دهنی و دهیناسی، دهینین که نامرازه کانی نهو پرهنسیپانه ی دیموکراسی له

ولایتیک بۆ یه کیکی دیکه جیاوازه^۱. دهستور ئه و به لگه نامه یه بالاییه له دهوله تدا و به چوارچیوهی گشتی داده نریت، که کاری دهسه لات له دهوله تدا پیکده خات و ماف و ئهرکه کان دهسته بهر دهکات، ههروه ها به لگه نامه ی دهستوریش سه رچاوه ی یه که می یاساییه دانانه، هه رچه نده تاکه سه رچاوه نییه^۲. دهستور به م شیوه یه پیناسه ی کراوه: (کومه لیک ریسای په یوه نیداره به پروونکردنه وه ی سه رچاوه ی دهسه لات و ریکخستنی پیاده کردن و گواستنه وه ی دهسه لات و په یوه ندی نیوان دهسه لاتداره کانه، ههروه ها دهستور ماف و ئازادییه گشتیه کان دهسته بهرده کات، ئایا ئه و ریسایانه له ناو به لگه نامه ی دهستور هه بن یان له یان دهره وه ی هه بن)^۳، وهک دهستور چه ندین بنه مای له خوگرته وه که په یوه ندییان به مافه مه دهنی و سیاسیه کانی هاوولاتیانه وه هه یه، که په یوه ندییه کی نزیکه ی به پرسه ی پاراستن و دهسته بهرکردنی مافه کانی و دابینکردنی ئامرازه کانی ژیا نه وه هه یه، باسی ئه م ماددانه وه کو ئه وه ی که بابه تی توژی نه وه یه پیویست دهکات باسی بکه ین.

هه رچی یاسادانه ری عیراقیه وایکردوه، گرنگیدان و به هه ند وهرگرته ی مافی مرو ف بیه ته بابه تیکی بنه په تی، بۆیه ژماره یه ک دهقی دهستوری بۆ داپشته وه، که ئه و مافانه ی له خوگرته وه، له وانه:

ش. س. م.

۱- د. نعمان عطا الله الهیته - الرقابة على الحكومة دراسة دستورية مقارنة - الطبعة الأولى دار رسلان للطباعة والنشر، سوريا- دمشق - ۲۰۰۷ - ص ۵.

۲- د. محمد عبد الحمید أبو زید، سیادة الدستور وضمن تطبيقه - دار النهضة العربية القاهرة ۱۹۸۹ ص ۴۰.

۳- د. احسان المفرجی و د. کملرن زغیر وحد رعد ناجی النظرية العامة في القانون الدستوري والنظام الدستوري في العراق ط ۴ شركة العاتک للنشر - ۲۰۱۱ - ص ۱۶۱.

(دهسته بهرکردنی هه‌ل، مافیکی پارێزراوه‌ی هه‌موو هاوولاتیانی عێراقیه، ده‌وله‌ت ده‌سته‌به‌ری هه‌موو رێوشوێنیک ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌مه‌ بێته‌دی).^۱ ئه‌م ده‌قه به‌ ده‌قیکی گرنه‌گ بۆ سنوودارکردنی دیارده‌ی سوالکردن له‌ عێراق داده‌نریت، وه‌ک پێشتر ئاماژه‌مان بۆ کرد، له‌ کۆی ئه‌و هۆکارانه‌ی که‌ به‌شداری له‌ بلالووبوونه‌وه‌ی ئه‌م دیارده‌یه‌ ده‌که‌ن، بلالووبوونه‌وه‌ی بێکاری و نه‌بوونی هه‌لی کارکردن، بێکاریش سه‌ر بۆ هه‌ژاری ده‌کێشی و ده‌بێته‌ پالنه‌ریک بۆ ره‌فتاری تاوانکاری و په‌نابردنه‌ به‌ سوالکردن.^۲

بۆیه ده‌وله‌ت پابه‌نده‌ و له‌سه‌ریه‌تی به‌ ده‌سته‌به‌رکردنی ده‌رفه‌تی یه‌کسان بۆ سنووردانان و که‌مکردنه‌وه‌ی دیارده‌ی سوالکردن و روێشتن به‌ره‌و تاوان، هه‌روه‌ها له‌ ده‌قه‌کانی ده‌ستوردا، چه‌ند بره‌گی په‌یوه‌ست به‌ پابه‌ندبوونی ده‌وله‌ت به‌ دا‌بێنکردنی هه‌لی کاره‌وه‌ ده‌بینین، به‌و پێیه‌ی کارکردن سه‌رکه‌وتووترین ئامرازه‌ له‌ که‌مکردنه‌وه‌ و نه‌هێشتنی دیارده‌ی سوالکردن، له‌ ده‌ستووری عێراقدا هاتوه‌ که: (کارکردن مافیکه‌ بۆ هه‌موو عێراقیه‌کان به‌ شێوه‌یه‌ک که‌ گه‌ره‌نتی ژيانیان بۆ بکات).^۳ هه‌روه‌ها له‌ناو خۆیدا ده‌قی ده‌ستووری ده‌گریته‌وه‌ که‌ ده‌وله‌ت گه‌ره‌نتی تاک و خێزان ده‌کات به‌ مه‌به‌ستی به‌ده‌سته‌پێنانی ئازادی و ژيان‌ی شایسته‌ به‌ دا‌بێنکردنی شوێنی نیشته‌جێبوونی گونجاو و دا‌هاتیکی گونجاو بۆیان، له‌ پێناو پاراستنی که‌رامه‌تی هاوولاتیانی و

ش. س. م.

۱- ماده‌ی ۱۶ی ده‌ستووری کوماری عێراقی سا‌لی ۲۰۰۵.

۲- د.ظافر احمد مندیل، المواجهه‌ الدستورية لظاهرة التسول في العراق، مجلة كلية قانون للعلوم القانونية، مجلد ۱۱، عدد ۴۳، لعمام ۲۰۲۳، ص ۲۷۸، جامعة تکریت.

۳- المادة ۲۲/ أولا من دستور العراق لسنة ۲۰۰۵

پێگه‌ریکردنیان له‌وه‌ی به‌هۆی سواڵکردنه‌وه‌ زه‌لیل نه‌بن^١، بۆیه‌ ده‌قی ده‌ستوورمان هه‌یه‌ باس له‌وه‌ ده‌کات که: (ده‌وله‌ت گه‌ره‌نتی ئاسایشی کۆمه‌لایه‌تی و ته‌ندروستی بۆ عێراقیه‌کان ده‌کات له‌ کاتی پیری، نه‌خۆشی، په‌که‌وته‌یی، بێلانه‌یی، هه‌تیوبوون یان بێکاری)^٢. زۆر یاسا هه‌ن که مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌دا کردووه‌، دوا‌ی ئه‌وه‌ی خرا‌نه‌ ناو ده‌ستووره‌وه‌، دیارترینیان یاسای پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی بوو، بۆ پاراستنی که‌سی هه‌ژار و په‌که‌وته‌ بوو، تا‌کو له‌ ئیستغلا‌لکردنی بانه‌ده‌ تاوانکارییه‌کان بپاریزین و له‌ سواڵکردندا به‌کارنه‌هێنن. زۆر بڕه‌گه‌ له‌ ده‌ستووری عێراقدا هاتووه‌ و ئامانج لێی پاراستنی ئازادی و که‌رامه‌تی مڕۆف و دا‌بینکردنی ئامرازه‌کانی ژیا‌نکردنیک‌ی شایسته‌ بووه‌^٣، هه‌روه‌ها له‌ میانیه‌ی پێدا‌چوونه‌وه‌ به‌و ده‌قه‌ ده‌ستووریا‌نه‌ی ئامازه‌یان پێکراوه‌ له‌ ده‌ستووری کۆماری عێراق بۆ سا‌لی ٢٠٠٥. بۆمان

ش. س. م.

١- بڕوانه: ماده‌ی ٣٠ / بڕه‌گی یه‌که‌م ده‌ستووری عێراق بۆ سا‌لی ٢٠٠٥ که‌ تێیدا هاتووه‌ "ده‌وله‌ت گه‌ره‌نتی ده‌دات به‌ تاک و خه‌زان به‌تاییه‌تی مندا‌ل و ژنان، ئاسایشی کۆمه‌لایه‌تی و ته‌ندروستی و مه‌رجه‌ سه‌ره‌تاییه‌کانی ژیا‌ن له‌ ژیا‌نیک‌ی ئازاد و که‌رامه‌تدا، ژیا‌نیک‌ که‌ دا‌هاتیک‌ی گونجاو و خانووبه‌ره‌ی گونجاویان بۆ دا‌بین ده‌کات". ٣- بڕوانه: ماده‌ی ٣٠/دووه‌می ده‌ستووری عێراق ٢٠٠٥. بۆ زیاتر بڕوانه‌ یاسای پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی ژماره‌ ١١ ی سا‌لی ٢٠١٤ که‌ گرنگیدا‌ن به‌م چینه‌ کرده‌ کاره‌ له‌ پێشینه‌کانی خۆی.

٢- بڕوانه: ماده‌ی ٣٠ / بڕه‌گی دووه‌م ده‌ستووری عێراق ٢٠٠٥. بۆ زیاتر بڕوانه‌ یاسای پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی ژماره‌ ١١ ی سا‌لی ٢٠١٤ که‌ گرنگیدا‌ن به‌م چینه‌ کرده‌ ئه‌وله‌ویه‌ت.

٣- ماده‌ی ٣٣ بڕه‌گی یه‌که‌م، خۆدی ده‌ستوور له‌به‌رچاو بگیری‌ت که‌ ده‌لیت هه‌موو که‌سیک "مافی ژیا‌نی له‌ بارودۆخیک‌ی ژینگه‌یی ته‌ندروستدا هه‌یه‌، هه‌روه‌ها ماده‌ی ٣٧ یه‌که‌م // هه‌مان ده‌ستوور که‌ ده‌لیت "ئازادی و که‌رامه‌تی مڕۆف پارێزراوه‌"

دەردەكەوئیت، كە ھەموویان جەختیان لەسەر ئەمانەى خوارەو
كردووەتەو:

۱- دابینکردنى مافى ژيان و ئاسايش و ئازادى لە ھەموو
لايەنەكانى ژيانى تاك و دەولەتدا.

۲- دابینکردنى كارىكى شياو و گونجاو بۆ ھەر تاكىك، بە
شێوەیەك كە گەرەنتى ژيانىكى ئازاد و شایستەى بۆ بكات و دوورى
بخاتەو لە ھەر بارودۆخىك، كە بتوانیت بىتە ھۆى لادانى لە پىيازى
پاست و دروست.

۳ چۆنگىکردن لە ھەموو جۆرەكانى توندوتیژى خێزانى و
كۆمەلایەتى و دەستدریژىکردن، كە ئەمەش ژيانىكى سەلامەت بۆ
تاكەكەس دوور لە ئىستغلالکردن دابین دەكات.

۴ قەدەغەکردنى ھەموو جۆرە ئىستغلالىكى ئابوورى كە لە
بەرامبەردا پىشێلکردنى ھەموو ئەو گەرەنتیانەى سەرەوہیە.

۵ دەستەبەرکردنى تەندروستى و ئاسايشى كۆمەلایەتى لەپووى
دابینکردنى ژینگەىەكى تەندروست و بەدواداچوون و چاودىرىکردنى
نەخۆش و دابینکردنى پەرەردە و چاودىرىکردنىان.

۶ پاراستن و پارىزگارىکردن لە كەرامەتى مرقوف.

لە ھەموو ئەوانەى پىشووہوہ بۆمان دەردەكەوئیت، كە دەستوورى
عیراق حەزى دەكرد ھەموو ئەو گەرەنتى و مافە پىنوستانە دابین بكات،
كە ھەموو ئەو توانایانەى بۆ دابین دەكات. كە بە كەمترین ماف و
گەرەنتى دادەنرێت، كە دەبێت بۆ ھەموو تاكىك دابین بكرێت
چالاککردنى دەقە دەستوورىیەكانى كە لە دەستوورى عیراقددا لە سالى
۲۰۰۵دا ھاتوہ، تايبەتە بە مافە ئابوورى و كۆمەلایەتییەكان، دەولەتى
عیراق ناچار دەكات بەرپرسىارىتى دابینکردنى ژيانىكى پەرەرامەت بۆ

گەل و خێزانه عێراقیەکان بگریته ئەستۆ، بەتایبەت عێراق خاوەن سامان و توانایەکی مادی گەورەیه.

لەقی دووهم

نامرازی چارەسەری تاوانی سوانکردن لە پەیماننامە و رێککەوتنامە ی نێودەوڵەتیەکان

پەیمانانی نێودەوڵەتی پۆلیکی گەورەیی هەیە لە بواری یاسای نێودەوڵەتیدا، بۆیە لەلایەن توێژەرانی هە گرنگییەکی زۆر دراوه بە توێژینهوه کردن لەبارەیی پەیماننامەکان و کاریگەرییەکان لەسەر دەوڵەتان، بەو پێیەی ئەو پەیماننامە و رێککەوتنامە سەرچاوەی سەرەکی یاسای نێودەوڵەتین، دواي ئەوێ پێشتر داب و نەریت ئەم پێگەییە داگیرکردبوو^۱. بەر لەوێ پێناسەیی پەیماننامە بکەین. دەبێت بگوێترێ کە پەیماننامە کە چەندین وەسفی (هاوواتای) هەیە، گرنگترینیان بریتین لە: (میساق، رێککەوتنامە، پەیماننامە، پڕۆتۆکۆل)^۲ و ئەوانی

ش. س. م.

۱- د. صلاح البصيصي، المعاهدة الدولية والرقابة عليها في ظل الدستور العراقي

الجديد مجلة العربي للعلوم الاقتصادية والإدارية العدد ۱ ۲۰۱۴ ص ۴۲۱

۲- پەیماننامە کە پێی دەوترێت رێککەوتن هەركاتێک پێوستی بە جێبەجێکردنی هەندیک مەرج هەبێت، کە تەنها بە تەواوکردنی دەتوانرێت تەواو بکێت، وەک رێککەوتنامە ی ژنیفی سالی ۱۹۴۹ و رێککەوتنامە ی فیینا بۆ یاسای پەیماننامە. هەرچی میساقە ئەوا بۆ وەسفی بەلگەنامە ی نێودەوڵەتی بەکار دێت، کە رێکخراوه نێودەوڵەتیەکان دادەمزرێنێت، وەک میساقی نەتەوه یەکگرتووهکان لە سالی ۱۹۴۵ و پڕۆتۆکۆلیش، ئەو رێککەوتنە یە کە بۆ جێبەجێکردنی رێککەوتنێکی دیاریکراو دامەزراوه و نوێنەرایەتی کردارە تەواو کەرەکان یان جێبەجێکارەکانی بۆ دەکات، وەک پڕۆتۆکۆلەکانی جینیف سالی ۱۹۷۷ کە هات بۆ جێبەجێکردنی رێککەوتنامەکانی جینیف.

دیکه، په پیماننامه بهم شتویه پیناسه ده کریت: (ریککه وتنی نیتوان دوو کهس یان زیاتر له کهسه کانی یاسای گشتی نیوده وله تی، به ئامانجی هه ندیک کاریگه ری یاسایی دیاریکراو داهینراون)^۱. یاسادانه ری عیراقی (په پیماننامه) ی له یاسای په پیماننامه کانی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۷۹ به مشیویه پیناسه کردووه: (ریککه وتنی چه ندین ئیراده، به شتویه یه کی نووسراو و چه سپاو، له نیتوان دوو کهس یان زیاتر له کهسه یاساییه کانی نیوده وله تی، که له برگه ی یه کی ئه و ماده یه ناویان هاتووه^۲، به مه بهستی داهینانی لیکه وته کانی یاسایی، که ده که ویته ژیر کاریگه ری حوکمه کانی یاسای نیوده وله تی، به بین له بهر چا وگرتنی ناوان و ژماره ی ئه و به لگه نامه ی که له م ریککه وتنه ده نووسرینه وه، چ به ناوی به لیننامه یان ریککه وتننامه، یان پروتوکول بیت)^۳. هه رچه نده کۆمه لگه ی نیوده وله تی مامه له ی له گه ل چه ندین ریککه وتنی کردووه له سه ر پرسى پاراستنی که رامه تی مروّف و دابینکردنی ئامرازه کان بو ژبانیکى ئاسووده و له نیتو ئه و ریککه وتنه نیوده وله تیانه و بنه ما نیوده وله تیانه شدا (چارنامه ی گه ردوونی مافی مروّف) هه یه که به بریارنامه ی گشتی نه ته وه یه کگرتووه کان ده رچووه له دانیشتنی ژماره ۲۱۷ له ۱۹۴۸/۱۰/۱۲، که چه ندین ده قى تیدایه، له گه ل سوالکردنا ناگونجیت، که ئه مه ش ده بیته هو ی زه لیلکردنی مروّف یان پیشیلکردنی

ش. س. م.

۱- د. عصام العطیة، قانون الدولي العام، الطبعة الخامسة بغداد ۱۹۹۲، ص ۷۹- ۸۰.
 ۲- المادة ۱ فقره ۱ من من قانون المعاهدات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۷۹. که باس له وه ده کات که ئه م یاسایه ئه و په پیماننامه نیوده وله تیانه ده گریته وه که به ناوی کوماری عیراق یان حکومه ته که ی له گه ل ولاتیکى تر یان ولاتان یان حکومه ته کانیا یان ریکخراویکی نیوده وله تی یان هه ر که سیکى تری یاسایی نیوده وله تی که له لایه ن کوماری عیراقه وه دانپیدا نراوه.

۳- بروانه: ماده ی ۱ برگه ی ۲ له یاسای گریبه ستی په یمانی عیراقی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۷۹.

که رامه‌تی، له نیتو نهو ده‌قانه هاتوو: (هر تاکیک مافی ژبان و نازادی و ناسایشی خوی هیه)^۱. هه‌روه‌ها مافی کارکردنی بۆ هه‌موو تاکیک به‌بێ جیاوازی دوو‌پاتکرده‌وه، که تینیدا هاتوو: (هه‌موو مروفتیک مافی کارکردنی هیه)^۲. “هه‌روه‌ها ده‌فتیک له نیتوان جارنامه‌که هیه داوای دابینکردنی ناستیکی شایسته‌ی ژبان بۆ هه‌موو تاکیک ده‌کات و سه‌رباری نه‌وه‌ی داوای دوورکه‌وتنه‌وه له هه‌موو شتیک ده‌کات، که که رامه‌تی تاک دادبه‌زینیت، جه‌ختی له‌وه کرده‌وه که: (هر که‌سیک مافی نه‌وه‌ی هیه ژبانیک به‌سه‌ر به‌ریت که تینیدا ته‌ندروستی و خوشگوزهرانی بۆ خوی و خیزانه‌که‌ی دابینکرا بیت)^۳. ئیتمه ده‌بینین، له پێگه‌ی ئهم ده‌قانه‌ی سه‌ره‌وه، گرنگی به به‌ده‌سته‌یتانی هه‌لی کار بۆ هه‌ر تاکیک، پاراستنی که رامه‌تی مروفتایه‌تی، نه‌ک به کۆیله‌کردنی مروفته‌کان، گه‌یشتن به ناسایشی ته‌ندروستی و ناستی ژبانی هه‌ر تاکیک. هه‌روه‌ها له (په‌یماننامه‌ی نیتوده‌وله‌تی بۆ مافه‌ ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی و کولتورییه‌کانیه‌کانی سالی ۱۹۶۶ که عیراق له سالی ۱۹۷۱ په‌سه‌ندی کرد، له‌نیتو ده‌قه‌کانیدا مافی کارکردن بۆ هه‌موو که‌سیک دیاریکراوه، حکومه‌تی عیراقیش پێوشوینی پێویست گرتوته‌به‌ر به مه‌به‌ستی ده‌سته‌به‌رکردنی ئهم مافه، له‌گه‌ل پێویستی ده‌سته‌به‌رکردنی ژبانیک شایسته بۆ تاک و خیزانه‌که‌ی^۴.

ش. س. م.

۱- بېروانه: ماده‌ی ۳ی جارنامه‌ی جیهانی مافی مروفتی سالی ۱۹۴۸.

۲- بېروانه: ماده‌ی ۲۳ی جارنامه‌ی گه‌ردوونی مافه‌کانی سالی ۱۹۴۸.

۳- بېروانه: ماده‌ی ۲۵ی جارنامه‌ی گه‌ردوونی مافه‌کانی سالی ۱۹۴۸.

۴- سه‌یری: ماده‌ی ۱/۶ی په‌یماننامه‌ی نیتوده‌وله‌تی مافه‌ ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی و کولتورییه‌کانی سالی ۱۹۶۶ که تینیدا هاتوو: (ده‌وله‌تانی ئه‌ندام له‌م په‌یماننامه‌یدا دان به مافی کارکردندا ده‌نن، که مافی کارکردنی هه‌موو که‌سیک ده‌گریتوه که ده‌رفه‌تی نه‌وه‌ی هه‌بیت بژێوی ژبانی به کاریک دابین بکات، که

په پیماننامه ی نړیواله تی مافه مه دهنی و سیاسیه کانی سالی ۱۹۶۶ که عیراق له سالی ۱۹۷۱ په سهندی کرد، له نیتو دهقه کانیدا باسی که رامه تی مرؤف و دهسته بهرکردنی ماف بؤ هموو تاکیک و قه دهغه کردنی کویله کردنی هر که سیک یان بازارگانیکردن به کویله، نه مه ش له میانه ی پڼگریکردن له هر که سیک که به کویله بکریټ، له پیناو پاراستنی که رامه تی مرؤف و زهلیل نه کردنی، هموو نه دهقانه له گهل بوونی سوالکه ر ناکوکن^۱، هروه ها پیکه وتنامه ی مافی خاوه ن پیداو یستییه تایبه ته کانی سالی ۲۰۰۷ یش هه مان رولی گنړا، له پڼزگرتن له که رامه تی خاوه ن پیداو یستییه تایبه ته کان و دوو پاتی به رهنگار بوونه وی حاله ته کانی ئیستغلال کردنی خاوه ن پیداو یستییه تایبه ته کان له سوال کردندا کرده وه، تنیدا هاتووه: (پڼزگرتن له که رامه تی که سه کان و سه ربه خو ییان به ئازادی بریاردان له سه ر چاره نووسی خوشیا نه وه)^۲. هروه ها له و ریکه وتنامه هاتووه: (که سانی خاوه ن پیداو یستی تایبه ت ده توانن به شیوه یه کی یه کسان له گهل که سانی دیکه سوو دمه ند بن له خزمه تگوزاری و ئاسانکاریه کومه لایه تییه کان وهک چؤن بؤ خه لکی گشتی ره وایه بؤ ئه وانیش ره وایه، ده بیټ نه م خزمه تگوزاریانه وه لامی پیداو یستییه کان یان بده نه وه)^۳. هروه ها یه کیک له ئامانجه کانی نه م ریکه وتنامه یه دابین کردنی هلی کار کردنی یه کسانه بؤ

هه لیده پڼزیت یان لای په سنده، به ئازادی و پڼوشوینی گونجاو بگریته بهر بؤ پاراستنی نه م مافه).

۱- بروانه ماده ی ۸/۱ له پیماننامه ی نړیواله تی مافه مه دهنی و سیاسیه کانی سالی ۱۹۶۶ که ده لیت "نابیت که س بگریته کویله و کویلا یه تی یان بازارگانی به کویله به هموو شیوه کانی وه قه دهغه ده کریټ"

۲- المادة ۳ من اتفاقية حقوق الأشخاص ذوي الإعاقة لعام ۲۰۰۷.

۳- المادة ۱۹/ج من اتفاقية حقوق الأشخاص ذوي الإعاقة لعام ۲۰۰۷.

ئەو كەسانەى كە خاوەن پىداوئىستىيە تايبەتن و دەبىت كار بۆ كەمئەندامان دابىن بكرىت، لە بەندەكانى رىككەوتنامە هاتوو: (دەولەتانى ئەندام دان بە مافى خاوەن پىداوئىستىيە تايبەتەكان دەنن بۆ كاركردن لەسەر بنەماى يەكسان لەگەل ئەوانى دىكە بەم شىوئەيەى خوارەو: / قەدەغەكردى جياكارى لەسەر بنەماى كەمئەندامى.

ب/ پاراستنى مافى خاوەن پىداوئىستىيە تايبەتەكان بۆ ھەلومەرجى كاركردى دادپەرورەنە و گونجاو لەسەر بنەماى يەكسان لەگەل ئەوانى تر، لەوانەش دەرفەتى يەكسان و مووچەى يەكسان بۆ ئەنجامدانى كارىك كە بەھای يەكسانى ھەبىت)^۱. ھەروەھا زۆر دەق ھەيە كە باس لە پاراستنى ئەو مندالانە دەكەن، كە دەبنە قوربانى ھەلوەشانەنەوھى خىزان و ھەژارى و بىيەشى لە سالى ۱۹۸۹ ئەنجومەنى گشتى نەتەوھە يەكگرتووھەكان رىككەوتنامەى مافەكانى مندالى دەركرد، كە عىراق لە سالى ۱۹۹۴ پەسەندى كرد و جەختى لەسەر پاراستنى مندال لە ھەر جۆرە ئىستغلالىك كەردەوھ. زۆر دەقى تىدا هاتووھ جەخت لەسەر مافەكانى منالان دەكاتەوھ، لەوانە: (دەولەتانى ئەندام بە پرەچاوكردنى ماف و ئەرەكەكانى دايك و باوكى منال، سەرپرەشتيارانى، يان كەسانى دىكە كە لە پرووى ياساىيەوھ بەرپرسيارن، بەلەين دەدەن كە مندالەكە گەرەنتى پاراستنى پىويست و گرنگيدان بە خوشگوزەرانى بكەن، بۆ بەدبەينانى ئەمەش ولاتان لىكۆلىنەوھ دەكەن و ھەموو رىوشوئىنىكى ياساىى و ئىدارى گونجاو دەگرەنە بەر)^۲. ھەروەھا لە رىككەوتنامەكەدا هاتووھ كە (دەولەتانى ئەندام ھەموو رىوشوئىنىكى ياساىى، كارگىرئى، كۆمەلايەتى و پەرورەدەيى گونجاو دەگرەنەبەر بۆ پاراستنى مندال لە ھەموو جۆرەكانى توندوتىژئى، زيان، دەستدرىژئى جەستەيى يان

ش. س. م.

۱- المادة ۲۷ / ب من اتفاقية حقوق الأشخاص ذوي الإعاقة لعام ۲۰۰۷.

۲- المادة: ۲/۳ من اتفاقية حقوق الطفل لعام ۱۹۸۹.

دهروونی، پشتگوێخستن، خراپ مامه له کردن و ئیستغلالکردن، له وانهش دهستدریژی سینکسی له کاتی چاودێریکردنی له لایه ن دایک و باوک (هکان) یان سه ره پهرشتیاری یاسایی، یان هه ر که سیکی تر).^۱ ههروه ها له دابینکردنی ئاستی ژیا نی گونجاو بۆ مندا ل و پا به ندکردنی دهوله ته کان به پهروه دهکردنی مندا لان و هه موو ئه م دهقانه کار ده که ن بۆ به ره نگار بوونه وهی سوال کردن له پێکه ی پا به ندبوونی دهوله ته کان به م بڕگانه. له هه موو ئه وانه ی سه ره وه، بۆمان ده ر ده که ویت، که زۆریک له پێکه وتنه نیو ده وله تییه کان به ئامانجی پێزگرتن له که رامه تی خه لک و دابینکردنی ئامرازه کان بۆ ژیا نیکی ئاسووده و دابینکردنی هه لی کار بۆیا ن، ئه گه ر ئه م پێکه وتنه وه کو ئه وهی دا ریژرا ون جێیه جێی بکری ن ئه و پێگری ده که ن له حا له ته کانی سوال کردن.^۲

ش. س. م.

۱- المادة: ۱/۱۹ من اتفاقية حقوق الطفل لعام ۱۹۸۹.

۲- د. ابو حسن جاسم ذریه، جریمة الاستغلال الجنسی للأطفال فی قانون العراقی والقوانین المقارنه، مکتبه القانون المقارن، بغداد، ۲۰۲۳، ص ۲۲.

باسی دووهم

نامرازه‌کانی چاره‌سەری نیشتمانی تاوانی

سوالکردن

لەم بەشەدا باس لە نامرازه‌کانی چاره‌سەری نیشتمانی بۆ تاوانی سوالکردن ده‌که‌ین، لەسەر ئاستی یاساکان و وه‌زاره‌ته‌ پەيوه‌ندیداره‌کان، ئەمەش لە دوو ته‌وه‌ر ئەنجامی ده‌ده‌ین: یه‌که‌میان که‌ تیایدا باس لە نامرازه‌کانی چاره‌سەر له‌رووی یاسادانان ده‌که‌ین، له‌ دووهم تیایدا باس لە نامرازه‌کانی چاره‌سەری تاوانی سوالکردن له‌لایه‌ن وه‌زاره‌ته‌ پەيوه‌ندیداره‌کانه‌وه‌ ده‌که‌ین، له‌وانه‌ش وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لايه‌تی، هه‌روه‌ها وه‌زاره‌تی ناوخۆ، چونکه‌ ئه‌وه‌ی ئه‌وان پۆلیکی کاریگەر و به‌رچاویان هه‌یه‌ له‌ جێبه‌جێکردنی بڕه‌گه‌کانی یاساکه‌، ئێمه‌ یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک باسی ئەم بڕه‌گانه‌ ده‌که‌ین.

تهوهری یهکهه نامرازهکانی چارهسهرکردن لهرووی یاساکان

ولاتان یاساکانی تاوانیان وهک پایهیهکی بنهپهتی بۆ خۆپاراستن له تاوان پهسهند کردووه، له رینگا یاسا سزاییهکان، که تاوانبارکردنی چالاکییه کۆمهلایهتییه مهترسیدارهکان یان ههپهشهکردن له ئاسایشی هاوولاتیان. له رینگه گرتنه بهری سیاسهتیکی توندتر بۆ سزادان، که دهبیته قهڵغانی سزایی که رینگری دهکات له تاوانبار له ترسی سزادان به رهو تاوانکاری نهچیت^۱. ئیتمه له بهشی دووهمدا مامهلهمان له گهڵ سزادا کرد، بههۆی کاریگه ریه که ی له سههر چارهسهرکردن، بهلام باس لهو سزا به دیلانه دهکین که یاسادانهر وهک جیگرهوهیهک بۆ سزا پهنا ی بۆ بردووه، بهو پێیهی زۆربهی یاساکان دان بهوه دهنین، که سزای به دیل باشتیه له سزای زهوتکردنی ئازادی، بۆ ئهوهی بیته قهڵغان له بهردهم تاوانباران تاوان نهکهن و پهفتارهکانیان چاک بکه نهوه، بهبێ ئهوهی پتویست بکات زیندانی بکړین و ببه بارگرانی به سههر خهرجیهکانی دهوله تهوه، بۆیه پتویسته ئهم سزایانه ئیلهامیان له رۆحی کومه لگا و داب و نه ریهکانی وه رگرتییت، بۆ ئهوهی کاریگه ریه که ی زیاد بکات^۲. هۆکاری ئهوهی که زۆربهی یاساکان بۆ سههر سزای به دیل دهگه رینهوه، بههۆی تێروانیی خراپی کومه لگایه بۆ تاوانبار و تاوانه که،

ش. س. م.

- ۱- د. عصمت عدلی، الجریمة وقضایا السلوک الانحرافی بین الفهم والتحلیل دار الجامعة الجدیة، الإسکندریة. ۲۰۰۹، ص ۳۷۹
- ۲- د. عبد الرحمن خلفی العقوبات البدیلة دراسة فقهیة تحلیلیة مقارنة ط ۱ المؤسسة الحدیة للنشر لبنان ۲۰۱۵ ص ۴۹.

که به هاندەریک دادەنریت بۆ ئەنجامدانی تاوان، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی تاوانبار نەگەڕێتەوێ نەو کۆمەلگا، لێی نامۆ بێت و لەلایەن ئەندامانی کۆمەلگاوە متمانەی پێ نەکەن، بۆیە بەپەله بەرەو تاوانکاری دەچیت).^۱ بێرۆکە ی سزای جێگرەوێ لەسەر بنەمای چاکسازی و شیاندن دامەزرێ، کە پشت یە فەلسەفەیک دەبەستێ، کە پێی وایە (تاوانبار بە ئێرەدەیک سەرەخۆیانە لە پەفتاریکی هەلە ی کردووە، بۆیە سزای بەدیل ئازارەکانی لێ دوور دەخاتەوێ و ئامرازی یاسادانەر، بۆ پەرەپێدان و چاکسازیکردن لە خودی تاوانبارە، بەو پێیە ئێم بەدیالانە لەسەر بنەمای شرعیەت دامەزرێ، بەو پێیە دەوڵەت دەسەلاتی ئەوەی هەیه سزای تاکەکان بەدات لەسەر ئەو کارانە ی کە لەپرووی یاساوە تاوان، سەپاندنیان بەسەر کۆمەلێک تاوانبار، کە مەترسی تاوانکارییان نیە، یان ئەگەر هەش بێت زۆر کەمە، بۆیە ئێم سزایانەیان لە دژی دەگیرێن بەر).^۲

مەبەست لە سزای جێگرەوێ (کۆمەلێک ئامرازی یاسایی ناتەقلیدی، کە بە هۆی حوکمیکی جەزاییەو بۆ ئەو تاوانبارانە دەردەچن، کە تاوانباربوونیان بە تاوانی یاسایی سەلمێنراوە، بەلام تاوانەکیان هی ئەو نیە، کە ئازادیان لێ مەحروم بکێت).^۳ یاسادانەری عێراقی لە یاسای سزادانی عێراقی ژمارە ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ هەموار کراو باسی ئەوەی کردووە، ئەو سزایانە یان ئەو رێوشوێنانە بەسەر تاوانباری سوێڵکەردا دەسەپن، تاکو لەلایە کۆمەلگا بپاریژێ، لەلایەکی

ش. س. م.

۱- د. عمر السعيد رمضان دروس في علم الإجرام دار النهضة العربية للطباعة والنشر بيروت ۱۹۷۲ - ص ۱۴۶ .

۲- د. تميم طاهر احمد، بدائل العقوبات السالبة للحرية قصيرة الأمد، رسالة ماجستير مقدمة إلى كلية القانون جامعة بغداد - ۱۹۸۸ - ۸۲-۸۲

۳- د. تميم طاهر احمد، المصدر السابق ص ۷۹.

دیکه شهوه رهوشی ژبانی سوالکهره که باشت بکات و چاره سهری بکات و لینه گهری تیکه لاوی تاوانباران بپته وه، ئه و ریوشوینانه ریوشوینی شیاون و بۆ دادگا هیه له بری سزدانانی ئه سلی بیانگریته بهر، یاسادانه ره که سه بارهت به و بابه ته دهلی: (دادگا ده توانیت له بری ئه وهی سزای سوالکهره که بدات، که له مادهی پیشوودا هاتووه، فهرمانی ئه وه بدات، که بۆ ماوه یه ک که له سالتیک زیاتر نه بیت له خانه یه ک کارپیکردن دابنریت، ئه گهر توانای کارکردنی هه بیت، ئه گهر نه یوانی کار بکات و پاره یه کی نه بیت که لینه وه بژی له شویتیکی دالده دان، مالیکی به سالاجووان، یان دامه زراوه یه کی خیرخوازی دانپیدانراو دابنریت).^۱ ئه مه ته وه ره دا به م شیوهی خواره وه دابهش ده که یین:

لقی یه که م **دانانی سوالکهر له خانه ی کارپیکردن**

یه که م سزای به دیل که یاسادانه ره په نای بۆ ده بات، دانانی له خانه ی کارپیکردنه و ئه مهش یه کی که له ئامرازی چاره سهرکردن، که ئامانجی دروستکردنی شیوازیکی ژبانی ریکوپیکه، بۆمان ده رده که ویت که یاسادانه ری عیراق له چوارچیوهی برگه کانی یاسای سزداندا باسی پیناسه ی ئه م جوړه سزای به دیلانه ی نه کردووه، به لام فیهه وه ک ریکاریک پیناسه ی کردووه که: (ریگری له ئازادی ده کات و ئامانجی راهاتنی تاوانباره له سهر کارکردن و پهره پیدانی هاوولاتیوون و ملکه چبوون بۆ سیسته مه کانی وه ک ئاماده کارییه ک بۆ راهاتنی به

ش. س. م.

۱- المادة ۳۹۱ قانون العقوبات العراقي رقم ۱۱۱ لسنة ۱۹۶۹ المعدل

شیوازیکی ژبانی رېځخراو که له گهل یاسادا بگونجیت)^۱. هندیکی تریش وهک پټوهریک بۆ "لیسه‌ندنه‌وه‌ی ئازادی" پېناسه‌یان کردووه که بریتیه له زیندانیکردنی سزادراو له شوینیکدا که ده‌ستکه‌وتی ده‌بیت، یان کاریکی شه‌رافه‌تمندی ده‌ست ده‌که‌وی^۲.

بۆیه داواکارییه‌که بۆ سوالکه‌ر و که‌سی سه‌رگه‌ردان جیبه‌جی ده‌کریت، نه‌وهک بۆ نه‌وجه‌وانان، سزادراو پاداشتیکی بۆ کاره‌که‌ی وهرده‌گریت، که له نیوان خیزانه‌که‌ی و وه‌به‌ره‌ینه‌ره‌که‌دا دابه‌ش ده‌کریت.

له کاتیکدا، بۆمان وهرده‌که‌ویت که یاسادانه‌ری عیراق مامه‌له‌ی له‌گهل دانانی له شوینیک دیاریکراو کردووه، وهک یه‌که‌م جو‌ری سزای به‌دیل، که ده‌سه‌لاتی دادوهری په‌نای بۆ ده‌بات له‌کاتی ره‌چاوکردنی دۆسیه‌ی سوالکه‌ریک، ئه‌ویش دانانیته‌ی بۆ ماوه‌یه‌ک که له سالیکی زیاتر نه‌بیت له شوینیک کارپیکردن. یاسادانه‌ر مه‌رجی ئه‌وه‌ی دانابوو، که بتوانیت کار بکات، ئه‌گه‌ر نه‌ توانیت یان خاوه‌ن پیداویستی تایه‌ت بوو، ناچنه ژیر ئه‌م جو‌ره سزا به‌دیل‌وه^۳. سه‌ره‌پای ئاراسته‌ی حکومه‌تی عیراق بۆ کردنه‌وه‌ی به‌شی کارپیکردن و قه‌رزدان له وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی، به‌شی کار له سه‌رجه‌م پاریزگاگان و

ش. س. م.

۱- د. محمود نجیب -حسني شرح قانون العقوبات اللبناني القسم العام -دار النهضة العربیة بیروت ۱۹۸۴- ص ۹۰۵.

۲- د. سمیر غالیة - شرح قانون العقوبات القسم العام - مصدر سابق ص ۴۳۹.

۳- سه‌یری: ماده‌ی ۳۹۱ له یاسای سزادانی عیراقی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹، هه‌موارکراو، که تیندا هاتووه: (دادگا ده‌توانیت له‌بری سزادانی سوالکه‌ریک به‌و سزایه‌ی که له ماده‌ی پیتشوودا دیاریکراوه، فه‌رمانی دانانی بۆ ماوه‌یه‌یک که زیاتر نه‌بیت سالیکی له خانووی کارکردن ئه‌گه‌ر توانای کارکردنی هه‌بیت، یان له شوینی دالده‌دان، مالیکی بۆ به‌سالاچووان، یان دامه‌زراوه‌یه‌کی خیرخوازی دانپێدانراو، ئه‌گه‌ر نه‌توانیت کار بکات و پاره‌ی نه‌بیت بۆ ئه‌وه‌ی لێی بژی).

ناوهندهکانی پاهیتانی پیشهیی، بهلام به مه به ستی پاهیتانی بیکاران دامه زراوه، نهوهک پهناگهیهک بیت بتوانیت سوالکهری تیتدا دابنریت، به مه به ستی کارکردن و فیربوونی پیشهیهک، دهتوانیت یارمه تی بدات بۆ نه هیتشتی بیکاری، هه ربۆیه بۆمان ده رده که ویت که ئه م جوړه سزا یان پیکاره به دیله له یاساکانی عیراقددا پراگیراوه، بۆیه هیوادارین یاسادانه ری عیراق ناوهندهکانی پاهیتانی پیشهیی له پاریزگاگان پابه ند بکات به په روه رده کردن و پاهیتانی سوالکهران به مه به ستی پاهیتان و فیرکردنی پیشه کانیان، چونکه ئه م سه نته رانه تیمی پاهینه ری شاره زا و پراویژکاری باشیان هه یه، که توانای په روه رده کردنی سوالکهریان هه یه، داوا له یاسادانه ر ده که یین، نه گهر ئه و سوالکهرانه ئه و سه نته رانه یان بی مۆله ت جیهیتشت یان دووباره کردنه وهی حاله تی سوالکردن دوا ی فیربوونی پیشه یان پیشه سازی دهستی، سزایه کی توندیان به سه ردا بسه پینیت.

لای سییه م **دانانی سوالکهر له په ناگه**

دووه م سزای جیگره وه که یاسادانه ر په نای بۆ ده بات یان جوړی دووه می ئامرازی چاره سه رکردنه بۆ تاوانی سوالکردن. یاسادانه ری عیراق کاتی نه نجامدانی تاوانی سوالکردن به سه ر سوالکهردا ده سه پیندریت، باسی له پیناسه ی ئه م جوړه سزایه نه کرد.

دانان له په ناگه دا دووه م سزای جیگره وه که یاسادانه ری عیراق له ماده ی ۳۹۱ ی یاسای سزادانی عیراقیدا باسی ده کات، که مه رچی بۆ داناوه، ده بیت که سه که توانای کارکردنی نه بیت و پاره شی نه بیت، هه روه ها بتوانریت په یوه ندی پتوه بکریت. ئیمه پیمان وایه به هۆی

نه‌بوونی شوینی هه‌وانه‌وه ئه‌م سزا جیگره‌وه له عیراقدا جێبه‌جێ ناکریت، تا‌کو بۆ چاره‌سه‌رکردنی ره‌وشی سوالکه‌ران به‌کاربه‌یت، داوا له یاسادانه‌ر ده‌که‌ین، حکومه‌ت راب‌سپێری روو له دامه‌زراندنی شوینی دالده‌دان بکات، به‌مه‌به‌ستی پالېستیکردنی خانه‌ی تایبه‌تی به‌سال‌اچووان^۱ و بیلانه و سوالکه‌ران. بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئه‌م دیارده‌یه، که هه‌ستی هاوولاتیان ئازار و بریندار ده‌کات و بۆ پاراستنی که‌رامه‌تی خه‌لکی ولات.

لقی دووهم **دانانی سوالکه‌ر له خانه‌ی به‌سال‌اچووان**

خانه‌ی به‌سال‌اچووان واته شوینی‌ک بۆ نیشه‌جێکردنی به‌سال‌اچووان و پیشکه‌شکردنی خزمه‌تگوزاری کومه‌لایه‌تی، ته‌ندروستی، ده‌روونی، کولتووری و کات به‌سه‌ربردن، بۆ ئه‌وه‌ی بتوانن به‌سه‌ر کاریگه‌رییه‌کانی که‌مته‌ندامی خۆیاندا زال بن. بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی ژیا‌نیکی شایسته و ئارام بۆیان له ماوه‌ی مانه‌وه‌یان له‌م خانه‌یه^۲. سه‌باره‌ت به‌ یاسادانه‌ری عیراقیش باسی ئه‌م سزایه جیگره‌وه سینییه‌می له چوارچێوه‌ی بره‌گه‌کانی یاسای سزادانی ژماره ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹ که له ماده‌ی ۳۹۱ی ئه‌و یاسایه‌دا هه‌موارکراو کرد و مه‌رجی ئه‌وه‌ی خسته‌ته‌په‌روو که سوالکه‌ره‌که توانای کارکردنی نه‌به‌یت و پاره‌ی نه‌به‌یت و به‌توانی‌ت په‌یوه‌ندی پێوه بکری‌ت، بۆمان ده‌رده‌که‌وی‌ت که ئه‌مه پێچه‌وانه‌ی مه‌رجه‌کانی وه‌رگرتن له خانه‌ی به‌سال‌اچووانه، که مه‌رجی ئه‌وه‌ی دانابوو، که ده‌به‌یت که‌سی به‌سال‌اچوو نه‌خۆشییه گوازاوه‌کان و

ش. س. م.

۱- المادة الثانية من نظام دور رعاية المسنين رقم ٤ لسنة ١٩٨٥ .

۲- المادة الثانية من نظام دور رعاية المسنين رقم ٤ لسنة ١٩٨٥ .

دەروونییەکان نەبیت و پێویستی بە چاودێری و چارەسەری پزیشکی بەردەوام نەبیت.^۱ ئەگەر خانەی تایبەتمەند هەبیت بۆ چاودێریکردنی بەسالچووانی کەمئەندام ئەوانەی، کە پێویستیان بە چاودێری پزیشکی بەردەوام هەیە، ئەوا تەنها لە هەندیک پارێزگادا ئەو خانەنە کە ژمارەیهکی زۆر لە کەسانی بەسالچوو تێدا، دەبینین دانان لە مالهکانی بەسالچووان تاکە جووری سزای جێگرەوهیە کە لەبەردەم دادگاگان هەیە، لە کاتی گۆڕینی سزای زیندانیکردن بە سزای دالەدان، هەروەها خانەکانی دەولەت تەنها لە پێتاو پاراستنی سۆڵکەر پێگری لێدەکریت تاکو تیکەل نەبن و چارەسەری مەیلی تاوانکارییان بکری.^۲ بەلام دەبینین کە کێشەیهک هەیە لە نیشتهجێکردنی سۆڵکەرەکان لە خانەکانی بەسالچووان، چونکە ئەم دامەزراوانە بە مەبەستی پیشکەشکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی و کۆمەڵایەتی بۆ بەسالچووان ئامادەکراون، نەوێک بۆ مایکردن و چارەسەرکردنی مەترسی تاوانکاریانی سۆڵکەرەکان، ئەمەش بە پێچەوانەی ھۆکاری دەرچوونی یاسای خانەی بە سال چووانە.

ش. س. م.

۱- بڕوانە مادی ۴/سێئەم لە پەڕەوی خانەی چاودێریکردنی ژمارە ۴(ی) سالی ۱۹۸۵ لە عێراق، کە تێیدا ھاتوو کە پێویستە بۆ ئەو کەسانەی لە خانەی بەسالچووان وەرگیراون

یەکەم - عێراقی بیت یان فەلەستینی نیشتهجێ عێراق بیت. دووھم: دەبیت تەمەنی شەست سالی بۆ نێز و پەنجا و پێنج سال بۆ مێ تەواو کردبیت. سێئەم - دوور بیت لە نەخۆشییە گوازاراوە دەروونییەکان و پێویستی بە چاودێری و چارەسەری پزیشکی بەردەوام نەبیت.

۲- بڕوانە: مادی چوارەمی سیستەمی خانەکانی دەولەت ژمارە ۵ی سالی ۱۹۸۶. خانەی دەولەت بۆ مندالان سێ جوو هەیە: یەکەم، خانەی دەولەتی بۆ مندالان، بۆ چاودێریکردنی مندالان تا سالی چوارەمی تەمەنیان تەواو دەکەن. دووھەم سێئەم - خانەی دەولەتی نەوجەوانان بۆ چاودێریکردنی نەوجەوانان لە سالی سێزدەھەمەو تا سالی ھەژدەھەمیان تەواو دەکەن.

لغی چوارەم

دانانی سوالکەر لە دامەزراوە غیرخواییه‌کان

دوا جوۆری سزای جیگره‌وه‌یه که یاسادانه‌ر له‌بری سزای ئه‌سلی په‌نای بۆ ده‌بات، به‌مه‌به‌ستی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل سزای سوالکردن، بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که یاسادانه‌ری عێراق له‌ ماده‌ی ٣٩١ ی یاسای سزادانی عێراق، مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ئه‌م جوۆره‌ دانانه‌ کردووه. ئه‌مه‌ یه‌کێکه‌ له‌و پرۆشوینه‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی که تیایدا که‌سانی که‌مته‌ندامی ده‌روونی یان شیت چاره‌سه‌ر ده‌کرین، ئه‌نجومه‌نی سه‌رکرده‌یه‌تی هه‌لوه‌شاوه‌ی رژیمی پیشوو، له‌ ریکه‌وتی ١٩٩٩/٢٣/٣ بپاریدا که وه‌زاره‌تی ته‌ندروستی توانای نه‌خۆشخانه‌ی ده‌روونی زیاد بکات، به‌مه‌به‌ستی چاره‌سه‌رکردن و چاککردنه‌وه‌ی که‌مته‌ندامانی ده‌روونی و به‌مه‌به‌ستی چاره‌سه‌رکردن و شیانده‌وه‌ی ئه‌و سوالکهرانه‌ی که‌مته‌ندامی ده‌روونین بۆ له‌ خۆگرتنی ئه‌م توێژه^١، بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که پێویسته‌ حکومه‌ت ئه‌و جوۆره‌ بپارانه‌ جێبه‌جێ بکات، چونکه ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ که‌سانی دواکه‌وتووی ده‌روونی ده‌بینین به‌ شه‌قامه‌کان و له‌به‌رده‌م ترافیک لایته‌کاندا ده‌سوڕینه‌وه‌ و سوال ده‌که‌ن، که‌سیش ناتوانیت یارمه‌تی دارایی‌تان پیشکه‌ش بکات، بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که یاسادانه‌ری عێراق هه‌مان مه‌رجه‌کانی له‌ دووه‌م و سێیه‌می سزا جیگره‌وه‌کان زیاد کردووه، ئه‌وانیش توانای کارکردنی نه‌بی و پاره‌شی نه‌بیت بتوانریت په‌یوه‌ندی پێوه‌ بکريت^٢. یاسادانه‌ر داوای له‌ حکومه‌تی فیدرالی کرد که

ش. س. م.

١- ادم سمیان ذیاب جریمه‌ التسول مصدر سابق ص ١٦٢

٢- بڕوانه: ماده‌ی ٣٩١ له‌ یاسای سزادانی عێراقی ژماره‌ ١١١ ی سالی ١٩٦٩، وه‌ک هه‌موار کراو.

دامه زراوه یه ک دابمه زرینیت، چاودیتری به سالاجووانی شیت بن، نهو
خانه یه ی ته رخانی ده که ن توانای نیشته جیبوونی هه بیت له هه موو
پاریزگاگاندا بوونی هه بیت، وهک په یمانگایه ک بو چاودیتری و
پهروه رده کردنی که مئه ندامان کاربکه ن، که ئاگاداری نابینایان و
دواکه وتووانی دهروونی و که پ و لال و په ککه وته و ئیفلیجداره کان بن^۱.

ش. س. م.

۱- برهانه: ماده ی یه که می پینماییه کانی ژماره ۴ ی سالی ۱۹۹۲ ی سیستهمی
په یمانگاگانی که مئه ندامان و پهروه رده کردنیان له عیراق (نظام معاهد المعوقین
وتعلیمهم فی العراق) ژماره ۵ ی سالی ۱۹۹۱، که تیندا هاتوو مه به ست له
په یمانگاگان بو چاودیتری و پهروه رده ی که مئه ندامان، نهو په یمانگا کومه لایه تی و
پهروه رده ییانن که سه ر به به شی چاودیتری کومه لایه تین و ئاماده کاری ده که ن
بو وه رگرتی خویندکارانی خاوه ن پیداویستی تاییه ت که که پ، لال، که م بیستن،
که مئه ندامی جه سته یی و دواکه وتووی دهروونی هه روو ره که زیان هه یه بو
مه به سته ی فیرکردنیان.

تەۋەرى دوۋەم

ئامرازەكانى چارەسەركردنى تاۋانى سۈالكردن لەلايەن

ۋەزارەتە پەيوەندىدارەكانەۋە

لەم تەۋەرەدا، لە دوو لقدا باس لە گرنگترین ئامرازەكانى چارەسەركردن دەكەين، لەو ۋەزارەتانەى كە پەيوەندى پاستەوخۇيان لەگەل ئەم تويژەى كۆمەلگادا هەيە، يەكەميان تەرخان دەكەين بۆ پوونكردنهۋەى ئامرازەكانى چارەسەركردنى تاۋانى سۈالكردن لە ۋەزارەتەكانى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى، پاشان لە دوۋەمدا باس لە دەسلەتاتى جيبەجيتكردن دەكەين لە ۋەزارەتى ناوخۆ، بۆيە باس لە ئامرازەكانى چارەسەركردن لەلايەن ۋەزارەتى ناوخۆۋە دەكەين.

لەقى يەكەم

ئامرازەكانى چارەسەركردنى تاۋانى سۈالكردن لە

ۋەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتى

ۋەزارەتى كار مامەلە لەگەل تويژە هەژار و بيبەشەكانى كۆمەلگا دەكەت، بەهۆى ئەو يارمەتییانەى مانگانە داينى دەكەت و چاوديرىكردن نەوجەوانان و بەسالچووان پۆلىكى گەورەى لە چارەسەركردنى دياردەى سۈالكردن هەيە، ۋەزارەتى كار لە عىراق پۆلىكى كاريگەر دەگيريت لە چارەسەركردنى ئەم تاوانە لە پيگەى بەرنامەكانىيەۋە، كە ئيمە باسى دەكەين، ۋەك چۆن لە ياساى هەمواركراوى ۋەزارەتى كار ژمارە ۸ى سالى ۲۰۰۶ عىراقى لە بەشى

سیپیه می ئەرکهکانی ئەم یاسایەدا باسکراوە، که کردوویەتی ئامانجی خوۆشی ئه‌ویش بریتیه له: (ده‌سته‌به‌رکردنی چاودێری کۆمه‌لایه‌تی بۆ خێزانه کارکه‌ره‌کان و مندالانی کرێکاران)^۱. هه‌روه‌ها ئامانجیکی دیکه‌ی (دابینکردنی هه‌لی کاری یه‌کسانه بۆ هه‌موو که‌سیک که توانای ئه‌نجامدانی کاری هه‌یه)^۲. و هه‌روه‌ها یه‌کێک له ئامانجه گرنگه‌کانی بریتیه له (بنبرکردنی هه‌زاری له‌پێگه‌ی پێشکه‌شکردنی هاوکاری بۆ ئه‌و هه‌زارانه‌ی که توانای کاریان نیه و ئاماده‌کردنی ئه‌وانه‌شی توانای کارکردنیان هه‌یه له‌پێگه‌ی پالپشتی کردنی پرۆژه‌ی وه‌به‌ره‌یتانی بچووک)^۳. هه‌روه‌ها وه‌زاره‌تی کاروباری کۆمه‌لایه‌تی حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان به‌ ژماره ۱۲ی سالی ۲۰۰۷ هه‌مان به‌مه‌ست و ئامانجی سه‌ره‌وه‌ی هه‌یه.

داواکارییه‌کانی وه‌زاره‌ت به‌ مه‌به‌ستی به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی ئه‌و تاکه‌ی، که له خوار هێلی هه‌زارییه‌وه‌ن، پۆلیکی سه‌ره‌کیان هه‌به‌وه و له ئه‌نجامی ئەم داواکارییه‌دا، یاسای تو‌پری پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی ژماره ۱۱ی ۲۰۱۴ ده‌رچوو، بڕگه‌کانی ئەم یاسایه به‌سه‌ر تو‌یژیک له‌و

ش. س. م.

۱- بڕوانه ماده‌ی ۳/۸ له یاسای وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی عێراقی ژماره ۶ی سالی ۲۰۰۸ که هه‌موار کراوه‌ته‌وه

۲- بڕوانه ماده‌ی ۳/۹ له یاسای وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی عێراقی ژماره ۶ی سالی ۲۰۰۸ وه‌ک هه‌موارکراو

۳- بڕوانه ماده‌ی ۱۰/۳ له یاسای هه‌موارکراوی وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی ژماره ۶ی سالی ۲۰۰۸، هه‌روه‌ها به‌شی یازده‌یه‌می یاسای کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی هه‌ریمی کوردستانی عێراق ژماره ۱۲ی سالی ۲۰۰۷.

۴- یاسای پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی ژماره ۱۱ی سالی ۲۰۱۴ که له‌و هۆکارانه‌ی داوای ده‌رکردنی ئەم یاسایه‌یان کردبوو، به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی ژبانی تاک و خێزانه‌کانی خوار هێلی هه‌زاری بوو، دروستکردنی سیسته‌میکی هاو‌پشتی

خیزانانه جیبه جی ده بیت که له ژیر هیلی هه ژاریدان، جا نه وانه چ
 هاوالاتی عیراقی بن یان هاوولاتیانی ولاتانی دیکه ی نیشته جی کوماری
 عیراق بن شیوه یه کی هه میسه یی و بهرده وام، هاوکاری پاراستنی
 کومه لایه تی له م ولاتانه به م شیوه یه ی خواره وه یه:

۱ - که مئه ندام یان خاوه ن پیداو یستی تایبه ت بیت.

۲ جیره ژن، جیا بو وه که، هاوسه ری ونبوو، قهیره کچ، کچی عازهب.

۳ په ککه وته

۴ هه تیوو.

۵ جنه ماله ی زیندانیکراو یان دانراو له په ناگه، نه گهر سزا که ی له
 سالی ک زیاتر بوو و بریاره که شی بریاریکی کوتایی بوو.

۶ سودمه ندان خانه کانی دالده دانی ده ولت.

۷ نهوجه وانانی سزادراو، که ماوه ی سزا که یان له سالی ک زیاتره و
 بریاره که ش کوتاییه.

۸ خوتندکاری خیزانداره تا قوناغی ناوه ندی.

۹ نهو خیزانانه ی هیچ داهاتیکیان نییه یان داهاته که ی له خوار
 ئاستی هیلی هه ژاریه وه بیت^۱.

وهک بۆمان دهرده که ویت، که نه م یاسایه چه ندین توژی له خو
 گرتوه و ئامانجی پشته وه ی نهو یاسایه که یشتن به زیانیکی شایسته
 بو نه ندامانی کومه لگا^۲. و ئیمه ش له نیو ده قه کانیدا چه ندین ده ق
 ده دۆزیته وه که ئامانجیان گهره نتیکردنی که رامه تی تاکه، له یاساکه دا

کومه لایه تی و دامه زراندنی سیسته می ئاسایشی کومه لایه تی بۆ غهیره کریکاران
 له داهاتودا^{*}

۱- بپروانه ماده ی ۱/یه که م له یاسای پاراستنی کومه لایه تی ژماره ۱۱ ی سالی

۲۰۱۴

۲- بپروانه ماده ی ۳/ژماره ی یاسای پاراستنی کومه لایه تی ژماره ۱۱ ی سالی ۲۰۱۴

هاتوو: (دابینکردنی سهقامگیری دهروونی و ماددی بۆ تاک و خیزانه‌کانیان یان جیششینه‌کانیان، دهسته‌به‌رکردنی داهاات بۆ تاک و خیزانه‌کانیان له حاله‌ته‌کانی که مئه‌ندامی، په‌که‌وته‌یی، پیری، مردن و له‌ده‌ستدانی توانای کارکردن، به‌شێوه‌یه‌ک که ژیانیکی شایسته‌ مسۆگهر بکات)^۱. بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که یاسای پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی پۆلیکی کاریگه‌ری هه‌بووه له‌ باشت‌رکردنی بارودۆخی ژیا‌نی زۆریک له‌و خیزانه‌ی که به‌ده‌ست نه‌بوونییه‌وه ده‌نالێن و به‌شداریی کردووه له‌ به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی داهااته‌کانیان، به‌تایبه‌تی کاتیک ئه‌و یارمه‌تییه نه‌ختینه‌یانه‌ی که له‌لایه‌ن سودمه‌ندانه‌وه وه‌رگیراون، هه‌موارکرانه‌وه، وه‌ک یاساکه داوای کردووه به‌رزترین ئاستی پالپشتی کۆمه‌لایه‌تی بگاته‌ بری ۴۲۰ هه‌زار دینار بۆ هه‌ر خیزانیک که له ۴ که‌س و سه‌رووتر پیکهاتبی، به‌لام ئه‌و هه‌موارکردنه‌ی که له‌لایه‌ن ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانه‌وه به‌سه‌ر یاساکه‌دا کرا، که له‌ کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی ژماره ۲۵۴ ی سالی ۲۰۱۶ یه له‌ سی و شه‌شه‌مین دانیشتنی ئاسایی خۆیدا به‌پێوه‌چوو، له ۲۰۱۶/۲۷/۹ به‌رزترین هاوکاری کۆمه‌لایه‌تی هه‌موارکرایه‌وه. یارمه‌تییه‌که بۆ تاکه خیزانیک که له ۴ که‌س یان زیاتر پیکهاتبوو بوو به ۱۷۵ - سه‌د و حه‌فتا و پینچ هه‌زار دینار مانگانه، سه‌باره‌ت به‌ ژنانیش بری یارمه‌تییه‌که بوو به ۲۲۵ دوو سه‌د و بیست و پینچ هه‌زار دینار، به‌ پشتبه‌ستن به‌ برکه‌کانی ماده‌ی ۲۴ ی یاسای پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی^۲، وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی له ئیستادا ئه‌م یارمه‌تییا‌نه بۆ سودمه‌ندان جێبه‌جێ ده‌کات، بۆ ئه‌وه‌ی

ش. س. م.

۱- بڕوانه: ماده‌ی ۳/ چواره‌می یاسای پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی ژماره ۱۱ ی سالی ۲۰۱۴.

۲- بڕوانه: بڕیاری ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی عێراق، ژماره ۲۵۴ ی سالی ۲۰۱۶، که‌ خشته‌ی سه‌قفی یارمه‌تییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی تێدايه.

ژيانىكى شايسته يان بۇ بەدەستېھىتت، سەبارەت بە سۈالگەرەن بۇمان دەردەكە ویت، كە وەزارەت بەشى سۈالگەردن و سەرگەردانى لە بەشى چاودىرى خاوەن پىداوېستىيە تايىبەتەكان كىردۆتەو، لە بەغدا لە سالى ۲۰۱۵، بە و پىيەى بە ھەماھەنگى لەگەل لىژنە لاوھىيەكانى ناو پارىزگاكان كاردەكات بۇ كەمكردنەوھى دىياردەى سۈالگەردن، بە ھەماھەنگى لەگەل لىژنە لاوھىيەكان كە دەكەونە ناو قايمقامىيەتەكانەو، لىژنەى لاوھىيە پىكدىت لە ئەنجومەنى پارىزگا - بەرپۆتەبەرى پۆلىسى پارىزگا - فەرماندەى ئۆپەراسىيۆنەكانى قايمقامىيەت، فەرمانگەى مافى مەروۇف و ئاسايشى نىشتەمانى لە قايمقامىيەت و بەرپۆتەبەرانى چاودىرى كۆمەلايەتى، تۆپى پاراستن و چاودىرىكىردنى ئەو كەسانەى كە پىويستى تايىبەتيان ھەيە لە پارىزگا - بەشى تەندروستى پارىزگا و ھەر لايەنىك كە پارىزگا كە بىيەویت بەشدارى پىن بكات. بەشى سۈالگەردن لە وەزارەتدا ھىچ دەسەلاتىكى جىيەجىكىردنى نىيە و تەنانەت سىستەمىكى ناوھۆشى بۇ كاركەردن نىيە، بۇ بەدواداچوون بۇ ئەم دىياردەيە، بەشىكى ناچالاكە پروانگەى پراكىتيكىيەو. سەرەپاى ئەوھش بۇمان دەردەكە ویت، كە چەندىن ھەنگاوى چارەسەرى كە لەلايەن وەزارەتى كار و كاروبارى كۆمەلايەتييەو دانراو، لەوانە، بۇ نەموونە، خستەنەپرووى دروشمى (خىرخوازى بۇ كەمدەرامەتەكانە، رىگە مەدە سۈالگەر دەستى بەسەرا بگىرت). وەزارەت دركى بە مەترسىيەكانى ئەم دىياردەيە كىرد، بۆيە ھەلمەتىكى گەورەى ھۆشيارى دەركىرد، بەمەبەستى سەنورداركەردنى ئەم دىياردە مەترسىدارە، تىمىكى كارى پىكھىتەنا كە پىكھەتەبو لە ژمارەيەك تەوئەزەر، كە كارەكانىيان سەنوردارە بە چاوپىكەوتن لەگەل سۈالگەر لە مەيدانەكەدا، لە كاتى پراكىتەزەكەردنى سۈالگەردن و بەلگەنامەداركەردنى ئەو كارە بە ویتەى فەيدىيى و دابىنكەردنى كارتى بانگەشتنامە بۇ سۈالگەر و پابەندكەردنى بە بەلەندەن

که کاری سوالکردن نهکات ، نهگه رنا دهییت بهرپرسیاریتی هه موو ده رنه نجامه یاساییه کان هه لگريت و مووچه ی نهو توپره ی پاراستنی کۆمه لایه تی ده بریت، که پیی دراوه^۱. وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی سندوقیکیشی به ناوی (سندوقی پالپشتیکردنی پرۆژه بچوکه کانی) هه یه، که داها ت تیدا یه. که که سایه تییه کی یاسایی هه یه و له لایه ن وه زیری کار و کاروباری کۆمه لایه تی یان نوینه رایه تی ده کریت^۲. نهو سندوقه ش به پیی یاسای ژماره ۱۰ ی سالی ۲۰۱۲ دامه زراوه، بۆ پشتگیریکردنی پرۆژه بچوکه کانی داها ت، وه ک یه کتیک له ئامانجه کانی دهسته بهرکردنی هه لی کاری نوچ و که مکردنه وه ی بیکارییه^۳. نه م یاسایه یارمه تیده ر بوو بۆ نه وه ی زۆریک له چین و تویره کانی کۆمه لگا بگریته وه و پالپشتییان بکات له دانانی پرۆژه ی بچووک، که له رینگه یه وه بتوانن پتداویستییه سه ره تاییه کانیا ن دابین بکه ن و ئاستی ژیا نیان بهرز بکه نه وه، پسووله وه ک بنه مایه ک بۆ دیاریکردنی یه ک خیزان وه رگیراوه، وه زاره ت قهرزی جیبه جی کردوه له چوارچیه ی ستراتیژی نیشتمانی بۆ که مکردنه وه ی هه ژاری و له نیو نه و گروپانه ی، که به وه رگرتنی قهرزه که ده یانگریته وه، سوالکه رانی خه لکی پاریزگا کانن، نه ک نه وانی تر هیشتا، نهو سوالکه رانه دوا ی وه رگرتنی قهرزه که به لیتیان داوه، که هیچی دیکه سوال نه که ن. به لام نه مانیبی که ژماره یه کی زۆر له سوالکه ران که داوا ی نه م قهرزه بکه ن،

ش. س. م.

۱- سهیری نووسراوی وه زاره تی کار و کاروباری کۆمه لایه تی ژماره ۷۵ له

بهرواری ۲۰۰۷/۱۵/۱۱ و به لیتنامه ی نووسراوی سوالکه ر بکه.

۲- بپروانه: ماده ی سینییه ی یه که می یاسای ژماره ۱۰ ی سالی ۲۰۱۲ سه باره ت به

پالپشتیکردنی داها ت پرۆژه ی بچووک.

۳- نهو به لگه نامه ی که له سوالکه ر ده خوازريت له کاتی پتیشه شکردنی

قهرزه که دا پتداچوونه و هیا ن بۆ ده کریت.

بههوی نه توانینی دابینکردنی گهرهنتی یان هیتانی گریبهستی کرئ، که له لایه ن دادنوسه وه پشتراسکرایته وه، بویه ژماره یه کی زور له داواکاره کانمان نه بیینی بۆ قهرزیک له سوالکاران له چوارچیوهی قهرزهکانی ستراتیژی نیشتمانی بۆ که مکردنه وهی ههزاری، سودمه ند بن.

دهوله ت ئامانجیکی پوون و بهرزی له هه لگرتنه وهی ژماره یه کی زور له مندا لان و نه و جه وانان له په ناگه کان و به سال اچوان له خانه ی به سال اچوان هه یه^۱، چونکه دهوله ت پۆلی هه یه له وهی مندا لان، گه نجان، و نه و جه وانان که به ده ست حاله ته کانی هه لوه شانده وهی خیزان یان له ده ستدانی که سیکه وه دایک و باوک یان هه ردووکیان ده نالیتن، خانه یان له که شیکی باش بۆ دابین بکات^۲، هه روه ها مال بۆ به سال اچوانی له سه رانسه ری پاریزگاکانی عیرا قدا هه یه، خزمه تگوزاری ته ندروستی باشی تیدا هه بیت، هه روه ها خانه ی به سال اچوان بۆ ئه وانیه نه خو شیه کیان ئه گه رچی که می شه، به لام کاریکی باشه^۳. به هه مان شیوه له ئی ستادا وه زاره تی کار پیتنمای ده رکردوه که پتیه به مندا له هه تیوه کانی ته مه ن (۱۸) هه ژده سالان ده دات، له و خانانه بمیتنه وه تا وه کو خو پیتندی زانکر ته واو ده که ن، ده کریت ئه و ما وه یه دریز بکریته وه له ئه گه ری نه خو شیدا به بریاری یه کتیک لیژنه یه کی پزیشکی فره می شوینی دالده دان^۴، به هه مان شیوه، “ده توانریت چاودیری

ش. س. م.

- ۱- بۆ زانیاری زیاتر: پروهانه: یاسای ژماره ۵ی سالی ۱۹۸۶ یاسای پۆلی دهوله ت.
- ۲- پروهانه: ماده ی ۲ له یاسای ژماره ۵ی سالی ۱۹۸۶ سه باره ت به پۆلی دهوله ت.
- ۳- بۆ زانیاری زیاتر، سه یری: ریتنمای ژماره ۴ی خانه ی به سال اچوان بکه ن له سالی ۱۹۸۵.

۴- پروهانه ماده ی ۲/یه که م له پیتنماییه کانی ژماره ۱۵ی سالی ۲۰۱۶، هه مو ارکراوی چواره م بۆ پیتنماییه کانی پۆلی دهوله ت ژماره ۵ی سالی ۱۹۹۴، که له (الوقائیع)

سودمه‌ندی ژن له خانەى دەولەت دريژ بکريته‌وه، تا ئەو کاتەى که په‌ناگەيه‌کى گونجاو بە‌دهست ده‌يئيت، يان هاوسەرگيرى ده‌کات، يان ده‌رفه‌تى کارىکى گونجاو بە‌دهست ده‌يئيت، هه‌روه‌ها ده‌کريت له ئەگه‌رى نه‌خوشيدا دريژ بکريته‌وه به‌ بېيارى ليژنه‌يه‌کى پزىشکى پسپۆر^١. ئامانجى پشت کردنه‌وه‌ى خانەى چاوديرى بۆ منداڵه هه‌تيوه پيگه‌يشتوو‌ه‌کان، پاراستنى ژيانيان و نه‌قوستنه‌وه‌يان له‌لایه‌ن باندە تاوانکارىيه‌کان بۆ ئە‌نجامدانى کردنه‌وه‌ى تاوانکارى يان کارى نائە‌خلاقى يان له‌لایه‌ن که‌سانى لاوازه‌وه ناچار بکړين بۆ سوالکردن. وه‌زيرى کار و کاروبارى کۆمه‌لايه‌تى پيتمايى ده‌رکرد، که خانەى دالده‌دان هه‌موو پاريزگاگان بۆ پراکتيشاني منداڵه هه‌تيوه‌کانى پيگه‌يشتوو بکريته‌وه به‌ مه‌به‌ستى پاراستنيان، وه‌زاره‌ته‌که نامه‌يه‌شى بۆ وه‌زاره‌تى ناوخۆ نارد، که به‌ره‌نگارى ديارده‌ى سوالکردنى بيانى ببيت‌ه‌وه و کوۆنترۆل هاتنى بيانى بکات، جه‌ختکردنه‌وه له‌سه‌ر کارى ليژنه لاوه‌کيه‌کانى به‌رپرسي به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ى سوالکردن و سه‌رگه‌ردانى له‌ پاريزگاگان به‌ هاوکارى و هه‌ماهه‌نگى له‌گه‌ل لايه‌نه په‌يوه‌نديداره‌کان، جه‌ختکردنه‌وه له‌سه‌ر پيگه‌يشتانى ده‌وريه‌ى هاوبه‌ش له‌ زۆربه‌ى پاريزگاگان تاكو له‌سه‌ر مه‌زارگه پيروژه‌کان بوه‌ستن و ريگري له هه‌موو جوړه سوالکردنيک بکه‌ن، هه‌روه‌ها له هه‌ريمى کوردستان - عيراق له هه‌موو شاره‌کان، به‌ تايبه‌تى له هه‌وليئرى پايته‌خت، به‌ريوه‌به‌رايه‌تى پۆليسى ريککارى

بلاوکراوه‌ته‌وه، ژماره ٤٤٢٦ له ٢٠١٦/٥/١٢، و نووسراوى وه‌زاره‌تى کار، پۆلى وه‌زاره‌تى ده‌روهه ژماره ١٣١٨ له ٢٠١٧/١٢/٩، بۆ سه‌رجه‌م پاريزگاهه ناپيگه‌راوه‌کان. له هه‌ريميکدا، که بریتيه له کردنه‌وه‌ى خانه بۆ چاوديريکردنى منداڵه هه‌تيوه پيگه‌يشتوو‌ه‌کان، به مه‌به‌ستى چاره‌سه‌رکردنى حاله‌ته‌ موزيه‌کان و ئيستغلال نه‌کردنيان.

١- پ‌وانه: ماده‌ى ٢/دووه‌مى پيتمايى ژماره ١٥ ي سالى ٢٠١٦.

لیژنیه‌ک هه‌یه، که پێکهاتوو له نوێنه‌رایه‌تی قانیمقام و پۆلیس و ئاسایش و پارێزگا، به‌رده‌وام له هه‌ڵدان بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی دیاده‌ی سوالکردن، له هه‌موو شارو شاروچه‌کانی هه‌ریم، به‌مه‌به‌ستی دانانی سنوورێک بۆ دیاره‌ی سوالکردن به هه‌ماهه‌نگی نوێنه‌ری وه‌زاره‌ته‌ په‌یوه‌ندیده‌ره‌کانی ناوه‌خۆ و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی. دوله به‌شه‌کانی داها‌تو دا‌تایه‌ک داده‌نێن، که پێشتر بلاو نه‌کراوه‌ته‌وه، له‌لایه‌ن پۆلیسی رێککاری به سوپاسه‌وه پێمان دراوه.

لێی دووه‌م **نام‌رازه‌کانی چاره‌سه‌ری تاوانی سوالکردن** **له‌لایه‌ن وه‌زاره‌تی ناوه‌خۆوه**

وه‌زاره‌تی ناوه‌خۆ رۆلێکی گه‌وره له به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی نه‌هێشتنی سوالکردن ده‌گێڕێ، له‌لایه‌ک به‌هۆی ئه‌وه‌ی ئه‌و وه‌زاره‌ت ده‌توانێ یاسا بسه‌پێنێ و ئامرازانه‌ی ده‌یگریته‌به‌ر، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه له پێناو پاراستنی ئارامی کۆمه‌لایه‌تی و ئاستی هاو‌لاتیان.

وه‌زاره‌تی ناوه‌خۆ له عێراق پۆلی گه‌وره‌ی هه‌یه، به‌و پێیه‌ی ده‌زگای جێبه‌جێکردنه، که پۆلی هه‌یه له جێبه‌جێکردنی ئه‌و بڕیارانه‌ی که له‌لایه‌ن دادگا‌کانه‌وه ده‌رده‌چن، پۆلیسه‌کانیشی به ئه‌ندامی پۆلیسی دادوه‌ری داده‌نریت^١، پۆلیسه‌کان بنه‌مای پاراستنی ئاسایش و سه‌قامگیری له کۆمه‌لگا‌دا، و رۆلێکی پوونیان هه‌یه له مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڵ تاوانی سوالکردن و له رێگه‌ی ئه‌و میکانیزمانه‌ی که وه‌زاره‌ت په‌سه‌ندی

ش. س. م.

١- ب‌روانه: ماده‌ی ١/٣٩ له (قانون أصول المحاکمات الجزائية العراقي) که ده‌لیت: ئه‌ندامانی رێکخه‌ستی دادگه‌ری ئه‌م که‌سانه‌ن له بواره‌کانی کارامه‌یبدا: ١- ئه‌فسه‌ری پۆلیس، مه‌ثموری مه‌رکه‌ز، و مه‌فه‌زه‌کان.

کردوو، وەك چۆن پێنمايى پێكهێنانى تيمى مەيدانى بە ھەماھەنگى لەگەڵ لايەنە پەيوەنديدارەكان بۆ چارەسەرکردنى دياردەى سوالکردن دەكەن، ئەو سوالكەرانە دەستگيردەكەن و دەيدەنە دادگا، بەو پێشەى دياردەى سوالکردن كاريگەرى نەرينى ھەيە و كۆمەلگا تووشى ئازار دەكات. سەرەپاى پێنمايەكانى وەزارەتى ناوخۆ بۆ پێكهێنانى تيمى مەيدانى، بلاوبوونەوى بەرفراوانى دياردەى سوالکردن لەبەردەم گۆرەپانەكان و ترافىك لايتەكان و لەبەردەم چاوى پياوانى كۆنترۆلى دادوهرى لە فرياكەوتن و پۆليس و ھاتوچۆو، دەبينين ئەو پياوانەى دەولەت ھىچ خۆيان تىكنادەن، وەك ئەو ھەيە بەزەيبان بە بارودۆخەكەياندا بىتەو و دەستگيريان ناكەن، بەتايبەتى ژنان و مندال و بەسالاچووان، بۆيە داوا لە جەنابى وەزىرى ناوخۆ دەكەين بۆ ئەو ھەخت لەسەر ئەو تيمانە بكاتەو، كە ھەنگاوى پتەوى تيدا بگرنەبەر، فەرمانى دەستگيرکردنى ھەموو سوالكەرەكان بدەن، ھەروەھا وەزارەتى ناوخۆ پيشنيارى پێكهێنانى ليژنەى لاوھكى لە سەرچەم پاريزگاكان كرد، بەمەبەستى نەھيتشستى دياردەى سوالکردن و ناردنى ئەوانەى دەستگيركراون بۆ دادگاي تايبەتمەندەكان، ئەم ليژنە لاوھكيسانە پابەندن بە دەرکردنى راسپاردە و پيشكەشكردنيان بۆ دەسەلاتە بالاكان بە مەبەستى خستەرووى پيشنيارەكان بۆ چارەسەرکردن و پەرەپيدانى پلان و بەرنامە بۆ چارەسەرکردنى دياردەى سوالکردن، بەپێى ياسا و رێنمايەكان. دواتر زانيارى تەواو بە وەزارەتى ناوخۆ و نووسینگەى بەريز وەزىر لەبارەى راسپاردە و ريشووتنە وەرگىراو.

سەرەپاى ليژنە ھاوبەشەكان، سوالكەريكى زۆر دەبينين، ئەم دياردەيە سنووردار نەبوو، كۆبوونەوكان زياتر تيۆرى بوون، نەك پراكتيكى لە كەمكردنەوى ئەم دياردەيە، جگە لەو ھەش چاودىرى كۆمەلايەتى بوو ھەتە بەشى پاراستنى كۆمەلايەتى، بەپێى ياساى

پاراستنی کۆمه‌لایه‌تی ژماره ۱۱ ی سالی ۲۰۱۴، و لیژنه‌ی هاوبه‌شیش پیویسته تیبینی ئه‌وه بکات. هه‌روه‌ها وه‌زاره‌ت چه‌ندین پێکازی دیکه‌ی گه‌رت‌ه‌بەر بۆ که‌م‌کردنه‌وه‌ی دیارده‌ی سوال‌کردن، له‌وانه ئه‌نجامدانی وۆرک شۆپ له دیوانی وه‌زیر به ئاماده‌بوونی ئه‌فسه‌رانی جێبه‌جێکردن و په‌راویزی وه‌زیر و پوون‌کردنه‌وه له‌سه‌ر هۆکاری بوونی سوال‌که‌ری بیانی و پێکهێنانی تیمی مه‌یدانی هاوبه‌ش له‌گه‌ل وه‌زاره‌تی داد و وه‌زاره‌تی کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی بۆ که‌م‌کردنه‌وه‌ی دیارده‌ی سوال‌کردن و چاودێریکردنی هاتووان بۆ ناو ولات. وه‌زاره‌ت پابه‌ند بوو به دۆزینه‌وه‌ی شوینی تایبه‌ت بۆ ده‌ستگیرکردنی سوال‌که‌ر و یێلان‌ه‌کان، وه‌ک له پارێزگای به‌غدا، به‌رپۆبه‌رایه‌تی پۆلیسی به‌غدا بنکه‌ی پۆلیسی ئه‌لسه‌لام و قاهیره‌ی ته‌رخانه‌کرد، داواش له سه‌ره‌جه‌م به‌رپۆبه‌رایه‌تییه‌کان ده‌کات شوینی تایبه‌ت بۆ سوال‌که‌ران بدۆزنه‌وه بۆ ده‌ستگیرکردنیان، بۆ ئه‌وه‌ی تیکه‌ل به تاوانباران نه‌بن.

سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی پۆلیس پێکاره‌کانیان له ده‌ستگیرکردنی سوال‌که‌ره‌کاندا جێبه‌جێ ده‌که‌ن، بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که ده‌سه‌لاتی دادوهری ده‌ستبه‌جێ ئازادیان ده‌کات، یان ده‌سه‌لاتی دادوهری په‌نا ده‌باته به‌ر وه‌رگرتنی بارودۆخ و بیانوو بۆ ئه‌وه‌ی سزایان به‌سه‌ردا نه‌سه‌پێنێت، وه‌ک به‌دیار ده‌رده‌که‌وێت، که هاوسۆزی و لیبۆرده‌یی له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتی دادوهریه‌وه پۆلیکی پوونی هه‌یه له ئازادکردنیان،

ش. س. م.

۱- بپروانه: بپیری دادگای تاوانه‌کانی نه‌جه‌ف له دۆسیه‌ی ژماره ۲۰۱۷/۲/۲۳ ۲۰۱۷/۶/۳۶، که بریتییه له غه‌رامه‌کردنی به بپری په‌نجا و یه‌ک هه‌زار دینار به پشتبه‌ستن به بپرگه‌کانی ماده‌ی ۳۹۰ له یاسای سزادانی عێراقی و وه‌ک به‌لگه‌ی ماده‌کان ۱۳۱ و ۱۳۲ له یاسای سزادان و لیبرینی بپری په‌نجا و یه‌ک هه‌زار بۆ هه‌ر پۆژیک که سزادراوه‌که له ده‌ستبه‌سه‌رکردندا خه‌رجی کردووه، و له ئه‌گه‌ری نه‌دانی پاره‌دا، بۆ ماوه‌ی یه‌ک مانگ زیندانی ده‌کریت.

نهوجهوانان ئەرکهکانیان به یاسای چاودیری نهوجهوانان ژماره ۷۶ی
 سالی ۱۹۸۲ دیاری کراوه، پیزهکه له وه دایه که پۆلیسی نهوجهوانان
 به دواي گه نجه ونبووه کان و ئهوانه ی له خیزانهکانیان هه لیدین و
 پشتگوێخراوه کان دهگه پین، ئه و نهوجهوانانه دهستنیشان دهکات که
 مهترسی تاوانکارییان له سهره، له و شوینانه ی که نهوجهوانان بۆ خویان
 پاده کیشن، وهک کافئ و باپ و سینه ماکان له درهنگانی شه ودا.^۱
 بوونیان له و شوینانه نهوجهوان تووشی تاوان که تن دهکات، ئه مهش
 به پیتی برکهکانی ماده ی ۲۳ی هه مان یاسا، باوانیان به پرس دهکات،
 ههروه ها له ئەرکهکانی پۆلیسی نهوجهوانان ئه وه یه که نهوجهوانه که
 بهیتریته بهردهم دادگای نهوجهوانان یان دادوهری لیکۆلینه وه.^۲

ش. س. م.

۱- بپروانه: ماده ی ۲۳ له یاسای چاودیری نهوجهوانانی عیراقی ژماره ۷۶ی سالی
 ۱۹۸۲ هه موارکراو.

۲- بۆ زانیاری زیاتر بپروانه: ماده ی ۴۸ی هه مان یاسا.

رۆلی پۆلیسی رێککاری له ههریمی کوردستان له بهرگرتن به دیاردهی سوالکردن شاری ههولێر به نموونه

شاری ههولێر، وهک پایتهختی ههریمی کوردستانی عێراق، گهورهترین کۆبوونهوهی خهڵکی، کۆنترین شارهکه له رۆژههلاتی ناوهراست، ئهمهش وایکردوه، پهيوهندییه کومهلایهتییهکان لهم شاره توندتر دهربهکهون لهچاو شارهکانی دیکه، لهلایهکی دیکهشهوه دانیشتوانی ئهم شاره له رووی داب و نهريت پارێزگاره و لهرووی ئاینیهشهوه پابهندییهکی ئایینی زۆریان ههیه، ههموو خهسلهتانهش وای له سوالکههرانی خۆمالی و بیانی کردوه، روو لهم شاره بکهن، ژمارهکهی سال له دواي سال زیاد بکات.

به گوێرهی توێژینهوهیهک که له سالهکانی ۲۰۲۱ تاكو ۲۰۲۲ ئهجامدراوه^۱، سوالکههرانی شاری ههولێری به نموونه وهرگرتوه، که لهسهردوو ئاستی دوو گۆراو کاری لهسهردیاردهی سوالکردن کردوه، ئهوانیش گۆراوی تهمن و گۆراوی وهززهکان.

یهکهم: رۆلی گۆراوی تهمن له دیاردهی سوالکردن له شاری ههولێر

ش. س. م.

۱- موقهدهم شوان سعدي عمر، توێژینهوهیهکی شیکاری بۆ دیاردهی سوالکردن له شاری ههولێر، به مهبهستی پله بهرزکردنهوه له سالی ۲۰۲۲ پێشکەشی وهزارهتی ناوهخۆی کردوه.

خشته‌ی ژماره (۱) دیارده‌ی سوالکردن له شاری هه‌ولێر، به‌پێی
ته‌مه‌نی سوالکه‌ره‌که

کۆی گشتی	ریژه	خوار ١٨ سال	ریژه	سه‌رووی ١٨ سال	سال ته‌مه‌ن
١٠٤٨	٥٤,٢	٥٤٣	٤٥,٨	٤٥٢	٢٠١٨
٧٢٩	٥٤,٥	٥٧١	٤٥,٥	٤٧٧	٢٠١٩
١١٦٠	٥٣,٤	٣٨٩	٤٦,٦	٣٤٠	٢٠٢٠
	٥٤,٧	٦٣٥	٤٥,٣	٥٢٥	٢٠٢١

له‌خشته‌ی ژماره (١) دا ده‌رده‌که‌وێ که‌سالانه‌ ریژه‌ی سوالکه‌ر له‌هه‌ولێر روو له‌زیاد بوونه، به‌ شینویه‌ک جیاوازی نێوان سالی ٢٠١٨ بو سالی ٢٠٢١ بریتیه له (١٧٤) سوالکه‌ر، ته‌که‌ر سه‌رنج بده‌ین ته‌وا تییینی نه‌وه ده‌که‌رێ که‌ زیاد بوونی ژماره‌ی سالانه به‌ ریژه‌یه‌کی دیاریکه‌راو له‌ کۆی گشتی بریتیه له‌ نزیکه‌ی (٥٠) بو (٦٠) سوالکه‌ر بو هه‌ر سالیک، به‌رای توێژه‌ر هۆکاری ته‌و به‌رزبوونه‌وه‌ی ریژه‌ی سوالکه‌ره‌ش بو سه‌ختی و ناله‌باری گوزه‌ران له‌ سالی (٢٠٢٠) ده‌که‌ریته‌وه که‌ به‌هۆی بوونی په‌تای کورۆنا و بێککاری تووشی هاولاتیان به‌ گشتی بووه‌وه، وه‌ک ده‌رده‌که‌وێ که‌وا چه‌ندی ره‌وشی ئابووری خراپ بیت، ته‌وه‌نده‌ ریژه‌ی سوالکردن که‌م ده‌بیته‌وه، به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه، چه‌ندی خه‌لکی به‌گشتی پاره‌یان بێته‌ ده‌ست و ده‌وله‌مه‌ند بن، ته‌وه‌نده‌ ئاره‌زوویان بو خێرکردن زیاتر ده‌بیت، ته‌وه‌ش وا ده‌کات وێژه‌ی سوالکه‌ر زیاتر بکات. که‌واته هه‌رچه‌نده‌ کاریگه‌ری قه‌یرانی دارایی روو له‌که‌مبوون بیت، نه‌وا ریژه‌ی سوالکردن زیاد ده‌بیت، به‌پێی ئاماری سوالکه‌رانی پولیسی رێککاري هه‌ولێر وه‌ک له‌ خشته‌که‌دا خراوه‌ته‌روو.

ههروههها به سه رنج دان له ههمان خشتهی دهردهكهوی، كه بۆ هه رچوار سالی یهك به دواى یهك كه بریتین له سالانی (۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱) ده بینین ریژهی سه دی نه و كه سانهی كه ته مه نیان له سه رووی (۱۸) ساله به راورد بكهین به وانهی ته مه نیان له خوار (۱۸) سالیه وهیه، ده بینین به ریژهی (۱۰%) ته مه ن بچوو كه كان زیاتر له ته مه ن كه و ره كان، ته مه ش دهرخه ری نه وهیه، كه منالان بۆ نه جامدانی سوالكردن ناچار كراون له لایه ن كه و ره كانیان یان له لایه ن باند و ریکخواوه كانه وه، له وانه یه ریژه یه كیش به هۆی خراپی باری ئابوورییه وه روویان له م كاری سوالكردنه كردیت.

دووه م: رۆلی گۆراوی وهرز له دیاردهی سوالكردن له شاری ههولێر

خشتهی ژماره (۲) دیاردهی سوالكردن له شاری ههولێر، به پیتی

وههزه كان

سال/وههز	بههار	ریژه	هاوین	ریژه	پایز	ریژه	زستان	ریژه
۲۰۱۸	۳۵۱	۳۵,۶	۱۵۳	۱۵,۵	۳۰,۶	۳۱	۱۷۶	۱۷,۸
۲۰۱۹	۳۶۶	۳۴,۹	۱۷۷	۱۶,۹	۳۱۷	۳۰,۲	۱۸۸	۱۷,۹
۲۰۲۰	۱۵	۲,۱	۱۷۶	۲۴,۱	۳۳۷	۴۶,۲	۲۰۱	۲۷,۶
۲۰۲۱	۴۵۶	۳۹,۳	۱۵۸	۱۳,۶	۳۴۰	۲۹,۳	۲۰۶	۱۷,۸

له خشتهی ژماره (۲) دا بۆمان دهردهكهوی كه له شاری ههولێر سوالكه ران سوود له گورانی كهش و ههواو بونه نه ته وهیی و ئاینیه كان وهرده گرن به نه جامدانی كاری سوالكردن، كه تیندا دهردهكهوی ههردوو و وههزی بههار و پاییز یهك له دواى یهك دیاردهی سوالكردن

تياياندا زۆرتره له وهرزهكاني هاوين و زستان كه ريژكه تياياندا (۳۶) و (۳۱%) يهك له دواي يهك له بهرامبهردا ريژهي سوالكهران له هەردوو وهرزي هاوين و زستان كه ميوته وه بو (۱۸) و (۱۵)، ئەمەش، دەتوانين وا ليكي بدهينه وه، كه گۆراني كەش و هەوا كاريگەري لەسەر زۆربوون و كه ميوونه وهی ژماره ی سوالكهران هەيه، به جورىك، دەبين هەردوو وهرزهكاني به هار و پايز ريژهي سوالكەر زياد بوونه، به هوى بووني چەند هوکارىكى ديارىکراو له وانه: خووشى بارى كەش و هەوا لەم دوو وهرزه، كه وا دهكات سوالكەرەكان بتوانن، بۆماوه يەكى زۆرتەر لەسەر شه قامەكان و شوينه گشتىيهكان بمىتنه وه، به بى ئەوهی پىويستيان به نامىرى فينكه ره وه يان شوينى دالده دان هەييت، هەروەها يەككى دىكه لهو هوکارانه بووني چەندىن بۆنه نه ته وه يى و ئاييينه، كه ئەمەش وادهكات ژماره يەكى زۆر خەلك به دەر وه بن و گروپ گروپ له شونهكان كۆبينه وه و مەراسيم و رپوره سمە تايبه تهكان به رى بكن، ئەمەش له لايەن سوالكەرەكان دەقوزرپته وه تاكو كارى سوالكردى تيدا بكن، به تاييهت له بۆنه ئاييينهكان كه خەلكى زياتر بۆ خىركردن دەست كراوه دەبن. هەروەها تىيىنى ئەوه دهكەين كه وهرزهكاني پايز و زستان ريژهي سوالكەري تيدا كه م دەيپته وه، به هوى ساردى و تەپو تووشى شوينه گشتىيهكان له لايەك، له لايەكى دىكه وه كۆبوونه وهی جەماوه رى و خەلك و ئاهەنگەكانيش له دەر وه ناكړين، كه وا دهكات سوالكەرەكان بى بازار بن.

ئەوهی لەم خشته يه دەيپته مايه پرسىار ئەوهيه، ئەويش كه مى ريژهي سوالكردن له سالى ۲۰۲۰ كه بۆته (۲۰۱) ئەوهش بۆ ئەوه دهگەرپته وه لهو سالدە و لەسەرەتاي وهرزي به هار برىارى راگەياندى كه رەنتين درا، به هوى بلاوبوونه وهی قايرۆسى كۆرۆناوه، ئەمەش واىكرد بازارەكان به داخراوى بمىتنه وه و خەلكى بۆ كارىكى زۆر گرنگ نه بووايه هاموشوى شوينه گشتىيهكانيان نه ده كرد، به مەش سوالكەرەكانيش كه سىكى وایان دەست نه ده كهوت تا داواي پارەي لى بكن.

سټیټم: ده‌ستگیرکړدنی سوال‌ګر و ده‌ستگیر به پټی ته‌من له ماوه‌ی دوو سال‌دا

به گوږه‌ی ټاماریکی نافه‌رمی که له ماوه‌ی سالی و نیویک کراوه، له‌لایه‌ن پو‌لیسی ریککاری، وهک هه‌لمه‌تی ده‌ستگیرکړدنی سوال‌ګر له شوینه گشتیه‌کان له‌ناو شاری هه‌ولیر (نه‌وهک پاریزګا) ده‌رکه‌وتوو ژماره‌یه‌کی زور سوال‌ګر هه‌یه و نه‌و ژماره‌یه‌ش سال دوا‌ی سال زیاد ده‌کات.

به‌ری‌وه‌به‌رایه‌تی به‌شی پو‌لیسی ریککاری له شاری هه‌ولیر له ټاماریکی نا‌فه‌رمیدا، که له ماوه‌ی (۲۰۲۲/۱/۱) بڼ (۲۰۲۲/۱۲/۵) به‌ری‌وه‌به‌رایه‌تی‌یه‌که‌یان له هه‌لمه‌تی ده‌ستگیرکړدنی سوال‌ګر و ده‌ستگیری ته‌منی سه‌رووی (۱۸) سال، نزیکه‌ی ۱۷۰ سوال‌ګر و ده‌ستگیریان ده‌ستگیرکړدوه، بڼ ته‌منی خوار (۱۸) سالی‌ش ۱۴۵ که‌سیان ګرتووه وهک له‌م خسته‌یه دپاره:

له ریکه‌وتی بڼ (۲۰۲۲/۱/۱) (۲۰۲۲/۱۲/۵)	۱۷۰ سوال‌ګر و ده‌ستگیر	ده‌ستگیرکړدنی سوال‌ګر و ده‌ستگیر له چوارلایانه‌کان سه‌رووی ته‌منی ۱۸ سال و کړدنه‌وه‌ی په‌راوی لیکولینه‌وه بڼ کراوه‌ته‌وه
له ریکه‌وتی بڼ (۲۰۲۲/۱/۱) (۲۰۲۲/۱۲/۵)	۱۴۵ سوال‌ګر و ده‌ستگیر	ده‌ستگیرکړدنی سوال‌ګر و ده‌ستگیر چوارلایانه‌کان خوار ته‌منی ۱۸ سال و کړدنه‌وه‌ی په‌راوی لیکولینه‌وه بڼ کراوه‌ته‌وه
	۳۱۵ که‌س	کوی گشتی

ش. س. م.

۱- به‌ری‌وه‌به‌رایه‌تی پو‌لیسی ریککاری شاری هه‌ولیر، ټاماری روژانی ۲۰۲۲/۱۲/۵ و ۲۰۲۳/۶/۱۲. لیزه‌دا زور سوپاسی به‌ریز موقه‌ده‌می پو‌لیس شوان سعدي عمر بک‌م، که هاوکاری زوری کړدین بڼ به‌ده‌سته‌یتانی نه‌م ټامارانه.

وهك دياره پۇلىسى رىككار دەستگىرېشى لە تەمەنى بچووك و گەورەى وهك سوالكەر ھەژماركردووه، بەھۆى ئەوھى ئەو شتانەى دەيفرۆشن شتى بىئ بەھا و ناپېويستن، بۆئەوہ بووہ كردهى سوالكەرييەكەيان رەوايەتى پىن بدەن. بۆيە جياوازى لەنيوان نەكردووه و پەراوى ليكۆلينەوہى بۆ ھەردووكيان كردۆتەوہ.

ئەكەر سەيرى ئاماژى سالى دواتر، واتا شەش مانگى سالى ۲۰۲۳ بگەين، دەبينين ژمارەى ريك دوو ھيئدە بۆتەوہ، ھەمان بەريوہەرايەتى پۇلىسى رىككارى لە ئاماريكى ديكەدا، كە لە ماوہى شەش مانگ ئەنجامى داوہ، دەرکەوتووه كە پۇلىسەكانيان ژمارەيەكى زۆرتەر لەوہى سالى رابردوويان دەستگيركردووه، ئەمەش نيشانەى ئەوہى ژمارەكە سال لەدواى سال روو لە ھەلكشانە، وهك لەم خشتەى خوارەوہ ديارە.

لە ريگەوتى بۆ (۲۰۲۳/۱/۱) (۲۰۲۳/۶/۱۲)	۲۳۳ سوالكەر و دەستگير	دەستگيركردنى سوالكەر و دەستگير لە چوارلايانەكان سەرووى تەمەنى ۱۸ سال و كردنەوہى پەراوى ليكۆلينەوہ بۆ كراوہتەوہ
لە ريگەوتى بۆ (۲۰۲۳/۱/۱) (۲۰۲۳/۶/۱۲)	۱۳۱ سوالكەر و دەستگير	دەستگيركردنى سوالكەر و دەستگير چوارلايانەكان خوار تەمەنى ۱۸ سال و كردنەوہى پەراوى ليكۆلينەوہ بۆ كراوہتەوہ
	۴۵۳ كەس	كۆى گشتى

وهك لە خشتەكە ديارە، پارەكە لەماوہى ۱۲ مانگ تەنھا ۱۷۰ سوالكەر و دەستگيرى سەرووى تەمەنى ۱۸ سال گيراوہ، كەچى

ئەمسال ژمارە بۆتە ۳۲۲، ئەمەش نیشانەيەکی دیارە که دیاردهی سوالکردن لەم شارە روو لە هەلکشانە، پێویستە لەسەر دەسەلاتداران رێوشوینی جدیتر بگرنەبەر و دەزگاکانی دیکەیی مەدەنی و خێرخوازی لە بەرگرتن بەم دیارده بەشداری پێ بکەن، هەروەها لە بەراوردکردنی هەردوو خشتەکه بۆمان دەردەکهوێت ژێرەیهکی زۆر منال کهوتوونەتە سەرچاوەکان که نیوہ گەرەکانن، بەلام لە سالی ۲۰۲۳ دەبینین ژمارەیی منالە دەستگیرکراوەکان هەندیک کهمی کردووە.

بەلام لە ئامارەیی بەرپۆهەرایەتی پۆلیسی رێککاری زانیاری زیاتر نەهاتووە، لەبارەیی ئەوہی ئاخۆ ئەوانە جاری چەندەمیان لەسەر کاری سوالکەری دەستگیرکراون.

ماوەتەوہ زۆر سوپاسی بەرێز موقەدەمی پۆلیس شوان عومەر محەمەد بکەم، لە بەدەستەیتانی ئەم داتایانە لەشاری هەولێر زۆر هاوکاریکردم.

كۇتايى

دواى ته‌واوبوون و کوتايى هاتنى ئەم تويزينه‌ويه، گه‌يشتينه‌چه‌ند
ده‌ره‌نجاميک و کومه‌ليک راسپارده‌مان بۆ لايه‌نى په‌يوه‌نديدار کردووه،
تاكو سوودي لږ بښن

یہ کہم: دہرہ نجامہ کان

۱- تاوانی سوالکردن یه کیگه له تاوانه مه به سستداره کان و به دیارده یه کی جیهانی داده نریت، سه ره پای جیاوازی سروشتی له کۆمه لگه که وه بۆ کۆمه لگه کی تر، بهو پێیهی کاریگه ری له سه ره سه لیهی گشتی هیه و له زۆریه ی یاساکاندا پێناسه نه کراوه به یاسادانه ری عتراقشه وه.

۲- یاسادانه‌ری عیراق سواک‌کردنی شاراو‌هی به تاوان نه‌زانیووه، که بریتیییه له فروشتنی که‌لوپه‌لی بئ بایه‌خ وه‌ک شانه یان ئاو یان چه‌ند شتی دیکه.

۲- تاوانی سوالکردن یه کیکه له تاوانه ئه زینیه کان، بهو پیتییه سوالکردن وا ده رناکه ویت که بوونی هه بیت، مه گهر به کرده وهیه کی جهسته یی، که ئه نجامده ره که ی ئه نجامی بدات.

٤- یاسادانه، سوالکردنی به تاوان زانی، بۆ پاراستنی سهلیقه‌ی گشتی و پاراستنی هه‌ستی هاوولاتیان و زیانیان پێشه‌گه‌یاندن له‌لایه‌ن سوالکه‌ره‌وه و پاراستنی که‌رامه‌تی سوالکه‌ر و به‌فیرۆنه‌دانی ئه‌و که‌رامه‌ته‌ی.

۵- تاوانی سوالکردن پیشگیرانه له یاساګانی عیراقدا به پشټهستن به برګهګانی ماده‌ی ۱/۳۹۰ له یاسای سزادانی عیراقی ژماره ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹ی هه‌موارګراو.

- ٦- ده‌ستپێکردن له تاوانی سوالکردن پرونادات، چونکه سه‌رپێچیه و تاوانێکی فەرمییە، بەو پێشە ئه‌نجامه‌که‌ی به‌ده‌ست دێت.
- ٧- یاسادانه‌ر بوونی نیه‌تی له تاوانی سوالکردن ئاشکرا کرد، چونکه ویستی سزای تاوانه‌که له تاوانه‌کانی سه‌رپێچیه‌کانی تر قورستر بکاته‌وه، هه‌روه‌ها مه‌رجی هه‌بوونی نیه‌تی تایبه‌تی نه‌خسته‌پوو، به‌لکو بوونی نیه‌تی گشتی، له‌سه‌ر به‌نهای له بڕه‌گه‌کانی ماده‌ی ١/٣٩٠ له یاسای سزادانی عێراقی، که تێیدا هاتوه، بوونی سوالکه‌ر به مه‌به‌ستی سوالکردن له‌و شوێنانه‌ی که یاسادانه‌ر دیاری کردوه.
- ٨- سوالکردن له یاسای هه‌موارکراوی چاودێری نه‌وجه‌وانان ژماره ٧٦ی سالی ١٩٨٣ جوړیکه له سه‌رگه‌ردانی و بیلانه‌یی، ئه‌و رێوشوێنانه‌ی له ماده‌ی ٢٦ی یاسای چاودێری نه‌وجه‌واناندا هاتوه فراوانتر و گشتگیرتر و کارپێکراوترن، له ده‌قی ماده‌ی ٢/٣٩٠ی یاسای سزادان.
- ٩- گه‌نده‌لی حکومه‌ت گه‌وره‌ترین پۆلی هه‌یه له ته‌شه‌نه‌کردنی دیارده‌ی سوالکردن و زۆری ژماره‌ی سوالکه‌ره‌کان، ئه‌مه‌ش به‌هۆی کاریگه‌رییه‌ کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و سیاسیه‌کانیه‌وه.
- ١٠- قوربانی، له تاوانی سوالکردندا به په‌زنامه‌ندی خۆی پاره نادات، له زۆربه‌ی حاڵه‌ته‌کاندا پاره ده‌دات به سوالکه‌ره‌که ده‌شزانیت سوالکه‌ره‌که درۆ ده‌کات.
- ١١- پێکه‌وتنه‌نامه نیوده‌وله‌تییه‌کان و بڕه‌گه ده‌ستووریه‌کان پۆلی سه‌ره‌کی ده‌گێژن له چاره‌سه‌رکردنی حاڵه‌ته‌کانی هه‌ژاری و بیه‌شی. پێزگرتن له که‌رامه‌تی مڕۆف له پێگه‌ی ده‌قی ده‌ستووری و پێکه‌وتنه نیوده‌وله‌تییه‌کان که له‌گه‌ل ده‌وله‌تان ئه‌نجام ده‌درێن.

١٢- وهزارهتی کار پۆلی سه‌ره‌کی ده‌گێڕیت له مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل که‌یسه‌کانی سوال‌کردن له‌ پێگه‌ی جێبه‌جێکردنی یاسای پاراستنی کومه‌لایه‌تی

١٣- وهزاره‌تی ناوخۆ ئه‌رکی سه‌ره‌تایی هه‌یه له مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل حااله‌ته‌کانی سوال‌کردن له‌ پێگه‌ی جێبه‌جێکردنی یاسا و ئاماده‌کردنی وۆرک شۆپ و کونفرانس.

١٤- بۆمان پوون بووه‌وه، که دووباره‌ گه‌رانه‌وه بۆ تاوان‌کردن، وه‌ک بارودۆخیکی توند، تاوانی سوال‌کردن ناگرتیه‌وه.

١٥- یاسادانه‌ری عێراق هه‌له‌خه‌له‌تاندنی خه‌لک بۆ سوال‌کردن به‌ تاوان زانیوه‌وه، له‌مه‌شدا کاریکی باشی کردووه، چونکه‌ پهنکه‌ گه‌وره‌کان له‌لایه‌ن بانه‌ تونده‌کانه‌وه کۆنترۆل کرابیت

١٦- یاسادانه‌ر پانتاییه‌کی زۆر بۆ ژماردنی شوینه‌کانی سوال‌کردن جێک‌داده‌وه، به‌ ئامانجی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل سوال‌کردن به‌ هه‌موو شیوه‌کانیه‌وه، به‌ مه‌به‌ستی پاراستنی سه‌لیقه‌ی گشتی.

دووه‌م: پاسپارده‌کان

١- داوا له‌ یاسادانه‌ر ده‌که‌ین، که حااله‌ته‌کانی سوال‌کردنی شاراوه له‌ ژێر په‌رده‌ی فروشتنی شته‌ بێ بایه‌خه‌کانی وه‌ک کلینکس یان فروشتنی بنێشت به‌ تاوان بزانییت، ئه‌گه‌ر به‌لگه‌کان پوون بێ که مه‌به‌ستی ئه‌م کرده‌وه‌یه له‌ زۆربه‌ی حااله‌ته‌کاندا سوال‌کردنه.

٢- داوا له‌ یاسادانه‌ر ده‌که‌ین سزاکه‌ چۆتر بکاته‌وه و ده‌قی ماده‌ی ٣٩٠/١ له‌ یاسای سزادانی عێراقی ژماره‌ ١١١ ی سالی ١٩٦٩ ی هه‌موارکراو، هه‌موار بکاته‌وه و سزای تاوانی سوال‌کردن له‌ هه‌ر شوینیک پووبدات بسه‌پێنی، به‌بێ دیاریکردنی شوین.

۳- داوا له یاسادانه ده‌کین ده‌ست به‌سهر نه‌و پاره‌یه‌دا بگریټ، که له‌به‌رده‌ستی تاوانباری سوال‌که‌ردایه، به له‌به‌رچاو‌گرتنی نه‌وه‌ی نه‌م پاره‌یه له تاوانیکه‌وه به‌ده‌ست هاتووه.

۴- داوا له یاسادانه ده‌کات ده‌قی ماده‌ی ۱/۳۹۰ له یاسای سزادانی هه‌موار‌کراوی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ هه‌موار بکاته‌وه، که تیندا هاتووه: چوونه ژووره‌وه بۆ ناو مال یان پاشکوکانی به‌بی مؤل‌ت بیت، چونکه نه‌چوونه ناو مال‌ه‌کان مافی تایبه‌تمه‌ندی نه‌و که‌سه‌یه، که یه‌کینکه له گرنگترین مافه‌کان، که به مړوڤ ده‌به‌خشریت، بۆیه داوا له یاسادانه ده‌کین، که زاراوه‌ی خانوو له‌ناو چوارچی‌وه‌ی شوین لابه‌ریټ، له پیناو پیروزی شوینی نیشته‌جی‌وونه‌که‌دا، تاکو نه‌بیته پاساوینک بۆ سوال‌که‌ر له پای سزایه‌کی که م پېشیلې نه‌و پیروزییه نه‌کات، که له‌وانه‌یه چوونی بۆ ناو مال‌ه‌که به ئامانچ و مه‌به‌سته‌که‌ی دزی یان تاوانی تر بیت، یاسادانه که‌یسیکی تایبه‌تی بۆ بریار بدات بۆ نه‌و ژماره زوره‌ی سوال‌که‌ر که به بیانووی سوال‌کردن له ده‌رگا‌کان ده‌دن و ده‌چنه ناو مال‌ه‌کان، باند بن بۆ رفاندنی من‌دال یان باند بن بۆ دزی‌کردن.

۵- داوا له یاسادانه ده‌کین ده‌قی ماده‌ی ۲/۳۹۰ له یاسای سزادانی عیراقی هه‌موار‌کراوی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ هه‌موار بکاته‌وه که بریتیه له جیبه‌جیکردنی ده‌قی ماده‌ی ۷۲ ی یاسای هه‌موار‌کراوی چاو‌دی‌ری نه‌وجه‌وانان ژماره ۷۶ ی سالی ۱۹۸۳ له‌کاتیک‌دا نه‌وجه‌وان سوال ده‌کات، نه‌و پرو‌داوه‌ی، که نه‌وجه‌وانه‌که سوال‌کردن نه‌نجام ده‌دات. نه‌مه‌ش له‌به‌ر نه‌وه‌یه که سوال‌که‌ری نه‌وجه‌وان پتو‌یستی به پاراستن یان چاو‌دی‌ری هه‌یه، له سوال‌کردنیش تووشی مه‌ترسی ده‌بیټ، دۆخی سوال‌کردن ته‌نها ئاماژه‌یه‌کی پروونه بۆ نه‌و مه‌ترسییه کومه‌لایه‌تییه‌ی که نه‌وجه‌وانه‌که به‌رکه‌وته‌ی ده‌بیټ.

٦- داوا له یاسادانه ده‌که‌ین ناکوکی نیوان ده‌قی ماده‌ی ٣٩٠/٢ یاسای سزادانی عیراقی ژماره ١١١ ی سالی ١٩٦٩ ی ه‌موارکراو و ده‌قی ماده‌ی ٢٦ ی یاسای چاودیتری نه‌وجه‌وانان لابیات و ماده‌ی ٢٦ بکاته ماده‌ی کارپینکراو بو ئه‌م پ‌سپورییه.

٧- داوا له یاسادانه ده‌که‌ین به پتی بر‌که‌کانی ماده‌ی ٢٩ ی یاسای نه‌وجه‌وانان به‌ر‌پ‌سیاریتی دایک و باوک کارا بکات.

٨- داوا له یاسادانه ده‌که‌ین ده‌قی ماده‌ی ٣٠ ی یاسای چاودیتری نه‌وجه‌وانان به شینوه‌یه‌ک ه‌موار بکاته‌وه، که له‌گه‌ل ده‌قی ماده‌ی ٣٩٢ ب‌گونجیت، که به توندی سزای دایک و باوک و که‌سانی تر ده‌دات، به‌ه‌وی ه‌اندان یان پ‌التانی نه‌وجه‌وان به‌ره‌و سوال‌کردن و ناکوکی نیوان ده‌قی سه‌ره‌وه و ده‌قی یاسای سزادان، ماده‌ی ٣٩٢ که به یاسا ه‌موار کراوه‌ته‌وه، ه‌ه‌لب‌گریت.

٩- داوا له یاسادانه ده‌که‌ین سزای تاوانی سوال‌کردن توندتر بکاته‌وه به له‌به‌ر‌چاو‌گرتنی زوری حاله‌ته‌کانی سوال‌کردن و ب‌ت‌ریزیکردن به ه‌ه‌ندیک له‌م پ‌یشه‌یه و بیکاته تاوانی که‌تن و مه‌رجی دووباره‌بوونه‌وه‌ی له‌لایه‌ن سوال‌که‌رانه‌وه، که ده‌ست‌گیر ده‌کرین و ب‌پ‌یاری دادوه‌ری له دژی ده‌رده‌چیت، بو ئه‌وه‌ی د‌وسیه‌ی دووباره‌بوونه‌وه‌ی سزاکه، وه‌ک بارود‌وخیکی سه‌خت بو سزاکه بزانن.

١٠- داوا له یاسادانه ده‌که‌ین ده‌قی ماده‌ی ١/٣٩٠ له یاسای سزادانی عیراقی ژماره ١١١ ی سالی ١٩٦٩ ی ه‌موارکراوی عیراق، ه‌موار بکاته‌وه و توندی سزاکه سنووردار بکات، بو ئه‌و ته‌نها که‌سانه ب‌گریته‌وه، که خو‌یان به که‌مه‌ندام یان بریندار پ‌یشان ده‌دن، یان فیل یان ه‌ر شتیکی تر به‌کارده‌هینن..

١١- داوا له یاسادانه ده‌که‌ین ده‌قی ماده‌ی ١/٣٩٠ له یاسای سزادانی عیراقی ژماره ١١١ ی سالی ١٩٦٩ ی ه‌موارکراوی عیراق

هه‌موار بکاته‌وه و حاله‌تی سزای توند بۆ سوالکە‌ی منجڕ‌لا به‌ریت، سه‌خته پێوه‌ریک یان کۆنترۆڵیک هه‌بیت، که‌ راده‌ و بری منجڕیه‌که‌ پێ دیاری بکریت.

۱۲- داوا له‌ یاسادانه‌ر ده‌که‌ین ده‌قی ماده‌ی ۲۹۰/۱ له‌ یاسای سزادانی عێراقی ژماره‌ ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹ی هه‌موارکراوی عێراق هه‌موار بکاته‌وه و دۆسیه‌ی سزای توند به‌ هۆی نیشاندانی که‌مه‌ندامی یان برینیک هه‌لبگریت، به‌هۆی ئه‌وه‌ی ئه‌و که‌سانیک هه‌نه‌ به‌ راسته‌قینه‌ تووشی ئه‌م که‌مه‌ندامیه‌ یان برینه‌ بوونه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی زۆربه‌ی که‌مه‌ندامیه‌کان دیارن، هه‌ربۆیه‌ مه‌حاله‌ بشارددرینه‌وه‌، حکومه‌ت پێویسته‌ له‌بری زیادکردنی سزاکه‌، چاره‌سه‌ر و پالپشتیان بکات، له‌به‌رئه‌وه‌ی که‌ یاسادانه‌ر مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ ئیستغفالکردنی که‌مه‌ندامیه‌که‌ کردووه‌، له‌ سوالکردن له‌ یاسای چاودێریکردنی خاوه‌ن پێداویستیه‌ تایبه‌ته‌کانی ژماره‌ ۳۸ی سالی ۲۰۱۳، ماده‌ی ۲۲ی هه‌مان یاسا.

۱۳- داوا له‌ ده‌سه‌لاتی جێبه‌جێکردن ده‌که‌ین لیژنه‌ تایبه‌ته‌کان کارابکات، بۆ پاراستنی منداڵان، دابینکردنی هه‌موو ئامرازه‌کانی خۆپارێزی و چاره‌سه‌ر بۆ سوالکە‌ری نه‌وجه‌وان، هه‌روه‌ها ده‌سه‌لاتی فراوانی هه‌بیت، له‌ دارشتنی سیاسه‌تی گشتی و پووبه‌پووبوونه‌وه‌ی هه‌موو ئه‌و حاله‌تانه‌ی که‌ نه‌وجه‌وان تووشی دیت.

۱۴- داوا له‌ ده‌سه‌لاتی جێبه‌جێکردن ده‌که‌ین خانه‌ی تایبه‌ت دابه‌زرینیت، که‌ ئاگاداری سوالکە‌رانی پێگه‌یشتوو بیت، هاوشیوه‌ی ئه‌و خانانه‌ی که‌ ئاگاداری نه‌وجه‌وانانی بیتلانه‌ن.

۱۵- داوا له‌ ده‌سه‌لاتی جێبه‌جێکردن ده‌که‌ین، سزای جێگه‌روه‌ کارا بکات، له‌وانه‌ش دانان له‌ خانه‌کانی کارپێکردن، هه‌روه‌ها چالاککردنی

ناوهندهکانی پرهیتانی پیشهیی بۆ پراکیتسانی سوالکه رهکان، به مه بهستی
 فیرکردنی پیشهیهکی شه ره فمه ندانه، که بژیوی ژیانیان بۆ دابین بکات.
 ۱۶- داوا له دهسهلاتی جیبه جیکردن دهکهین، که پۆلی بهشی
 سوالکه ر و بیتلانه له وهزارهتی کار و کاروباری کۆمه لایهتی، بهشی
 چاودیری بۆ کهسانی خاوهن پیداو یستی تایبته کارا بکات و پۆلی
 تنها هه ماههنگی و دابینکردنی کادر و پیدانی دهسهلاتی فراوان بیت به
 به پیره به رایه تییه که له بابتهتی پیکهیتانی لیژنه هاو به شهکانی کار و
 ناوخۆ، هه روه ها چرکدرنه وهی هه لمه ته کان بۆ نه هیتشتنی ئهم دیاردهیه.
 ۱۷- داوا له دهستهی پراگه یاندن دهکهین، له رینگهی میدیای دهنگی
 و فیدیه ویه وه پۆلی پراگه یاندن چالاک بکهن. بۆ مه بهستی ده رخستنی
 ئهم دیاردهیه به پرووی راسته قینهی خۆی و پالنانی خه لک بۆ ئه وهی
 نه به خشیته سوالکه ر، له پیتا و پاراستنی سه لیهی گشتی.
 ۱۸- داوا له ئه نجوومه نی بالای دادوهری دهکهین، دادوهره کان
 پاسپیریت، که بن پاسا و هاو سۆزی سوالکه ر نه بن، هه روه ها به پیتی
 برکهکانی یاسای سزادان سه بارهت به سوالکه رهکان برپار بدهن.

ليستى سهرچاوهكان

- القران الكريم
- 1- قانون الحماية الاجتماعية رقم 11 لسنة 2014 العراقي
- 2- قانون العقوبات المصري رقم 58 لسنة 1937
- 3- قانون التسول المصري رقم 43 لسنة 1933
- 4- قانون الرعاية الاجتماعية رقم 126 لسنة 1980 العراقي
- 5- قانون العقوبات الأردني رقم 16 لسنة 1960 المعدل.
- 6- قانون العقوبات العراقي رقم 111 لسنة 1969 المعدل
- 7- قانون العقوبات المصري رقم 58 لسنة 1937
- 8- قانون انضمام العراق إلى اتفاقية الأمم المتحدة لمكافحة الفساد لعام 2003 رقم 3 لسنة 2007
- 9- قانون أصول المحاكمات الجزائية العراقية رقم 23 لسنة 1971 المعدل
- 10- قانون تعديل الغرامات العراقي رقم 6 لسنة 2008 المعدل
- 11- قانون رعاية ذوي الإعاقة والاحتياجات الخاصة رقم 38 لسنة 2013 العراقي
- 12- قانون مكافحة الاتجار بالبشر العراقي رقم 28 لسنة 2012
- 13- قانون حياة النزاهة العراقي رقم 30 لسنة 2011
- 14- احمد عبد القادر، جريمة الاتجار بالبشر دراسة مقارنة شركة العاتك، بيروت.
- 15- ادم سميان نياب، جريمة التسول، رسالة ماجستير مقدمة الى كلية القانون، جامعة بغداد، سنة 2001.
- 16- اقبال الفلوجي، نحو سياسة جنائية حديثة مجلة العدالة العدد 1 لعام 1976.
- 17- الاتفاقية الأوروبية لمكافحة الاتجار بالبشر لعام 2005 وبرتوكول منع وقمع ومعاقبة الوطنية الاتجار بالبشر وخاصة النساء والاطفال المكمل للاتفاقية الأمم المتحدة لمكافحة الجريمة المنظمة . عبر الوطنية عام 2000.
- 18- الشيخ احمد رضا، معجم متن اللغة، ج3، دار مكتبة الحياة، بيروت 1959، ص87.
- 19- امل حمدي دكاك، أثر الحروب والنزاعات المسلحة على الأسرة العربية مجلة جامعة دمشق المجلد 23.
- 20- امير فرج يوسف مكافحة الفساد الاداري والوظيفي وعلاقته بالجريمة على المستوى المحلي والإقليمي والدولي في ضلل اتفاقية الأمم المتحدة لمكافحة الجريمة المكتتب الجامعي الحديث الإسكندرية 2010.
- 21- بسيمة الحفاوي، التسول في المغرب من الالباء الى الابناء، ط1، بدون مكان نشر 2006.
- 22- بن منظور، جمال الدين محمد بن مكرم لسان العرب، ج 6 ط 3 دار إحياء التراث العربي للنشر والتوزيع، بيروت 1999.

- 23- جعفر عبد الأمير الياسين التشرّد وانحراف سلوك الصغار والأحداث في العراق دراسة ميدانية في علم الاجتماع الجنائي رسالة دكتوراة جامعة بغداد كلية الآداب 2002.
- 24- د. توفيق الحاج، الحرب على الإرهاب، منشورات زين الحقوقية 2013؟
- 25- د احمد امين، شرح قانون العقوبات الأهلي ط3 المجلد الثالث، الدار العربية للموسوعات، بيروت، 1982، قانون العراق العام العراقي.
- 26- د جلال ثروت، نظم القسم العام قانون العقوبات نظرية الجريمة دار الجامعة الجديدة، الاسكندرية، 2010.
- 27- د حكمت بشير، الحروب العدوانية وما أفرزته من قروض وتعويضات بحق العراق، الطبعة الأولى دار الزهراء للطباعة والنشر بيروت، 2009.
- 28- د طلال ابو عفيفة شرح قانون العقوبات القسم العام، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمان، 2012، الأردن.
- 29- د عدنان ياسين مصطفى ود كريم محمد حمزه، اطفال في نزاع مع القانون دراسة ضمن مشروع تعزيز الحماية والعدالة لأطفال والشباب في العراق، 2011.
- 30- د علي عبد القادر القهوجي شرح قانون العقوبات القسم العام نظرية الجريمة، منشورات الحلبي الحقوقية، بيروت، 2011.
- 31- د محمود نجيب حسني شرح قانون العقوبات القسم العام، ط3 دار النهضة العربية.
- 32- د نوري سعدون عبد العوامل الاجتماعية المؤثرة في ارتكاب الجريمة، مجلة جامعة الانبار للعلوم الانسانية العدد الاول، 2011.
- 33- د وصفي محمد علي الوجيز في الطب العدلي، العاتك لصناعة الكتب، القاهرة، 2010.
- 34- د. ابتسام علام الجماعات الهامشية دراسة انثروبولوجية لجماعات المتسولين في مدينة القاهرة طبعة 2002.
- 35- د. ابو حسن جاسم ذرية، جريمة الاستغلال الجنسي للأطفال في قانون العراقي والقوانين المقارنة، مكتبة القانون المقارن، بغداد، 2023.
- 36- د. احمد فتحي سرور الحق العام في الحياة الخاصة مجلة القانون والاقتصاد، العدد 45 1987.
- 37- د. اشرف توفيق شمس شرح قانون العقوبات / القسم العام النظرية العامة للجريمة والعقوبة 2012.
- 38- د. أبسر أنور علي و د أمال عثمان، أصول علم الإجرام والعقاب، ج 1، علم العقاب، دار النهضة العربية، 1993.
- 39- د. تميم طاهر احمد، بدائل العقوبات السالبة للحرية قصيرة الأمد، رسالة ماجستير مقدمة إلى كلية القانون جامعة بغداد – 1988.
- 40- د. حسين الشيخ محمد طه البليسان. جريمة التسول بحث منشور في جملة ترازوو، يصدرها اتحاد حقوقي كردستان، العدد 32 و 33، سنة 2007.
- 41- د. دهام اكرم عمر، جريمة الاتجار بالبشر، دار الكتب القانونية، مصر القاهرة، 2011.

- 42- د. رندة الفخري الطفل والجريمة في ظل قانون الأحداث والقواعد الدولية دراسة مقارنة منشورات زين الحقوقية بيروت، 2014.
- 43- د. رؤوف عبيد جرائم الاعتداء على الأشخاص والأموال، دار النهضة العربية 1976.
- 44- د. رؤوف عبيد، شرح قانون العقوبات التكميلي الطبعة الخامسة دار الفكر العربي . 1979.
- 45- د. سعد خليفة العبار أحكام التسول فقها وقانونا مجلة البحوث القانونية جامعة مصراتة كلية قانون، عدد 1 السنة 2015.
- 46- د. شاكر سليمان محمود، الباحث واثره في المسؤولية الجنائية، اربيل مطبعة هيفي، 2023.
- 47- د. شاكر سليمان محمود و توانا جمال، حق الطفل العراقي في التعليم واثر التقدم التكنولوجي عليه، بحث منشور في مجلة جامعة تكريت للحقوق، سنة (5) العدد (1) جزء (2)، السنة 2020.
- 48- د. صابر بن محمد، الباحث في القانون الجنائي، مكتبة الوفاء، مصر، الاسكندرية، 2011.
- 49- د. عبد الامير كاظم زاهد وقائع أبحاث مؤتمر و قوانين الأسرة العراقية المشكلات و المعالجات 2014.
- 50- د. عبد الخالق محمد عفيفي بناء الأسرة والمشكلات الأسرية المعاصرة المكتب الجامعي الحديث. 2011.
- 51- د. عبد الرحمن توفيق احمد، شرح قانون العقوبات القسم الخاص، الجرائم الواقعة على الأشخاص ط1 دار الثقافة والنشر والتوزيع بدون مكان طبع 2012.
- 52- د. عبد الرحمن خلفي العقوبات البديلة دراسة فقهية تحليلية مقارنة ط 1 المؤسسة الحديثة للنشر لبنان 2015 .
- 53- د. عبدا لقادر القهوجي وفتوح عبد الله الشاذلي، علم الإجرام وعلم العقاب مطابع السعدي، 2007.
- 54- د. عصام العطية، قانون الدولي العام، الطبعة الخامسة بغداد 1992.
- 55- د. عصمت عدلي، الجريمة وقضايا السلوك الانحرافي بين الفهم والتحليل دار الجامعة الجديدة، الإسكندرية. 2009.
- 56- د. علي حسين خلف- د. سلطان عبد القادر الشاوي / المبادئ العامة في قانون العقوبات ط2، العاتك الصناعات الكتاب، القاهرة 2010.
- 57- د. علي حمزة عسيل، د. نورس رشيد طه، الوجيز في علم الاجرام، دار المسلة، بغداد، 2023.
- 58- د. عمار فوزي المياحي الفساد الإداري وسبل علاجه وفقا لتقديرات البيئة العراقية مجلة المستقبل العراق العدد 2008.
- 59- د. عمر السعيد رمضان دروس في علم الإجرام دار النهضة العربية للطباعة والنشر بيروت 1972.
- 60- د. فخري عبد الرزاق الحديثي شرح قانون العقوبات القسم الخاص 2 مطبعة الزمان 1996.

- 61- د. فخري عبد الرزاق الحديثي، شرح قانون العقوبات القسم العام، شركة العاتك لصناعة الكتب، القاهرة، 2010.
- 62- د. فخري عبد الرزاق الحديثي، شرح قانون العقوبات / القسم الخاص مطبعة الزمان، بغداد، 1996.
- 63- د. فوزية عبد الستار، مبادئ علم الاجرام والعقاب، دار النهضة القاهرة 1972.
- 64- د. ماهر عبد شويش، شرح قانون العقوبات القسم الخاص المكتبة القانونية بغداد. 2002.
- 65- د. متولي صالح شاكر تعريف الجريمة وأركانها من وجهة نظر مستحدثة دار الكتب القانونية القاهرة، السنة 2003.
- 66- د. محروس نصار الهيتي، النتيجة الجرمية في قانون العقوبات الطبعة الأولى منشورات زين الحقوقية. 2011.
- 67- د. محروس نصار الهيتي، النظرية العامة للجرائم الاجتماعية، الطبعة الأولى منشورات زين الحقوقية 2011.
- 68- د. محمد صبحي نجم شرح قانون العقوبات / القسم العام النظرية العامة للجريمة دار الثقافة للتوزيع والنشر، عمان، 2008.
- 69- د. محمد عبد الحميد أبو زيد، سيادة الدستور وضمان تطبيقه - دار النهضة العربية القاهرة 1989.
- 70- د. محمد مختار القاضي الاتجار بالبشر، دار المعرفة الجامعية، 2011.
- 71- د. محمود محمد عباره، الفساد الإداري وعلاجه في الشريعة الإسلامية 1 دار الثقافة للنشر والتوزيع عمان 2011.
- 72- د. محمود نجيب حسني شرح قانون العقوبات اللبناني القسم العام دار النهضة العربية بيروت 1984.
- 73- د. محمود نجيب حسني، أسباب الإباحة في التشريعات العربية النظرية العامة للإباحة من القاهرة 1962.
- 74- د. مدحت الديبسي، محكمه الطفل والمعاملة الجنائية للأطفال دار الجامعة الجديدة الإسكندرية، 2002.
- 75- د. مكي عبد مجيد، الفساد المالي والإداري في العراق مجلة جامعة كربلاء المجلد السابع 2009.
- 76- د. نادية مصطفى حسين، المسؤولية الجنائية للتسول. دار المسلة بغداد، 2023.
- 77- د. نظام توفيق المجالي، شرح قانون العقوبات القسم العام دراسة تحليلية في النظرية العامة للجريمة والمسؤولية الجزائية، ط3 دار الثقافة للنشر والتوزيع الأردن 2010.
- 78- د. واثية السعدي، شرح قانون العقوبات القسم الخاص بغداد 1988.
- 79- د. احسان المفرجي ود. كطرن زغير وحد رعد ناجي النظرية العامة في القانون الدستوري والنظام الدستوري في العراق ط4 شركة العاتك للنشر - 2011.
- 80- د. جمال إبراهيم الحيدري، أحكام المسؤولية الجزائية ط 1 منشورات زين الحقوقية، بغداد 2010.

- 81- د. صلاح البصيصي، المعاهدة الدولية والرقابة عليها في ظل الدستور العراقي الجديد مجلة العربي للعلوم الاقتصادية والإدارية العدد 1 2014.
- 82- د.ظافر احمد منديل، المواجهة الدستورية لظاهرة التسول في العراق، مجلة كلية قانون العلوم القانونية، جامعة تكريت، مجلد 11، عدد 43، لعام 2023.
- 83- د.عبد الباسط محمد سيف الحكيمي . النظرية العامة للجرائم ذات الحظر العام الطبعة الأولى الدار العلمية الدولية للنشر، عمان، 2002.
- 84- د.عصام عبد الفتاح مطر، الفساد الإداري ماهيته أسبابه ومظاهره دار الجامعة الجديدة الاسكندرية، 2011.
- 85- د.فخري عبد الرزاق، الحديثي د. خالد حميدي، الزغبى شرح قانون العقوبات القسم الخاص الجرائم الواقعة .على الاموال دار الثقافة والنشر والتوزيع 2009.
- 86- د. نعمان عطا الله الهيتي - الرقابة على الحكومة دراسة دستورية مقارنة - الطبعة الأولى دار رسلان للطباعة والنشر سوريا- دمشق - 2007.
- 87- رضا إسماعيل ظاهرة، التسول ودور الشرطة في مكافحتها، القاهرة، 1980.
- 88- رؤى نزار امين، الركن المعنوي وإثباته في الجرائم الشكلية دراسة مقارنة رسالة ماجستير مقدمة إلى معهد العلمين للدراسات العليا 2016.
- 89- سحر خليل محمود حقوق الطفل في الاسلام و الاتفاقيات الدولية دراسة مقارنة رسالة ماجستير جامعة النجاح الوطنية كلية الحقوق، 2004.
- 90- سعد الخليفة الخبار، احكام التسول فقها وقانونا، مجلة بحوث القانونية، جامعة مصراته، كلية القانون، عدد1، السنة 2015.
- 91- صلاح محمد محمود، النظام القانوني لحماية الأطفال المقاتلين في القانون الدولي الإنساني، دراسة الحالة في إفريقيا، مطبعة الفضيل، 2011.
- 92- عبد الخالق النواوي، جرائم الجرح والضرب في الشريعة الإسلامية والقانون الوضعي، منشورات المكتبة العصرية، بيروت.
- 93- عبد الله سهو الناصر، التسرب من التعليم الطريق المفتوح نحو عمل الاطفال، عمان 2014.
- 94- عمر بن حكمت بن بشير، البطالة منهج التربية الإسلامية في معالجتها، رسالة ماجستير، الجامعة الإسلامية، الرياض، 2012.
- 95- غصن مناحي خيون، جريمة الاتجار بالبشر في التشريع العراقي والمقارن، رسالة ماجستير، كلية القانون والعلوم السياسية، جامعة البصرة 2012.
- 96- قاضي ازاد حيدر باوه، المواجهة الجنائية لظاهرة التسول في اقليم كردستان، بحث مقدم الى مجلس قضاء في اقليم كردستان العراق، 2021.
- 97- محمد ابراهيم فلاحى، المكان كظرف مشدد لجريمة السرقة، فى قانون العقوبات العراقي والقضاء، مكتبة صباح، بغداد، 2021.
- 98- محمد عبد اللطيف، فرج شرح قانون العقوبات القسم العام النظرية العامة للعقوبة والتدابير "مطابع الشرطة للنشر والتوزيع 2012.
- 99- محمدي حمزة التسرب، المدمرسي رسالة ماجستير مقدمة إلى جامعة أبي بكر في الجزائر كلية العلوم قسم علم الاجتماع 2015.

- 100- منال فتحي عنبناوي، تقييم برنامج مكافحة ظاهرة التسول من قبل وزارة التنمية الاجتماعية الاردنية خلال فترة من 1996 لغاية 2001، رسالة ماجستير في علم الاجتماع كلية دراسات الجامعة الاردنية، 2004.
- 101- مهدي السعيد، دور الخدمة الاجتماعية في الحد أو التخفيف من ظاهره تشرد الأحداث رسالة ماجستير مقدمة إلى جامعة محمد بو ضايف كلية الآداب والعلوم الاجتماعية قسم علم الاجتماع 2005.

التنظيم القانوني لجريمة التسول

في قانون العقوبات العراقي

((دراسة قانونية))

بهريۆمه بهراپه تي گشتي كتيبخانه گشتيهكان
ژماره ي سپاردن (٥٩٢) سالي ٢٠٢٣ ي پيڊرراوه
چاپخانه ي هيقي / ههولير